

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΣΤ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΑΙ—ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ
ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Ἐπιτροπὴ Ἐπιμελείας ὅλης:
ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΑΝΟΣ Γ. ΦΑΝΤΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ :

Ἑσωτερικοῦ: Ἑτησία Δραχ. 150.—
Νομικῶν προσώπων Δραχ. 300.—
Ἑξάμηνος κ.λ.π. ἀναλόγως
Ἑξωτερικοῦ: Ἑτησία Δολλ. 10—
ἢ Δίραι Ἀγγλίας 3 1/2
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧ. 37.50

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς

ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ (Βενετία)
ΔΕΑΝΔΡΟΣ Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήναι)
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθήναι)
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Ἀθήναι)
ΒΑΣΙΛ. ΒΕΡΒΙΑΔΗΣ (Ἀθήναι)

Ἐμβάσματα : «Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ἙΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 72, Ἰωάννινα — Τηλ. 6-59

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νικολ. Β. Πατσέλη :	Τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα εἰς Ἡπειρον ἐπὶ τουρκο- κρατίας (ἱστορ. πραγμ.)	Σελ. 161
Φιλαρέτου Ἀπ. Βιτάλη :	Κανονισμὸς διοικήσεως τῶν ἱερῶν μοιῶν Ἀρτης καὶ Πρεδέζης (ἱστορ. στοιχεῖα)	» 184
Σωκρ. Γ. Γεωργούλα :	Λαογραφικὰ Ἀνατολ. Ξηροβουνίου Ἡπείρου (λαο- γραφικὴ μελέτη)	» 189
Νίκου Χρ. Τσάκα :	Πάργα—Στεργιά (λαογραφ. μελέτη)	» 205
Στεφ. Μπέττη :	Μαρούτσηδες καὶ Μαρούτσειος Σχολή (μονογραφία)	» 213
Ζήση Στάλιου :	Κάμπω Φρίο (ποίημα)	» 225
Δημοτικὸ τῆς Σκωτίαι (Ἀπόδοση : Ἀρσένη Γεροντικοῦ) :	Ἐδουάρδε, Ἐ- δουάρδε ! (ποίημα)	» 226
Σόρλ Μπωντλαίρ (Ἀπόδοση : Ἀρσένη Γεροντικοῦ) :	Ἡ ραγισμένη καμ- μπάνα (ποίημα)	» 227
Σάρλ Μπωντλαίρ (Ἀπόδοση : Ἀρσένη Γεροντικοῦ) :	Τὸ ὥρατο καράβι (ποίημα)	» 228
Νικολάου Βαρδάρη :	Ἀφήγησις (ποίημα)	» 229
Χρυσάνθης Ζιτσαίας :	Τὸ διδασκαλικὸν γέρας (διήγημα)	» 230

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ : Κριτικὴ τοῦ θεάτρου : Ἴμπσεν : «Πέερ Γκύντ» (Πάνου Γραι-
κοῦ).—Κριτικὴ τοῦ βιβλίου : Σοφοκλ. Δ. Λώλη : «Δογματικαὶ μελέται»—Γ. Χ.
Παπαχαλαράμπος : «Κυπριακὰ ἥθη καὶ ἔθιμα»—Γιάννη Λυμπεροπούλου : «Βασικοὶ
ἀναπτυξιακοὶ στόχοι»—Χρυσάνθης Ζιτσαίας : «Παράλληλα»—Τίνου Ἀλασάκη : «Δέκα
χρόνια τραγουδῶ»—Ἀποστόλου Γ. Σπυροπούλου : «Συντροφιά μετὰ τίς τύψεις»—Ἀλκη
Μάνθου (Ἀλκη Μυροσίνη) : «Ἡπειρῶται εἰς τὴν Ρουμανίαν» (Δ. Κόκκινου).—Νεκρο-
λογία : Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου (Στεφ. Μπέττη).

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΣΤ • ΙΟΥΛΙΟΣ—ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ—ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1967 • ΤΕΥΧΟΣ 183—184—185

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΤΟ ΤΙΜΑΡΙΩΤΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΙΣ ΗΠΕΙΡΟΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΣΠΑΧΗΔΩΝ

Οἱ κυριώτεροι φόροι ποὺ εἰσέπραττεν ὁ σπαχῆς ἦσαν :

1. Τὸ χαράτσι⁽¹⁾.

Κατὰ τὸ 1700, ἥτοι μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τοῦ Κάρολιτς μεταξὺ τοῦ Σουλτάν Μουσταφᾶ καὶ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας, ἐπεβλήθη εἰς τὰ Ἰωάν· νινα καὶ εἰς κάθε πόλιν καὶ χώρον τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀλβανίας, τὸ λεγόμενον «γιο· βὰ τ χαράτς» ἢ «βοστίνα», ἥτοι φόρος ποὺ κατ' ἀρχὰς ἐπλήρωνε κάθε ἄρ· ρην χριστιανόπαις μὲν ἐγεννᾶτο μέχρι δώδεκα ἐτῶν.

Ἐπειδὴ ὁμως τὸ γι· βὰ - χαράτς ἦτο εἶδος προσωπικοῦ φόρου, οἱ δὲ σπαῆδες λόγῳ τῆς ἀποδημίας τῶν Ἡπειρωτῶν, δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν εἰσπράξουν, τὸν ἐξ· εμίσθωνον ὅπως καὶ τὸ χαράτς, καὶ οἱ μισθωταὶ τὸν συνέλλεγον ἀπὸ κάθε χρι· στιανὸν Ἡπειρώτην, ὅπου τὸν εὑρίσκον, ἐὰν οὗτος δὲν ἔφερεν ἀπόδειξιν τοῦ σπαῆ διὰ τὴν πληρωμὴν του.

Τῆς ὑποχρέωσης ταύτης ἀπηλλάσσοντο μόνον οἱ Ζαγορίσιοι, ἐγγυωμένου τοῦ Γενικοῦ Προεστῶτος τοῦ Ζαγορίου, διὰ τὴν ἀκριβῆ πληρωμὴν ἐκ μέρους τῶν Ζαγορισίων τοῦ προσθέτου τούτου φόρου εἰς τὸν σπαχῆν.

Ἡ βοστίνα ἦτο τριῶν βαθμῶν, ἥτοι 40 καὶ 80 παράδων κατὰ κεφαλὴν παι· δός, καὶ ἐδίδετο ἐτησίως εἰς τὸν σπαχῆν ποὺ εἶχεν ἀναποφεύκτως κάθε χριστιανικὴ οἰκογένεια.

Ἐὰν ὁ χριστιανόπαις εὑρίσκετο ἔξω τῆς πατρίδος του, χωρὶς τὴν ἀπόδειξιν αὐτὴν τοῦ σπαχῆ, διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς βοστίνας τοῦ ἔτους, ὁ σπαχῆς τοῦ τόπου εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ τοῦ ζητήσῃ καὶ εἰσπράξῃ τὸν φόρον τῆς βοστίνας, ὁ ὅποιος αὐτὴν τὴν φορὰν ἐλέγετο «σπέντζα»⁽²⁾.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου, σελ. 81.

1. Διὰ τὸ χαράτσι, βλέπε ἐμβριθῆ μελέτην Ν. Ἀγνίδη : Μωαμεθανικαὶ θεωρίαι Δη· μοσιονομίας. (Ἀγγλιστί), Νέα Ὑόρκη, 1916.

2. Ἀραβαντινοῦ : Χρονογραφία Α', σ. σ. 233. Οἱ «προεστῶτες» τῶν ἐπαρχιῶν, ἐξελέγοντο ἀπὸ τοὺς δημογέροντας τῶν χωρίων, οἱ δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν «ῥεχίληδες» ἀπὸ τὴν κεντρικὴν δημογεροντίαν.

Τῆς ὑποχρέωσης καταβολῆς χαράτσι, ἀπηλλάσσοντο οἱ ραγιαδες, ὅταν ἡσπάζοντο τὸν ἰσλαμισμόν, πρᾶγμα ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν πολιτογράφειάν των ὡς Μουσουλμάνων πολιτῶν. Καθίσταντο τότε οὗτοι ἐλεύθεροι πολῖται, μετεῖχον εἰς τὰ τῆς μουσουλμανικῆς ἐκκλησίας καὶ πολιτείας καὶ ἀνελάμβανον τῆς ἰδίας ἐλευθερίας καὶ δικαιώματα μὲ τοὺς μουσουλμάνους, μὴ πληρώνοντες πλέον φόρους.

Τῆς καταβολῆς χαρατσίου ἀπηλλάσσοντο οἱ κληρικοὶ δυνάμει τοῦ ἀχτναμέ⁽¹⁾ τοῦ Χαλίφ Ὁμάρ, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τὸ ἀκίνδυνον τῆς Ἐκκλησίας, μοναστηρίων καὶ οἰκῶν προσευχῆς, τὴν ἀπόλυτον διαδικασίαν τῶν πνευματικῶν των ἀρχηγῶν, καὶ ἀνεγνώριζε τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν κυριαρχίαν τῶν Πατριαρχῶν ἐπὶ τῶν χριστιανῶν, τοὺς ὁποῖους Πατριάρχας ἀπήλλαξε νὰ πληρώνουν χαράτσι ἢ ἄλλους φόρους. Ἐπιθυμῶν μάλιστα ὁ Χαλίφης Ὁμάρ νὰ προφυλάξῃ τὴν σύμβασιν αὐτὴν ἀπὸ τυχαίαν παραβίασιν, ἐχαρακτήριζε τοὺς παραβάτας «παραβάτας τῆς διαθήκης τοῦ Θεοῦ καὶ μισητοὺς εἰς προσφιλῆ του ἀπεσταλμένον»⁽²⁾.

Τὴν συνθήκην αὐτὴν τοῦ Χαλίφου Ὁμάρ ἐσεβάσθη καὶ ὁ πορθητής, ὁ ὁποῖος ἀπήλλαξε τοῦ χαρατσίου ἐκτὸς τοῦ Πατριάρχου καὶ τὰ μέλη τῆς Συνόδου⁽³⁾. Ἀργότερον, οἱ Ἀρχιερεῖς ἐπλήρωνον χαράτσι (ζητομήριον) ὀριζόμενον κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου⁽⁴⁾.

Σημειώσωμεν, ὅτι κατὰ τὸν Ἀχτναμέ τοῦ Προφήτου, ἐκδοθέντος ἀπὸ 3 Μουχαρέμ, τοῦ δευτέρου ἔτους Ἑγίρας:

«Νὰ μὴ πληρώνουν κεφαλικὸν φόρον οἱ καλόγηροι καὶ οἱ ἡγούμενοί των καὶ μοναχοὶ καὶ δοῦλοι των καὶ μαθηταὶ καὶ ἄλλοι ὑποτακτικοὶ των, ἀφιερωμένοι εἰς τὴν θρησκείαν των... Καὶ διὰ τοῦτο προστάζω οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους νὰ τολμήσῃ νὰ κάμῃ τὸ ἐναντίον αὐτῆς τῆς ὑποσχέσεώς μου μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου»⁽⁵⁾.

Βάσει τοῦ ἀνωτέρω ἀχτναμέ τοῦ Προφήτου, ποὺ ἀφορᾷ τὴν Μονὴν τοῦ Ὁρους Σινᾶ, ἐξεδόθησαν μεταγενεστέρως ἀρκετὰ Σουλτανικὰ Φερμάνια.

Ὁ Κιοπρουλοῦ ὅμως Μουσταφᾶς πασᾶς τὸ 1689 τὰς ἐφορολόγησεν ἰσχυρισθεῖς, ὅτι ὁ ἀχτναμές ἐκεῖνος ἦτο νόθος⁽⁶⁾.

Εἴπομεν ἀνωτέρω τὸ «γιοβὰτ χαράτς» ἐπληρώνετο μέχρι δώδεκα ἐτῶν, ὁ-

1. Ἀχτναμέ = συνθήκη ἔγγραφος, ὑπόσχεσις καὶ ὑποχρέωσις.

2. G. Carapanayotis: L' autonomie de la Nation Grecque uns le protectorat turc. Ἀθῆναι, 1912, σελ. 13.

3. Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 28. Κ. Σάθα: Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σελ. 17. Ὁ Πατριάρχης ἀνεγνώρισθη ἀπὸ τὸν πορθητὴν πολιτικὸς ἀρχηγὸς (Ἐθνάρχης) τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καθ' ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν.

4. Ζητομήριον ἦτο τὸ ἐτήσιον ποσὸν τοῦ μηρίου. Πρβλ. Θεολογία Ζ', σελ. 117. Β. Στεφανίδου: Τὸ χρέος τοῦ κοινοῦ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιτροπὴ εἰς Ν. Ποιμένα, τόμ. Α', σελ. 289. Πρβλ. Ε. Κουρίλα: Heraclea Sacra, Ἀθῆναι, 1958, τεῦχος Β', σελ. 24.

5. Ν. Ἐλευθεριάδης: Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 16—17.

6. Μικρασιατικὰ Χρονικά, τόμ. 3, σ. σ. 32. Τὸ Ἅγιον Ὄρος τὸ 1800 ἐπλήρωσε 15.000 γρ. ἡ δὲ Μονὴ Πεντέλης, ὑπεχρεώθη ἀντὶ φόρου ν' ἀποστείλῃ 9.000 ὀκ. μέλιτος εἰς τὸν Σουλτάνον. Ὅταν δὲ τὸ 1810 ἡ Πύλη ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Οἶκουμ. Πατριάρχην 5.000 ὀκ. ἀργύρου ὡς φόρον, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Μ. Ρεύματος, καίτοι ὑπὸ πυρκαϊᾶς κατὰ τὰ ἔτη 1797 καὶ 1798 παθοῦσα, προσέφερεν 6 ὀκ. ἀργύρου καὶ 190 δρχ. (Δελτ. Ἰστ. Ἐθν. Ἐταιρείας, τόμ. 8 (1923), σ. σ. 239. Πρβλ. Β. Μυστακίδου: Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Κουρουτσεσμέ, σελ. 28).

πότε ὁ ἐπιζῶν ἀπηλλάσσετο καὶ ὑπεβάλλετο εἰς τὸν προσωπικὸν φόρον, τὸ κυρίως «χαράτς» λεγόμενον⁽¹⁾.

Τὸ χαράτς κυρίως δὲν ἦτο κεφαλικὸς φόρος «ὀζιζιέ» ἀλλὰ φόρος (Tributum, ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς γῆς ἢ γενικώτερον ἐπὶ περιουσίας κινητῆς καὶ ἀκινήτου ὅπως ὥριζε τὸ Ρωμαϊκὸν τριβοῦτον ὁ Θεόφιλος. «Τριβοῦτον ἐστὶ τὸ βαρὺ τέλος, ὃπερ ἐπέβαλλε τοῖς οἰκείοις ἐπαρχιώταις ὁ βασιλεὺς, πολλὰ δαπανῶν περὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἀποστροφήν». (Εἰσηγήσεις Β. σ. 40).

Ἦτο δὲ ὁ ἔγγειος οὗτος φόρος (χαράτς) δύο κατηγοριῶν ἦτοι ἡ ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος (χαράτς μουβαζέφ) ἢ ἐπὶ τῶν προϊόντων (χαράτς μουκαμεσέ), ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὸ δέκατον καὶ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ 50⁰/₀.

Σημειώσαμεν, ὅτι τὸ χαράτς ἐπεβάλλετο εἰς τὴν Τουρκίαν ἐπὶ τῶν ὑποτελῶν ραγιάδων πού δὲν ἠσπάζοντο τὸν μωαμεθανισμόν, πρὸς ταπεινώσιν καὶ τιμωρίαν, ἐφ' ὅσον ἔμεινον εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ διὰ νὰ ἐντυπωθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ οὐτιδανότης τῆς ἀπιστίας καὶ ἡ δύναμις τοῦ Ἰσλάμ. Ἦτο λοιπὸν οὗτος φόρος ποινῆς, κατὰ ρητὴν διάταξιν τοῦ Κορανίου, καὶ ἀντικαθίστα τὴν δουλείαν ἢ καὶ τὸν θάνατον, τοῦ ὁποῖου, κατὰ τὸ Κοράνι, ἦσαν ἄξιοι εἰς τὰ ὅμματα τοῦ Ἰσλάμ ὅλοι ὅσοι περιεφρόνουν τὸ φῶς τοῦ μωαμεθανισμοῦ ἢ ἀντιπαρετάσσοντο εἰς αὐτό. Ἐπεβάλλετο δὲ ὁ φόρος οὗτος ἀδιακρίτως εἰς ὅλους τοὺς μὴ μουσουλμάνους ὑποτελεῖς τοῦ κράτους καὶ κατηργήθη μαζῇ με τοὺς σπαχῆδες τὸ 1839⁽²⁾.

Διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου τούτου οἱ ἔφηβοι ἐπλήρωνον μόνον δώδεκα παράδες, εἶναι δὲ περίεργος ὁ τρόπος μετὰ τὸ ὁποῖον διέκρινον τοὺς φορολογητέους παῖδας. Ἐμέτρων τὸ πάχος τοῦ λαιμοῦ των με κομβολόγιον διπλωμένον. Ἐδίδον ἔπειτα εἰς αὐτοὺς νὰ κρατήσουν μετὰ τοὺς ὀδόντας των τὸ ἐν ἄκρον αὐτοῦ, ἐὰν δὲ ἀνοιγόμενον τὸ κομβολόγιον ἐπέρνα ἀπὸ τὸν λαιμὸν τοῦ παιδός, ἔπρεπεν νὰ φορολογηθῇ⁽³⁾.

Ἐὰν ὅμως ἀρχικῶς ὁ φόρος τῆς βοστίνας εἰσεπράττετο μέχρι τοῦ δωδεκάτου ἔτους κάθε χριστιανόπαιδος, προϊόντος τοῦ καιροῦ οἱ σπαχῆδες, καταχρηστικῶς φερόμενοι, ἠκολούθουν εἰσπράττοντες αὐτὸν ἐφ' ὅρου ζωῆς. Ὅταν δὲ κανεῖς τῶν πελατῶν των αὐτῶν ἀπώκιζεν εἰς ἄλλο μέρος, ἐὰν εὕρισκεν αὐτὸν ὁ καθ' αὐτὸ σπα-

1. «Χαράτς» εἰς τοὺς Πέρσας, λέγεται ὁ ἔγγειος φόρος. Βλ. C. Huart: La Perse antique et la civilisation iranienne, Paris, 1925, σελ. 191. Εἶδος χαράτς κεφαλικοῦ φόρου εἶχον καὶ οἱ ἀρχαῖοι. Πρβλ. Ἀνδρεάδης: Σύστημα Ἑλλην. Δημοσ. Οἴκον., τόμ. Α', 1928, σελ. 125.

Οἱ Ὀθωμανοὶ εὗρον τὸν φόρον τοῦτον τοῦ χαράτς καθιερωμένον εἰς τὴν σελτζουικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὸν παρέλαβον καὶ τὸν ἐφήρμοσαν εἰς κάθε χώραν πού κατέκτων.

2. Τὸ φορολογικὸν σύστημα ἐπὶ τουρκοκρατίας, γράφει ὁ Ἀνδρεάδης, «εἶχετο τοῦ πνεύματος τῆς κατακτήσεως καὶ τῆς τιμωρίας τῶν ἀπίστων». (Πρβλ. «L' administration financière de la Grèce sous la domination turque, εἰς «Revue des Etudes Greeques, Paris 1910).

3. Σ. Σωτηροπούλου: Περί τῆς ἐγγείου φορολογίας ἐν Ἑλλάδι, σ. 7. Πρβλ. Ι. Ζωγράφου: Δημοσιονομικαὶ Μελέται, Τόμ. Β', σελ. 131.

Σχετικῶς μετὰ τὸ χαράτς, ἰδοὺ τί γράφει ὁ ἀείμνηστος Βλαχογιάννης: «Ἐπὶ Σουλτάνου Ὁσμάν τοῦ Γ', οἱ τουρκόγυφτοι ἔκαμαν ἀναφορά πὼς δὲν εἶναι δίκιο νὰ πληρώνουν διπλὸ χαράτσι ἀπὸ τοὺς ἄλλους τοὺς ραγιάδες ἀφοῦ εἶναι πιστοὶ μωαμεθανοὶ καὶ αὐτοὶ (ἔχλι ἰσλάμιδες). Ὁ Βεζύρης εἶπε στὸ Σουλτάνο, πού γύρευε νὰ χαλάσῃ αὐτὸ τὸ νόμο, πὼς σὲ μιὰ μέρα θὰ τοῦ δείξῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἐβαλε τεράλῃδες καὶ μάζευε τοὺς γύφτους κάτω ἀπὸ τὸ παλάτι (βγῆκε καὶ ὁ Σουλτάνος στὸ παράθυρο): "Ὅσοι γύφτοι εἴσατε ἔχλι ἰσλάμηδες νὰ σταθῇτε κατὰ δῶ, κι' ὅσοι δὲν εἴσατε νὰ πάτε κατὰ πέρας. (Οἱ γύφτοι μοιραστήκανε σὲ δύο). Τότε ὁ βεζύρης πάλι φωνάζει: "Ὅσοι ἔχλι ἰσλάμιδες θὰ πληρώνεται διπλὸ χαράτσι ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Ἀκούοντες αὐτὰ τὰ λόγια οἱ ἔχλι ἰσλάμιδες, ἀρχίσανε νὰ φωνάζουν:

—«Ὅλοι οἱ γύφτοι μιὰ γεννιά εἴμαστε» καὶ τρέξαν καὶ γίνανε ἓνα με τοὺς ἄλλους».

(Δ. Ἀσλάνη Βυζαντίου: Μῦθοι, μυθιστορήματα καὶ διηγήματα ἠθικὰ καὶ ἀστεῖα ἐκτεθέντα ὑπὸ Δ. Ἀσλάνη Βυζαντίου, Ἀθήνησι 1861, σελ. 97. Πρβλ. Γ. Βλαχογιάννη: Ἱστορικὴ Ἀνθολογία, Ἀθήναι 1927, σημ. σελ. ζ καὶ ζ).

χῆς τῆς οἰκογενείας, τὸν ἠνάγκαζε νὰ πληρώσῃ τὸν καθυστερημένον φόρον ἐνὸς ἡ περισσοτέρων ἐτῶν.

Εἰς τὴν τελευταίαν δὲ ἐποχὴν τῆς διαρκείας τοῦ τοιούτου φόρου, ὑπῆρχε καθωρισμένον ποσὸν 13 παράδων διὰ τοὺς παῖδας, 40 παράδων διὰ τοὺς νεανίας καὶ δύο γροσίων διὰ τοὺς ἐγγάμους⁽¹⁾.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ κατ' ἀποκοπὴν διὰ κάθε στρέμμα καλλιεργησίμου γῆς καὶ τοῦ γιοβᾶ χαράτς, κάθε οἰκογένεια ἐπλήρωνε κάτι καὶ ἀπὸ τὰς βοσκησίμους γαίας. Τῆς φορολογίας αὐτῆς ἀπηλλάσσοντο ὅσα ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς βασιλομήτορος καὶ τὸ Ζαγόριον. Ἰδοὺ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὅταν κἄποτε οἱ σπαχῆδες τῆς Λαϊστίης τοῦ Ζαγορίου ἀπεπειράθησαν νὰ εἰσπράξουν φόρον, ἀπετράπησαν τοῦτου δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος (1250 ἐγείρας).

Προϊόντος τοῦ χρόνου, οἱ σπαχῆδες καταχρηστικῶς φερόμενοι, εἰσέπραττον τὸν φόρον τῆς βοστίνας, ἐφ' ὅρου ζωῆς καὶ ἐὰν ἀκόμη κανεῖς ἔφευγεν εἰς ἄλλο μέρος.

Οἱ Τοῦρκοι τιμαριοῦχοι, ἰδιοκτῆται δ. λ. δ. ὑποδημοσίων ἢ τιμαριωτικῶν γαιῶν (Ἑραζὶ μιριέ, Ἑρσι Μεμλεκέτ) μέχρι τῆς καταργήσεως (1844) τοῦ συστήματος, ἐὰν οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ ἐδραπέτευον ἀπὸ τὰ χωρία, ἐδικαιοῦντο διὰ τῆς βίας νὰ τοὺς ἐπαναφέρουν εἰς τὰς ἐστίαις των, ἐντὸς δεκαετίας, καὶ μὲ τὴν συνδρομὴν τῆς ἐξουσίας.

Ἐὰν ξένος γεωργὸς προσήρχετο εἰς ἓνα τιμάριον, τότε ὁ σπαχῆς τοῦ τιμαρίου ὤφειλε νὰ τὸν ὑποβάλλῃ εἰς λεπτομερῆ ἀνάκρισιν καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν σπαχῆν τοῦ ὅπως τὸν παραλάβῃ ἢ τὸν ἐπαναφέρῃ ὁ ἴδιος.

Ὁ σπαχῆς ἐδικαιοῦτο νὰ συλλάβῃ καὶ παρακρατήσῃ τὸν υἱὸν τοῦ ἀποδράσαντος ἀπὸ τὸ σπαχιλίκι Ἕλληνας γεωργοῦ καὶ ἀποβιώσαντος ἐκτὸς αὐτοῦ.

Εἰς μερικὰ σαντζάκια, ὅσοι ἄφηνον τὸ γεωργικὸν ἐπάγγελμα καὶ ἐπεδίδοντο εἰς ἄλλην τέχνην, ἐπλήρωνον ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἑγγειον φόρον (στρεμματονόμιον) καὶ διπλοῦν πρόστιμον διὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἀποζημίωσιν τοῦ σπαχῆ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς δεκάτης. Τὸ πρόστιμον τῶν χριστιανῶν ἦτο μεγαλείτερον ἐκείνου ποῦ κατέβαλλον οἱ Μουσουλμάνοι. Οἱ σπαχῆδες εἶχον πραγματικὴν κυριαρχίαν ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ραγιαδῶν καλλιεργητῶν τῆς γῆς, αἱ αὐθαιρεσίαι των ὅμως αὐταὶ περιορίζοντο ἀπὸ τοὺς δικαστάς.

Τὸ χαράτς ἐπεβάλλετο ὑπὸ τοῦ ἱμάμη ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιφερείας του. Κατὰ τινὰς ὁ φόρος οὗτος ἐπεβάλλετο εἰς τοὺς ραγιαδες ἀντὶ τῆς συνδρομῆς ποῦ ὤφειλον νὰ προσφέρουν, ἐὰν δὲν ἔμεινον εἰς τὴν ἀπιστίαν, διότι οἱ κάτοικοι τοῦ μουσουλμανικοῦ κράτους ὤφειλον νὰ εἶναι ἑτοιμοὶ πρὸς ὑπεράσπισίν του.

Ὅταν εἰσεπράττετο τὸ χαράτς, ὁ ραγιαῖς ὤφειλε νὰ ἴσταται ὀρθίος, ἐνῶ ὁ εἰσπράκτωρ ἐκάθητο. Ἐπὶ πλέον ὤφειλε νὰ φέρῃ τὴν περιβολὴν τὴν προωρισμένην διὰ τοὺς ἀπίστους⁽²⁾.

Ἡ μουσουλμανικὴ φιlanθρωπία ἐξαιροῦσεν ἀπὸ τὸ χαράτς τοὺς ἀναπήρους, τοὺς τυφλοὺς, τοὺς παραλύτους, τοὺς ἱερεῖς τῶν διαφόρων χριστιανικῶν καὶ ἐβραϊκῶν αἱρέσεων καὶ τοὺς στερουμένους νομικῆς εὐθύνης καὶ συνεπῶς μὴ δυναμένους

1. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία Α', σ. σ. 232—233.

Βοστίνα ἐκαλεῖτο μέχρι τοῦ 1928 ἡ σημερινὴ «Πωγωνιανή» τῆς Ἐπαρχίας Πωγωνίου. Κατὰ τὸν Λαμπρίδην ἡ λέξις «Βοστίνα» σημαίνει τόπος βοσκήσιμος. Εἰς τὴν σερβικὴν γλῶσσαν «βοτίνα» σημαίνει «μελισσότοπος». Εἰς τὸ Α πρηνές τοῦ ὄρους Μπόζοβο, ὑπερκείμενον τῆς Πωγωνιανῆς, φύεται ἄφθονον τὸ μελισσοβότανον. (Α θ. Παπαχαρίση: Ἡπ. Χρονικά, 1933, σελ. 141.

2. Πρβλ. Α θ. Σμπαρούνη: Ὁ Φόρος τοῦ Εἰσοδήματος ἐν Ἑλλάδι, Ἀθήναι 1935, σ. σ. 11—12.

νά προσφέρουν βοήθειαν πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας. Τὸ χαράτς κατηργεῖτο διὰ τοῦ ἐξισλαμισμού καὶ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ὀφειλέτου.

Τὴν ἐποχὴν Σουλεϊμάν τοῦ Νομοθέτου, τὸ χαράτς ἔφθανε 17.000.000 γρ. ἐπὶ συνολικῆς προσόδου 27.000.000(1).

Οἱ χριστιανοὶ ἐθεώρουν τὸ «χαράτς» ὡς τὸ πλέον ταπεινωτικὸν στίγμα των, ἡ δὲ ἀπαλλαγὴ των ἀπὸ αὐτό, ἐχαρακτηρίζετο πραγματικὴ ἀπελευθέρωσις(2).

Τὸ χαράτς, πράγματι τοὺς ὑπεβίβαζεν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὑπηκόων ποὺ καταβάλλουν λύτρα διὰ τὴν ζωὴν των. Ἦρκει ἡ πληρωμὴ του διὰ νὰ θεωρεῖται κανεὶς ὀθωμανὸς ὑπήκοος. Ἡ ἐξαίρεσις ἐπὶ τὸ χαράτς εἶναι ρητῶς ἀναγεγραμμένη εἰς τὰς διομολογήσεις, διότι ἡ πληρωμὴ του θὰ ἐξηφάνιζεν ὅλα τὰ προνόμια ποὺ ἐχορηγοῦντο εἰς τοὺς προστατευομένους.

Διὰ τοὺς Ἕλληνας ἡ διαχωριστικὴ γραμμὴ, ποὺ ἔβαζε τὸ Κοράνι, διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ «χαράτς» μεταξὺ τῶν ἀπίστων καὶ τῶν ἀληθινῶν πιστῶν, ἦτο μία πρόκλησις διὰ τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου, οἱ ὅποιοι δὲν ἠδύναντο νὰ λησμονήσουν, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν ἡ κυρίαρχος φυλὴ ὅταν κατεκτήθησαν ἀπὸ τοὺς μωαμεθανούς, καὶ ἀριθμητικῶς περισσότεροι ἀπὸ αὐτούς. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀνάμνησις τῆς περασμένης ἰσχύος καὶ τοῦ παλαιοῦ πλούτου ἦτο ἀκόμη ζωντανὴ ἀπὸ κάποιαν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ οὕτω εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς ἰδικὰς των ἀξίας. Ἡ ἀντιζηλία λοιπὸν αὐτὴ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν ἐδημιούργει ἓνα μῖσος, ποὺ ἦτο ριζωμένο περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ἀπέχθειαν ποὺ προκαλοῦν αἱ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ εἰς τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς καὶ μουσουλμάνους τῆς αὐτοκρατορίας.

Τὸν φόρον ὅμως αὐτὸν καθίστα ἀκόμη ἐπαχθῇ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον εἰσπραττέτο, ὅπως εἶδομεν.

Τὸ χαράτς, ἐνίοτε προηγοράζετο ἀπὸ τοὺς ὑποτακτικοὺς τῶν διαφόρων πασάδων, εἰς δὲ τὸν φοροεισπράκτορα ἐδίδετο ἀπὸ τὸν λαὸν ἡ προσβλητικὴ προσωμία «γλυφτοσαγανάδες» καὶ «γυφτοχαρατσῆδες»(3).

Πρὸς εὐκολωτέραν εἴσπραξιν τοῦ χαράτς, ἐπειδὴ ἀπὸ τοὺς ἐντὸς προχείρων καλυβῶν καὶ δασῶν διαιτωμένους χωρικοὺς ἦτο δύσκολος ἡ εἴσπραξις, διὰ τὸν λόγον ὅτι, μὲ τὴν ἀφίξιν τοῦ εἰσπράκτορος οἱ κάτοικοι ἐκρύπτοντο εἰς τὰ δάση, ἐξεδόθη τὸ 1683 διαταγὴ τῆς Ὑψ. Πύλης πρὸς τὸν τότε βαλῆν τῶν Ἰωαννίνων Λουτφῇ πασᾶ, διὰ τὴν σύμπτυξιν πολλῶν μικρῶν συνοικισμῶν εἰς μεγαλυτέρους οἰκισμοὺς(4).

Ἀπὸ τὸν συνοικισμὸν οὕτω τῶν χωρίων Ἀγίου Μηνᾶ, Μάδων, Ρωμιᾶ, Με-

1. D' Ohssen: Tableau de l' Empire Ottoman VII 237. Χάμμερ: Τόμ. VI, σελ. 510. Πρὸβλ. Φίνλεϋ: Ἱστορία τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἐνετοκρατίας στὴν Ἑλλάδα. Μετάφρ. Μ. Γαρίδη, Ἀθήναι 1958, σελ. 46—48. Κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Μουσουλμάνων, Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία συνταυτίζονται, καὶ ἡ μὲν Ἐκκλησία ἀποτελεῖ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τῆς Πολιτείας, ἡ δὲ ἔννοια καὶ ἡ οὐσία τῆς Πολιτείας ἐνυπάρχει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

2. Π. Κοντογιάννη: Οἱ Προστατευόμενοι, Ἀθήναι, τόμ. 29, σελ. 25.

Ὁ Μιχαὴλ Τσιτσας, ἤθελε νὰ καταθέσῃ εἰς μίαν Τράπεζαν εἰς Παρισίους, ποσόν, ἀπὸ τοὺς τόκους τοῦ ὁποίου θὰ ἐπληρώνετο τὸ χαράτς τῶν κατοίκων τοῦ Μετσόβου. Δὲν τὸ ἐπραξεν ὅμως, διότι κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον 1854 ὁ φόρος οὗτος κατηργήθη εἰς τὴν Τουρκίαν. Πρὸβλ. Ἡ Διημοκροπία..., σελ. 36. Ὁ Χατζῆ Λέοντα Χρήστο ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρον, διὰ διαθήκης 28 Ἰουνίου 1778, ὥριζεν ὅπως μέρος τῆς διαθήκης του διατίθεται διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ χαράτς, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέκειτο ἡ ἑλληνικὴ νεότης. (Ἡ πειρ. Χρον., 1936, σελ. 194, ἐνθα δημοσιεύεται ἀπόσπασμα τῆς διαθήκης).

3. Ἡ προσωμία τοῦ ὀνόματος τούτου προέρχεται ἀπὸ τὴν λαϊκὴν πεποίθησιν, ὅτι οἱ γύφτοι ἦσαν, ὅπως εἶδομεν, ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν διπλοῦν φόρον, οἱ δὲ Ἀλβανοὶ προσεπάθουν νὰ μεταχειρίζωνται ὡς γύφτον κάθε ὑποχρεωμένον νὰ καταβάλλῃ χαράτς. (Φίνλεϋ: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Α., σελ. 37—38.

4. Ὁ Λαμπρίδης τὴν σύμπτυξιν αὐτὴν τῶν μικρῶν οἰκισμῶν τοποθετεῖ εἰς τὸ 1687 καὶ ὄχι τὸ 1683. (Ζαγοριακὰ Α., σελ. 12, παρ. 2).

γάλου Δένδρου, Ἀγίου Γεωργίου, Σωτῆρας, ἐσχηματίσθη τὸ χωρίον Λιασκοβέτσι τοῦ Ζαγορίου, νῦν Λεπτοκαρυά.

Ἡ «δεκάτη» δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μὲ τὸ «ἴμορον»⁽¹⁾ καὶ νὰ μὴ λησμονώμεν ὅτι, τὸ δέκατον ποῦ ἐλαμβάνετο ἐπὶ τουρκοκρατίας δὲν ἦτο φόρος, ἀλλὰ δικαίωμα ἰδιοκτησίας, τὸ ὁποῖον ὁ καλλιεργητὴς ὤφειλεν ἀπὸ τὴν παραγωγὴν του εἰς τὸ δημόσιον, διὰ τὸν λόγον ὅτι κύριος ὅλης τῆς γῆς ἐθεωρεῖτο ὁ Σουλτάνος, ὁ δὲ σπαχῆς ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ κυρίου τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο εἶχε καὶ τὴν ἐξουσίαν νὰ παραχωρῇ τὴν κατοχὴν τῶν ἀδεσπότην γαιῶν ἢ νὰ τὴν μεταβιβάσῃ ἀπὸ ἓνα κάτοχον εἰς ἄλλον, ἐκδίδων τὰ λεγόμενα «ταπιά».

Εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅποιος ἐλάμβανεν ὑπὸ κατοχὴν τὴν γῆν καὶ κατέβαλεν εἰς τὴν πολιτείαν τὸ πλειστηρίασμα (ταπί), δὲν ἐθεωρεῖτο ὅτι ἡγόραζε τὴν γῆν, ἀλλ' ὅτι τὴν ἐμίσθωνε μὲ διπλοῦν μίσθωμα, ἥτοι ἐκεῖνο ποῦ προκατέβαλε καὶ ποῦ ὠνομάζετο εἰδικώτερον «ταπού» καὶ τὸ ἐμπρόθεσμον, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «δεκάτη». Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀροτριωμένας γαίας, καὶ ἀντίτιμον δεκάτης ἢ «ἐδαφονόμιον» δι' ὅσας δὲν ἐκαλλιεργοῦντο. Ἡ λέξις ὅθεν «ταπού» ἰσοδυναμεῖ νομικῶς πρὸς ἐκμίσθωσιν⁽²⁾.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, τὸ ἐλληνικὸν δημόσιον εὐρέθη πρὸ δυσκόλου καταστάσεως, προκειμένου νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἰδιώτου, ἐπὶ τόσης μόνης ἐκτάσεως, ὅσης ἐδηλοῦτο εἰς τὸ ταπί, διὰ τοὺς κάτωθι λόγους⁽³⁾.

Εἰς τὴν Τουρκίαν συνήθως, λόγῳ ἀμελείας τῶν ὑπαλλήλων τοῦ κτηματολογίου (ντεφτέρ—χανέ) εἰς τὰς ἐπαρχίας ἢ καὶ συνενοχῇ πολλάκις αὐτῶν μὲ τὸν ἰδιώτην, τὰ σύνορα τῶν κτημάτων ἐθέτοντο κατὰ τρόπον πολὺ συνοπτικὸν καὶ ἀκαθόριστον, ὅσον ἀφορᾷ τὴν περιγραφὴν τῆς ἐκτάσεως τοῦ κτήματος. Αὕτη παρουσιάζετο εἰς τὰ ταπιά ὡς ἐλαχίστη, καὶ δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν πραγματικὴν ἔκτασιν τοῦ κτήματος. Κάθε ἰδιοκτήτης εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ ἰδίως οἱ ἰσχύοντες Τοῦρκοι (τσιφλικιοῦχοι) ἐφρόντιζον ἵνα εἰς μὲν τὰ ταπιά, νὰ θέτουν τὰ σύνορα γεωγνικά καὶ ἀκαθόριστα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπεκτείνωσι τὰ τσιφλίκια των, ἐφ' ὅσον δύνανται, πρὸς ζῆμιάν πάντοτε τοῦ Δημοσίου, καὶ συγχρόνως νὰ τὰ παρουσιάζουν, ὅτι ἀπετελοῦντο ἀπὸ ὀλιγώτερα στρέμματα, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ἥτοι τῶν στρεμμάτων, ποῦ ἐδηλοῦντο εἰς τὸ ταπί, νὰ καταβάλουν τὸν κτηματικὸν φόρον, ζῆμιοῦντες οὕτω τὸ Δημόσιον.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν φορολογίαν τῆς δεκάτης, αὕτη διὰ μὲν τὰ προϊόντα τῶν ἀσκεπῶν γαιῶν ἥτοι δημητριακά, καπνός, βάμβαξ, κουκούλια, ἔλαιον, σῦκα κ.λ.π., ἐλαμβάνετο εἰς εἶδος, ἐνῶ αἱ ἄμπελοι ὑπεβάλλοντο εἰς στρεμματικὸν φόρον πρὸς δέκα πρᾶδες τὸ στρέμμα.

Κάθε γεωργὸς ἔδιδεν ἐπὶ πλεόν εἰς τὸν σπαχῆν, τὴν λεγομένην «σαλαριάν» (ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *salaria* ἢ τοῦ λατινικοῦ *salarium*) ἥτοι τὸ ἥμισυ κουβέλι τῶν καρπῶν, ἐὰν εἶχεν ἴδιον ζευγάρι, καὶ ἐν τέταρτον, ἐὰν ἦτο, ὅπως ἔλεγον, «παρασποριάρης» ἥτοι ἔσπειρε μὲ ξένο ζευγάρι. (Ἀραβαντινοῦ Α. σ. 241).

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὸ «ἴμορον», εἶπομεν ὅτι τοῦτο ἀντιπροσώπευε τὸν φόρον, ποῦ ὤφειλεν ὁ καλλιεργητὴς εἰς τὸν Σουλτάνον, ὡς κύριον τῆς γῆς, καὶ ὁ

1. Ἰ μ ο ρ ο - μ ι ρ ί : Λέξις ἀρχαῖα σημαίνουσα ἔργειον δημόσιον φόρον. (Βλ. Γνωμοδ. Σαρμπόλου, Κωνσταντοπούλου, Μίλησι, Δαμασκηνοῦ, Εὐταξία 1882). Ἐνῶ ἡ δεκάτη ἦτο ἐτήσιος φόρος τὸν ὁποῖον ὁ καλλιεργητὴς ὤφειλεν ἀπὸ τὴν παραγωγὴν του εἰς τὸ δημόσιον. Ἡ δεκάτη δὲν ἐθεωρεῖτο φόρος, ἀλλ' εἶδος συνεισφορᾶς ὑποχρεωτικῆς «ζεκιάτ» πρὸς ὑποστήριξιν τῶν κοινῶν σκοπῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἰσλάμ καὶ πρὸς ἐξῆλασμον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ταύτης. (Ἐλευθεριάδης, σελ. 51).

2. Ἐ λ ε υ θ ε ρ ι ᾶ δ η : Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 9.

3. » » » » 11.

ὁποῖος τὸ δικαίωμα τοῦ αὐτοῦ ἡδύνατο νὰ τὸ ἀπαλλοτριώσῃ δι' ὠρισμένον χρόνον ἢ καὶ διὰ παντός. ἢ καὶ νὰ τὸ μεταβιβάσῃ εἰς ὅποιον ᾔθελεν.

Ἡ καταβολὴ τοῦ ἱμόρου περιέχει σαφῆ ὁμολογίαν τῶν χωρικῶν διὰ τὴν ιδιότητα αὐτῶν, ὡς ἀπλῶν καλλιεργητῶν, τὴν ὁποίαν δὲν τοὺς ἐπετρέπετο νὰ μεταβάλλουν αὐτογνώνως, κατὰ τὸ ἀξίωμα «*nemo sibi causam possessionis mutare potest*, τὸ ὁποῖον ἐκύρωσε ρητῶς καὶ ἡ ὀθωμανικὴ νομοθεσία μὲ ἀπαγορευτικὴν διάταξιν εἰς τὸν περὶ γαιῶν νόμον, ὅπου ὁ νομοθέτης ὥρισεν ὅτι «ὁποῖος κατέχει γαίας εἰς ξένον ὄνομα δὲν δύναται, ὕστερα ἀπὸ πολυχρόνιον διακατοχὴν καὶ καλλιέργειαν, ν' ἀποκτήσῃ ἐπ' αὐτῶν δικαίωμα ἐγκαταστάσεως, ἐνῶ ὁμολογεῖ τὴν ιδιότητά του ὡς ἐνοικιαστοῦ».

Οὐδεμία μεταβίβασις τιμαριωτικῶν γαιῶν, λόγῳ πωλήσεως, δωρεᾶς ἢ κληρονομίας (ἐξαιρουμένης τῆς τῶν υἱῶν), ἦτο ἔγκυρος, χωρὶς τὴν ἄδειαν καὶ γραπτὴν ἀναγνώρισιν (ταπού, ταπίου) τοῦ σπαχῆ, εἰς τὸ τιμάριον (φορολογικὴν περιφέρειαν) τοῦ ὁποίου εὐρίσκοντο αἱ μεταβιβαζόμεναι γαῖαι(1).

Παρομοίαν διάταξιν συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν μεταβίβασιν τῶν Στρατιωτοπίων (γαῖαι ἐγκαταλειπόμεναι ἀπὸ τοὺς φεύγοντας τὴν δουλείαν καὶ ὅσαι ἐδημεύοντο ἀπὸ τοὺς ἐνόπλιους ἢ ἄλλως ἀντιστάντας).

Οἱ σπαχῆδες ὅθεν εἶχον ἀτομικὸν συμφέρον νὰ ἐπιτηροῦν ἀγρύπνως τὰς μεταβιβάσεις τῶν κτημάτων, ἵνα οὕτω εἰσπράξουν οὗτοι τὰ δικαιώματα τῆς μεταβίβασεως αὐτῆς. Οὐδεὶς ὅμως σπαχῆς ἡδύνατο νὰ προβῇ εἰς τὴν εἰσπραξὴν αὐθαίρετου φόρου ἢ εἰς τὴν μετατροπὴν τῆς κατηγορίας μιᾶς γῆς, διότι οἱ ἀδικούμενοι ὑπήκοοι ἐπεκαλοῦντο ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου (καδῆ) τὸ κτηματολόγιον καὶ τὰ κατὰ τόπους ἀποσπάσματά του.

Ἀπηγορεύετο ἐπὶ πλέον καὶ ἦτο ἄκυρος ἡ ἀφιέρωσις τιμαριωτικῶν γαιῶν εἰς εὐαγῆ ἰδρύματα ἢτοι ἡ μετατροπὴ τῶν εἰς βακούφια χωρὶς εἰδικὴν αὐτοκρατορικὴν ἄδειαν (μουληναμέϊ—χουμαγιούν), πρὸς διάσωσιν τῶν ἐγγείων φορολογικῶν πόρων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο ἡ στρατιωτικὴ ἰσχὺς τοῦ κράτους. Διότι τὰ δέκατα τῶν προϊόντων τῶν βακουφικῶν γαιῶν, ἢτοι ἐκείνων ποὺ ἦσαν ἀφιερωμένοι ὀριστικῶς καὶ διὰ παντός εἰς εὐαγεῖς καὶ κοινωφελεῖς ἐν γένει σκοποὺς(2), καθὼς καὶ τῆς μεταβιβάσεως (ταπί) τὰ εἰσέπραττε τὸ δημόσιον (βακούφ) καὶ ὄχι ὁ σπαχῆς. Αἱ ζημίαι ὅθεν τοῦ Δημοσίου καὶ τῶν σπαήδων ἀπὸ τὴν ἀφιέρωσιν τιμαριωτικῶν γαιῶν ἦσαν σημαντικώταται.

Ἀναλόγους περιορισμούς, ὡς πρὸς τὴν ἀφιέρωσιν τιμαριωτικῶν γαιῶν, ἀπαντῶμεν καὶ εἰς τοὺς βυζαντινοὺς καὶ εἰς τοὺς Φράγκους κατὰ τὴν ἐπικράτησίν των εἰς τὴν Ἑλλάδα(3).

Οἱ κάτοχοι καὶ καρπῶται τιμαριωτικῶν γαιῶν, ἔχαναν τὴν ἐπ' αὐτῶν κυριότητα, ἐὰν χωρὶς δικαιολογίαν, τὰς ἄφηναν ἀκαλλιεργήτους ἐπὶ τριετίαν. Ὁ σπαχῆς ἐδικαιοῦτο τότε νὰ τὰς παραχωρήσῃ εἰς ἄλλον πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν εἰσπραττομένων ἐγγείων φόρων(4).

Εἰς τὰς τιμαριωτικὰς γαίας δὲν ἡδύνατο νὰ ἐνταφιασθῇ νεκρὸς οὔτε ἀπὸ τὸν κάτοχον αὐτῶν, οὔτε ἀπὸ ἄλλον. Καὶ ὁ περιορισμὸς αὐτὸς ἀποβλέπει εἰς τὴν διαφύλαξιν τῶν φορολογικῶν δικαιωμάτων καὶ συμφερόντων τῶν σπαχήδων, διότι μὲ

1. Hammer: σελ. 345/6 ἔκθεσις Δεφτερδάρ καὶ Φετφάδες.

2. Τὰ βακούφια, κατὰ κανόνα, δὲν ἡδύναντο νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον συναλλαγῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, οὐδ' αὐτὸς δὲ ὁ Σουλτάνος ἐτόλμα νὰ θίξῃ τὰ βακούφια, καθ' ὅτι παρομοία πράξις ἐθεωρεῖτο ἀνίερως, βέβηλος καὶ μυσαρά, καὶ ἦτο ἄκυρος καὶ ἀνίσχυρος.

3. Κ. Σάθα: Μεσαιων. Βιβλιθ. Α., σελ. 239—241. Διὰ δὲ τὴν Φραγκοκρατίαν Μύλλερ: Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι. Μετάφρ. Λάμπρου, σελ. 85.

4. Κανοναμέες Σουλτάν Σουλεϊμάν καὶ Ἀχμέτ τοῦ Α', παρὰ Χάμμερ, σελ. 193 καὶ 411—412.

τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν, ἡδύνατο νὰ γίνῃ κατάχρησις τῆς ἐξαιρέσεως τόπων καλλιεργησίμων ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν.

Κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν καὶ Βυζαντινὸν δίκαιον, κάθε τόπος εἰς τὸν ὁποῖον ἀπὸ τὸν ιδιοκτῆτην ἢ συναινέσει τούτου θάπτεται νεκρός, καθίσταται ἐνθρησκος καὶ ἐξηρεῖτο τῆς ιδιωτικῆς κτήσεως τῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς νομῆς. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐπεκράτει ἡ συνήθεια νὰ θάπτονται οἱ κτηματῖαι εἰς τὰ κτήματά των, παραγγέλοντες τοῦτο διὰ συνθηκῶν, οἱ δὲ τάφοι ἀπετέλουν ιδιοκτησίαν τῶν οἰκογενειῶν. Ἡ συνήθεια αὕτη σώζεται καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὴν νῆσον Σέριφον(1).

Οὐδεὶς ἡδύνατο νὰ φυτεύσῃ δένδρα, ἄμπελον ἢ ἀνεγείρῃ οἰκοδομὴν ἐπὶ τιμαριωτικῶν γαιῶν χωρὶς ἄδειαν τοῦ σπαχῆ. Ἐὰν δὲ ἐκλείψουν αἱ ἐπὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν φυτεῖαι, ἄμπελοι καὶ οἰκοδομαί, τὸ ἔδαφος ὑπόκειται πάλιν εἰς τὰς διατάξεις περὶ τιμαριωτικῶν γαιῶν. Αἱ ἀπαγορεύσεις αὗται ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ μὴ μετατραποῦν αἱ γαῖαι αὗται εἰς μούλκια (τελεία ιδιοκτησία) καὶ οὕτω παραβλάπωνται τὰ φορολογικὰ συμφέροντα τῶν στρατευομένων σπαχήδων(2).

Ἀπὸ τοὺς σπαχῆδες ἐπὶ πλέον, ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐποπτείαν τῶν ἱεροδικείων, ἐδικάζοντο καὶ τὰ πλημμελήματα καὶ κακουργήματα.

Σχετικῶς μὲ τὸν ζαῖμ, οὗτος ἐδικαιοῦτο νὰ ἐνοικιάζῃ τὸ κτῆμα ἢ νὰ τὸ μεταβιβάζῃ, ἐλάμβανε δὲ γεόμωρον ἐπικαρπίαν καὶ δεκάτην.

Εἰδικώτερον ἢ ἀπόληψις ἐγένετο ὡς ἑξῆς :

Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς δεκάτης ἀνερχομένης εἰς $12\frac{1}{2}\%$, ὁ ζαῖμ ἐλάμβανεν ἀπὸ τὸν καλλιεργητὴν διὰ γεώμωρον τὸ $\frac{1}{3}$ τῆς παραγωγῆς δημητριακῶν. Διὰ δικαιώματα βοσκῆς δύο γρόσια κατὰ κεφαλὴν μικροῦ ζώου, ἐφόσον ταῦτα ὑπερέβησαν τὰ εἴκοσι. Ἄλλως ἐλάμβανεν ἓνα ζῶον (ἀραδιάτικο).

Ἀπὸ τὰ ὄσπρια ἐλάμβανε τὸ $\frac{1}{3}$ (κουροῦ ἱράτ). Ἀπὸ τὰς ὁπώρας τὸ $\frac{1}{2}$, τὰς σταφυλὰς τὸ $\frac{1}{4}$. Τὰ ποσὰ αὐτὰ ἐποίκιλλον ἀναλόγως τῆς βουλιμίας τοῦ τιμαριούχου καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ σούμπαση (ἀντιπροσώπου τοῦ ιδιοκτῆτου καὶ διευθυντοῦ τοῦ κτήματος), Ἀλβανοῦ πάντοτε.

Οὕτω τὸ σύνολον τῶν ἐκχωρουμένων ἀπὸ τοὺς καλλιεργητὰς προϊόντων ἔφθινε τὰ 60% τῆς παραγωγῆς.

Μὲ τὸ σύστημα τῶν τιμαριούχων, διεμορφοῦτο κάποιον ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον μᾶλλον ἢ ἤττον κραταίον, τὸ ὁποῖον, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐκραταιοῦτο σιριζόμενον εἰς τὴν κατοχὴν τῆς γῆς. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἢ ἀντιτάσσεται πρὸς τὴν μοναρχίαν, ὅπου δὲν ὑπάρχει τοιαύτη, ἢ περιβάλλεται τὴν κυριαρχίαν ὅπου δὲν ὑπάρχει μοναρχία.

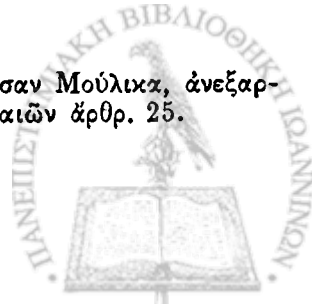
Μὲ τοὺς τιμαριούχους, οἱ ἀγροτικοὶ πληθυσμοὶ ἀπὸ τὸν ἓνα αὐθέντην ἔπιπτον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἄλλου ἑτεροθρήσκου, χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν οἰκτρὰν θέσιν του.

Τοὺς ληστρικοὺς βυζαντινοὺς ἄρχοντας ἀντικατέστησαν οἱ σπαχῆδες καὶ οἱ σουμπασιάδες, πού ἐξεμεταλλεύοντο τοὺς κόπους τοῦ χωρικοῦ. Ὅπως δὲ ἐπὶ Βυζαντίου μερικοὶ Δεσπότες ἤρπαζον τὰς γαίας ὁλοκλήρων περιφερειῶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας δὲν ἔλειψαν Τοῦρκοι ἄρχοντες πασάδες καὶ μπέηδες πού ἐζήτουν, μὲ κάθε τρόπον, νὰ οἰκιοποιηθοῦν τὰ κτήματα τῶν Ἑλλήνων ἀγροτῶν.

Τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα εἰς τὴν Ἡπειρον ἀποβαῖνον σὺν τῷ χρόνῳ τὸ δεσπόζον σύστημα, ἐπέφερε τὴν πλήρη σχεδὸν ἐξαφάνισιν τῆς ἐλευθέρως ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Οὐσιαστικῶς ἦτοι μεγίστη ἔκτασις γῆς, ἢ ἐκμετάλλευσις τῆς ὁποίας ἀπετέλει τὴν σπουδαιότεραν πηγὴν πλούτου, εὕρισκετο κατ' οὐσίαν «ἐξτρα κομ-

1. Τρ. Εὐαγγελίδου: Ἡ νῆσος Σέριφος 1909, σελ. 71.

2. Κατὰ διάταγμα Ἀχμέτ τοῦ Α' αἱ οἰκοδομαὶ καὶ αἱ φυτεῖαι ἦσαν Μούλκια, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὑπ' αὐτάς ἐδάφους. Χάμμερ: σελ. 391, 399 Νόμος περὶ γαιῶν ἀριθρ. 25.

μέρσιουμ» εἰς χεῖρας ὀλίγων ἰσχυρῶν. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι δὲν εἶχον οὔτε τὰ μέσα νὰ καταστήσουν τὰ ἐδάφη των παραγωγικά, οὔτε τὴν δύναμιν νὰ σταματήσουν τὴν προῖρουσαν ἀρραίωσιν τῆς ὑπαίθρου, διότι ἡ ἀνεπάρκεια τῶν οἰκονομικῶν ἐφοδίων ἐβίαζε τοὺς χωρικοὺς νὰ ἀφήσουν τὴν ἰδιοκτησίαν των, ἀφῆναν καὶ ἀκαλλιεργήτους ἐκτεταμένους ἐκτάσεις.

Οὕτω ὁ Ἀλβανὸς κυρίαρχος ποὺ διήρχετο προηγουμένως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του ἢ ὡς ὑποτελὲς τοῦ Σουλτάνου ἢ ὡς μισθωτός, κατὰ τὰς πολεμικὰς περιόδους, ἐπαναπαύεται τώρα εἰς τὴν παλαιὰν πατρικὴν του οἰκίαν λαμβάνων τὴν δεκάτην τῶν προϊόντων τῶν κτημάτων του χωρὶς νὰ ἐξοδεύῃ διὰ τὴν καλλιέργειάν των οὔτε μίαν δεκάραν, ἐπιζητεῖ δὲ παραλλήλως νὰ ἀποκομίσῃ ἀπὸ τοὺς ἐνοικιαστὰς κυβερνητικοὺς τὰ μεγαλύτερα κέρδη χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὰς ζημίας ποὺ ἐπισωρεύει εἰς τοὺς χωρικοὺς.

Αἱ συνέπειαι ἐνὸς τοιούτου τιμαριωτικοῦ συστήματος ἐνῶ ὑποθάλλουν τὴν ὀκνηρίαν τῶν Ὀθωμανῶν, παραλύουν ταυτοχρόνως τὴν δρᾶσιν τῶν ἐναρέτων Χριστιανῶν.

Οὕτω λοιπὸν τὸ ἐν θρησκευτικὸν δόγμα παραμένει ἀδρανὲς καὶ ἄεργον καὶ ἀποζεῖ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τὸν ἰδρῶτα τῶν ὑπηκόων ποὺ ἀνήκουν εἰς τὸ ἄλλο θρησκευτικὸν δόγμα.

Οὕτω εἰς τὴν περιφέρεια Παραμυθίας, Μαργαριτίου Φιλιατῶν καὶ Δελβίνου ἐπὶ πληθυσμοῦ ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ ἥμισυ ἀνήκει εἰς τουρκικὰς οἰκογενείας, δὲν ὑπάρχει οὔτε εἰς Μουσουλμάνος ποὺ νὰ ἀσχολῇται μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν ἢ νὰ ἀσχῇ ἐμπόριον ἢ βιομηχανικὴν ἐπιχείρησιν.

Ὅλοι ἐξαρτῶνται, δι' ὅλας τὰς ἀνάγκας των, ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ὑπὸ τὴν σκληρὰν φορολογικὴν πίεσιν μόλις δρέπουν μίαν μηδαμινὴν ἀμοιβὴν ἀπὸ τοὺς κόπους των, καὶ συνεπῶς ἡ ἀπομακρύνονται εἰς ἄλλα μέρη ἢ μεταναστεύουν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρὸς καλλιτέρευσιν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς καὶ ἐγκατάστασιν ὑπὸ εὐνοϊκοτέρας συνθήκας καὶ προϋποθέσεις.

Κατὰ τὴν κρατοῦσαν νομοθεσίαν, ὁ μὲν κυρίαρχος ἰδιοκτῆτης πληρώνει φόρους διὰ τὸ 1/3 τοῦ εἰσοδήματος, ὁ δὲ χωρικός ἐπὶ τῶν ὑπολειπομένων 2/3 εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ συνυπολογίσῃ τὰ ἐξοδα τῆς συντηρήσεως καὶ καλλιεργείας τοῦ κτήματος παραλλήλως πρὸς τὴν καταβολὴν ἐνὸς εἰδικοῦ φόρου «βεργί» ποὺ ὑπολογίζεται ἐπὶ τῆς ὅλης συγκομιδῆς, ἐνῶ ὁ Τοῦρκος ἢ Ἀλβανὸς αὐθέντης καὶ κυρίαρχος εἶναι ἀπηλλαγμένος παντὸς βάρους ἐπὶ τοῦ 1/3 τῶν εἰσπραττομένων πάσης φύσεως εἰσοδημάτων(1).

1. Κατὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις προξένου τῆς Αὐστρίας πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ 1868 ἔχουσιν οὕτω :

«Αἱ ἀγροτικαὶ ἐκτάσεις Παραμυθίας, Μαργαριτίου, Φιλιατῶν καὶ Δελβίνου μὲ κατέπληξαν μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν γονιμότητα τοῦ ἐδάφους των, ὡσαύτως ἡ περιοχή τῆς Πάργας μὲ τὰ δάση τῶν ἐλαιῶνων, τοὺς ἀπεράντους κήπους πορτοκαλεῶν καὶ λεμονιῶν καὶ τὰ ἐκ πεύκων καὶ κέδρων δένδρα τῆς καθιστῶσιν ταύτην ἴσως μίαν τῶν ὡραιότερων καὶ ἀξίαν προτιμήσεως περιοχῶν τῆς Ἠπείρου.

Ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς τὴν φυσικὴν αὐτὴν εἰκόνα τοῦ πλούτου καὶ τῆς φυσικῆς ὡραιότητος ἡ ὑπὸ ἐποψὴν πολιτισμοῦ δυστυχῶς κατάστασις τῶν μερῶν αὐτῶν εἶναι ἀκόμη λίαν καθυστερημένη εἰς βαθμὸν μάλιστα τοιοῦτον ὥστε ἡ εἰκὼν τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων εἶναι εἰκὼν παρακμῆς καὶ πρωτογόνου καταστάσεως, φτώχειας καὶ κακομοιριᾶς.

Τὸ ἀπώτατον καὶ βαθύτατον αἴτιον τῆς λυπηρᾶς αὐτῆς πολιτικῆς καταστάσεως, πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν ἐπάνθησιν καὶ τὴν ἀκμὴν ἐνὸς κυριαρχούντος φεοδαραρχικοῦ ἐμπορίου. Εἰς ὁλόκληρον τὴν Τσαμουργιὰν ὁλόκληρον τὸ ἔδαφος δὲν εἶναι ἀποκλειστικὴ ἰδιοκτησία τοῦ καλλιεργοῦντος, ἀλλ' ἀνήκει εἰς Ὀθωμανοὺς Μπέηδες καὶ Ἀγάδες, μέρος δὲ τοῦτου καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἐνῶ οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι ἀπολαμβάνουν μόνον μέρος τῆς συγκομιδῆς. Οὕτω ὁ Ἀλβανὸς κυρίαρχος ὅστις διήρχετο προηγουμένως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς ἢ ὡς ὑποτελὲς τοῦ Σουλτάνου ἢ ὡς μισθωτός, κατὰ τὰς πολεμικὰς περιόδους, ἐπαναπαύεται ἤδη εἰς τὴν παλαιὰν πατρικὴν του οἰκίαν, λαμβάνων τὴν δεκάτην τῶν προϊόντων τῶν

Ὁ Τούρκος ὅμως κυρίαρχος δὲν ἀρκεῖται μὲ τὸ νόμιμον 1/3, ἀλλὰ πιέζει τοὺς χωρικοὺς καὶ ἐπιβάλλει εἰς αὐτοὺς εἰς πολυειδεῖς καταναγκασμοὺς τοὺς ὁποίους οὐδεὶς ἔχει τὴν τόλμην καὶ τὸ θάρρος νὰ ἀποφύγῃ, δεδομένου ὅτι ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν δικαιοσύνην διὰ τὰς πιέσεις αὐτὰς δὲν εὕρισκει ἀνάλογον προστασίαν ἐκ μέρους τῶν δικαστηρίων.

Ἡ δυσαναλογία αὕτη τοῦ οἰκονομικοῦ βάρους παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν φορολογίαν τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν λοιπῶν κτηματικῶν συναλλαγῶν.

Οὕτω ὁ Μαλίκ πασᾶς, ἓνας ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους τουρκαλβανούς, πληρῶνει διὰ τὰς πολλὰς οἰκίας τῶν ὁποίων ἦτο ἰδιοκτήτης μόνον γρ. 250, ἐνῶ ὑπάρχουν χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι διὰ μίαν μόνον οἰκίαν ἀξίας περίπου 6.000 γροσίων πληρώνουν τὸ αὐτὸ ποσόν⁽¹⁾.

Ἀπὸ τὰ χωρία τῆς Χειμάρρας τὸ Κηπαρί, Χειμάρρα, Βοῦνο, Δρυμάδες, Παλιάσα, Πίλουρι καὶ Κούτσι εἶναι ἀπηλλαγμένα παντὸς φόρου, καταβάλλουν δὲ ἀσήμαντον ποσὸν εἰς τὸ Δημόσιον ταμεῖον. Ἐν περιπτώσει ὅμως πολέμου ὑποχρεοῦνται νὰ στείλουν στρατιώτας, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων δὲν δύνανται νὰ ὑπερβῇ τοὺς 1.000.

Ἡ διπλὴ αὕτη ἔγγειος φορολογία ἐβάρυνε τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν τῆς Ἡπείρου, ποὺ ἀπετέλει καὶ τὴν πολυπληθεστέραν τάξιν, δυσανάλογα πρὸς τὰς ἄλλας κοινωνικὰς τάξεις⁽²⁾.

Ἡ φορολογία ὅμως αὕτη, ἦτο αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἐπαχθής. Καθίστατο ὅμως ἐπαχθεστέρα, ἀπὸ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον εἰσεπράττετο ἡ δεκάτη, ἡ ὁποία συνήθως ἐξεμισθοῦτο δι' ἓν ἔτος, κατὰ περιφέρειας εἰς πανισχύρους Τούρκους, οἱ ὁποῖοι πολλάκις τὴν ἐξεμίσθωνον μὲ τὴν σειρὰν των εἰς πράκτορας καὶ οὗτοι εἰς ὑποπράκτορας. Καθένας ἀπὸ τοὺς μικροὺς αὐτοὺς τυραννίσκους ἐνέπιπτε κατὰ τῶν πτωχῶν γεωργῶν καὶ ἀνεβίβαζε τὰ φορολογούμενα προϊόντα εἰς τὴν μεγαλειτέραν δυνατὴν κλίμακα, ὥστε νὰ εἰσπράξῃ περισσότερα. Εἰς ἐξαιρετικὰς ὁλως περιπτώσεις, ἡ δεκάτη εἰσεπράττετο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ ὄργανα τοῦ κράτους. Ἀμφότεροι ὅμως οἱ τρόποι τῆς εἰσπράξεως προεκάλουν μεγάλην κατακραυγὴν καὶ ἀντίδρασιν, εἰς τρόπον ὥστε εἶχεν ἀποβῇ αὕτη πολὺ ἐπαχθὴς εἰς τὸν πληθυσμὸν, ἔνεκα τῶν καταχρήσεων ποὺ ἐλάμβανον χώραν κατὰ τὴν εἰσπραξίν της, χωρὶς αὕτη νὰ φέρῃ εἰς τὸ κράτος τὰ ἀναμενόμενα ταμιευτικὰ ἀποτελέσματα.

κτημάτων του, χωρὶς νὰ ἐξοδεύῃ διὰ τὴν καλλιέργειάν των οὔτε μίαν δεκάραν, ἐπιζητεῖ δὲ παραλλήλως νὰ ἀποκομίσῃ ἀπὸ τοὺς ἐνοικιαστὰς Κυβερνητικοὺς τὰ μεγαλείτερα κέρδη χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρητε διὰ τὰς ζημίας τὰς ὁποίας ἐπισωρεῖ εἰς τοὺς χωρικοὺς.

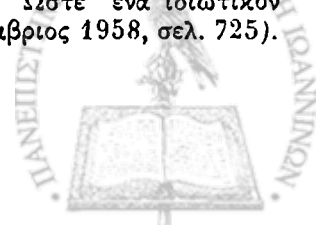
Οὕτω ἐξηγεῖται τὸ ἰδιόρρυθμον φαινόμενον κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς πολλὰ τμήματα τῶν ὡς ἄνω ἐπαρχιῶν, τὸ εἰς ἓν θρησκευτικὸν δόγμα ἀνήκον τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ παραμένει τελείως ἀδρανὲς καὶ οἰκεία βουλήσει ἄεργον ἀποζῶν μόνον ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τὸν ἰδρῶτα τῶν εἰς ἄλλο θρησκευτικὸν δόγμα ἀνηκόντων ὑπηκόων.

Εἰς τὴν Παραμυθίαν ἦτις ἀριθμεῖ 700 οἰκίας, Μαργαρίτιον μὲ 450, εἰς Φιλιάτες μὲ 200 καὶ εἰς Δέλβινον μὲ 400 οἰκίας, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ὁποίων πλέον τοῦ ἡμίσεως ἀνήκουν εἰς Τουρκικὰς οἰκογενείας, δὲν ὑπάρχει οὔτε εἰς Μουσουλμάνος ὅστις νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν, ὡς ἐπίσης οὐδεὶς ὅστις νὰ ἀσκῇ ἐμπόριον ἢ βιομηχανικὴν ἐπιχειρήσιν.

(Ε. Σοῦρλα: Ἡ Ἡπείρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Εἰς Ἡπειρ. Χρονικά, 1937, σελ. 133—156.

1. Κατὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ εἰς Ἰωάννινα κατὰ τὸ 1868 προξένου τῆς Αὐστρίας Zwiedinek πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἑξωτερικῶν. Ἡπειρ. Χρονικά, 1937, σελ. 133—150. Ὑπ. Εὐρ. Σοῦρλα ὑπὸ τὸν τίτλον: Ἡ Ἡπείρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

2. Ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὁ τσιφλικούχος διώριζεν εἰς τὸ χωριό, τὸ κτῆμα του (μούλκι του) ἓνα ἀντιπρόσωπον ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὀργάνων του, ἔργον τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ εἰσπραξὶς διὰ λογαριασμὸν τοῦ κυρίου του τῶν εἰσοδημάτων. Αὐτὸς ἐλέγετο «σοῦμπασης». Ἐνίοτε ὅμως ὁ ἰδιοκτήτης ἐνοικίαζε τὰ εἰσοδήματά του εἰς ἄλλον «τερχουντέ», ὁ ὁποῖος τὰ εἰσέπραττε διὰ λογαριασμὸν του. Ἐὰν τὸ κτῆμα ἦτο κρατικόν, τότε τὰ δικαιώματα τοῦ κράτους ἐνοικιάζοντο εἰς τρίτον «μουλτεζίμην», ὁ ὁποῖος τὰ εἰσέπραττε διὰ λογαριασμὸν του. Ὡστε ἓνα ἰδιωτικὸν κτῆμα θὰ εἶχεν ἢ «σοῦμπαση» ἢ «τερχουντέν». («Ἡπειρ. Ἑστία», Σεπτέμβριος 1958, σελ. 725).

Καίτοι όμως ο αγρότης έφορολογεῖτο βαρέως, ἐν τούτοις εἰς ἀντιστάθμισμα τῆς βαρείας αὐτῆς φορολογίας εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβάλλετο οὗτος, οὔτε χρηστὴν διοίκησιν, οὔτε ἀμερόληπτον δικαιοσύνην, οὔτε ἀσφάλειαν, ἰδίως εἰς τὴν ὑπαιθρον εἶχε.

Ἡ φορολογικὴ όμως ἐπιβάρυνσις, ἦτο διὰ τοὺς χριστιανοὺς μεγαλειτέρα παρὰ διὰ τοὺς Τούρκους⁽¹⁾.

Τὴν οἰκονομικὴν όμως αὐτὴν δεινὴν κατάστασιν τοῦ Ἡπειρώτου αγρότου, καθίστουν χειροτέραν αὐτοὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, οἱ ὅποιοι, ἀνίκανοι καὶ ἀνεπαρκεῖς εἰς μεγάλην ἀναλογίαν, καὶ ἐλλιπῶς μισθοδοτούμενοι, ἐξετρέποντο εἰς παντὸς εἶδους καταχρήσεως εἰς βάρος του. Ὅσον διὰ τοὺς δικαστάς, αὐτοὶ προεπώλουν τὰς ἀποφάσεις των, αἱ ὁποῖαι ἐξεδίδοντο ἀναλόγως τοῦ γεγονότος, ἂν δηλαδὴ οἱ διάδικοι ἐπλήρωνον ἢ ὅχι τοὺς δικαστάς.

«Φρίττει ὁ ἄνθρωπος, γράφει ὁ Ἄνδρ. Μουσιοξύδης, ἀναλογιζόμενος τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας παρεισπράξεις διὰ τῶν ὁποίων ἡ φιλαργυρία, ἡ ἀμετρος δαπάνη, ἡ πενία, ἐνὶ λόγῳ ἡ ἄφρων κυβέρνησις κατεπίεξε τοὺς λαοὺς». (Ἑλληνομνήμων σελ. 483).

Εἰς τὴν Ἡπειρον, τὸ εὐφορώτερα κτήματα τῶν πεδιάδων εἶχον περιέλθει, μετὰ τὸν 17ον αἰῶνα, σχεδὸν ὅλα εἰς τοὺς μουσουλμάνους μπένδες.

Οἱ χριστιανοί, ὅσοι εἰργάζοντο ὡς καλλῆγοι εἰς τὰ τσιφλίκια τῶν μουσουλμάνων, ἔζων εἰς τὰς πολιτείας ἢ εἰς τὰ ὄρεινὰ ἄγωνα χωρία, ἀσχολούμενοι μὲ τὴν κτηνοτροφίαν ἢ τὸ ἐμπόριον. Οἱ δὲ πτωχότεροι εἰργάζοντο ὡς τεχνῖται ἢ μικροεπαγγελματίαι.

Ἀπὸ τὴν μεταβολὴν ὅθεν ποὺ ἐπῆλθεν εἰς τὴν θρησκευτικὴν σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἡπείρου, ὁ γεωργικὸς πλοῦτος τῆς χώρας περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἐδημιουργήθη οὕτω ἐντόπια φεουδαρχικὴ ἀριστοκρατία Τούρκων. Ὅσον διὰ τὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν, οὗτος, ἐπειδὴ ὁ τόπος δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ζῇ μὲ κάποιαν ἄνεσιν, ἠναγκάζετο νὰ ἀφήνῃ τὰς οἰκογενείας του εἰς τὰ χωρία, καὶ νὰ ἐκπατρίζηται εἰς Κων)λιν, Κάϊρον, Βουκουρέστι καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς ἀπεράντου τότε ὁ Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐργαζόμενος ὡς ἔμπορος, ἀρτοποιός, κρεοπώλης, κτίστης κ.λ.π. Ἄλλοι ἐταξίδευον ἔξω τῶν συνόρων τῆς Τουρκίας, εἰς Ἰταλίαν, ἰδίως εἰς Βενετίαν, Ἀγκῶνα, Λιβόρνον, Αὐστρίαν, Ρωσίαν, ὅπου τοὺς εὕρισκομεν ἐγκατεστημένους μετὰ τὸν 17ον αἰῶνα ⁽²⁾.

Ἐὰν λοιπὸν τὸ τουρκοαλβανικὸν στοιχεῖον ἐδυνάμωσεν εἰς τὴν Ἡπειρον, τοῦτο προέρχεται διότι μεγάλα καὶ καλὰ κτήματα τῆς ἐπαρχίας ἔγιναν, κατὰ τὸ πλεῖστον, τουρκικὰ ἐξ ἀρπαγῆς ἢ ἀναγκαστικῆς πωλήσεως, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἔμεινον οὕτω κύριοι τῶν πτωχοτέρων ἐδαφῶν ἢ ἠναγκάζοντο νὰ ἐπαναπατρίζωνται, διὰ νὰ ζήσουν ἀνετώτερα⁽³⁾.

Τὸ Δίκαιον τοῦ Ἀμάν.

Ἡ ἐξαγορὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ζωῆς, μὲ τὴν καταβολὴν τοῦ κεφαλικοῦ φόρου, ἐγέννησε τὸ λεγόμενον δίκαιον τοῦ «ἀμάν», τὸ ὁποῖον οἱ Ὄθωμανοὶ παρέλαβον ἀπὸ τοὺς Σελτζουκίδας καὶ τὸ ὁποῖον ἴσχυεν εἰς τὰς σχέσεις Ἀράβων καὶ Χριστιανῶν. Κατὰ τὸ δίκαιον αὐτὸ ὅσοι ὑπετάσσοντο (ἔχι δορυάλωτοι) ἠδύναντο νὰ

1. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὁ Ἡπειρώτης αγρότης ὑφίστατο βαρὺν οἰκονομικὸν ζυγὸν ἀλλοθρήσκου καὶ ἀλλοεθνοῦς δυνάστου. Δὲν ἦτο λοιπὸν μόνον ἐθνικῶς σκλάβος, ἀλλὰ κυριολεκτικῶς δοῦλος τῶν Τούρκων μπένδων καὶ πασάδων, ὑποφέρων τὰ πάνδεινα εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν του.

2. Α. Πάλλη: Ξενητεμένοι Ἕλληνες, Ἀθήναι, 1945, σελ. 13.

3. Κ. Ἀμάντου: Οἱ Βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος, σελ. 161.

πωληθῶσι, σφαγῶσι ἢ γὰ δουλωθῶσι, ἡδύναντο γὰ ἐξαγοράσονται τὸ δικαίωμα τῆς συνερείας τῆς ζωῆς των, διὰ τῆς καταβολῆς τοῦ κεφαλαίου φέρον. Κατὰ τὸ δέγμα αὐτοὶ ὅσοι εἶχον ὑποταχθεῖ εἰς τὴν κεφαλαικὴν φέρον, διετήρουν τὴν ζωὴν των καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς λατρείας ἰδίως οἱ οὐκ ἐκτεθειμένοι καὶ διενεγκυστάτως δεχθέντες τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Ἡ τακτικὴ αὕτη τῆς ἀνοχῆς ἐνῆναι τῶν ὑποδουλώων ἐτηρέθη ὡς παρὰ πολιτικὴ ἀρχή.

Ἐπειδὴ ὁμοῦ πολλὰς πόλεις καὶ ἐπαρχίας οἱ Τούρκοι κατελάμβανον κατὰ πιν συμφορίας, ὅπως τὰ Ἰωάννινα, τὰς Ἀθήνας κ.λ.π. ἢ ὅταν τὰς κατέλαβον ἀπελάμβανον αὐταὶ προνομίων πρὸς τὰ εἶχον παρχωρήσει οἱ Βυζαντινοί, παρεξώρουν τότε καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων αὐτῶν προνόμια σχετικὰ μὲ τὴν διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας, τῆς θρησκείας, τῆς ἰδιωκτησίας καὶ τὴν ἀπονομήν τῆς δικαιοσύνης, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν διατήρησιν τῆς φορολογίας πρὸς ὑφίστατο. Τὰς παρχωρήσεις αὐτὰς ὁμοῦ οἱ Τούρκοι συγγὰ τὰς ἡθέλουν, οἱ δὲ πολῖται ἔπρεπε τότε γὰ φροντίζον γὰ τὰς ἀναγκάων, μὲ χρηματικὰς προσφορὰς πρὸς τοὺς κρατοῦντας. Κάποτε πάλιν μεταγεινέστερα ἐπαναστατικὰ κινήματα, πρὸ ἐστρέφοντο κατὰ τῶν κατακτητῶν, ἔδιδον εἰς αὐτοὺς εὐχαρίαν γὰ ἀκυρώνον τὰ παρχωρηθέντα προνόμια, ὅπως συνέβη τὸ 1611 εἰς τὰ Ἰωάννινα, μὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Διονυσίου τοῦ σκυλοσέρου.

Καθεστὼς Προστασίας (Ἰαγὰλίκι)

Οἱ κάτοικοι διὰ γὰ ἀποφύγουν τὰς βυοπραξίας τῶν σπαρχῆδων καὶ τὴν ἀλλοξοπιστίαν, καὶ γὰ διατηρήσουν τὴν ἰδιωκτησίαν των, ἡναγκάζοντο γὰ ζητοῦν τὴν προστασίαν ἰσχυρῶν ἀρχῶν καὶ μπέτδων, ἐνῶτε δὲ καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς βασιλομήτορος (βαλιδέ—σουλτάνας). Οὕτω καθιερώθη τὸ καθεστὼς τῆς προστασίας ἀγὰλίκι (1):

Τὸ ἀγὰλίκι, μικρὸν κατ' ἀρχὰς καὶ διαρκῶς ἀύξανόμενον, μετέτρεπε τοὺς ὅλποτε προστατευμένους εἰς εἰλωτας, τοὺς ὁποίους ἀπερῶμωνεν ἀπὸ κάθε δικαίωμα ἐπὶ τῆς παλαιᾶς των ἰδιωκτησίας.

Σημειώσωμεν ὅτι ὅσοι κοινότητες ἐτέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς βασιλομήτορος ἦσαν σχεδὸν αὐτόνομοι, ἀνεξάρτητοι ἀπὸ κάθε εἰσεργον, καὶ εἰς οὐδεμίαν ἐπαρχιακὴν ἀρχὴν ὑπῆγοντο, ἀλλὰ διωκοῦντο ἀπὸ δημοτικὰς ἀρχὰς πρὸ ἐξελέγοντο ἐλευθέρως, διετήρουν τὰ τοπικὰ των ἔθιμα, ἀνέπτυσσον τὸ κοινοτικὸν σύστημα πρὸς ἐθεωρήθη ἀργότερον ὡς ἡ σωτηρία τῆς ἐθνότητος(2).

Εἰς ἀντάλλαγμα οἱ κάτοικοι ἡναγκάζοντο γὰ χορηγήσουν διὰ τὸ ἔμμερον, ἥτοι τὸ δικαίωμα τῆς ἀπολαβῆς τῶν 3/10 τῆς ἐπικαρπίας τῶν γαιῶν των, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου διεβρώθησαν τὰ περισσότερα εἰσώθερα χωρία «κεφαλαιώγια» εἰς ὀθωμανοὺς, ὀνομασθέντα «τσιφλίκια», οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων περιήρχοντο εἰς κατὰστασιν πραγματικῶν εἰλωτῶν.

Τὸ Βασιλικὸν οὕτω τοῦ Πωγωνίου ἦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν μπέτδων ἐκ Πρεμετῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1700 ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἀλῆ μπέτ καὶ Φράσαρη ἀπὸ τὸ Ἀργυροκάστρου, εἰς τοὺς ὁποίους κατέβλε 22,50/0 ἐκ τῆς παραγωγῆς τῶν ἀμπέλων καὶ τὴν δεκάτην ἀπὸ τὰς καστανίας.

Οἱ κάτοικοι οὕτω τοῦ Β. διαμερίσματος τοῦ Μαλακασίου ἦσαν μέχρι τοῦ 1480 ἀνεξάρτητοι, ὅτε διὰ γὰ σώσουν τὰ πόλμιά των ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστα-

1. Ἡ συνθήκη αὕτη τῆς «προστασίας» ὑπὸ ἐνὸς ἰσχυροτέρου, ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἐποχὴν εἰς τὴν μεσαιωνά, ἤρχισε δὲ ἀπὸ τὴν γεωδρακτικὴν ἐποχὴν γὰ ὀνομάζεται μὲ τὴν λατινικὴν λέξιν «commendatio» ἢ ἐνῶτε μὲ τὴν γερμανικὴν «mundium». (Βασιλ. 1954, σελ. 699. Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, Ἑλλ. 1954, σελ. 699.)

2. Φ. Μιχαλοπούλου: Ἡ Μοσχόπολις, σελ. 13.

σίαν τῆς τότε βασιλομήτορος, πληρώνοντες εἰς αὐτὴν φόρον ὑποτελείας ἄσπρα 168.000 ἐτησίως⁽¹⁾.

Ἡ Πογδόριανη (νῦν Παρακάλαμος τοῦ Πωγωνίου) ἔδρα τῶν κατὰ καιροὺς ἀντιπροσώπων τῆς βασιλομήτορος, ἐπὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ κτημάτων τῆς (Χάσι—Πογδοριανῇ) ἐκ τῶν ὁποίων ἐδίδοντο ἐτησίως, εἰς τὴν κατὰ καιροὺς βασιλομήτορα 10.000 ἄσπρα, ἔχουσα ἄλλοτε περὶ τοὺς 3.000 κατοίκους καὶ ἐβραϊκὴν συνοικίαν, καὶ 243 ἄνδρας στρατευσίμους, ἦτο ἔδρα ἐξαρχίας. Ἡ Πογδόριανη ἐδωρήθη ἀπὸ τὸν Σουλτάν Χαμίτ Β, μαζῇ μὲ τὰ χωρία Γκρίμπιανη καὶ Μαυρονόρος, εἰς τὸν στρατάρχην καὶ ἄλλοτε Διοικητὴν Ἡπείρου Ἀχμέτ Ἐγιοῦπ πασᾶν διὰ τὰς πολλὰς πρὸς τὴν αὐτοκρατορίαν μεγάλας ὑπηρεσίας του⁽²⁾.

Τὰ χωρία τῆς Χειμάρρας Κηπαρό, Βοῦνο, Χειμάρρα, Δρυμάδες, Παλιάσα, Πίλουρι καὶ Κούτσι, ἀπηλλάσσοχτο μὲ φόρον, καταβάλλοντα εἰς τὸ Δημόσιον Ταμεῖον μόνον ἐν ἀσήμαντον ποσόν, ἐν περιπτώσει ὅμως πολέμου ὑπεχρεοῦντο νὰ στέλλουν στρατιώτας τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τοὺς χιλίους.

Καλαρρύτες

Οἱ Καλαρρύτες, τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων, προερχόμενον ἀπὸ τὴν λέξιν «κάλαρ», ἡ ὁποία εἰς τὴν κουτσοβλαχικὴν διάλεκτον σημαίνει «ἱππεύς», δηλοῖ ἴσως ὅτι ἡ κοινότης αὕτη, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, θὰ ἐδόθη ὡς τιμᾶριος εἰς σπαχῆν (ἱππέα) Τοῦρκον⁽³⁾, ἀργότερον δὲ ὑπετάγη εἰς τὴν προστασίαν τῆς βασιλομήτορος.

Σχετικῶς μὲ τὴν προστασίαν ταύτην ἀπὸ τὴν βασιλομήτορα, ὁ Ἀραβαντινός, ἀναφέρει ὅτι, εἰς τὰ ὑπομνήματα τῆς συλλογῆς τοῦ Κουβαρᾶ ἀνεγινώσκετο, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ παιδομαζώματος (1480) μερικοὶ παῖδες τῶν Καλαρρυτῶν, μετὰ τὴν ἀλλαξοθρησκείαν των, ἐζήτησαν νὰ νυμφευθοῦν μὲ συμπατριώτισσές των. Οἱ συμπατριῶται των ὅμως μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρουν τὰς περιφρονήσεις των, ὕβρεις καὶ ἀδικίας τῶν πρώην ὁμοθρήσκων των, ἐπεκαλέσθησαν τὴν συνδρομὴν τῆς βασιλομήτορος, ἡ ὁποία ἐξέδωκε διαταγὴν πρὸς καταδίωξιν τῶν καταπιεστῶν τῆς χώρας.

Ἡ Καστάνιανη (Πωγωνίου) τὸ 1753 ἐζήτησε τὴν προστασίαν τοῦ Κούρτ πασᾶ μὲ ἐτησίαν προσφορὰν 700 γροσίων καὶ τοῦ διοικητοῦ Ἰωαννίνων Σουλεϊμάν πασᾶ τοῦ Β. τὸ 1759, διὰ νὰ ὑποκύψῃ τέλος καὶ αὐτὴ τὸ 1789 εἰς τὴν αὐθαίρετον προστασίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον κατέβαλεν ὑποχρεωτικὸν γεώμορον. Τὴν προστασίαν τοῦ ἰδίου Κούρτ πασᾶ ἐζήτησε καὶ ὁ Ἅγιος Κοσμάς (Ρουψιά) μὲ ἐτησίαν εἰσφορὰν καὶ οὗτος τοῦ ἰδίου ποσοῦ τῶν 700 γροσίων, ἕως ὅτου ὑπέκυψεν καὶ οὗτος εἰς τὴν βίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Καὶ τὸ χωρίον Πολύτσανη, πρὸς ἀποφυγὴν τελείας καταστροφῆς, ἐπώλησεν ὁλόκληρον τὴν ἀκίνητον περιουσίαν τῆς εἰς τὸν Κούρτ πασᾶν διὰ ποσὸν ἀσήμαντον.

Ἐπὶ τουρκοκρατίας τὸ Μ π ι σ δ ο υ ν ὀ π ο υ λ ο ν ἦτο κτῆμα, κατὰ τὸ ἥμισυ ἐξ ἀδιαιρέτου τοῦ Λιάμπη καὶ τοῦ Πασόμπη⁽⁴⁾.

Οἱ κάτοικοι τῆς περιοκῆς Σ υ ρ ρ ᾶ κ ο υ ἔζων ἀνεξάρτηται ἐπὶ ἀρκετὸν διά-

1. Π ο υ κ ε β ῖ λ : Ταξείδιον Β., σελ. 320.

2. Τ σ ι γ α ρ ᾶ Ν. : Εἰς Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον, 1806, σελ. 306—307.

3. Ἡπειρ. Χρον., 1932, σελ. 150.

4. Ἡ οἰκογένεια Λιάμπη κατήγετο ἀπὸ τὴν Κόνιτσαν. Οἱ Λιαμπέηδες, πλούσιοι κτηματῖαι καὶ ἔμποροι εἰς Ἰωάννινα, ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἀθήνας ἀπὸ τοῦ 1900. Ὅσον διὰ τοῦς Πασάμπη, οὗτοι ἦσαν γόνοι τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀσλάν πασᾶ, ἡ δυναστεία τοῦ ὁποίου ἐκυβέρνησε τὰ Ἰωάννινα ἐπὶ 188 ἔτη (1600—1788) μέχρις ὅτου βαλῆς τῶν Ἰωαννίνων ἐγένετο ὁ Ἀλῆ πασᾶς. («Ἡπειρ. Ἑστία», τεῦχος 64—65, Αὐγούστου—Σεπτεμβρίου 1957, σελ. 615—617).

στημα, καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἡπείρου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Συναισθανόμενοι ὅμως ὅτι θὰ ὑπέκυπτον κάποτε καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν μιᾶς δυνάμεως ἐχθρᾶς τῶν χριστιανῶν, εἶχον τὴν πρόνοιαν νὰ ζητήσουν τὴν προστασίαν τῆς βασιλομήτορος τοῦ Σουλτάνου, καταβάλλοντες εἰς αὐτὴν μικρὸν φόρον ὑποτελείας. Ἀπετέλουν οὗτοι εἶδος αὐτοδιοικήτου ὁμοσπονδίας, διοικούμενοι ἀπὸ συμβούλια πού ἀπετέλουν οἱ σωφρονέστεροι καὶ ἐντιμώτεροι τῶν κατοίκων, καὶ ἐξέλεγον κατὰ δημοκρατικὸν τρόπον ἀπὸ τοὺς συγχωριανούς των. Ἐλεύθεροι ὅθεν εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων, ἀπέφευγον τὰς καταστρεπτικὰς συνεπειὰς τῶν ἐπαναστάσεων, πού τόσας φορὰς συνετάραξαν τὴν Ἡπειρον, μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁπότε ὑπετάγησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ σατράπου τῶν Ἰωαννίνων⁽¹⁾.

Ἡ ἐπαρχία Ἀρτης καὶ αἱ ἄκται τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἀπετέλουν σημαντικὸν κτῆμα τοῦ τουρκικοῦ στέμματος τοῦ ὁποῦ τὰ εἰσοδήματα εἰσέπραττεν ἡ βασιλομήτωρ (Βαλιδὲ—Σουλτάνα) καὶ ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ βοεβόδαν πού διωρίζετο καὶ ἐξηρτᾶτο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν⁽²⁾. Ἀπὸ τὸ 1796 ὅμως, ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐπέτυχεν νὰ καταλάβῃ τὸ βοϊβοδελίκι τῆς Ἀρτης, καὶ οὕτω ἔγινε κύριος τῆς Σαλαώρας τοῦ ἐπινείου τῆς Ἀρτης, ὅπου ἐναυπήγησε μικρὸν στόλον.

Ἡ ἐπαρχία Φιλιατῶν, καθὼς καὶ ἡ ὁμώνυμος προτεύουσα «Φιλιάτες», ἐκλήθη οὕτω ἀπὸ κάποιαν τιμαριωτικὴν οἰκογένειαν, ἡ ὁποία ἔχαιρε προνόμια ἐπ' αὐτῆς ἢ τὴν εἶχεν ἰδιοκτησίαν της, ὅπως κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ ἀριστοκρατικαὶ οἰκογένειαι ἐδέσποζον εἰς τὴν Ἡπειρον. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν δείκνυται καὶ σήμερον τὸ μέρος ὅπου κατῴκει ὁ ρηθεὶς Φίλιος (ὑποκοριστικὸν τοῦ Θεόφιλος) ἀπὸ τὸν ὁποῖον προῆλθε τὸ «Φιλιάτες»⁽³⁾.

Τὰ Ἀνω Πεδινὰ, κινδυνεύοντα νὰ ἀπωλέσωσι τὰς ἰδιοκτησίας των, ἐπεκαλέσθησαν τὸ 1711, ἀντὶ ἐτησίου τιμήματος τὴν προστασίαν ἐνὸς μπέη ἀπὸ τὴν Κόνιτσαν, πού κατῴρθωσε νὰ τὸ ὑπαγάγῃ διοικητικῶς, εἰς τὴν Κόνιτσαν. Οὕτω λοιπὸν τὰ Ἀνω Πεδινὰ ἔγιναν σταθμὸς κάθε ὀθωμανοῦ πού ἀπὸ τὴν Κόνιτσαν μετέβαιnen εἰς Ἰωάννινα καὶ τανάπαλιν.

Προσαρτηθέντα δὲ ἔπειτα μαζῇ μὲ τὸ χωρίον Βραδέττον τῇ ἐπεμβάσει τοῦ

1. Πουκεβίλ: Ταξείδιον ἐν Ἑλλάδι II, σελ. 138—159.

Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν (Χρονογραφία Β', σελ. 164) ἐκλήθη οὕτω ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, ἐνῶ κατὰ τὸν Λαμπρίδην (Ἡπ. Μελετήματα), τεύχος 5, σελ. 13, τὸ ὄνομα εἶναι σλαβικὸν δηλοῦν «πτωχείαν καὶ γυμνότητα».

2. Ἐμ. Πρωτοψάλτη: Ἰγνάτιος ὁ Οὐγγροβλαχίας, ἐκδοσις Συλλόγου Ὁφελίμων Βιβλίων, σελ. 10.

3. Ἀθ. Πετρίδου: Χρονικὸν Δρυοπίδος, Ἀθῆναι, 1871. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ ὁποία πολλάκις ἀποτελεῖ σπουδαῖον στοιχεῖον, πρὸς διαλεύκανσιν πολλῶν σκοτεινῶν σημείων τῆς ἱστορίας ἢ τὴν διασάφησιν γεγονότος, ὁ ἐν λόγῳ «Φίλιος» ἦτο πεταλωτής, καὶ φέρεται ὡς πρῶτος κάτοικος τῶν Φιλιατῶν, καὶ εἶχε τὸ πεταλωτήριόν του εἰς θέσιν καὶ σήμερον καλούμενον «Ζαβαλιάτη», τὸ μετέφερε δὲ ἀργότερον εἰς μέρος ὅπου ἡ σημερινὴ πόλις. Ἐκτίσε μάλιστα καὶ ἐκκλησίαν ἀφιερωμένην εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν καὶ ἐκτίσαν εἰς τὴν θέσιν της τζαμί. (Πρβλ. Κ. Λαζαρίδης: Ἡ ὀνομασία τῶν Φιλιατῶν. Ἐφ. «Θεσπρωτία», 25 Φεβρ. 1962, καὶ ἀριθ. 428/8/25—10—61).

Ὁ Σεμιτέλος θεωρεῖ τὸ ὄνομα «Φιλιάτες» ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ Ἰλιάται—Φιλιάται ἐκ τοῦ ἀρχαίου Ἰλίου. Ὁ Ἀραβαντινός, παρασχὼν διπλοῦν τύπον τοῦ τοπωνυμίου (Φυλλάταις—Φυλιάταις) ἔθεσεν ὡς ἰδρυτὴν ἢ γεωκτῆμονα τῆς κώμης ταύτης Τριανταφύλλην τινὰ ἢ Φούλην. (Χρονογραφία Β', σελ. 175). Ὁ Λῆκ ἄφησε νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι τὸ Ἀττικὸν Φιλιάτι κατέχει τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Φυλαιδῶν. (Ταξείδιον I, σελ. 104 καὶ 4ον σελ. 70). Ὁ Ἀθαν. Πετρίδης ἐξετάσας ἐπίσης τὸ κατὰ τὸ Ἀττικὸν Φιλιάταις παρεδέχθη μὲν ὅτι τὸ τοπωνύμιον αὐτὸ μετέφερον ἀπὸ τὴν Ἡπειρον οἱ κατελθόντες Ἀλβανοί, ἀποκρούει ὅμως τὴν ἀλβανικὴν του προέλευσιν καὶ ὑποστηρίζει τὴν ἐξ Ἡπειρωτικοῦ ἐπωνυμίου Φιλιάταις, τὸ ὁποῖον ἀνήγαγεν εἰς τὸ λατινικὸν filius.

Ἀλέξη Νούτσου εἰς τὸ Ζαγόρι, οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου τούτου, εὐθὺς μετὰ τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, αὐθορμήτως ὑπήχθησαν εἰς τὴν Κόνιτσαν καὶ οὕτω ἀπέφυγον διὰ τοῦ προστάτου τῶν Σουλεϊμάν μπέη τὰς ἐπαχθεστάτας, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀγγαρείας τοῦ Ζαγορίου⁽¹⁾.

Τὸ χωρίον Πέτα τῆς Ἀρτης ἀνῆκε κατὰ κυριότητα εἰς τὸν Ναῖλῃ Μουσταφᾶ πασᾶν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον βραδύτερον τὸ ἡγόρασε ὁ Κ. Καραπάνος.

ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς βασιλομήτορος, ὑπήχθη, ἀπὸ τῆς συστάσεως καὶ ἡ Μοσχόπολις, πρὶν γίνεи φέουδον τῶν σπαχήδων, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Σιλιχτάρη καὶ τέλος ἔγινε κτῆμα τούρκου Κωνσταντινουπολίτου, ὁ ὁποῖος ὡς μόνην φροντίδα εἶχε τὴν εἰσπραξίν τῶν δοσιμάτων, χωρὶς ποτέ νὰ τὴν ἐπισκεφθῇ⁽²⁾.

Ἡ ἐγκατάλειψις καὶ ἡ καταστροφή τῆς Μοσχοπόλεως ὀφείλεται εἰς τὰς ἀρπακτικὰς διαθέσεις τῶν πέριξ μπέηδων, εἰς τοὺς φορολόγους μπορτζιλῆδες ποὺ δυνάστευον τοὺς κατοίκους καὶ καθίστων οἰκονομικῶς τὴν ζωὴν τῶν ἀφόρητον, καὶ τέλος εἰς τὴν διχόνοιαν καὶ τὰ μίση τῶν προκρίτων⁽³⁾. Ἦτο τόσο βαθὺ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τῶν κατοίκων τῆς Μοσχοπόλεως καὶ τόσο ὑψηλὸς ὁ πατριωτισμός, ὥστε προετίμησαν οὗτοι τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως καὶ τὴν πικρὰν ζωὴν τῆς ξενιτιάς, ἀπὸ κάθε ὑποχώρησιν καὶ ἐκβιασμόν.

Τὸ Μέτσοβον, λόγῳ τῶν καταπιέσεων τῶν κατοίκων, ἀπὸ τὰ διερχόμενα ἐκεῖθεν τουρκικὰ στρατεύματα, καὶ πρὸς προστασίαν τῆς περιουσίας τῶν κατοίκων του, ἐζήτησε, περὶ τὸ 1480, νὰ διοικῆται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν Βασιλομήτορα (Βαλιντέ—Σουλτάν), συγκροτῆσαν οὕτω εἶδος δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, καὶ ζῶν οὕτω ἐν ἡσυχίᾳ. Διηρέθη τότε ἡ ὅλη περιοχὴ τοῦ Μαλακασίου εἰς τρία τμήματα, Μετσόβου, Συρράκου καὶ Καλαρρυτῶν, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀπετέλει ξεχωριστὴν ὁμοσπονδίαν. Οἱ φόροι ἐπληρῶνοντο κάθε πρῶτην Μαρτίου, εἰς εἰδικὸν Χριστιανὸν ὑπάλληλον τῆς Βασιλομήτορος, καλούμενον «Βοϊβόνδαν» καὶ ὁ ὁποῖος διέμεν εἰς τὴν κωμόπολιν Πογδόριαν τῆς Θεσσαλίας⁽⁴⁾.

Ἡ προστασία αὕτη τοῦ Μετσόβου, Συρράκου καὶ Καλαρρυτῶν, ἀπὸ τὴν Βασιλομήτορα διτηρήθη μέχρι τοῦ 1648, ὁπότε οἱ Σουλτάνοι ἤρχισαν νὰ ἀφαιροῦν τὸν φόρον τῆς δεκάτης ποὺ ἔδιδον εἰς αὐτήν, καὶ νὰ τὸν διαθέτουν εἰς διαφόρους διακεκριμένους πολεμιστὰς αὐτοῦ ὀθωμανοὺς Σπαχῆδες, ἡ δὲ περιοχὴ ὑπήχθη εἰς τὸ γενικὸν φορολογικὸν σύστημα τῆς κυβερνήσεως.

Οἱ κάτοικοι τότε διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς καταπιέσεις καὶ τὰς αὐθαιρεσίας τῶν ὀθωμανῶν ὑπαλλήλων, ἠναγκάζοντο νὰ μεταναστεύουν, οἱ δὲ ἀπομείναντες ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν τὴν προστασίαν ἰσχυροῦ ὀθωμανοῦ Σούμπαση ἐπὶ ἐτησίᾳ ἀμοιβῇ.

Πρὸς πιστὴν ἐφαρμογὴν τῆς ὑποχρεώσεώς των, οἱ Μετσοβῖται ἐμίσθουν τὸν φόρον αὐτὸν εἰς δημοπρασίαν, εἰς ὅποιον τὸν προκατέβαλεν, καὶ ὁ ὁποῖος ἐδικαιούτο νὰ εἰσπράττῃ ἀπὸ κάθε οἰκογένειαν πλὴν τοῦ ἀναλογοῦντος εἰς αὐτήν, καὶ τὸ ὁποῖον ὠρίζετο ἀπὸ τὴν δημογεροντίαν καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν προβάτων καὶ ἡμιόνων τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν διαφόρων προϊόντων καὶ κυρίως σίτου, εἰσέπραττεν ἐπὶ πλέον ἀπὸ κάθε γάμον γροσ. 3, ἀπὸ ἐκμισθουμένας βοσκησίμους γαίας εἰς Χαλίκι γροσ. 46 καὶ ἀπὸ μισθώματα τῶν γαιῶν αὐτῶν εἰς Γρεβενίτι γρ. 43.

Ἐπὶ πλέον ἐπλήρωνεν εἰς τὸν μποσταντζῆν 800 ἄσπρα. Τὸν φόρον αὐτὸν

1. Λαμπρίδης: Ζαγορισιακά Α', σ. σ. 44—45.

2. Ἰωακείμ Ἐάνθης: Συμβολαί, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1939, σελ. 96, σημ. 32. Πρβλ.

Φ. Μιχαλοπούλου: Μοσχόπολις αἱ Ἀθῆναι τῆς Τουρκρατίας, Ἀθῆναι 1941, σελ. 13.

3. Φ. Μιχαλοπούλου: Ἐνθ. ἀνωτ., 42.

4. Β. Σκαφιδᾶ: Εἰς «Ἡπειρ. Ἐστία», τεύχος 116, σελ. 1056.

εἰσέπραττεν εἰς τῶν προυχόντων χωρὶς ὠφέλειαν. Εἰς τὸν Γενιτσάραγαν τέλος ἐπλήρωνον 585 τόπια ἀστάρι μαῦρο, ἕκαστον κομμάτι τοῦ ὁποίου κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐτιμᾶτο 25 ἄσπρα. Καὶ ὁ μὲν κεφαλικὸς φόρος εἰσεπραττέτο ἀπὸ τὸν γενικὸν εἰσπράκτορα τῆς περιοχῆς Μετσόβου, καὶ ἀπὸ ὅσους διέμενον εἰς τὸ Μέτσοβο, καὶ ἐπληρώνετο εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον Τρίκκης, τὸ ὁποῖον ἐξέδιδε τὰς ἀπαιτουμένας ἀποδείξεις δωρεάν καὶ τὸ ὁποῖον παρέδιδε τὸν φόρον αὐτὸν εἰς τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ Χαρτζίμπασην.

Ὅσον διὰ τὸν φόρον τῶν Μετσοβιτῶν ποῦ ἀπουσίαζον ἀπὸ τὸ χωρίον, οἱ χαρτζήδες ὑπεχρεοῦντο νὰ εὐρίσκουν ἕνα ἕκαστον, διὰ τὴν καταβολὴν του. Δὲν ἐδικαιοῦντο ὅμως κατ' οὐδένα λόγον νὰ ἐνοχλοῦν τὰς οἰκογενείας των καὶ τὰς κοινότητες⁽¹⁾.

Τὸ προβατονόμιον τέλος κατεβάλετο εἰς Θεσσαλίαν, ἄνευ ὠφελείας τῶν εἰσπρακτόρων. Τοῦτο κατηργήθη διὰ φιρμανίου τοῦ Σουλτάν Μαχμούτ Χάν, ἐνεργείᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετσοβιτῶν τὸ 1730, συνέτεινε δὲ εἰς τὴν αὐξησιν τῆς κτηνοτροφίας τοῦ τόπου, εἰς βαθμὸν ὥστε τὸ 1753 τὸ Μέτσοβο νὰ ἔχη τριάκοντα καὶ πλέον χιλιάδας αἰγοπρόβατα καὶ ἀρκετὰ βοοειδῆ⁽²⁾.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ περιοχὴ Κορυτσᾶς, ἐδόθη ἀπὸ τὸν διάδοχον τοῦ Πορθητοῦ, Βαγιαζίτ τὸν Β, ὡς δῶρον ἐπικαρπίας εἰς ἕνα νεαρὸν ἐξωμότην ἀπὸ τὴν Παναρέτην τῆς Πρεμετῆς, ὀνόματι Ἡλιάς—μπέη, τὸν ὁποῖον εἶχε φέρει εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ὁ Σουλτάνος Μουράτ ὁ Β., ὅταν ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Σκενδέρμπεη, καὶ ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρῶτος εἶχεν ἀνέβη εἰς τὰ τεῖχη τῶν Ὑψωμαθείων, ἀνταμειφθεὶς διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του αὐτὴν, μετὰ τὸν τίτλον τοῦ «μ ι ρ α χ ὡ ρ—ἐ β ἐ λ» (ἀρχισταυλίτου).

Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ὁ Ἡλιάς μπέη, ἔκτισε μικρὸν συνοικισμόν ἀπὸ τὸν ὁποῖον προῆλθεν ἡ σημερινὴ Κορυτσά, καὶ μικρὸν τζαμί ποῦ σώζεται καὶ σήμερον⁽³⁾.

Ἐπειδὴ ὅμως μετὰ τὸν καιρὸν αἱ διάφοροι κοινότητες ἀπεσπῶντο ἀπὸ τὴν βασιλομήτορα, αὕτη πρὸς διάσωσιν των ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν αὐτὴν ἀφιέρωσε περὶ τὸ 1788 εἰς τὰ ἱερὰ καθιδρύματα τῆς Μέκας, τὴν Ζίτσαν, Ἄνω καὶ Κάτω Λαψίσταν, Πέραμα, Μπισδοῦνι, ὅπου ἐστέλλετο ὁ φόρος τῆς δεκάτης.

Εἰς ἕνα οὕτω Κώδικα τῆς μονῆς Δρυάνου, ἀναγινώσκουμεν, ὅτι ἡ Δρόβιανη ἀπὸ μὲν τῆς κατακτήσεως μέχρι τοῦ 1538 ἐτέλει ὑπὸ τοὺς τιμαριούχους (σπαχῆδες), ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1600 ὑπὸ τὴν βασιλομήτορα, πληρώνουσα εἰς αὐτὴν 50.000 ἄσπρα ἐτησίως, εἶτα μέχρι τοῦ 1615 πάλιν ὑπὸ τοὺς σπαχῆδες καὶ πάλιν μέχρι τοῦ 1778 ὑπὸ τὴν βασιλομήτορα, πληρώνουσα 60.000 ἄσπρα⁽⁴⁾.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κριτσουνίστης, πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς τιμαριούχους, κατέφυγον τὸ 1760 εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Σουλτεϊμάν πασχᾶ τοῦ Βερκτίου, πληρώνοντες εἰς αὐτὸν τὸ 1/5 τῶν εἰσοδημάτων των. Τὸ ποσὸν τοῦτο, γράφει ὁ Λαμπρίδης, ραδιοургία ἐνὸς Παναγιώτου Δημητρίου, ἐκ τοῦ ἰδίου χωρίου, μετετράπη εἰς τακτικὸν γεώργιον. Διὰ τὴν μετατροπὴν αὐτὴν οἱ μὲν προεστῶτες τοῦ χωρίου ἀντημείφθησαν μετὰ ἕνα φέσι ἕκαστος, ὁ δὲ ραδιοῦργος Δημητρίου μετὰ δώδεκα στρέμματα γῆς ἐλευθέρας γεωμόρου⁽⁵⁾.

1. Ὁ φιλόπατρις Φλόκας, διὰ νὰ προλαμβάνῃ τὰς δίκας, καὶ ἀναγκάξῃ τοὺς συμπατριώτας εἰς φιλικὴν λύσιν τῶν διαφορῶν, ἐφρόντισεν ὅπως ἡ περιοχὴ τοῦ Μετσόβου πολιτικῶς ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Εὐβοίας, δικαστικῶς εἰς τὸν (μαχημὲ) δικαστήριον Λεβαδείας, καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἀπεσπᾶσθαι τοῦτο ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴν Σιγῶν (Καλαμπάκας), ὅπου ὑπῆγετο πρὸ τῶν προνομίων, καὶ ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ ἰδιαίτερον πατριαρχικὸν ἑξαρχον.

2. Ἐξ οὗ καὶ τὸ τοπωνύμιον Βαχαράτσα (ἄγελολεῖζαδον). (Πρβλ. Σκαφιδᾶ: «Ἡπειρ. Ἑστία», Φεβρουάριος 1962, σελ. 106.

3. «Ἡπειρ. Ἑστία», τευχ. 124, σελ. 604.

4. Λαμπρίδης: Μαλακκσιακά, σελ. 26.

5. Λαμπρίδης: Κουρεντιανά, σελ. 11.

Καὶ αἱ κοινότητες τοῦ Ζαγορίου, καίτοι αὐτονομούμενοι, εἶχον τεθεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰσχυρῶν ἀγάδων καὶ μπέηδων ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρον, Τεπελένι καὶ Ἰωάννινα, ἀντὶ τιμῆματος ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου των (σουμπασάδων) ποὺ διέμενον διαρκῶς εἰς κάθε χωρίον τὸ ὁποῖον τοὺς διетήρει καὶ εἰς τὸ ὁποῖον πολλάκις ἐδάνειζον μὲ τοκογλυφικὸν τόκον διὰ λ/σμὸν τοῦ πρῆσταμένου των⁽¹⁾.

Σχετικῶς μὲ τὸ Ζαγόρι, ὅταν οἱ Τούρκοι τὸ 1430 κατέλαβον τὴν Ἡπειρον, δέκα τέσσερα χωρία τοῦ Β. Α. Ζαγορίου, ὑποταγέντα θεληματικῶς εἰς τοὺς Τούρκους, ἔλαβον ἀπὸ τὸν Σουλτάνον Μουράτ Β. εἰδικὰ προνόμια αὐτοδιοικήσεως. Τὸ παράδειγμα αὐτὸ ἠκολούθησαν τὰ χωρία τοῦ Δ. Ζαγορίου καὶ οὕτω ἀπετελέσθη αὐτόνομος περιοχὴ μὲ ἔδραν τὸ Πάπιγγο ἕως τὸν 17ον αἰῶνα, ὁπότε ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ ἐγένετο αὐτοδιοικουμένη ὁμοσπονδία «Βιλαέτ τοῦ Ζαγορίου» μὲ γενικὸν προεστῶτα ἐδρεύοντα εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐκλεγόμενον διὰ ἑξ μῆνας ἀπὸ δύο πληρεξουσίου (βεκίληδες) κάθε Κοινότητος.

Οἱ κάτοικοι τῶν τοιούτων χωρίων ὑπήγοντο εἰς μετοικεσίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἢ σπανίως ὑπήγοντο οἱ κάτοικοι τῶν ἐλευθεροχωρίων. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, γράφει ὁ Ἰμπραήμ Μανζούρ, ἠρέσκετο νὰ μετοικίζη τοὺς κατοίκους τῶν τσιφλικίων τοῦ ἀπὸ τὰς πατρίδας των εἰς ἄλλας χώρας ποὺ ἔκειντο εἰς ἄλλας ἐπαρχίας καὶ εἶχον ὅλως διάφορον κλίμα. Οἱ οὕτω μετοικιζόμενοι πληθυσμοί, προσθέτει ὁ συγγραφεύς, μαζῇ μὲ τὴν θλίψιν ποὺ ἡσθάνοντο ἐγκαταλείποντες τὰς ἐστίας των, ὥφειλον νὰ μάθουν καὶ τὸ σύστημα γεωργίας. Μόλις ὅμως ἐξωκειοῦντο μὲ τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας ποὺ ἀπῆτουν αἱ γαῖαι εἰς τὰς ὁποίας τοὺς εἶχεν ἐγκαταστήσει ὁ τύραννος, ὁ ὁποῖος, ἕνεκα ἄλλης τινὸς ἰδιοτροπίας, τοὺς μετώκιζε μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς ἄλλας χώρας καὶ οὕτω οἱ δυστυχεῖς γεωργοὶ ἔχανον ἐκ νέου τὴν σειρὰν τῶν γεωργικῶν των ἐργασιῶν⁽²⁾.

Κατὰ τὸν Ἀθανάσιον Σταγειρίτην, ποὺ λαμβάνει τὴν πληροφορίαν ἀπὸ τὸν Περραιβόν, καὶ κατὰ τὸν Ὑδρωμένον⁽³⁾, οἱ Σουλιῶται, διὰ νὰ μὴ φαίνωνται ἀπειθεῖς εἰς τὸν Σουλτάνον, καὶ τοῦ δώσουν ἀφορμὴν νὰ διατάξῃ τὸν Ἀλῆν νὰ κινηθῇ ἐναντίον των, ἀνεγνώρισαν καὶ αὐτοὶ ἓνα σπαχῆν, ὀνομαζόμενον Μπεκῆρ μπέην.

Τὴν πληροφορίαν αὐτὴν ἀναγράφει ὁ Περραιβός, εἰς τὴν ἔκδοσιν Βενετίας τῆς «Ἱστορίας τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας»⁽⁴⁾ τοῦ 1815. Εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ὅμως ἔκδοσίν του, τὸ ὄνομα τοῦ «Μπεκῆρ» δὲν ἀναγράφεται⁽⁵⁾.

Ὁ σπαχῆς τῶν Σουλιωτῶν, «ἐκάθητο πάντα εἰς τὰ Ἰωάννινα, καὶ μίαν φορὰν τὸν χρόνον ἐπήγαινε καὶ ἐσύναζε τὸ ἰδικόν του» (ἦτοι εἰς τὸ Σοῦλι). Ἐπὶ πλέον ὁ σπαχῆς τοῦ Σουλίου μετέβαινεν ἅπαξ τοῦ ἔτους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πρὸς ἀνανέωσιν ἀπὸ τὸν Σουλτάνον τοῦ δικαϊώματός του.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, κατὰ τὸν Περραιβόν, «ἐζήτησεν αὐτὸ τὸ δικαίωμα (τὸ τιμαριωτικόν) ἀπὸ τὸν σπαχῆν, ὑποσχόμενος νὰ τὸ ἀκριβοπληρώσῃ, ἀλλ' ἐκεῖνος οὔτε τὸ πρόβλημα ἐδέχετο ποτὲ μ' ὅλον ὁποῦ ἐφυλακώθη παρὰ τούτου πολλαῖς φοραῖς, τέλος πάντων μὴ δυνάμενος (ὁ Ἀλῆς) νὰ τὸ ἀπολαύσῃ, καλῶ τῷ τρόπῳ, τὸν ἐκρέμασε»⁽⁶⁾, ὡς προδότην δῆθεν τῶν Τούρκων καὶ φίλον τῶν Σουλιωτῶν.

Τὴν μαρτυρίαν τοῦ ὁ Περραιβός, ὅτι τὸ Σοῦλι ἦτο σπαχιλίκι, τὴν διαπιστώνει ἀπὸ ἑγγραφοῦ τοῦ 1794, ἀπευθυνόμενον εἰς τὸν Βενετὸν διοικητὴν Λευκάδος,

1. Ἰδίου: Ζαγοριακά, μέρος β', σελ. 78—89.

2. Ἰμπραήμ Μαντζούρ Ἐφέντη: Memoires sur la Grèce, σελ. 350.

3. Σταγειρίτου: Ἡπειρωτικά, σελ. 398. Ὑδρωμένου: σ. σ. 20. Περραιβοῦ: Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας. Ἐκδοσις Βενετίας 1815, σελ. 20.

4. Ἐνθ. ἀνωτ., σ. 20.

5. Ἐκδοσις 1857 εἰς δύο τόμους καὶ ἐπανέκδοσις: Ἀπαντα Χρ. Περραιβοῦ, Ἀθῆναι, 1956, σελ. 65.

6. Περραιβοῦ: Ἐνθ. ἀνωτ., σ. σ. 65.

υπογεγραμμένον ἀπὸ τὸν σπαχῆν «Μπεκὴρ μπέη» ποὺ ὑπογράφει «πε κ η ρ η πέ γ η ς σ ι π α χ η ς τ η ς σ ο λ η ς»⁽¹⁾.

Ὁ Ἀραβαντινὸς ὁμῶς, σχολιάζων τὴν μαρτυρίαν τοῦ Περραιβοῦ, δὲν δέχεται τὰ ἀνωτέρω, προσθέτων ὅτι «προφανὲς σύγχυσις θὰ γίνεταί ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως (Περραιβοῦ) ἐξ ἐσφαλμένων πληροφοριῶν τοῦ γράψαντος»⁽²⁾.

Ἴδου τώρα, κατὰ τὸν Περραιβόν, καὶ ὁ φόρος ποὺ ἐπλήρωνον οἱ Σουλιῶται:

Κάθε νυμφευμένος ἐπλήρωνε τριάκοντα, οἱ δὲ ἄγαμοι δέκα ὀβολοὺς τὸ ἔτος. Ἐὰν ὁ πατὴρ συνώκει μὲ δέκα υἱοὺς νυμφευμένους, ἐπλήρωνε τὸ πολὺ δέκα ὀβολοὺς δι' ἕκαστον. Ὅταν ὁμῶς οὗτοι ἐχωρίζοντο ἀπὸ τὸν πατέρα τους, τότε ἐφορολογοῦντο καὶ αὐτοὶ ὅπως ἐκεῖνος. Ὁ φόρος οὗτος ἐκαλεῖτο «κε φα λ ι ἄ τ ι κ ο ν». Ἐπὶ πλεόν οἱ Σουλιῶται ἔδιδον τὸ δέκατον ἀπὸ τὸ τυρὶ καὶ τὸ βούτυρον. Ὅσον διὰ τοὺς ἄλλους καρποὺς ὅπως ὁ σῖτος, ὁ ἀραβόσιτος καὶ τὰ ὕσπρια, αὐτὰ ἀπηλλάσσοντο τῆς φορολογίας τῆς δεκάτης, ὡς μὴ ἐγχώρια προϊόντα.

Τεριάχι :

Τὸ Τεριάχι τοῦ Πωγωνίου, ἀρχικῶς ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς κτηματικῆς του περιουσίας, ἐγένετο ἀργότερον διὰ τῆς βίας τσιφλίκι τοῦ ἐξ Ἀργυροκάστρου μπέη ὀνόματι Τσίπη, εἰς τὸν ὅποιον οἱ κάτοικοι περιῆλθον εἰς κατὰστασιν δουλοπαροίκων, κατ' ἀρχὰς εἰς αὐτόν, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του εἰς τοὺς ἐπτά υἱοὺς του, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνον κατ' ἔτος τὸ συμφωνηθέν ποσὸν τῆς παραγωγῆς τὸ καλούμενον «γεώμορον» μέσῳ τοῦ ἐνοικιαστοῦ ὅστις τὸ εἶχεν ἀγοράσει⁽³⁾.

Συνεπεία τῆς σκληρᾶς ζωῆς τῶν κατοίκων ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν Τσίπη, ἠναγκάσθησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν νὰ μεταναστεύσουν εἰς Κων/πολιν καὶ ἀλλαχοῦ πρὸς βελτίωσιν τῆς ζωῆς των καὶ τῶν οἰκογενειῶν των. Εὐήμερήσαντες σὺν τῷ χρόνῳ κατέβαλον κάθε προσπάθεια ἐξαγορᾶς τῆς πατρίδος των καὶ ἐκδιώξεως ἐξ αὐτῆς τῆς ἀφορήτου τυραννίας καὶ αὐθαιρεσίας τῶν μπέηδων Τσίπη. Ἡ ἐξαγορὰ αὕτη ἐγένετο τμηματικῶς ἀπὸ τοῦ 1860 μέχρι τοῦ 1895, μικρὸν δὲ μέρος περιελθὼν εἰς τὸ ἐλληνικὸν δημόσιον, κατὰ τὸ 1913, ἐξηγοράσθη τὸ 1938 παρὰ τοῦ Βασιλείου Σ. Λώλη καὶ οὕτω ὁλόκληρον τὸ χωρίον ἐγένετο ἰδιοκτησία τῶν κατοίκων, ἐξαγορασθέν. Ἡ ἐξαγορὰ ἐστοίχισε περὶ τὰς 650-700 λίρας χρ. Τουρκίας⁽⁴⁾.

Εἰς τὴν Ἠπειρον οἱ σπαχῆδες κατηργήθησαν μαζῇ μὲ τοὺς Γενιτσάρους, ὅταν εἰσῆχθη εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ νέα ὀργάνωσις τοῦ στρατοῦ, κατὰ τὸ στρατιωτικὸν σύστημα, ὁπότε κατηργήθησαν καὶ τὰ δικαιώματά των ἐπὶ τῶν γαιῶν.

Τὸ ἔργον τῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν σπαχήδων ἀνέλαβεν εἰς τὴν Ἠπειρον ὁ Ρεσίτ πασᾶς.

Ἀρκετοὺς ὁμῶς ἐξ αὐτῶν ἐξηφάνισεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς⁽⁵⁾, ὁ ὅποιος ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς Ἠπείρου εἰς μίαν ἐποχὴν ποὺ ἐσαλεύετο αὕτη ἀπὸ διηνικεῖς

1. Πρβλ. περιοδ. «Κύτταρο», τεῦχος 1 (1959), σελ. 21—24.

2. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἀθῆναι, 1895, σ. σ. 72.

3. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, συχνά, ἡ κυρίαρχος τάξις τῶν Τούρκων κατελάμβανε διὰ τῆς βίας τὰς περιουσίας τῶν χωρίων, τὰ ὅποια μετέτρεπεν εἰς τσιφλίκια αὐτῶν.

4. Β. Πλιάτσικα καὶ Νικολάου Β. Λώλη: Τὸ Τεριάχιον, ὅπως τὸ ζήσαμε. Ἀθῆναι, 1965, σελ. 41—44.

5. Ὁ πρῶτος σημερινὸς διώκτης τῶν Ἀλβανῶν μπέηδων καὶ ἀγάδων, ὅπως καὶ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας εἰς τὴν Ἠπειρον, ἦτο ὁ Ὄσμάν πασᾶς (1897—1905), ἡ διέλευσις τοῦ ὁποῦ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν αὐτὴν ἀποτελεῖ σημερινὸν ὄροσημον καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀλβανοκρατίας καὶ εἰς τὸ πρόβλημα τῶν πολιτικῶν μεταρρυθμίσεων.

σπαραγμούς και ἐστέναζεν ἀπὸ τὰς καταδυναστεύσεις τῶν ἀγρίων στιφῶν τῶν Γενιτσάρων καὶ τῶν σπαχήδων, ἐξ ὧν μερικοὶ περιβόητοι διὰ τὴν κακίαν καὶ ἀπανθρωπίαν των, δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς χριστιανοὺς ὄχι μόνον ἐκκλησίας νὰ ἐγείρουν ἢ ἐπισκευάσουν, ἀλλ' οὔτε λιτανεῖαν ἢ ἐπιτάφιον ἢ ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἐτόλμουν νὰ ψάλλωσιν ἐντὸς τὰς ἐκκλησίας, ὁ ἔσχατος δὲ Τοῦρκος ἐξήσκει ἀσυστόλως ἀπόλυτον δεσποτισμόν, ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἀποκατέστησε καὶ ἐστερέωσε πλήρως τὸ κράτος τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας.

Ὅσον διὰ τὴν προστασίαν τῶν χωρίων, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς βίας καὶ τῆς πονηρίας κατελάμβανεν ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ἀρκετὰ ἐξ αὐτῶν προσεφέροντο οἰκειοθελῶς ζητοῦντα τὴν προστασίαν του, ἢ καὶ ἄλλων ἰσχυρῶν βέηδων καὶ ἀγάδων, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς καθημερινὰς καταπιέσεις, ἐπιδρομὰς καὶ ἀρπαγὰς τῶν τουρκαλβανῶν καθ' ἅπασαν τὴν περιοχὴν τοῦ κράτους τοῦ Ἀλῆ, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς περιελάμβανε περὶ τοὺς 1.500.000 κατοίκους. Εἰς τὴν φιλαργυρίαν ὅθεν τοῦ Ἀλῆ, ὀφείλεται, κατὰ μέγα μέρος, καὶ ὁ ἐξισλαμισμὸς πολλῶν χωρίων εἰς τὴν Ἡπειρον, τὰ ὁποῖα διὰ νὰ ἀποφύγουν τοὺς ὀνυχὰς τοῦ Ἀλῆ ἐτούρκευσαν, ὅσοι δὲ ἐπέμενον εἰς τὴν πίστιν των ἐδέχοντο τὰς προτάσεις νὰ πληρώνουν ὠρισμένα ποσὰ ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς ποὺ ἐκαλλιέργουν καὶ τίποτε πλέον.

Ἐπὶ Ἀλῆ πασᾶ ἦτοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἡπείρου εὕρισκοντο εἰς τὸ δίλημμα, ἢ νὰ ἐξαγοράσουν τὴν ἡσυχίαν των διὰ τῆς προστασίας τοῦ Ἀλῆ, ἢ νὰ τουρκεύσουν. Ἐπροτίμησαν ὅθεν οὗτοι νὰ πληρώνουν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά των ἓνα ποσὸν εἰς τὸν Ἀλῆν, τὸ ὁποῖον ἀργότερον μετεβλήθη εἰς γήμορον κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἀλῆ, οἱ δὲ χωρικοὶ νὰ ἔχουν τὰς ἰδιοκτησίας των.

Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, τοῦ ὁποῖου εἶναι πασίγνωστοι ἡ πλεονεξία καὶ ἡ θηριωδία, μόλις ἔγινε διοικητὴς Ἰωαννίνων, συνέλαβε τὴν ιδέαν, ὄχι μόνον νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν, ἀλλὰ καὶ ἰδιοκτῆτης τῶν περισσοτέρων μεγάλων ἰδιοκτησιῶν τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἀκορέστου φιλοχρηματίας του, ἀλλὰ καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπιρροῆς τῶν μεγάλων κτηματιῶν⁽¹⁾.

Κατήργησεν οὗτος ἐκ διαλειμμάτων τὴν πολυαρχίαν καὶ ἀναρχίαν, καταστρέψας πολλοὺς τυραννίσκους Ὀθωμανοὺς καὶ Ἑλληνας, μπηέδες δηλ. ἀγάδες καὶ δημάρχους, ποὺ ἐτρέφοντο καὶ ἐθησαύριζον ἀπὸ τὸν ἰδρῶτα τῶν ὑπηκόων, διατάξας τοὺς κατὰ ἐπαρχίας γνωστοὺς καπεταναίους νὰ τοὺς καταδιώκουν καὶ καταστρέφουν.

Ἐπὶ Ἀλῆ πασᾶ, παρὰ τὰς ρητὰς διατάξεις τῆς ἐγγείου νομοθεσίας, ἀρκετὰ χωρία μετετράπησαν εἰς τσιφλίκια, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἀρκετὰ κτήματα ποὺ ἀνῆκον εἰς ἰδιώτας ἢ χριστιανικὰ ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, ἔγιναν μουσουλμανικὰ βακούφια.

Μὲ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἡ ἀταξία ἢ ὁποῖα συνήθως διαδέχεται τὸν δεσποτισμόν, ἐβασίλευσε μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Μεγάλου Βεζύρη Μεχμέτ Ρεσίτ πασᾶ. Μία πολυκέφαλος τυραννία εἶχε διαδεχθεῖ τὴν ἐνιαίαν καὶ προστατευομένην ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶν. Ὁ Μεχμέτ Ρεσίτ μόλις ἔφθασεν εἰς τὴν Ἡπειρον καθιέρωσεν ἓνα δασμὸν $2\frac{1}{2}/0$ δι' ὅλα τὰ ἀντικείμενα ποὺ κατεσκευάζοντο, καὶ τὰ προϊόντα τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν των καὶ ἐξαγωγὴν των ἀπὸ τὴν Ἡπειρον καὶ τὰς πόλεις Ἰωάννινα, Ἀρταν, Πρέβεξαν, Κόνιτσαν κ.λ.π. Ἐπανεφέρεν ἐπὶ πλέον οὗτος εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Σουλτάνου ὅλα τὰ χωρία, ποὺ εἶχεν σφετερισθεῖ οὗτος, ἦτοι ὁ Ἀλῆ πασᾶς, πρᾶγμα ποὺ δὲν εἶχε κατορθώσει ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ὁ ὁποῖος πρὸ αὐτοῦ διώκει τὸν Ὀθωμανικὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἐκυβέρνηα τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν.

Ὁ Μεχμέτ Ρεσίτ πασᾶς ὁ Κιουταχῆς, ἀνὴρ ρέκτης, ὅταν ἔγινε διὰ πρώτην

1. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἦλθεν εἰς μίαν ἐποχὴν ποὺ διελύοντο αἱ φεουδαρχικαὶ αὐτοκρατορίαι καὶ ἐτεμαχίζοντο ὄχι εἰς ἐθνικὰ φεουδαρχικὰ κράτη, ἀλλὰ εἰς ἀστικά. Αὕτη ἦτο ἡ κατεύθυνσις εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν κρατῶν, περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος.

φορὰν διοικητὴς Ἰωαννίνων, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1824, ἀργότερον δὲ προήχθη εἰς βαλὴν Ρούμελης καὶ Ἰωαννίνων, καὶ συγχρόνως στρατάρχην (Σέρ—άσκέρ) κατὰ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ πλεόν δὲ καὶ ἡγεμὼν Ρούμελης καὶ Θεσσαλίας τὸ 1825⁽¹⁾, ἤρχισε χωρὶς ἀναβολὴν νὰ ἐκκαθαρίζη διαφοροτρόπως τὰ διάφορα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὑπολειπόμενα ληστρικὰ ἀλβανικὰ στοιχεῖα καὶ ἀδιακόπως ἐργαζόμενος διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ βελτίωσιν τῆς καταστάσεως. Οἱ διαρκεῖς ὁμως καὶ σοβαροὶ περισπασμοὶ τοῦ μὲ τὴν ἑλλην. ἐπανάστασιν, πού εἶχεν ἐπιφορτισθεῖ νὰ καταστείλῃ, τὸν ἡμπόδισαν νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ δύσκολον ἔργον τῆς ἐμπεδώσεως τῆς τάξεως, πού μὲ ξεχωριστὴν ἀμεροληψίαν καὶ αὐστηρότητα πανθολογουμένως εἶχεν ἀναλάβει, καὶ πού κατέρρευσε μόλις σχεδὸν ἀπεχώρησεν ἀπὸ τὴν Ἠπειρον, γενόμενος Μ. Βεζύρης καὶ ἀρχιστράτηγος κατὰ τῶν Ρώσων, πού τὸν καιρὸν ἐκεῖνον (1829) προήλαυνον ἀκάθεκτοι εἰς τὰ τουρκικὰ ἐδάφη⁽²⁾.

Ὁ Λαμπρίδης γράφει τὰ ἀκόλουθα σχετικῶς μὲ τὴν διοίκησιν τοῦ Ρεσίτ πασᾶ:

«Διώκησε (ὁ Ρεσίτ πασᾶς) τὴν χώραν ἐν πάσῃ δικαιοσύνῃ καὶ αὐστηρότητι, πατάξας ἅπαντα τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα καὶ ἐμπνεύσας εἰς τοὺς καθ' ὅλην τὴν διοίκησιν τοῦ προκατόχου τοῦ βιαιοπραγοῦντας τουρκαλβανοὺς φόβον καὶ τρόμον, διὰ τοῦ αὐστηροῦ καὶ ἀμερολήπτου χαρακτῆρος του⁽³⁾».

Τὸ ἔργον τοῦ Ρεσίτ πασᾶ διέκοψεν ἡ ἀγέρωχος ἀνταρσία τοῦ σατράπου τῆς Σκόδρας Μουσταφᾶ πασᾶ, ἐγγόνου τοῦ Μαχμουτ πασᾶ, ὁ ὁποῖος καὶ ἄλλοτε μὲ τὰς ἀνταρσίας του εἶχεν ἀπασχολήσῃ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν.

Τὴν 10 Μαρτίου 1831, ὁ Ρεσίτ πασᾶς, διετάχθη νὰ ἀπέλθῃ εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἔλαβε πέρας μετὰ ἓνα μῆνα, ὁ δὲ ἀποστατήσας Μουσταφᾶς ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ.

Ὁ Ρεσίτ πασᾶς ἀγωνιζόμενος διαρκῶς ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπολάυσῃ τοὺς καρποὺς τὸν κόπων του, ὅταν αἴφνης, τὸ Μάρτιον τοῦ 1832, ἀνεκλήθη καὶ διετάχθη νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ πασᾶ, υἱοῦ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου, πού εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν Συρίαν. Τοποτηρητῆς του τότε εἰς Μοναστήριον, ὡς Ρούμελη—Βαλῆσι, παρέμεινεν ὁ ἀντάξιός υἱός του Ἐμὶν πασᾶς⁽⁴⁾, ὁ ὁποῖος ὁμως νέος εἰς τὴν ἡλικίαν, παρὰ δὲ τὰς προσπάθειάς του, δὲν κατάρθωσε νὰ συνεχίσῃ ἀπερίσπαστος πλεόν καὶ ἀποτελειώσῃ τὸ ἔργον τοῦ πατρός του, ἀπαλλάσσων τὴν ὑπαιθρον ἀπὸ τὴν μάστιγα τῶν ἀγρίων τυραννίσκων, μὲ τοὺς ὁποῖους ἤρχετο συχνὰ εἰς σύγκρουσιν ὁ τακτικὸς στρατὸς διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν.

Τὴν ἀνοιξὶν οὕτω τοῦ 1833, ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὅπου εἶχον καταφύγει, ὕστερα ἀπὸ τὸ κίνημα τοῦ Σιλιχτάρ Πόδα τοῦ 1829 καὶ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Μοναστηρίου, ὁ Ταφὶλ Μπούζης, ὁ Γκιωλέκας, ὁ Ἀβδουλ μπέης Κόκκιας καὶ ὁ Μαχμουτ Μπαϊρακτάρης καὶ ἀφοῦ συνήθροισαν ἀρκετοὺς Ἀλβανοὺς ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ Ἰμὶν πασᾶ, κατ' ἀρχὰς εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἔπειτα εἰς Ἄρταν. Μὴ ἔχοντες ὁμως τὴν ἐνίσχυσιν ἄλλων Ἀλβανῶν, ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα⁽⁵⁾.

Τὸν Αὐγουςνον τῆς ἰδίας ἐποχῆς περὶ τοὺς 5.000 Τόσκηδες καὶ Λιάμπιδες τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἐξῆλθον καὶ αὐτοὶ κατὰ τοῦ Ἰμὶν πασᾶ, ἀκριβῶς διότι ἐζή-

1. Κ. Μέκιου: Ἱστορία τῆς Ἠπείρου. Κἄϊρον, 1909, σελ. 239.

2. Ὁ Ρεσίτ πασᾶς διώκησε τὴν Ἠπειρον μετὰ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, ἀπὸ τὸ 1825—23 Μαρτίου 1929 (Ἠπειρ. Χρονικά, 1927, σελ. 214).

3. Ζαγορησιακὰ Β.: σελ. 43—44.

4. Ὁ Ἐμὶν πασᾶς ἡγεμόνευσε δυὸ φορές εἰς Ἰωάννινα, τὸ 1832 καὶ 1838. Εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὑπηρετεῖ ὡς ἀξιωματικὸς ὁ Ἀμπουλάχ, ἱπποκόμος τοῦ ὁποῖου ἦτο ὁ νεομάρτυς Γεώργιος, τῶν Ἰωαννίνων, ὑπὸ τὸ ὄνομα «σαϊτζή—Χασάν». (Δ. Σαλαμάγκας: Ὁ Νεομάρτυς Ἅγιος Γεώργιος τῶν Ἰωαννίνων. Ἀθῆναι, 1954, σελ. 22 καὶ ἐξ.).

5. Α. Γεωργίου: Πολιτικὸν Κάτοπτρον, σελ. 262.

τει νὰ καταργήσῃ τὰ προνόμια τῶν σπαχήδων καὶ ἐπολέμησαν εἰς Ξηρόβαλτον καὶ Ἐπισκοπὴν. Μὴ ἔχοντες ὁμως παρὰ τὴν συμφωνίαν, τὴν βοήθειαν τῶν λοιπῶν, ἡττήθησαν, ὁ δὲ Ἰμὴν πασᾶς ἀφοῦ κατέλαβε τὸ Ἀργυρόκαστρον, ἐξώρισεν εἰς Ἰκόνιον ὀκτὼ ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους, ἐξ ὧν τρεῖς ἐδηλητηρίασεν, οἱ δὲ ὑπόλοιποι πέντε Ἀχμέτ Ντῖνο Τσάμης, Τσέλιο Πιτσάρης, Σούλιο Καλαπόδας ἀπὸ Δέλβινο, Ταῖρ Τσαπάρης ἀπὸ Μαργαρίτι καὶ Ταῖρμπεης ἑγγονος τοῦ Καπλὰν πασᾶ, ἐπὰν ἦλθον κατόπιν παρακλήσεων καὶ γενναίας δωροδοκίας⁽¹⁾.

Μὴ κατορθώσας ὁ Ἰμὴν πασᾶς νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν, ἠνάγκασε τὸν πατέρα του Ρεσίτ, τὸ καλοκαῖρι τοῦ ἰδίου ἔτους νὰ ἔλθῃ εἰς Ἡπειρον, καὶ ἀφοῦ συνεκέντρωσε μὲ κάποιαν πρόφασιν, τοὺς πλέον σημαντικούς καὶ ἐπικινδύνους ἀπὸ τοὺς ταρχοποιοὺς τουρκαλβανούς, ἐπέραςε χιλίους περίπου ἐξ αὐτῶν ἐν στόματι μαχαίρας⁽²⁾.

Δυστυχῶς ὁμως, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1833, ὁ Ἐμὴν πασᾶς ἀνεκλήθη ἐκ νέου μετατεθείς, τὸν διεδέχθη δὲ ὁ Μαχμούτ πασᾶς, τὸ δὲ ἔργον τοῦ πραγματικοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός, ἀνεκόπη ἀποτόμως, διότι οὐδεὶς ἔκτοτε κατώρθωσε νὰ τὸ συνεχίσῃ ἐπαξίως.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις ὅπως κάθε χρέος ἐναντι τῶν τιμαριούχων (σπαχήδων) θεωρηθῇ παραγεγραμμένον, οἷονδῆποτε δὲ ποσὸν ποῦ εἶχε πληρώσει αὕτη ἐναντι κεφαλαίου καὶ τόκων ἐθεωρεῖτο ὅτι τὸ εἶχεν ἐξοφλήσει καὶ παρέμεινεν ἀνενόχλητος, ἀπηλλαγμένη τοῦ βάρους ἐκείνου, ὑπὸ τὸ ὅποιον ἐστέναζεν ἀπὸ προγόνων εἰς ἀπογόνους.

Τὸ καθεστῶς τοῦ ἀγαλίκι, δὲν κατηργήθη ἐπισήμως διὰ μιᾶς, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ, μὲ διάφορα σουλτανικὰ φερμάνια, τὰ ὅποια, κατὰ συχνὰ διαστήματα, ἐξέδιδεν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς χριστιανούς τὴν πληρωμὴν τοῦ ἐπιπροσθέτων φόρων εἰς τοὺς Ἀλβανούς Μπέηδες καὶ Ἀγάδες.

Δυστυχῶς ὁμως ὅλαι αἱ διαταγαὶ τῆς ἥσαν ἐν τῇ πράξει γράμμα νεκρόν, καὶ οὕτω τὸ κῦρος τῆς κατέπιπτεν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν χριστιανῶν τῆς ὑπηκόων⁽³⁾.

Δημοσιεύομεν κατωτέρω διαταγὴν τοῦ Μεχμέτ Ρεσίτ πασᾶ, πρὸς κατάργησιν τοῦ ἀγαλικιοῦ⁽⁴⁾.

Μεχμέτ Ρεσίτ Πασᾶς

«Ἐγὼ ὁ Σατραζάμης καὶ Ἐλχακεν⁽⁵⁾ Ρούμελη Βαλεσῆ Τεπιδὲν Προσταγὴ καὶ εἰδησις πρὸς ὅλα τὰ χωριὰ τῆς Κόνιτζας.

Τὰ λεγόμενα ἀγαλίκια ὅποῦ ἀδίκως ἔπερναν οἱ Μπέηδες καὶ Ἀγάδες τῆς Ἀρβανιτιᾶς ἀπὸ τὸν βασιλικὸν Ραγιᾶν, τὰ ἔκαμε μεμνοῦ (ἀπηγόρευσε δηλαδὴ) τὸ Δεβλέτι Ἀληγιέ (τὸ Ὑψηλὸν δηλ. τὸ ἐπίσημον Τουρκικὸν Κράτος). Διὰ τοῦτο σᾶς προστάζω καὶ ἐγὼ ὅποῦ δὲν ἔχει νὰ δώσῃ κανένας ἀγαλίκι.

Προσέχετε μὴ δώσετε ἀγαλίκι ὅτι τζεβάπι δὲν μοῦ δίδετε.

Ἐξ ἀποφάσεως⁽⁶⁾,

1830 Δεκεμβρίου 6 Ἰωάννινα

Τὴν 24 Ἀπριλίου 1846 μετέβη ἀπὸ Μοναστήριον εἰς Ἰωάννινα ὁ στρατάρ-

1. Α. Γεωργίου : Ἐνθ. ἀνωτ.

2. Λαμπρίδης : Ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 52—53.

3. Ε. Σούρλα : Ἡ Ἡπειρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἡπ. Χρον., 1937, δελ. 153—156.

4. Ἰδίου : Εἰς Ἡπειρ. Χρον., 1943, σελ. σημ. 116.

5. Δικαίως.

6. Τὸ «ἐξ ἀποφάσεως» εἶναι φράσις, ἀσυνδέτως ἐπιφερομένη πάντοτε, εἰς τὸ τέλος τῶν διαταγῶν ἀνωτέρων ἀρχῶν, διαθηκῶν, ἰσοδυναμοῦσα μὲ τὸ παρ' ἡμῖν σήμερον «ἀποφασισθὲν ἐκ συμφώνου ἐκυρώθη» ἢ «ἐκρίθη καὶ ἀπεφασίσθη».

χης τῆς Ρούμελης Μουχαμέτ Ρεσίτ πασᾶς, με αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς ὅλην τὴν Ἡπειρον τὴν νέαν νομοθεσίαν, ὅπως καὶ τὴν ἐφήρμοσεν. Ὁ Μουχαμέτ Ρεσίτ ἀπηγόρευσε τὴν ὀπλοφορίαν, ἐπέβαλε τὸν φόρον τοῦ δεκάτου ἐπὶ τῶν προβάτων (τσεπέλικο) καὶ ἐφήρμοσε τὸν περὶ στρατολογίας νόμον εἰς ὅλην τὴν Ἀλβανίαν.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἤρχισαν νὰ ἐκμισθώνωνται κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν, ὡς ἐθνικὴ πρόσδοδος, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ δεκάτου (σπαϊλίκι), τὸ ὁποῖον ἔπαυσαν νὰ εἰσπράττουν οἱ σπαχῆδες, οἱ ὁποῖοι εἰς τὸ ἐξῆς θὰ ἐλάμβανον ἕκαστος ἀπὸ τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ὅσον ποσὸν προσέφερε κατ' ἔτος ἡ μίσθωσις τοῦ τιμαρίου του. Ἐψηφίσθη ἐπὶ πλέον ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ σπαχῆ, οἱ υἱοὶ του δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα ἀντικαταστάσεως. Οὕτω λοιπὸν κατηργήθη τὸ τάγμα τοῦτο, τὰ δὲ τιμάρια κατέληξαν εἰς δικαίωμα τοῦ βασιλικοῦ ταμεῖου μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τῶν ζώντων σπαχῆδων⁽¹⁾.

Μὲ τὴν κατάργησιν τῶν σπαχῆδων εἰς τὴν Ἡπειρον (1846) τὸ τουρκικὸν δημόσιον καθιέρωσε τὸ σύστημα τοῦ φόρου τῆς δεκάτης, τὸ ὁποῖον ἔσχυε μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἡπείρου τὸ 1913.

Ὁ φόρος οὗτος τῆς δεκάτης ἀνερχόμενος εἰς 12 1/20% ἦτο ἀρκετὰ ἐπαχθής, δεδομένου ὅμως ὅτι δὲν εἰσепράττετο οὗτος μὲ τὸ ἀπαίσιον καὶ ἐκβιαστικὸν σύστημα τῶν σπαχῆδων, ἀλλὰ μὲ κάπως ἀνθρωπινώτερον τρόπον, δὲν ἐφαίνετο τόσον δυσβάστακτον τὸ βάρος του.

Ὅταν κατὰ τὸ πρῶτον ἐφηρμόσθη εἰς τὸ Ζαγόριον ὁ φόρος τῆς δεκάτης, τὸ τουρκικὸν δημόσιον, σύμφωνα μὲ τὰ προνόμια τοῦ Ζαγορίου, ἀπετάθη εἰς τὸ Μητροπολίτην καὶ τὸν βεκύλην τοῦ Ζαγορίου, ὅπως φροντίσουν οὗτοι καὶ κατατοπίσουν τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας των, σχετικὰ μὲ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου φορολογικοῦ συστήματος.

Δημοσιεύομεν κατωτέρω τὰ σχετικὰ ἔγγραφα⁽²⁾.

Τίμιμοι ἀδελφοὶ πατριῶταις βεκύληδες καὶ λοιποὶ τοῦ χωρίου σᾶς ἀδελφικὸ ἀσπάζομαι κατὰ τὴν ὑψηλὴν διαταγὴν καὶ παραγγελίαν τοῦ ἀρχιερέως μας ἐγγράφως στελλομένων πρὸς μᾶς παραγγέλεσθαι καὶ ἐκ μέρους μας ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς θέλουν εὐγοὶ αὐθεντικοὶ ἄνθρωποι νὰ κάμουν τὴν καταγραφὴν τῶν γεννημάτων καὶ λοιπῶν ὧν ὑπόκεινται εἰς τὴν δεκατιὰν νὰ προσέξῃται καλῶς διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἢ παρὰ μικρὰ κατάχρισις καὶ κλοπὴ εἰς τὸ βασιλικὸν μέρος διότι ὅποιος ἤθελε φανῇ τοιοῦτος κλοπερὸς καὶ καταχριστὴς θέλει παιδευθῇ βαρέος ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ κατὰ τοὺς βασιλικούς νόμους ἀφοῦ θεωρήσῃται⁽³⁾ τὰ χοράφια νὰ συνάζεται ὅλα τὰ δεμάτια εἰς τὰ ἀλόνια νὰ τὰ εὐρουν ἔτιμα οἱ αὐθεντικοὶ ἄνθρωποι διὰ νὰ κάμουν τὴν καταμέτρησιν αὐτῶν καὶ νὰ λάβουν τὴν νόμιμον δεκατιὰν κατὰ τὴν βασιλικὴν διάταξιν καὶ ἔπειτα νὰ ἀλονίσῃ καθεὶς τὸ γέννημά του προτοῦ νὰ ἀπεράσουν οἱ αὐθεντικοὶ ἄνθρωποι νὰ κάμουν τὴν καταμέτρησιν δὲν ἔχεται τὴν ἄδειαν νὰ ἀλονίσσεται καὶ εἰς τοῦτο ἐπάνω οἱ βεκύλιδες καὶ οἱ Μουχτάριδες τοῦ κάθε χωρίου νὰ εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἐπάγρυπνοι ὅπου νὰ μὴν γίνῃ οἱ παρὰ μικρὰ κατάχρισις καὶ νὰ μὴν ἀλονίσῃ κανεὶς πρὶν τῆς καταμετρίσεως διότι τοιοῦτοι εἶναι αὐθεντικοὶ προσταγῇ.

Πρὸς τούτοις νὰ στείλεται ἀμέσως τὸ κάθε χωρίον ἀπὸ δύο χοριανούς τοὺς τιμιωτέρους καὶ φρονιμοτέρους φέροντες μαζί των τὰ περυσινὰ δευτέρια τῶν χαρατζίων καὶ τὰ φετινὰ ὅπου μὲ διαταγὴν τοῦ Βελαετίου ἐκάμεταν διότι ἔγινε προσταγὴ τοῦ αὐθέντος μας νὰ θεωρηθοῦν καὶ νὰ διορθωθοῦν αἱ ἀδικίαι οἱ ἀπεσταλμένοι νὰ φέρουν μαζί των καὶ τὰ γρόσια τῆς ξεπληρωμῆς τῶν χαρατζίων ζητοῦντες

1. Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ : Χρονογραφία Α', σελ. 405—406.

2. Πρβλ. «Ἡπειρ. Ἑστία», τεῦχος Β', σελ. 141.

3. Ἴσως νὰ θέλῃ νὰ εἴπῃ «θερίσετε».

βιαίως και θα ἐβγάλουν ἀκολούθως αὐθεντικούς ἀνθρώπους νὰ τὰ κάμουν ταξίλι μὲ ζημίαν σας καὶ ὅσα γρόσια χρεωστᾶτε ἀπὸ ἀγιοργίσια κοινὰ ἔξοδα Βελαετίου νὰ τὰ στείλεται καὶ αὐτὰ μὲ τοὺς ἰδίους ἀποσταλμένους καὶ ὑγιαίνεται. 1846 Ἰουλίου 14.

Βεκύλης Ζαγορίου
Πανταζῆς Σακελλαρίου

«Εὐσεβέστατοι ἱερεῖς οἱ ψάλλοντες εἰς τὰ χωρία τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσώστου ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων τίμιοι πρόκριτοι καὶ προεστῶτες καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι Χριστιανοὶ χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασι καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ σᾶς γνωστοποι-
οῦμεν ὅτι κατὰ τὴν βασιλικὴν προσταγὴν ἔχουν νὰ ἐβγουν ἔξω εἰς τὰ χωρία σας ἄνθρωποι διορισμένοι διὰ νὰ καταγράψουν ταῖς βασιλικαῖς δεκατιαῖς τῶν γεννημά-
των, ἀμπελῶν καὶ ὀσπρίων διὸ καὶ δὲν λείπομεν νὰ σᾶς παραγγείλωμεν ἐκκλησια-
στικῶς καὶ νὰ σᾶς συμβουλευσωμεν πατρικῶς διὰ νὰ δίδεται πᾶσαν προθυμίαν καὶ εἰλικρίνειαν εἰς τὴν καταγραφὴν ταύτην νὰ προσέξῃται καλῶς νὰ μὴ γίνῃ ἐκ μέ-
ρους σας ἡ παραμικρὰ δολιότης καὶ κλοπὴ καὶ προξενηθῇ ζημία εἰς τὸ μάλι μιρὶ
τοῦ πολυχρονίου Βασιλέως μας διότι κατὰ τοῦ θέλουν παιδευθῇ βαρέως ὅσοι ἀνα-
φωνοῦν τοιοῦτοι τοὺς τοιοῦτους ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς ἐνόχους βαρυτάτου ἀφορισμοῦ
ποιήσατε λοιπὸν ὡς ἐκκλησιαστικῶς σᾶς ππραγγέλομεν καὶ ὑγιαίνεται θεόθεν 1846
Ἰουνίου 13 Ἰωάννινα.

Ὅσοι σπαχῆδες ἔζων, μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ, αὐτοὶ ἐξηκολού-
θουν νὰ λαμβάνουν, ἀπὸ τὸ βασιλικὸν ταμεῖον, ποσὸν ἴσον μὲ ἐκεῖνο ποῦ παρή-
γεγε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἡ μίσθωσις τοῦ τιμαρίου του. Τὸ δικαίωμα ὅμως αὐτὸ
δὲν περιήρχετο εἰς τοὺς κληρονόμους. μὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχικοῦ σπαχῆ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ χωρία, ἀπὸ αὐτὰ ὅσα ἔχουν ζητήσῃ τὴν προστασίαν τοῦ
ἰσχυροῦ ἀγᾶ ἡ μπέη καὶ μετεβιβάσθησαν εἰς αὐτούς, αὐτὰ ἀπετέλεσαν τὰ λεγό-
μενα «τσιφλίκια», οἱ κάτοικοι τῶν ὁποίων εἶχον περιέλθει εἰς κατάστασιν
πραγματικῶν εἰλώτων.

Ἄλλα χωρία ἐξηκολούθουν νὰ παραμένουν σουλτανικά. Αὐτὰ προήρχοντο ἀπὸ
σπαχλίκια ποῦ εἶχον ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ σπαχῆδες χριστιανούς ποῦ δὲν εἶχον ἐξισλα-
μισθεῖ ἢ μετὰ τὴν δήμευσιν τῆς περιουσίας ἐκεῖνων ἀπὸ αὐτούς ποῦ εἶχον ἐντα-
χθεῖ ὡς ἄρματωλοί, κατὰ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς. Αὐτὰ εἶναι τὰ λεγόμενα «ἰμλιά-
κια»⁽¹⁾, ἥτοι ἐθνικαὶ γαῖαι. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὅμως πολλὰ ἐπωλοῦντο εἰς διαφόρους
ὀθωμανούς ἰσχυρούς καὶ ἐγένοντο «τσιφλίκια» καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀπαλλοτρίω-
σις ἤρχισε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἡπείρου τὸ 1912, διὰ τοῦ γενικοῦ ἀγρο-
τικοῦ νόμου τοῦ 1919.

Ὁ θεσμὸς τῶν σπαχῆδων ἔχει πλέον τοῦ αἰῶνος, ποῦ κατηργήθη εἰς τὴν
Ἡπειρον. Ἡ ἀνάμνησις ὅμως προκαλεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸν τρόπον εἰς βαθ-
μὸν ποῦ ἡ λέξις σπαχῆς νὰ εἶναι συνώνυμος τοῦ τυράννου.

Ἡ φοβερωτέρα ὅμως καὶ ἀνεπανόρθωτος συνέπεια τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ εἶναι
ὅτι, λόγῳ τῆς ἐξισλαμίσσεως τοῦ πληθυσμοῦ μετὰ τὸ 1630 ποῦ ἐμνημονεύσαμεν,
ἡλλοιώθη εἰς βάρος τοῦ ἐκεῖ ἐλληνικοῦ στοιχείου ἡ ἐθνολογικὴ σύνθεσις ἀρκετά,
ἵνα διαπραχθῇ εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος τὸ ἀνοσιούργημα τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωμα-
τίας καὶ νὰ καταδικασθῇ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐλληνικώτερα ἀλύτρωτα τμήματα εἰς τὸν ἀλ-
βανικὸν ζυγόν, καὶ τὸ καθεστῶς τοῦ ἐρυθροῦ τυράννου Ἐμβέρ Χότζα.

1. Ἡ λέξις «ἰμλιάκ» προέρχεται ἀπὸ τὴν τουρκικὴν «Ἐμλιάκ χουμαγιούν» ἥτοι κτή-
ματα τοῦ στέματος. Μὲ τὴν λέξιν αὐτὴν ἐχαρακτηρίζετο εἰδικὴ τάξις κτημάτων, ποῦ ἡ τουρ-
κικὴ ἐξουσία ἐθεώρει ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ τουρκικὸν δημόσιον, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὰ κεφαλοχώρια
ἢ ἐλευθεροχώρια. Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τάξεων κτημάτων, ὑπάρχει ἡ οὐσιώδης διαφορὰ ὅτι
ἡ μὲν πρώτη κατέβαλεν ὡς φόρον γεωργικῆς παραγωγῆς 4/10, ἡ δὲ μόνον 10% περίπου.

Ἀρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΒΙΤΑΛΗ

Πρωτοσυγγελλεύοντος Ἱεροκήρυκος Πρεβέζης

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΜΟΝΩΝ ΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Ἐπὶ τῆς, κατὰ τὴν ἱερὰν Μητρόπολιν Ἀρτης, τοποτηρηθείας τοῦ σεβασμιωτάτου Γέροντος ἡμῶν, μητροπολίτου Νικοπόλεως κ. Στυλιανοῦ, (11 Μαρτίου 1958 μέχρι 26ης Σεπτεμβρίου ἰ.ἔ.)⁽¹⁾, εἵχομεν μετ' αὐτοῦ ἐπισκεφθῆ, ἐν μιᾷ τῶν θερινῶν ἡμερῶν, τὴν ἐν Μελάταις Ἀρτης ἱερὰν μονὴν Γενεσίου τῆς Θεοτόκου.

Ἐν τινὶ αὐτῆς κελλίῳ εὑρομεν, τότε, ἐν πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα, ἐκδοθὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ ἔτους 1875, ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας Ἰωακείμ τοῦ Β' ⁽²⁾. Τοῦτο ἀνεγνώσαμεν, μετὰ τινος δυσκολίας, καθ' ὅτι ἦτο χειρόγραφον καὶ δὲν ἐνεφάνιζε κατάστασιν ἀρίστην. Καί, ἀφοῦ διεπιστώσαμεν, ὅτι πρόκειται περὶ ἀξιολόγου ἱστορικοῦ μνημείου, εἵχομεν τὴν ὑπομονὴν ν' ἀντιγράψωμεν αὐτό. Ἐξ ὧν δ' ἔχομεν μέχρι τοῦδε ὑπ' ὀφει ἡμῶν φαίνεται, ὅτι παραμένει ἀνέκδοτον.

Τὸ ἐν λόγῳ ἐπίσημον ἔγγραφον ἀφορᾷ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν μοναστηρίων τῆς ἐνιαίας τότε μητροπόλεως Ἀρτης καὶ Πρεβέζης.

Καθ' ἃ διασώζει ὁ διάσημος μητροπολίτης τῆς ἐν λόγῳ παροικίας, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, Σεραφεῖμ ὁ Α', Ξενόπουλος (1864—1892)⁽³⁾, γεννηθεὶς μὲν ἐν Ταταούλοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔλκων ὁμῶς τὴν καταγωγὴν ἐκ τῆς Νάξου τῶν Κυκλάδων νήσων, ἐν ἐνεργείᾳ τότε ὑπῆρχον περὶ τὰς εἴκοσι καὶ τρεῖς μονὰς ἦτοι : Α' Κατὰ τὸ τμήμα Ἀρτης : α) Γενεσίου τῆς Θεοτόκου, ἐπικεκλημένης «Κατωπαναγιάς» (τοῦ ΙΓ' αἰῶνος)⁽⁴⁾, β) Μεταστάσεως ἢ Καταθέσεως τῆς τιμίας Ἑσθῆτος τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, Βλαχερνῶν ἢ κοινῶς Βλαχέρνας (ΙΓ' αἰ.)⁽⁵⁾, γ) Ἀγίας Τριάδος καὶ Θεοτόκου, Φανερωμένης, ἐν τῇ πόλει τῆς Ἀρτης (ΙΔ' αἰ.)⁽⁶⁾, δ) Ὑπεραγίας Θεοτόκου, κοινῶς «Θεοτοκίᾳ», (ΙΔ' αἰ.)⁽⁷⁾, ε) Γενεσίου Θεοτόκου, Μελατῶν (ΙΖ' αἰ.)⁽⁸⁾, ς) Ἀγίου Γεωργίου, ἐγγὺς Κωστα-

1. Κ ὠ δ ι ξ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, τεῦχος Δ', σελ. 323.

2. Β ι τ ἄ λ η Φιλαρέτου, Ἀρχιμανδρίτου, Ζωὴ καὶ ἔργον τῶν ἐξ Ἡπείρου ὁρμωμένων Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, ἐνθ' ἃ ἐν σελ. 166—123 πορατίθενται τὰ κατὰ τὸν Ἰωακείμ Β' (α' 1860—1863, β' 1873—1878), Ἀθήναι, 1966.

3. Β ι τ ἄ λ η Φιλαρέτου, Ἀρχιμανδρίτου, Κυκλαδῖται Ἱεράρχαι καὶ Ἱεροκήρυκες ἐν Ἡπείρῳ, ἐν «Ἡπειρωτικῇ Ἑστίᾳ», τόμ. Ε' (1956), σελ. 864, τοῦ αὐτοῦ, Αἱ πρῶται ποιμαντορικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Ναξίου Μητροπολίτου Ἀρτης Σεραφεῖμ Α' ἐπὶ ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων, ἐν Σύρῳ 1957, (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδ. «Κυκλαδικά»), σελ. 46, Σ ε ρ α φ εῖ μ, Μητροπολίτου Ἀρτης, Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς ποτὲ ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου Ἡπειρωτικῆς πόλεως Ἀρτης καὶ τῆς ὡσαύτως νεωτέρας πόλεως Πρεβέζης, ἐν Ἀθήναις, 1884, σελ. 131.

4. Α ὕ τ ὅ θ ι, σελ. 152. Ὁ ρ λ ἄ ν δ ο υ Α., Ἡ Μονὴ τῆς Κάτω Παναγιάς, ἐν «Ἀρχεῖον Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος», τόμ. Β' (1936), σελ. 70—87, Χ ρ ι σ τ ο π ο ὕ λ ο υ Τ., Κάτω Παναγιάς Μονή, ἐν «Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἑγκυκλοπαιδείᾳ», τόμ. 7ος, στ. 466—67.

5. Σ ε ρ α φ εῖ μ, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 158. Ὁ ρ λ ἄ ν δ ο υ Α., Ἡ παρὰ τὴν Ἀρταν Μονὴ Βλαχερνῶν, ἐν «Ἀρχ. Βυζ. Μνημ. Ἑλλάδος», τόμ. Β' (1936), σελ. 3—50.

6. Σ ε ρα φ εῖ μ, ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 155.

7. Α ὕ τ ὅ θ ι, σελ. 160.

8. Ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 163.

Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ ἀνάγκη ἐξευρέσεως τρόπου ρυθμίσεως τῆς καταστάσεως. Δι' ὃ, ἐν εἰδικῇ συσκέψει γενομένῃ ἐν Ἄρτῃ, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ μητροπολίτου Σεραφεῖμ, ἐμελετήθη τὸ ζήτημα ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, καὶ ἀπεφασίσθη, ὅπως συνταχθῇ εἰδικὸς κανονισμὸς διοικήσεως πάντων τῶν μοναστηρίων τῆς περιοχῆς. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο, κατ' ἐξουσιοδότησιν, ἀνέλαβε καὶ ἔφερεν εἰς πέρας ὁ, ἐκ τῶν προκρίτων τῆς Ἀρτῆς, Κωνσταντῖνος Καραπάνος, στηριχθεὶς ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς συνελεύσεως, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ὁδηγιῶν τοῦ Ἀρτῆς καὶ Πρεβέζης Σεραφεῖμ.

Κατ' αὐτόν, ἀποτελούμενον ἐκ δώδεκα ἄρθρων, συνιστᾶται ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς ἐπαρχίας, καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐκάστοτε μητροπολίτου, ἀνωτάτη ὀκταμελὴς ἐπιτροπεία, ἀνανεουμένη ἀνὰ τριετίαν, ἐκ τεσσάρων μελῶν ἐξ ἐγκρίτων ἀνδρῶν τῆς Ἀρτῆς, καὶ τεσσάρων ἄλλων προσώπων ἐκ τῆς λοιπῆς περιφερείας, κατ' ἐκλογὴν. Ἡ τοιαύτη ἐπιτροπεία ἔργον καὶ ἀποστολὴν εἶχε νὰ ἐποπτεύῃ ἀπλῶς ἐπὶ τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἔργου τῶν κατὰ τόπους μερικῶν ἐπιτροπῶν, τῶν συσταθεισῶν πρὸς διαχείρισιν τῶν προσόδων τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν ἄλλων τῆς ἐπαρχίας εὐαγῶν καθιδρυμάτων, καὶ τὴν καθ' ὅλον φροντίδα πρὸς συντήρησιν αὐτῶν. Ἐπίσης ἀσχεῖ ἐπ' αὐτῶν—τελουσῶν βεβαίως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐκάστοτε ἡγουμένου προκειμένου διὰ τὰς μονὰς—ἐλεγχον, ἀπαλλάσσει τῶν καθηκόντων ὅς ἐπιτροπὰς εὐρίσκει ἐν οἰαδήποτε οἰκονομικῇ ἀνωμαλίᾳ ἢ ἐν ἀδιαφορίᾳ, καὶ παραγγέλλει τὴν ἀμεσον ἀντικατάστασιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐπιτελέσεως τῶν νομίμων. Παρατίθενται προσέτι οἱ ὁροὶ λειτουργίας τῆς ἀνωτάτης ταύτης ἐπιτροπείας, οἱ τρόποι ἀναδείξεως τῶν ἐπὶ μέρος ἐπιτροπῶν, καὶ οἱ σκοποὶ διαχειρίσεως τῶν ἱερῶν χρημάτων τῶν μοναστηρίων, πρωτίστως ὑπὲρ συντηρήσεως αὐτῶν καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς προσωπικοῦ, ἐκ δὲ τῶν περισσευμάτων ὑπὲρ ἐνισχύσεως σχολείων καὶ ἐπιτελέσεως λοιπῶν ἀγαθοεργιῶν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ, τοῦ διατελοῦντος ἐν πτωχείᾳ καὶ παντοειδεῖ ἄλλῃ ἀνάγκῃ.

Λέον νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο τῆς, δι' ἐπιτροπῶν ἐκ λαϊκῶν μελῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν εἴτε τοῦ ἡγουμένου εἴτε τοῦ μητροπολίτου ἢ τοῦ νομίμου ἐκπροσώπου αὐτοῦ (ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου) εἶχεν ἐφαρμοσθῇ ἐν Πρεβέζῃ πρὸ πολλοῦ ἐν ταῖς μοναῖς Σκαφιδακίου τῆς τε Ἀγίας Τριάδος καὶ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, καθ' ὅσον εἰς τοὺς Κώδικας τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Πρεβέζης παρατίθενται τοιαῦται πράξεις ἐκλογῆς καὶ διορισμοῦ ἐπιτρόπων. Ἐπὶ παραδείγματι, τὴν 28ην Μαΐου 1855, ἀρχιερατείνοντας τότε μητροπολίτου Ἀρτῆς καὶ Πρεβέζης Σωφρονίου⁽²⁸⁾, ἐπραγματοποιήθη τοιαύτη συνέλευσις τῶν προκρίτων Πρεβέζης ἐν τῷ καταστήματι τῆς αὐτόθι ἱερᾶς μητροπόλεως, καθ' ἣν ἐξελέγησαν καὶ διωρίσθησαν τέσσαρες ἐκ Πρεβέζης ἐπίτροποι⁽²⁹⁾.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει. Τὸν οὕτως καταρτισθέντα ἐν Ἀρτῃ κανονισμὸν ὑπέβαλε, μετὰ ταῦτα, ὁ μητροπολίτης Σεραφεῖμ ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πρὸς ἐγκρίσιν καὶ ἐπισημοποίησιν. Πράγματι, εἰδικῇ ἐπιτροπείᾳ αὐτοῦ ἐμελέτησεν αὐτὸν ἐπισταμένως, εἰσηγήθη τὰ δέοντα τῇ παρ' αὐτῷ Ἱερᾷ Συνόδῳ, ἣτις ἐπήνεγκε «βραχείας τινὰς τροποποιήσεις» καὶ ἐνέκρινεν αὐτόν, ὃν συμπεριέλαβεν εἰς τὸ ὑπ' ὅψιν πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν ἔγγραφον, ἔχον οὕτω :

28. Περί αὐτοῦ βλέπε : Βιττάλη Φιλαρέτου, Ἀρχιμ., Ὁ Ἀρτῆς καὶ Πρεβέζης Σωφρόνιος, ἐν «Ἡπειρωτικῇ Ἑστία», τόμ. Θ' (1960), σελ. 900—908.

29. Κωδ. ἐξ. ἐν ᾧ καταστρώνονται πρωτότυπα ἢ ἀντίγραφα τῶν διαφορῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Πρεβέζῃ Ἀρχιερατικῆς Ἐπιτροπῆς, ἵνα κατὰ καιροῦς πᾶσα ἀμφιβολία περὶ τίνος ὑποθέσεως διαλύηται. Πρεβέζα : τῷ 1854. Ἰούλιος, σελ. 14—15. Τὸν κώδικα αὐτὸν ἐμελετήσαμεν ἄλλοτε καὶ διεπραγματεύθημεν ὑπὸ τὸν τίτλον : Ὁ Κώδιξ Α' τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πρεβέζης (1854—1873). ἐν «Ἡπειρωτικῇ Ἑστία», τόμ. ΣΤ' (1957) δημοσιεύσαντες τὴν ἐργασίαν ταύτην. Περί τ' ἀνωτέρου δὲ βλ. αὐτόθι, σελ. 32.

«Ι Ω Α Κ Ε Ι Μ

ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης
καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

Ἀριθ. Πρωτ. 6577

Ἱερῷτατε Μητροπολίτα Ἀρτης, ὑπέρτιμε καὶ ἑξαρχε πάσης Αἰτωλίας, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ Ἀδελφὲ καὶ Συλλειτουργγὲ τῆς Ἡμῶν Μετριότητος κύρ Σεραφεῖμ, Ὅσιώτατοι Ἡγούμενοι τῶν ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ ταύτῃ κειμένων Ἱερῶν Μοναστηρίων, καὶ τιμιώτατοι προεστώτες καὶ πρόκριτοι Εὐλογημένοι Χριστιανοὶ τῆς Ἐπαρχίας ταύτης, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά· Χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εὐχήνη παρὰ Θεοῦ. Ἔστω γνωστὸν πᾶσιν ὑμῖν, ὅτι ὁ αὐτόθι ὑπὸ τοῦ ἐνδοξοτάτου κυρίου Κωνσταντίνου Καραπάνου Ἐφένδης, τῇ κοινῇ συσκέψει τῆς τε Αὐτῆς Ἱερότητας καὶ τῶν προκριτῶν Χριστιανῶν συντεθεὶς κανονισμὸς περὶ τῆς διοικήσεως τῶν αὐτόθι κειμένων Ἱερῶν Μοναστηρίων καὶ τῆς διαχειρίσεως τῶν Εἰσοδημάτων αὐτῶν καθυποβλήθεις ἤδη τῇ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ βραχείας τινὰς τροποποιήσεις, ἐνεκρίθη λίαν κατάλληλος καὶ καλῶς ἔχων πρὸς τε τακτοποίησιν ἐσωτερικὴν αὐτῶν καὶ εὐπρεπῇ συντήρησιν, ἔτι δὲ καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῶν κοινῶν αὐτόθι Ἐκπαιδευτικῶν Καταστημάτων διὰ διορισμοῦ Ἐπιτροπῶν, διευθυνουσῶν ἐν τάξει τὴν διαχείρισιν τῶν προσόδων αὐτῶν, καθὰ γίνεται δῆλον ἐκ τῶν συγκροτούντων τὸν Κανονισμὸν τοῦτον δώδεκα ἀρθρῶν καὶ ἐφεξῆς: ἦτοι Αον) Συνιστᾶται Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἐν Ἀρτῇ ἐξ ὀκτὼ μελῶν συγκειμένων, ὧν τὰ τέσσαρα θέλουσι ἐκλέγεσθαι κατὰ τριετίαν παρὰ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ τὰ ἑτερα τέσσαρα ὡσαύτως κατὰ τριετίαν παρὰ τῶν κατοίκων τῶν χωρίων. Βον) Πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἐστὶν αὐτοδικαίως ὁ Ἱερῷτατος Μητροπολίτης Ἀρτης. Γον) Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ οὐδεμίαν μὲν ἔχει διαχειριστικὴν ἐξουσίαν, ἐποπτεύει ὁμως καὶ ἐπαγρυπνεῖ ὅπως αἱ συστηθῶσόμεναι εἴτε ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τοῖς χωρίοις μερικαὶ Ἐπιτροπαὶ διαχειρίζονται προσηκόντως τὰς προσόδους τῶν Ἱερῶν Μοναστηρίων, τῶν Σχολείων καὶ λοιπῶν κοινωφελῶν Καταστημάτων τῆς Ἐπαρχίας, καὶ διατηρῶσι αὐτὰ ἐν καλῇ καταστάσει. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐξελέγχει κατ' ἔτος τὰ τῆς διαχειρίσεως, ἡγουν τοὺς λογαριασμοὺς πασῶν τῶν μερικῶν Ἐπιτροπῶν τῶν ὑπαρχουσῶν διὰ τὰς Μονάς, τὰ Σχολεῖα καὶ λοιπὰ κοινωφελῆ Καταστήματα. Δον) Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἀφορῶσα εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν ἀνατεθειμένων ταῖς μερικαῖς Ἐπιτροπαῖς καθηκόντων οὐδόλως ἐπεμβαίνει εἰς τὰ καθήκοντα αὐτῶν, οὐδὲ ἀναμιγνύεται ποσῶς εἰς τὰ τῆς διαχειρίσεως, ἐὰν ὁμως μερικὴ τις ἐπιτροπὴ μὴ ἐπιτελῇ ἀκριβῶς καὶ τακτικῶς τὰ καθήκοντα αὐτῆς, ἢ μὴ παρουσιάσῃ τακτικοὺς λογαριασμοὺς διαχειρίσεως, ἢ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ προβαίνει εἰς παῦσιν τῆς τοιαύτης μερικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ διατάττει τὰ δέοντα πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῆς. Εον) Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ συνεδριάζει τακτικῶς μὲν, τὴν πρώτην Κυριακὴν ἐκάστου μηνός, ἐκτάκτως δέ, ὡςάκις ἡθέλε παρουσιασθῇ ἀνάγκη, ὑποδεικνυομένης ὑπὸ τοῦ Ἱερωτάτου Μητροπολίτου Προέδρου αὐτῆς, ἢ ὑπὸ τριῶν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς. Στον) Ἡ συνεδρίασις τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς θεωρεῖται πλήρης ὅταν ὡσι παρόντα πέντε τῶν μελῶν αὐτῆς· ἐὰν ὁμως μὴ παρῶσι κατὰ τὴν ὀρισμένην ἡμέραν πέντε μέλη, ἢ συνεδρίασις ἀναβάλλεται εἰς τὴν προσεχῇ Κυριακὴν, ἢ εἰς ἑτέραν ἐορτάσιμον ἡμέραν, ὅτε ἢ Ἐπιτροπὴ θεωρεῖται ἐν ἀπαρτίᾳ ὡσαδήποτε καὶ ἂν ὡσιν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς παρόντα. Ζον) Χρὲς τακτικοῦ Γραμματέως τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκτελεῖ ἐν τῶν μελῶν αὐτῆς, τὸ ὅποιον θέλει κρατεῖ τὰ πρακτικὰ τῶν ἀποφάσεων καὶ θέλει φροντίζει μετὰ τοῦ Μητροπολίτου καὶ Προέδρου τῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν. Ηον) Ἐλάχιστη Μονή

ἔχει ἰδίαν μερικὴν Ἐπιτροπὴν, διαχειριζομένην τὰς προσόδους καὶ τὰς δαπάνας αὐτῆς, συγκειμένην ἐκ τεσσάρων μελῶν καὶ προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου. Ἐκλέγονται δὲ τὰ μέλη τῶν τοιούτων Ἐπιτροπῶν ἐν μὲν τῇ πόλει Ἀρτῆς παρὰ τῶν κατοίκων αὐτοῖς, ἐν δὲ τοῖς χωρίοις παρὰ τῶν κατοίκων μὲν τοῦ τμήματος ἐντὸς τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ Μονή, ἐκ τῶν ἐντιμωτέρων δὲ καὶ καταλληλοτέρων προσώπων, τῶν μᾶλλον προσεγγιζόντων χωρίων. Θον) Ἐκάστη μερικὴ Ἐπιτροπὴ θέλει διαχειρίζεσθαι τὰς προσόδους τῆς Μονῆς δι' ἣν ἐξελέγη, παρέχουσα μὲν ἐξ αὐτῶν τὰ ὀρισθησόμενα χρηματικὰ ποσὰ ἐπ' ἀγαθῶ τῶν Σχολείων πάντων τῶν χωρίων μὲν, ἂν ἡ Μονὴ ἢ ἐκ τῶν χωρικῶν, τῆς πόλεως δέ, ἂν αὕτη ἢ ἐκ τῆς πόλεως Μονῶν, ὥς καὶ τὰ πρὸς ἀξιοπρεπῇ συντήρησιν τῆς Μονῆς ἀπαιτούμενα, δαπανῶσα δὲ εἰς βελτίωσιν τῆς Μονῆς, ἢ εἰς ἐπαύξησιν τῶν προσόδων αὐτῆς πᾶν προκύψον περίσσευμα ἐκ τῶν προσόδων τῆς Μονῆς. Ιον) Ἐκάστη Σχολὴ καὶ ἕκαστον κοινωφελὲς Κατάστημα ἔχει ἐπίσης ἰδίαν Ἐπιτροπὴν διαχειριζομένην τὰς προσόδους καὶ φροντίζουσαν περὶ τῶν ἀπαιτούμενων πρὸς ἀξιοπρεπῇ συντήρησιν αὐτῶν. Ἐκλέγονται δὲ καὶ αἱ τοιαῦται Ἐπιτροπαί, ἐν μὲν τῇ πόλει παρὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς, ἐν δὲ τοῖς χωρίοις παρὰ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ Σχολὴ ἢ τὸ ἀγαθοεργὸν Κατάστημα. ΙΑον) Ἐκ τῶν προσόδων τῶν ἐν τοῖς χωρίοις κειμένων Μονῶν θέλει ὀρισθῇ ἐν ἐτήσιον ποσὸν χρησιμεῦσον ἀποκλειστικῶς διὰ Σχολεῖα καὶ ἀγαθοεργίας ἐν τοῖς χωρίοις πάντων τῶν τμημάτων, τὰ δὲ Σχολεῖα τῆς πόλεως καὶ λοιπὰ ἀγαθοεργὰ αὐτῆς Καταστήματα θέλουσι διατηρηθῆναι ἐκ τῶν ἐτησίων συνεισφορῶν τῶν περὶ ταύτην Ἱερῶν Μονῶν καὶ ἐκ τοῦ εἰσοδήματος ἐκείνου τῶν λασσῶν, ὅσον ἐστὶ προσδιωρισμένον παρὰ τῶν λασσουθετῶν διὰ τὰ Σχολεῖα τῆς πόλεως. ΙΒον) Εἰς τὸν παρόντα Κανονισμόν πρέπει νὰ ἐπισυναφθῇ Πίναξ, καθιστῶν καταφανῇ τό τε ποσὸν τῶν χρηματικῶν συνεισφορῶν, τῶν ἐξ ἐκάστης Μονῆς καὶ τὸν τρόπον τῆς διανομῆς αὐτῶν. Ὁ πίναξ δὲ οὗτος ἀναθεωρεῖται κατὰ τριετίαν ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, καθυποβάλλεται εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς γενικῆς συνελεύσεως προκρίτων τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων. Ἐφ' ᾧ καὶ διὰ τοῦ παρόντος Πατριαρχικοῦ καὶ Συνοδικοῦ ἡμῶν Γράμματος κοινοποιούντες πᾶσιν ὑμῖν τὸν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα Κανονισμόν, ἐντελλόμεθα καὶ προτρεπόμεθα, ὅπως βάλητε αὐτὸν εἰς ἐνέργειαν καὶ μετὰ κοινῆς προθυμίας καὶ ζήλου ἐφαρμόσαντες καὶ πραγματικῶς τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα ἄρθρα, φροντίζετε ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν ἐκ μέρους τῶν ἐν ταῖς Μοναῖς ἀσκουμένων Πατέρων καὶ τῶν μερικῶν Ἐπιτροπῶν, καὶ ἐν γένει ἐπαγρυπνῆτε εἰς τὴν ἀπαράλλακτον ἐκτέλεσιν τῶν ἐκ συνδρομῆς καὶ ὑπερασπίσεως. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἰς τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

αωοε : Ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ, Ἰνδικτιῶνος (Ι) Δ'.

- † Ὁ Κυζίκου Νικόδημος
- † Ὁ Νικαίας Ἰωαννίκιος
- † Ὁ Χαλκηδόνος Καλλίνικος
- † Ὁ Δέρκων Ἰωακεῖμ
- † Ὁ Λαρίσης Νεόφυτος
- † Ὁ Μυτιλήνης Μεθόδιος
- † Ὁ Λήμνου Ἰωακεῖμ
- † Ὁ Γρεβενῶν Κύριλλος
- † Ὁ Σισανίου Ἀμβρόσιος
- † Ὁ Κῶ Γερμανός.

ΣΩΚΡΑΤΗ Γ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑ, Δημ/λου

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΞΗΡΟΒΟΥΝΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ*

Προξενιές

Οί γονεῖς εἶχαν τὴν ἀπόλυτη πρωτοβουλία καὶ οἱ νέοι ἐκτελοῦσαν τυφλὰ τὴν ἀπόφασίν των. Ἐὰν ὅμως κάποια νέα εἶχε σχέσεις μυστικές μὲ κάποιον καὶ ἀντελαμβάνετο, ὅτι θὰ τὴν δώσουν «σ' ἄλλου χέρια», εἰδοποιοῦσε τὸν ἐκλεκτὸν τῆς καρδιᾶς της καὶ «κλεβότανε» (ἀλληλοαπήγοντο) Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ νέα δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ λάβῃ προῖκα. Δὲν ἦτο ἐπίσης σπάνιον τὸ φαινόμενον τῆς ἀκουσίας ἀπαγωγῆς. Ἄν κάποιος «ἔβανε στὸ μάτι μιὰ τσιούπρα καὶ δὲν τοῦ τὴν ἔδιναν, σύναζε τὴν παρέα του καὶ τὴν ἔκλεβε ἢ ὅταν τὴν ἀντάμωνε μαναχὴ της στὸ δρόμο τὴν ἀτίμαζε (τῆς ἔκοβε τὴν μιὰ της τὴν κόσα)». Καλὲς νύφες ἔθεωροῦντο οἱ «θυγατέρες» τῶν καλῶν οἰκογενειῶν «πᾶρε νύφ' ἀπὸ σειρὰ καὶ σκύλ' ἀπὸ κοπάδι». Πλὴν τῆς καταγωγῆς ἐξητάζετο καὶ ἡ «ἐμορφιά», γιατί «ἡ προῖκα πάει στ' ἀνάθεμα (τὴν καταστροφή) καὶ ἡ κακαειδὴ (κακόθωρη) στὴ στάχτη».

Τὴν ἐποχὴ τῶν ζυμώσεων ἀρχίζουν οἱ κακὲς γειτόνισσες τίς «κουρ-κουσουριές» (κακογλωσσιές) καὶ οἱ ζηλιάρες προσπαθοῦν νὰ κάνουν μάγια.

Σύβασμα (ἄρραβῶνες)

Κατὰ τὴν μνηστείαν ἐτηρεῖτο ἡ ἀκόλουθος σειρὰ: πρῶτα τὰ θήλεα κατὰ σειρὰν γεννήσεώς των καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰ ἄρρενα κατὰ τὴν ἰδίαν σειρὰν. Μὲ τὸ «σύβασμα» ἐπισημοποιεῖτο ὁ προφορικὸς λόγος τῶν γονέων ἢ τῶν προξενητῶν. Ὁ ἄρραβωνιαστικὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πηγαίνει στὸ σπίτι τῆς πεθερᾶς του ἀλλ' ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς οἰαδήποτε τῶν μελλονύμφων ἐπικοινωνία. Ἄν ἡ ἄρραβωνιασμένη τυχαίως εὕρισκετο μόνη ἐντὸς τῆς πατρικῆς της κατοικίας καὶ ξαφνικὰ εἰσῆρχετο ὁ ἄρραβωνιαστικὸς της, ἐκείνη τότε, διὰ νὰ ἀποφύγῃ κάθε ἐπαφὴν μετ' αὐτοῦ, «ἀπήδασε ἀπὸ τὸ παραθύρι». Ἡ πεθερά, γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν γαμπρό της «τοῦ τηγάνιζε αὐγά».

Ὁ ἄρραβωνιαστικὸς δωρίζει στὴ μνηστὴ του διάφορα στολίδια, εἶδη ρουχισμοῦ καὶ ὑποχρεωτικῶς «τὴν Λαμπρὴ ἢ Πασχαλιὰ» (Πάσχα) μιὰ λαμπάδα καὶ μιὰ κουλούρα. Τὴ λαμπάδα αὐτὴ θὰ τὴν ἀνάψῃ ἡ ἄρραβωνιασμένη τὴν στιγμὴν τῆς Ἀναστάσεως ἀπὸ «τὸ τριοκέρι τοῦ παπᾶ». Τὴν ἡμέρα τῶν ἄρραβῶνων «κανονίζουν καὶ τὸ προικιδ», τὸ ὅποιον σήμερον ἔχει πολὺ μεγάλην ἀξίαν καὶ εἶναι: μετρητά, εἶδη ρουχισμοῦ, οἰκιακὰ σκεύη καὶ ἀκίνητα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ εἶναι ἔτοιμα τὴν ἡμέρα πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, «τοῦ γυιοῦ σου τάξε ψέματα μὰ τοῦ γαμπροῦ ἀλήθεια».

Τυφλοβδομάδα

Λέγεται ἔτσι ἡ ἑβδομάδα πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου (συμπεριλαμβα-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 106.

νομένης καὶ τῆς Κυριακῆς τοῦ γάμου). Αὐτὴ εἶναι ἀφιερωμένη σὲ προετοιμασίες, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀνάλογες μὲ τὸ εἶδος τοῦ γάμου «γάμος καλεστός ἢ γάμος χαλευτός γιὰ συνδρομή».

—Δευτέρα καὶ Τρίτη: συμπληρώνονται οἱ ἐλλείψεις τῆς προίκας «ψωνίζουν στὸ παζάρι» (ἀγορά).

—Τετάρτη: Τὸ πρωὶ πηγαίνουν καὶ ἀλέθουν γιὰ τὸ γάμο. Στὸ μύλο πηγαίνουν τρεῖς γυναῖκες ἀμφιθαλεῖς, δύο «μεριές» (σακκιά 35 ὀκάδων) καλαμπόκι καὶ μιὰ μεριά σιτάρι. Πρῶτα ἀλέθουν «τὸ ἄλεσμα» τοῦ γαμπροῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς νύφης. Ὁ μυλωνᾶς, ἀντὶ ἀλεστικοῦ, λαμβάνει ἀπὸ κάθε «παρέα» ἓνα πιάτο τηγανίτες καὶ μιὰ μπουκάλα τσίπουρο. Οἱ ὁμάδες τῶν γυναικῶν, ποὺ ἀλέθουν γιὰ τὸ γάμο, προσπαθοῦν ἢ μιὰ νὰ κλέψῃ λίγο ἀλεύρι ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὅποια ὁμάδα τὸ κατορθώσῃ «νικάει» καὶ στὸ νέο σπίτι θὰ διευθύνῃ τὸ σοῖ τῆς. Ἀποβραδὶς γίνεται ἡ ἑναρξὶς τοῦ γάμου: «ἀναπιάνουν τὰ προζύμια καὶ κινάει ὁ γάμος». Τοποθετοῦν τὸ ἀλεύρι στὸ κέντρον ἑνὸς δωματίου καὶ ὀρίζουν τρία ἀγόρια καὶ δυὸ κορίτσια «ποὺ νὰ ἔχουν μάνα καὶ πατέρα» γιὰ νὰ κάνουν τὸ ζυμάρι. Ἡ ὁμάδα αὐτὴ παίρνει τὸ «σκαφίδι, τὸ κόσκινο καὶ τὸ ἀλάτι». Πρῶτα ρίχνουν καὶ οἱ πέντε ἀλεύρι, ὕστερα ὅλοι πάλι ρίχνουν ἀλάτι, ἐπίσης ὅλοι νερὸ καὶ τέλος «ἀνακατώνουν» (ζυμώνουν) ὅλοι μαζί. Τὴν ὥρα ποὺ γίνεται τὸ ζυμάρι ὅλοι οἱ προσκεκλημένοι ρίχνουν μέσα στὸ σκαφίδι χρήματα (τὰ χρήματα ἀνήκουν στὴν ὁμάδα ποὺ ζυμώνει). Ὅταν γίνῃ τὸ ζυμάρι, οἱ γονεῖς τῶν μελλονύμφων «ἀλείφουν» τὸν γαμπρὸ οἱ μὲν καὶ τὴ νύφη οἱ ἄλλοι (παίρνουν ἓνα βῶλο ζυμάρι καὶ κάνουν μ' αὐτὸ σταυρὸ στὰ μαλλιά τους). Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ οἱ ἄλλοι προσκεκλημένοι. Τέλος, οἱ μελλονύμφοι «σταυρώνουν τὸ σπίτι» (ρίχνουν στίς τέσσερες γωνίες τοῦ δωματίου ἀπὸ ἓνα βῶλο μαλακὸ ζυμάρι). Ἐν συνεχείᾳ ὅλοι παίρνουν προζύμι καὶ ἀλείφουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Οἱ φίλοι τοῦ γαμπροῦ πηγαίνουν στὸ σπίτι τῆς νύφης, ἀργὰ τὴ νύχτα, καὶ ἀλείφουν τὴ νύφη καὶ τοὺς συμπεθέρους. Καὶ στὰ δυὸ σπῖτια «στρώνεται τραπέζι». Στὸ σπῖτι τοῦ γαμπροῦ κρατοῦν λίγο «προζύμι» νὰ τὸ ἔχουν «γιὰ μαγειὰ γιὰ τὴν κουλούρα τῆς νύφης».

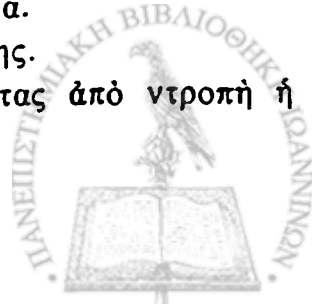
Στὸ τέλος καὶ οἱ δυὸ οἰκογένειες ρίχνουν ἀπὸ ἓνα τουφέκι ἢ τρία, δείγμα ὅτι τὰ προζύμια τελείωσαν («σκόλασαν»).

—Πέμπτη: Ἀμφιθαλὴς γυναῖκα ἐτοιμάζει τὴν κουλούρα τῆς νύφης, μὲ τὰ ἀκόλουθα ὑλικά: ἄλευρον σίτου, καλῆς ποιότητος, ζάχαρι καὶ αὐγά. Ἐπάνω μὲ ζυμάρι κεντοῦν τὸν δικέφαλο αἰτὸ καὶ στέφανα, εἰς τὸ μέσον δὲ ἀφήνουν μιὰ τρύπα.

—Παρασκευὴ: «Στὸ σπῖτι τῆς νύφης μαζώνονται οἱ συγγενεῖς, οἱ γειτόνοι κι ὅσοι ἔχουν δῶρα γιὰ τὴ νύφη καὶ καρτεροῦν τὸν κουλουριάρι, ἐνῶ χορεύουν καὶ τραγουδοῦν». Ὁ κουλουριάρης (ἀδερφὸς τοῦ γαμπροῦ), ἀφοῦ πάρῃ τὴν κουλούρα καὶ διάφορα ἄλλα δῶρα γιὰ τὴν νύφη καὶ στὸν ὦμο τοῦ ἑνα ὄπλο, ἔρχεται στὸ σπῖτι τῆς νύφης. Μόλις φθάνῃ στὴν αὐλὴ «ρίχνει μιὰ τουφεκιά». Βγαίνουν τότε ὅλοι οἱ συγκεντρωθέντες ἔξω στὴν αὐλὴ καὶ τραγουδοῦν διάφορα τραγούδια. Ὁ κουλουριάρης βγάζει τὴν κουλούρα μέσα ἀπὸ τὸν «τρουβά» (σακκούλι) καὶ κρατεῖ μὲ τὸ δεξιὸν χέρι, ἐνῶ πατάῃ τὸ ἓνα τοῦ πόδι στὸ κατώφλι τῆς εἰσόδου τῶν συμπεθέρων. Ἡ νύφη ἀπλᾶ ντυμένη παρουσιάζεται στὴ θύρα πατάει κι' αὐτὴ τὸ ἓνα πόδι στὸ κατώφλι καὶ πιάνει τὴν κουλούρα μὲ τὰ δυὸ τῆς χέρια.

—Ἄϊντε καλὰ σας στέφανα. Εὐχεται ὁ κουλουριάρης.

—Εὐχαριστῶ, ἀπαντᾷ συγκινημένη καὶ κοκκινίζοντας ἀπὸ ντροπὴ ἡ νύφη.

Τραβούν τὴν κουλούρα καὶ ὁ καθένας τους παίρνει τὸ τμήμα τῆς κουλούρας, τὸ ὁποῖο ἔμεινε στὸ χέρι του. Περιποιοῦνται τὸν κουλουριάρη καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτου «διπλώνουν τὰ «τσιόλια». Ἐνα ἀγόρι ἀμφιθαλὲς «ρίχνει τὸ γιοῦκο» ἐνῶ οἱ συγκεντρωθέντες τραγουδοῦν:

*Μιὰ Παρασκευὴ
κι ἓνα Σαββάτο βράδυ
μὰνα μ' ἔδιωχνε
ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά της
καὶ τ' ἀδέρφια μου
κι αὐτὰ μοῦ λένε φεύγα
φεύγω κλαίγοντας
φεύγω παρακαλῶντας
μὰνα μου τὰ λουλούδια μου
συχνὰ νὰ τὰ ποτίζης
ἐγὼ πάω στὴν ξενιτειά.*

Οἱ «καλεστάδες» (νέοι, συνήθως ἀνύπανδροι, συγγενεῖς ἢ φίλοι τῶν μελλονύμφων σοβαροὶ καὶ εὐυπόληπτοι) γυρίζουν ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι καὶ μοιράζουν τὰ «καλέσματα» (σήμερον ἔγγραφες προσκλήσεις, παλιότερα δὲ κουλουράκια). Αὐτοὶ ἔχουν μαζί των καὶ ἓνα μπουκάλι μὲ τσίπουρο καὶ κερνοῦν τοὺς καλεσμένους «γιά νὰ τοὺς εὐχηθοῦν».

—Καλὰ τους στέφανα καὶ στὰ δικά σου καὶ γλήγορα.

—Εὐχαριστῶ καὶ στὸ δικό σου τὸ σπίτι.

Μέχρι τὸ βράδυ στὸ σπίτι τῆς νύφης συνεχίζεται τὸ γλέντι καὶ τὸ δίπλωμα τῶν ρούχων (τακτοποίησις αὐτῶν σὲ καλλίγραμμα δέματα τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς πρέπει νὰ εἶναι μονός).

—Σά β β α τ ο ν : Ὁ γαμβρὸς συνεννοεῖται διὰ τελευταίαν φορὰν μὲ τὸν νουνόν του (αὐτὸν ποὺ τὸν βάφτισε) καὶ ἐὰν αὐτὸς δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸν στεφανώσῃ («δὲν ἔχει τὴν δύναμι») ὀρίζει ὁ ἴδιος ἄλλον ἢ μὲ τὴν εὐχὴ του ὁ γαμβρὸς εὐρίσκει μόνος του ἄλλον νουνόν.

Γυναῖκες καὶ στὰ δύο σπίτια ἐτοιμάζουν τίς πίτες καὶ τίς «μπογάτσες» (ἄρτοι ἐνζυμοὶ μὲ ἀνάγλυφα ἀπὸ ζυμὰρι στολίδια, ὅπως κλώνοι κληματαριᾶς, σταυροί, ἄνθη κ.λ.π.). Στὸ σπίτι τῆς νύφης ἐτοιμάζουν τὸ φόρεμα καὶ καὶ νυφικὰ στολίδια. Ἐτοιμάζουν οἱ ἴδιοι μιὰ πίτα καὶ μιὰ μπογάτσια ἰδιαιτέρως ἐπιμελημένες «αὐτὲς θὰ τίς κόψῃ ὁ γαμπρὸς ἀμέσως μετὰ τὰ στέφανα». Σφάζουν ἐπίσης τὰ «σφαχτά» καὶ ρίχνουν τόσα τουφέκια ὅσα καὶ τὰ σφαχτά.

Τὴν ἴδια μέρα γίνεται καὶ τὸ «χάλεμα» (κάλεσμα) ἂν ὁ γάμος εἶναι «συνδρομή». Τὸ χάλεμα γίνεται «δίχως κουλοῦρες καὶ μπουκάλα». Ἐν παρ' ἐλπίδα, ἡ νύφη ἦτο ἔγκυος οἱ συγγενεῖς τῆς τὴν περιεφρόνουν καὶ δὲν πηγαινάν στὸ γάμο της, «τί θὰ πᾶμε γιά σκροῦμπο ἢ μᾶς ντρόπιασε τὸ παλιοθήλυκο».

—Κυ ρ ι α κ ῆ : Τὸ πρωτὶ παρουσιάζονται τὰ «βιολιά καὶ ἀρχινᾶν νὰ βαροῦν τὸ σκάρο».

Σιγὰ σιγὰ προσέρχονται οἱ καλεσμένοι, καθ' ἓνας μὲ τὴν οἰκογένειά του. Αὐτοὶ φέρουν μαζί των «ρακί» (τσίπουρο), κρασί, κρέας, πίτες καὶ μπουγάτσες. Ὅταν μαζετοῦν πολλοὶ ἀρχίζει «τὸ γλέντι» (πίνουν χορεύουν, τραγουδοῦν καὶ τρώγουν, καθισμένοι γύρω σὲ μεγάλα πρόχειρα τραπέζια ἔξω στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ. Παλαιότερα καθότανε «σταροπόδι» κάτω στὴ γῆ).

Ὁ γαμβρὸς, τὰ ὄργανα καὶ πολλοὶ καλεσμένοι «τὸ κολατσιὸ» πηγαί-

νουν στὸ σπῖτι τοῦ νουνοῦ «νὰ τὸν πάρουν». Ὁ νουνὸς ἔχει καὶ τὸν βοηθὸ τοῦ ποῦ λέγεται «παρακούμπαρος». Ὁ παρακούμπαρος καὶ ἡ γυναῖκα τοῦ νουνοῦ κρατοῦν τὰ στέφανα, τὶς λαμπάδες, τὸ μαντηλοσκέπασμα μιὰ «τσίσσα» (ἓνα βαρελάκι) κρασί καὶ τὸ «κανίσκι» (ἓνα ἀρνὶ ἔτοιμο γιὰ ψίσσιμο).

Ἀρχίζει τὸ στόλισμα τῶν μελλονύμφων, ταυτοχρόνως σχεδόν, καθ' ὅσον ἡ ὥρα τῆς ἐκκινήσεως εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλους.

Τὴν ὥρα ποῦ ξυρίζουν τὸ γαμβρὸ ἀκοῦμε :

*Σήμερα νιὸς ξουρίζεται
σήμερα μπερμπερίζεται
ξουράφια 'πὸ τὰ Γιάννενα
κι ἀκόνια 'πὸ τὰ Τρίκαλα.
—Γιὰ σπούδιαξε⁽¹⁾ μπερμπέρη μου
γιὰ σπούδιαξε τὸ χέρι σου,
γιατ' ἔχω δρόμους νὰ διαβῶ
διοφύρια νὰ περάσω.*

Ὁ γαμβρὸς κρατεῖ δίσκον καὶ ὁ μπερμπέρης (κουρέας) τὸν ξυρίζει. Οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι «ἀσημώνουν τὸν γαμβρὸ» (κάνουν μὲ ἓνα νόμισμα ἀσημένιο σταυρὸ στὸ κεφάλι τοῦ γαμβροῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ ρίπτουν τοῦτο εἰς τὸν δίσκον τὸ ὁποῖον κρατεῖ ὁ γαμβρὸς). Τὰ χρήματα αὐτὰ ἀνήκουν στὸν κουρέα. Ντύνεται ὁ γαμβρὸς ἔρχεται καὶ ὁ παπᾶς καὶ «ξεκινοῦν γιὰ τὴ νύφη». (Ἄν ἡ νύφη βρίσκεται μακριὰ πηγαίνουν καβάλλα σὲ ἄλογα ἂν ὄχι μὲ τὰ πόδια τους).

Ἡ γαμήλιος πομπή

Ἐμπρὸς παλαιά, σήμερον ὄχι, πηγαινέ τὸ «μπαῖράκι» (σημαία στολισμένη μὲ φροῦτα). Πιὸ πίσω τὸ παιδί μὲ τὰ στέφανα, ὁ παπᾶς, ὁ ψάλτης καὶ ὁ σ' μπέθερος ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ (ἀρχηγὸς τοῦ γάμου). Ἀκολουθοῦν τὰ βιολιά, ὁ ν' νός, οἱ συμπεθέροι, οἱ συμπεθέρες καὶ τὰ «λιανόπαιδα». Ὁ γαμβρὸς βαδίζει στὸ μέσον ἀπὸ τὶς συμπεθέρες.

Στὸ «ξεκίνημα» τραγουδοῦν :

*Κι ἂν πᾶς Μαλάμω⁽²⁾ γιὰ νερό
ἐγὼ στὴ βρύση καρτερῶ⁽³⁾
νὰ σοῦ θελώσω τὸ νερό.
Θὰ σοῦ τσακίσω τὸ σταμνὶ
νὰ πᾶς στὴ μάνα σ' ἀδειανή.
—Κι ἂν σὲ ρωτήσ' ἡ μάνα σου
Μαλάμω ποῦναι ἡ στάμνα σου.
—Μάνα μου παραπάτησα
καὶ τὸ σταμνὶ τὸ τσάκισα.*

Ὅταν πλησιάζουν στὸ σπῖτι τῆς νύφης στέλνουν τρεῖς «σχάριτσιάρηδες» (ἀγγελιαφόρους) νὰ ἀναγγεῖλουν ὅτι οἱ συμπεθέροι φθάνουν καὶ νὰ πληροφορηθοῦν ἂν ὅλα εἶναι ἔτοιμα.

Τότε ἓνα παιδάκι, ἀμφιθαλές, ἀνεβαίνει εἰς τὴν στέγην τοῦ σπιτιοῦ

1. βιάσου—2. Χρυσή—3. Σὲ περιμένω.

τῆς νύφης «γιά νά ρίξῃ στό γαμβρό ρύζι καί ζαχαράτα καί κοκκόσιες (καρύδες)».

Οἱ σχαριτισαραῖοι ἐπιστρέφουν ἀμέσως στοὺς δικούς τους ἀφοῦ λάβουν δῶρο ἀπὸ τῆ νύφης ἕνα μαντήλι ὃ καθέννας τους. Ὅταν ἡ πομπὴ πλησιάσῃ πολὺ κοντὰ στὴν οἰκία τῆς νύφης ἀκοῦμε :

—*Ἄς πᾶν νὰ δοῦν τὰ μάτια μου,
πῶς τὰ περνᾷ ἡ ἀγάπη μου,
μὴν ἡρᾷ ἄλλοῦ κι ἀγάπησε
καὶ μένα μὲ παράτησε ;
—Ποιὸς τῶπε δενδρουλάκι μου
δὲν σ' ἀγαπῶ πουλάκι μου.
Ἄν εἶπ' ὁ ἥλιος νὰ χαθῇ
τ' ἀστέρι μὴν ξημερωθῇ
κι ἂν τῶπε τὸ ρηγόπουλο
σκλάβα νὰ δῶ τὸ ταίρι του.*

Οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης, πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς κατοικίας της, ἀναμένουν νὰ ὑποδεχθοῦν τοὺς συμπεθέρους. Αὐτοὶ δταν φθάνουν οἱ συμπεθέροι εἰς τὸ ἄκρον τῆς αὐλῆς δλοὶ μαζὶ τραγουδοῦν, ἐνῶ συγχρόνως βοηθοῦν τὰ ὄργανα :

*Εὐπνα περδικομάτα μου κι ἤρθα στὸ μαχαλᾶ σου
χρυσᾶ στολίδια σοῦστειλα νὰ πλέξης τὰ μαλλιὰ σου.*

Οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης ἀπαντοῦν :

*Σὰν ἤρθες καλῶς ὤρισες κι' ἄς ἔκαμες καὶ κόπο,
ἐγὼ τὸν κόπο ποῦκαμες διπλᾶ θὰ σοῦ πληρώσω.*

Καὶ ἐν συνεχείᾳ :

*Φίλοι καλῶς ὥρισατε νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε,
αὔριο καλὲς ἀντάμωσες σιαποῦ θ' ἀνταμωθοῦμε ;
—Στὸν Ἀῖο—Λιὰ στὸν πλάτανο ποῦνε μιὰ κρύα βρύση,
πῶχουν οἱ κλέφτες μάζωξι ποτίζουν τ' ἄλογά τους
κι ἔχουν τὴ Ρίνα στὸ πλευρὸ καὶ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν.
—Κέρνα μας Ρίνα, κέρνα μας, κέρνα ὅσο νὰ φέξῃ
ὥσπου νὰ σκάσ' ὁ Αὐγερινὸς νὰ πᾶ ἡ Πούλια γιόμα.*

Τὴν ὥρα ποὺ ἔξω τραγουδοῦν, ἕνα συμπεθερόπουλο μπαίνει μέσα καὶ φορεῖ τὰ παπούτσια τῆς νύφης, δῶρον τοῦ γαμβροῦ, καὶ φεύγει ἀφοῦ λάβῃ ἀπ' αὐτὴν κάποιο δῶρο. Μπαίνουν οἱ συμπεθέροι στὴν αὐλὴ καὶ ἐκεῖ τοὺς κερνοῦν λουκούμι, νερό, τσίπουρο καὶ τηγανίτες.

Ὑποδοχὴ τοῦ γαμβροῦ

Ὁ πατέρας τῆς νύφης ἢ ἄλλος στενὸς συγγενής της, πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς κατοικίας, «καρτερεῖ τὸν γαμβρόν». Ὁ γαμβρὸς φιλεῖ τὸ χέρι τοῦ πεθεροῦ καὶ ἀλλάζουν ἀπὸ ἕνα προσόψιο, τὸ ὁποῖο ρίχνει ὁ ἕνας στὸν ὄμο τοῦ ἄλλου. Ἀκολουθῶς ὁ πεθερὸς προσφέρει στὸν γαμβρό του ἕνα ποτήρι κρασί στὸ ὁποῖο ἔχει τοποθετήσῃ ἐντὸς ἕνα χρυσὸ νόμισμα. Ὁ γαμβρὸς πίνει ὅλῃγον ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὑπόλοιπο τὸ ρίχνει «πισώπλατα» νὰ φύγουν

«τὰ καρκάντζελα καὶ τὰ μάϊα». Τὸ ποτήρι, τὸ προσόψιο καὶ τὸ νόμισμα ἀνήκουν στὸ γαμβρὸ καὶ τὰ παραδίδει αὐτὸς εἰς τὴν γυναῖκα ἢ ὅποια τὸν ἀκολουθεῖ.

Ἡ στέψη γίνεται στὸ σπίτι τῆς νύφης «γιατὶ εἶναι ντροπὴ νὰ βγῇ ἡ κοπέλλα ξεστεφάνωτη ἀπὸ τὸ κονάκι της». Παρουσιάζουν τὴ νύφη καὶ τελεῖται τὸ μυστήριον. Τὴν ὥρα τοῦ μυστηρίου σιγοῦν τὰ ὄργανα. Ὅταν δὲν ὑπάρχουν στέφανα (τοῦτο σὲ ἐξαιρετικὰ ἔκτακτες περιπτώσεις) κατασκευάζουν πρόχειρα ἀπὸ κλώνους κληματαριᾶς, ἐξ οὗ καὶ ἡ φράσις «τῶβαλαν τὴν κληματσίδα». Τὸ μαντηλοσκέπασμα πρέπει νὰ εἶναι τόσο ὅσο χρειάζεται νὰ γίνῃ φόρεμα ἢ ζακκέτα τῆς νύφης.

Τὴν στιγμὴ «ποὺ ὁ παπᾶς διαβάζει τὸ εὐαγγέλιο» ἡ νύφη προσπαθεῖ νὰ πατήσῃ τὸ σύζυγό της στὸ πόδι «γιά νὰ τὸν ἔχη τοῦ χεριοῦ της». Τὸ κρασί, τὸ ὁποῖο περισσεύει ἀπὸ τὰ «νιόγαμπρα» τὸ πίνουν οἱ ἀνύπαντρες γιὰ νὰ πατρευτοῦν γρήγορα». Ὁ παρακούμπαρος δταν ψάλλεται τὸ «Ἡσαΐα χόρευε» σπαίρνει ζαχαράτα» (κουφέτα). Μοιράζουν στοὺς προσκεκλημένους τὴν «πίτα καὶ τὴν μπουγάτσια τοῦ γαμπροῦ» καὶ ὁ γαμπρὸς φεύγει χωρὶς νὰ γυρίσῃ νὰ δῇ πίσω τὴ νύφη, διότι ἂν τὴν δῇ θὰ «δαιντίσουν τὰ παιδιὰ σ' αὐτήν». Ὑστερα βγάζουν «τὸ προικιό». Δυὸ συγγενεῖς τῆς νύφης βγάζουν τὰ δέματα καὶ τίς «κασέλες» (μπαούλα), ὡς τὸ κατώφλι τῆς οἰκίας, ἐκεῖ τὰ παραλαμβάνουν δύο συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ καὶ τὰ φορτώνονται οἱ γυναῖκες, οἱ ὁποῖες ξεκινοῦν γιὰ τὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ. Στὸ πρῶτο δέμα, οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης ἀνεβάζουν ἓνα ἀγόρι τὸ ὁποῖο γιὰ νὰ κατεβῇ πρέπει νὰ τὸ «φιλέψῃ ὁ γαμπρός». Ἡ νύφη τὴν ὁποία κρατοῦν «κάτω ἀπὸ τίς μασχάλες τ' ἀδέρφια της», ἀφοῦ «σβαρνίσῃ τὸ ποδάρι (σύρει τὸ πόδι της λιγάκι), γιὰ νὰ παντρευτοῦν κι ἄλλες», παρουσιάζεται στὸ κατώφλι τῆς κατοικίας της. Προσκυνάει, ἀνὰ τρεῖς, πρὸς τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, φιλεῖ τὸ χέρι τῶν γονέων της, σπέρνει φροῦτα, σταυρωτὰ καὶ ζαχαράτα καὶ φεύγει. Τότε ἀκοῦμε τὸ τραγούδι :

— Ἀφήνω γειὰ μανούλα μου
— καὶ στὸ καλὸ παιδάκι μου.
— Ἀφήνω γειὰ πατέρα μου
— καὶ στὸ καλὸ παιδάκι μου.
— Ἀφήνω γειὰ ἀδέρφια μου κ.λ.π.

Ἄν ἡ νύφη εἶναι ὀρφανὴ τότε ἀκοῦμε :

Ὡραία εἶναι ἡ νύφη μας Ὡραία τὰ προικιά της
Ὡραία ἡ παρέα της ποὺ κάνει τὴ χαρὰ της.
Ἐνα τραγούδι θὰ σᾶς πῶ ἐπάνω στὸ ρεβίθι
χαρὰ στὰ μάτια τοῦ γαμπροῦ ποὺ διάλεξαν τὴ νύφη.
Ἐνα τραγούδι θὰ σᾶς πῶ ἐπάνω στὸ λεμόνι
νὰ ζήσ' ἡ νύφη κι ὁ γαμπρὸς κι οἱ συμπεθέροι ὅλοι.
Ἐνα τραγούδι θὰ σᾶς πῶ ἐπάνω στὸ κεράσι
τ' ἀντρογυνο ποὺ ἔγινε ν' ἀσπρίσῃ νὰ γεράσῃ.

Ἐδῶ σωπαίνουν» τὰ ὄργανα τῆς νύφης. Οἱ συμπεθέροι προσπαθοῦν νὰ κλέψουν ἀπὸ τὴν οἰκία τῆς νύφης διάφορα μικροαντικείμενα «γιά νὰ μεγαλώσουν τὸ προικιό της»,

Ἀφοῦ ὀρισθοῦν οἱ «μπεκτοῆδες» (συνοδοὶ τῆς νύφης)—τούτων ὁ ἀριθμὸς ὀρίζεται ἀπὸ τὸν γαμπρὸ ἐνῶ τὰ πρόσωπα ἀπὸ τὴ νύφη—, ἀποχωροῦν οἱ καλεσμένοι τῆς νύφης, ἀφοῦ τὴν ἀποχαιρετήσουν ὡς ἐξῆς :

—Νὰ ζήσητε καὶ με̐ γυιούς καὶ θυγατέρες. Ἐκείνη ὑποκλείνεται, φιλεῖ τὸ χέρι ἐνὸς ἐκάστου καὶ παίρνει «τὸ κέρασμα». Με̐ τὰ «κεράσματα» ἀγοράζει κάποιο ἀντικείμενο τῆς ἀρεσκείας τῆς. Συνέχεια σχηματίζεται ἡ πομπὴ τῆς ἐπιστροφῆς. Ὁ «γάμος γυρίζει ἀπὸ ἄλλο δρόμο γιατί πρέπει νὰ σταυρωθῇ. Τότε μόνον ἡ νύφη μένει πιστὴ στὸν ἄντρα τῆς».

Ἄν κατὰ τύχη στὸ γάμο «κάνει χάζι» (εἶναι θεατῆς) νύφη «ἀσαράντιστη», τότε οἱ δύο τους πρέπει νὰ δοῦν ταυτόχρονα ἡ μία τὴν ἄλλη καὶ ν' ἀλλάξουν κάποιο μικροαντικείμενο.

Ὅταν φθάνουν «στ' ἀστράκι τῆς πεθερᾶς» οἱ μπεκτσῆδες τραγουδοῦν τὸ τραγούδι ποὺ ἀκολουθεῖ, ἐνῶ ἡ πεθερὰ σοβαρὴ καὶ χαρούμενη παρουσιάζεται στὴν πόρτα τῆς κρατῶντας καραμέλες καὶ ρύζι νὰ σπείρῃ ἡ νύφη τῆς:

*Ἐβγα κυρὰ καὶ πεθερὰ
γιὰ νὰ δεχτῆς τὴν πέρδικα
ποὺ περπατεῖ λεβέντικα.
—Γιὰ δὲς τετὴν πὼς περπατεῖ
σὰν ἄγγελος με̐ τὸ σπαθί.
—Προσκύνα νύφη μιὰ φορὰ
καὶ φίλησε τὴν πεθερά.
προσκύνα νύφη μιὰ καὶ δύο
καὶ φίλησε τὸν πεθερό.*

Οἱ περὶ τὴν πεθερὰν συνεχίζουν:

*—Καλῶς τὸ κρύο τὸ νερό
καὶ τὴν ξαποστασιά μου.*

Οἱ μπεκτσῆδες ἀπαντοῦν:

*—Σὰν κατεβῶ ἀπ' τ' ἄλλογο
θὰ δῆς φαρμακωμένη.*

Ἡ πεθερὰ κι ἡ νύφη ἀλλάζουν φιλιὰ καὶ ἀπὸ ἓνα μαντήλι καὶ ἡ νύφη προσκυνάει «σταυρωτά», ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς πατρικῆς τῆς οἰκίας.

Στὸ κατώφλι τοποθετοῦν ἓνα μαχαίρι «γιὰ νὰ κόψουν τὴν ἀστέρα (πόνοι τοῦ τοκετοῦ) τῆς νύφης» μέσα δὲ ἀπὸ τὸ θυροστόμι ἓνα πιάτο. Τὸ πιάτο τὸ σπάει ἡ νύφη με̐ τὸ πόδι τῆς δταν εἰσέρχεται «γιὰ νὰ κάνῃ προκοπή». Ἡ νύφη σπέρνει καραμέλες καὶ ρύζι καὶ ὁ σύζυγός τῆς τὴν ὑποδέχεται ἰστάμενος ἐπὶ τῆς θύρας.

Ὁ ἴδιος τὴν φιλεῖ στὸ μέτωπό τῆς καὶ αὐτὴ τοῦ φιλεῖ τὸ χέρι (δειγματοῦτο ὑποταγῆς). Ἀκολουθῶς ἐτοιμάζεται τραπέζι στὸ ὁποῖο κάθονται με̐ τὴν ἐξῆς σειρά: πρῶτοι οἱ μπεκτσῆδες, ἡ νουνὰ τῆς νύφης, ἡ νύφη, ἡ ὁποία στέκει ὀρθία ὅλη τὴ νύχτα καὶ προσκυνάει σὲ κάθε ἐκδήλωσι π. χ. δταν χορεύῃ ὁ νουνός, δταν λέῃ κάτι ἡ πεθερὰ τῆς κ.λ.π. Ὁ γαμβρός, ὁ νουνός, ὁ παπᾶς (ὁ ὁποῖος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ εἰλόγησῃ τὸ τραπέζι), οἱ ἄλλοι ἐπίσημοι (πρόεδρος δάσκαλος κ.λ.π.) τέλος δὲ οἱ συμπεθέροι. Τὰ μεσάνυχτα στρώνεται ἡ τάβλα (τὸ τραπέζι) καὶ τραγουδοῦν:

*Σὲ τούτ' τὴν τάβλα ποὺ εἴμαστε
—γραμμένα μάτια καὶ παρδαλὰ—
σὲ τοῦτο τὸ τραπέζι,
τρεῖς μαυρομάτες μᾶς κερνοῦν*

καὶ τρεῖς καλὲς γυναῖκες.
 Ἡ μιὰ κερνάει μὲ τὸ γυαλὶ
 —γραμμένα μάτια καὶ παρδαλὰ—
 ἢ ἄλλη μὲ τὴν κούπα
 ἢ τρίτη ἢ καλλίτερη
 μ' ἓνα ἀσημένιο τάσι.

«Βάνει ὁ παπᾶς εὐλογητὸ» καὶ ὅλοι τρῶνε.

Ἡ νύφη τρώει μὲ τὴν συνοδὸ τῆς συνήθως δταν τελειώσουν οἱ ἄλλοι τὸ φαγητὸ (διότι ὥς τὴν ὥρα ἐκείνη πρέπει νὰ κάθεται ὀρθία) Τὰ «χαράματα» μοιράζεται τὸ «κανίσκι». Ὁ νουνὸς τρώει τὸ κεφάλι, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι τρῶνε ἀπὸ ἓνα τεμάχιο («κοψίδι») καὶ πίνουν καὶ ἀπὸ ἓνα ποτήρι κρασί, ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ νουνοῦ «γιά νὰ τοῦ εὐχηθοῦν τὰ ἀναδεχτούδια του». Ἐνας ἕνας σηκώνονται ὀρθιοὶ καὶ πίνουν λέγοντας διάφορες εὐχὲς ὅπως :

—Νὰ σ' ζήσ' ν' κὺρ ν' νέ.

—Πάντα τέτοια, νὰ μᾶς ζήσουν.

—Ρίνια' μόνοια νὰ σκᾶν τὰ δαιμόνια.

Σπανίως σήμερον, παλαιότερα πάντα, καὶ οἱ ἀκόλουθες :

Ἐνας ἐξ ὅλης τῆς παρέας εὐχονταν τὸν κουμπάρο ὡς ἐξῆς :

—Ἐχω ἓνα ποτηράκι καὶ γεμᾶτο μὲ κρασάκι ὅπως ὅλοι γλέπετε. Πάνω στὸ ποτηράκι εἶναι ἓνα τριανταφυλάκι. Πάνω στὸ τριανταφυλάκι κάθεται ἓνα πουλάκι. Τὸ πουλάκι κελαηδεῖ :

Τίρι, τίρι, τίρι τίρι
 τίρι τίρι, τὸ ποτήρι
 καὶ χαρὰ στὸ νοικοκύρι.

Τοῦτο τὸ πίνω εἰς ὑγείαν καὶ εὐτυχίαν τῶν νουνῶν ποὺ ἀντάμωσαν τοῦτο τὸ ὁμορφο ζευγάρι καὶ τοὺς εὐχόμεσιν ὅλοι μαζί μέσα ἀπ' τὴν ψυχὴ μας νὰ τοὺς ζήσουν καὶ νὰ προκόψουν.

Ὅπως ὥρισαν μὲ τὸ στεφάνι νὰ ὀρίσουν καὶ μὲ λάδι. Σὲ παιδιῶν σας παντρεμένοι, ἀνύπαντροι στίς χαρὲς σας. Ὅποιος τὸ πιῇ καὶ δὲν τὸ πῇ κλῶτσο (λάκτισμα), μπάτσο (χαστούκι), καὶ ραβδί (ξυλοδαρμὸ) κι ὅξω ἀπ' τοῦ γαμπροῦ ν' αὐλή.

—Ὁρθίος ὁ νουνὸς ἀντεύχεται :

Τοῦτο τὸ γιομάτο τὸ παραγιομάτο, τὸ πίνω εἰς ὑγείαν καὶ εὐτυχίαν τῆς τόσο εὐγενικῆς καὶ καλῆς παρέας μας. Ἐσεῖς πίνετε γιά εὐτυχία δική μου καὶ γιά νὰ μοῦ ζήσουν τὰ νιοστεφανωμένα μου. Ἐγὼ δὲ πολὺ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν καλὴ καρδιά σας, εὐχομαι σ' ὅλους μας πέρα γιά πέρα νὰ ζήσετε καὶ νὰ εὐτυχήσετε. Σὲ παιδιῶν σας παντρεμένοι καὶ σὲ χαρὲς σας ἀνύπαντροι γιά νὰ χαροῦμε πάλι.

—Ὅλοι μαζί τότε ἔλεγαν : γειά του, γειά του καὶ χαρὰ του καὶ καλὴ καρδιά του. Ὅποιος τὸ πιῇ καὶ δὲν τὸ πῇ κλῶτσο, μπάτσο καὶ ραβδί κι ὅξω ἀπ' τοῦ γαμπροῦ ν' αὐλή.

Ἡ νύφη ἐν συνεχείᾳ προσφέρει γλυκὸ ἐνῶ οἱ προσκεκλημένοι τῆς δίδουν χρήματα καὶ τῆς εὐχονται : μὲ γιουὺς καὶ θυγατέρες.

Τέλος χορεύει ἡ νύφη κι ὁ γαμβρὸς καὶ οἱ προσκεκλημένοι ἀποχωροῦν.

Δίστιχα

—Εἴμαστε ποῦμαστε μιὰ χούφτα χῶμα
 φέρε μας κι ἓνα κατοστάρι ἀκόμα.

—'Εσὺ στὸ παραθύρι ἐγὼ διαβαίνοντας
 ρίξε μου τὸ μαντήλι νὰ πᾶμε παίζοντας.
 —Στὴ θάλασσα θὰ πέσω μέσα στὰ κύματα
 νὰ πιάσω τὴν ποδιά σου μὲ τὰ κεντήσματα.
 —'Εσύ 'σαι κι ἄλλη μία σὲ τούτ' τὴ γειτονιά
 τὰ κάλλη σου κυρά μου δὲν ἔχει ἄλλη καμμιὰ
 —'Ο ἥλιος βασιλεύει στὰ δέντρα στὶς πλαγιές
 κι ἐγὼ μεράκι ἔχω γιὰ τὶς μελαχροινές.
 —'Ο ἥλιος βασιλεύει κι' ἡ μέρα σώνεται
 κι ὁ νοῦς μου ἀπὸ σένα δὲν συμμαζώνεται
 —'Ο ἥλιος βασιλεύει πέρα στὰ ρέματα
 πὼς σ' ἀγαπῶ πουλί μου δὲν εἶναι ψέματα.
 —Δυὸ ἐλιές καὶ μιὰ ντομάτα
 ἀγαπῶ μιὰ μαυρομάτα.
 —Δυὸ ἐλιές καὶ μιὰ κομμένη
 ἀγαπῶ μιὰ παντρεμένη.

Τὰ ὡς ἄνω δίστιχα λέγονται σὰν «γυρίσματα» (παρεμβολές) στὰ τραγούδια τὰ ὁποῖα εἶναι κοινὰ σὲ κάθε γλέντι καὶ περιελήφθησαν εἰς ἰδιαιτέραν συλλογὴν.

Πιστρόφια

Τὴν Δευτέρα τὸ βράδυ στενοὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι καὶ τῶν δύο οἰκογενειῶν γλεντοῦν στὸ σπίτι τοῦ πατέρα τῆς νύφης. Στὸ γλέντι αὐτὸ γλεντάει καὶ ἡ νύφη.

Ἐκκλησιασμός τῆς νύφης

Ἡ νύφη «πααίνειν» στὴν ἐκκλησιὰ νὰ προκυνήσῃ» τὴν πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὸν γάμο. Προσκυνάει πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ καθὼς καὶ σ' ὅλες τὶς εἰκόνες, σ' αὐτὲς μάλιστα τοποθετεῖ καὶ χρήματα. Παρακολουθεῖ τὴν θεία λειτουργία καὶ «παίρνει ἀνφορὰ» (ἀντίδωρο).

Τὸ βράδυ τῆς ἰδίας ἡμέρας «τά νιόγαμπρα πηγαίνουν μουσαφίραϊοι στὰ πεθερικά». Τὴν Δευτέρα δὲ τὸ πρωῒ ἐὰν ἡ νύφη εἶναι «ἐντάξει» (παρθένος), ὁ γαμβρὸς φιλεῖ τὸ χέρι τῆς πεθερᾶς του, ἐὰν ὅχι τὴν ἐγκαταλείπει ἐκεῖ καὶ ζητᾷ πανοπρόικι.

Τὰ μετὰ τὴν Δευτέρα

—'Ο νουνὸς «καλεῖ τὰ ἀναδεχτούδια τοῦ ἑνα βράδυ στὸ σπίτι τοῦ καὶ τοὺς κάνει τὸ τραπέζι». Τότε ἡ ἀναδεχτὴ τοῦ προσφέρει δῶρα. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τοὺς ὑπολοίπους συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ. Τὰ δῶρα εἶναι ἀνάλογα μὲ τὸν βαθμὸν συγγενείας: πουκάμισα, προσόψια, μαντήλια, τσουρέπια, τροβάδες, ποδιές, μαξιλάρια.

Δῶρα ἐπίσης δίδει καὶ ὁ γαμβρὸς ἀνὰ ἓν ζεῦγος ὑποδήματα εἰς τὴν πεθεράν του καὶ τὴν νουνὰ τῆς συζύγου του (διότι ἡ νουνὰ θεωρεῖται δεύτερη μητέρα).

Διάφορα

—'Αν «κινουθεῖ ὁ γάμος καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης μετανοοῦσαν ἢ ἄλλος «ἐκλεφτε τὴ νύφη ἢ ἡ νύφη χάνονταν (πέθαινε)» ἡ πομπὴ ἔστρεφε

πρὸς ἄλλην οἰκίαν καὶ ἐλάμβανεν ἄλλη νύφη, διότι «ὁ κινημένος γάμος δὲν σταματᾷ οὔτε ἀπὸ τοῦ χάρο». Καὶ στὴν περίπτωσιν ἀκόμη ποὺ στὸ σπίτι τῶν μελλονύμφων γίνεται κηδεία, «διότι ἀπὸ τῆς μιᾶς μεριᾶ βγαίνει ἡ κηδεία καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης μπαίνει ὁ γάμος».

Τὸ ἴδιο ἄτομο ἐπιτρέπεται «νὰ παντρευτῇ τρεῖς φορές». Οἱ χῆροι παντρεύονται τῇ νύχτᾳ καὶ νουνὸς γίνεται στενὸς συγγενῆς τῆς πρώτης συζύγου τοῦ χήρου. Ἡ χήρα μετὰ δυσκολίας εὐρίσκει ταίρι ἐνῶ ὁ χήρος εὐκολα.

—Ἡ γυναῖκα ἡ ὁποία συζῇ παρανόμως ἀποκαλεῖται «μωρόζα». Τὰ τέκνα παρομοίων ζευγαριῶν θεωροῦνται ὑπὸ τῶν ὑπολοίπων νόθα.

Διαζύγιον

Οὐδεὶς ἐλάμβανε διαζύγιον. Οἱ ἄρρενες ὅταν διὰ λόγους οἰκογενειακοὺς ἤθελαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν γυναῖκα τους, ἐταξίδευαν πρὸς ἄγνωστον κατεύθυνσιν καὶ δὲν ἐπέστρεφον πλησίον τῆς οἰκογενείας των.

Σώγαμπρος

«Πάει σώγαμπρος ὁ καὺμένος». Ὁ σώγαμπρος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς του εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὴν σύζυγόν του. Διὰ τὸν σώγαμπρο λέγονται καὶ τὰ ἀκόλουθα:

«Κάποτε ἕνας ἔπιασε μιὰ ἀλπού ζωντανή. Γιὰ νὰ τὴν βασανίσῃ τὴν ἔγδαρε ζωντανή. Καὶ γιὰ νὰ τὴν κοροϊδέψῃ τὴν ρώτησε: Ἔ! Πῶς εἶσαι τώρα κυρά Μάρω; Αὐτὴ ἀπάντησε: ἀπὸ σώγαμπρος καλλίτερα.

—«Βρωμοπούλι, βρωμοκλάρι, βρωμάνθρωπος» (ὁ κοῦκος ποὺ γεννᾷ τὰ αὐγά του σὲ ξένη φωλιά—ὁ κισσὸς ποὺ ζεῖ πάνω σὲ κάποιο ἄλλο δένδρον—καὶ ὁ σώγαμβρος).

Δεισιδαιμονίες

—Οἱ νιόπαντροι δὲν πρέπει νὰ γυρίζουν τῇ νύχτᾳ ἔξω διότι μπορεῖ νὰ «ντέσουν».

—Δὲν πρέπει νὰ γυρίζουν σὲ ξένα σπίτια «γιὰ νὰ μὴν τοὺς μαγέψουν».

—Ἄν βρέχῃ τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου λένε «κλαίει ἡ νύφη ἢ νύφη ἔγλειψε τὰ πιάτα».

—40 ἡμέρες φοροῦν ἕνα ροῦχο ἅπλυτο τὸ ὁποῖο φοροῦσαν τὴν τυφλομάδα καὶ κάτω ἀπὸ τὰ στολίδια τους τὴν Κυριακὴ τοῦ γάμου φοροῦνε, σὰν ζωνάρι ἕνα κλωνάρι βάτου, γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ μάγια καὶ τὸν ἀβασκαμό.

—Πιστεύουν, ὅτι ὁποῖος παντρευτῇ τὸ μῆνα Μάϊο θὰ χηρέψῃ γρήγορα.

—Δὲν κάνουν γάμους τὸν δίσεκτο χρόνο.

—Οἱ νιόπαντροι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀκολουθοῦν κηδεία.

—Τὴν πρώτη φορὰ κατὰ τὴν ὁποία ἡ νύφη θὰ πάῃ στὴ βρύση δωρίζει αὐτὴν κάτι «φαγώσιμο».

IV ΘΑΝΑΤΟΣ

Συνήθως πεθαίνουν σὲ μεγάλη ἡλικία. Σήμερον εἰς τὴν περιφέρειά μας ζοῦν πολλοὶ αἰωνόβιοι.

Ἀσθένεια

«Ἐπεσε στὸ στρῶμα». Ὁ ἀσθενὴς ἐφέρετο, τρεῖς φορές γύρω ἀπὸ κάποιο παρεκκλήσι «κι ἂν δὲν γύριζε στὸ καλλίτερον» οἱ δικοὶ του ἔτρεχαν στοὺς ριχτολόγους καὶ τὴς χαρτορίχτρες.

Προγνωστικά σημεῖα

«Κάποιος θά χαθῇ—καποιοανοῦ τοῦ σώθηκαν—τοῦ σώθηκε τὸ σκοινί».

—“Ἄν λαλοῦν τὰ κοράκια καὶ τσιμπιοῦνται μεταξύ τους.

—“Ἄν λαλεῖ τὸ νυχτοπούλι.

—“Ἄν στὸ ἴδιασμα γίνῃ κοντοῖδιάστρα.

—“Ἄν παρουσιαστῇ στὴν παλάμη τοῦ χεριοῦ κίτρινο σημάδι (τότε θά πεθάνῃ «σπιτίσιος»), ἂν δοῦν τὸ σημάδι σὲ κλειστὸ χῶρο, κάποιος συγγενῆς δὲ ἂν δοῦν τὸ σημάδι σὲ ἀνοιχτὸ χῶρο).

—“Ἄν ἐνῶ μιὰ γυναῖκα πλέκει κόσσα τὰ μαλλιά της ἀφήσῃ ἓνα «φλόκο» (λίγα μαλλιά). Τότε πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ κόβουν τὸν φλόκο καὶ τὸν καῖνε.

—“Ἄν ρίξῃ τὴν τριχιά τῆς ἀνάποδα ἐνῶ ἐτοιμάζεται νὰ φορτωθῇ. Τότε κόβει τὴν τριχιάν της εἰς τὸ μέσον καὶ ἐνώνει αὐτὴν ἀπὸ τὰ ἄκρα.

—“Ἄν δῇ κάποιος στὸν ὕπνο του: ἀεροπλάνο, λύκο, γάμο ἢ γρίβο ἄλογο. Τότε κάποιος θά πεθάνῃ ἐκεῖ πλησίον ὅπου διεδραματίσθῃ ἡ σκηνὴ τοῦ ὄνειρου.

Περὶ τοῦ χάρου

Τὸν φαντάζονται ἄνδρα μεσόκοπο, γεροδεμένο, μαυρομούστακο «κουφὸν καὶ ἀνελέητον». Αὐτὸς γυρίζει καθ' ὅλον τὸ 24)ωρον καβάλλα σ' ἓνα γρίβο ἄλογο καὶ «κόβει μέ τὸ χαντζάρι τοῦ ὄσους ὁ Θεὸς τὸν διατάξῃ».

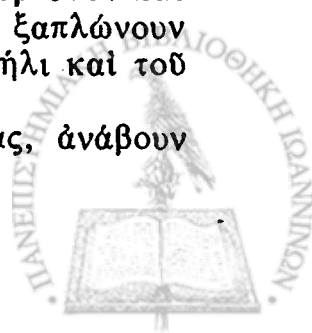
Ὁ χάρος εἶναι ἄγνωστον «πότε θάρθῃ». Τοῦτον κανένα ὄν πλην τοῦ Θεοῦ δὲν τὸν γνωρίζει :

*Μὲ γέλασαν μιὰ χαρὰν γῆ τῆς ἀνοιξῆς τ' ἀηδόνια,
μὲ γέλασαν καὶ μοῦπανε ὁ χάρος δὲν μὲ παίρνει.
Βάνω φκιάνω τὰ σπίτια τὰ μαρμαροχτισμένα.
Ἄπ' ἔξω μαρμαρόχτιστα καὶ μέσα χρυσωμένα.
Φκιάνω τίς πόρτες μου χρυσῆς τὰ παραθύρια ἀσήμι,
φκιάνω τὰ μπαλκονάκια μου ἄγνὸ μαργαριτάρι
Στὸ μπαλκονάκι κάθισα τοὺς κάμπους ν' ἀγναντέψω.
Γλέπω τὸ χάρο πῶρχεται καβάλα στ' ἄλογό του...
Σέρνει τοὺς νιοὺς ἀπ' τὰ μαλλιά τοὺς γέρους ἀπ' τὰ γένια,
σέρνει καὶ τὰ παιδόπουλα στὴ σελ' ἀραδιασμένα.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο τὸ μπαλκονάκ' ἀφίνω
καὶ μπαίνω μέσα κάθομαι καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.*

Ξεψύχισμα

Ὅταν κάποιος εἶναι ἐτοιμοθάνατος ἀφοῦ «ξεμολογηθῇ καὶ μεταλάβῃ» οἱ ἄλλοι τοῦ κρατοῦν συντροφιά μέχρι τὴν τελευταία στιγμή. Ὅταν «χαροπαλεὺς ἢ παραδίνης» γιὰ νὰ ξεψυχῇ τὸν τοποθετοῦν πάνω σ' ἓνα στρῶμα καὶ τὸν κρατοῦν «ἀπὸ πίσω στίς πλάτες νὰ γλέπη πρὸς τὸν ἥλιο». Οἱ πῖο πολλοὶ ξεψυχοῦν τὸ «λιόγερμα ἢ τὰ χαράματα». Κατὰ τὸ χαροπάλεμα ἐπικρατεῖ ἡ συχία «γιὰ νὰ μὴν ἀκούῃ κλάματα καὶ σκουσμοὺς καὶ γυρίσῃ πίσω καὶ τυραγνιέται μέρες». Μόλις ξεψυχῇ τὸν «ἀλλάζουν», τὸν κουρεῦουν καὶ τὸν ξυρίζουν (ἂν εἶναι ἄνδρας), τοῦ κλείνουν τὰ μάτια καὶ τὸν ξαπλώνουν νὰ βλέπῃ πρὸς τὴν Ἀνατολή. Τοῦ δένουν τὰ πόδια μ' ἓνα μαντήλι καὶ τοῦ σταυρώνουν τὰ χέρια πάνω στὸ στήθος.

Πάνω στὰ χέρια τοποθετοῦν τὸ εἰκόνισμα τῆς οἰκογενείας, ἀνάβουν

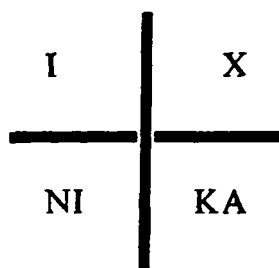
στο εικονοστάσι τὸ καντήλι καὶ ἀρχίζουν τὰ «μοιριολόγια» (μοιρολόγια). Δὲν ὑπάρχουν εἰδικὰ «μοιριολόγια» οὔτε συνηθίζεται νὰ κλαῖνε μοιρολογίστρες. Καθ' ἓνας ξεσπᾷ τὸν πόνο τοῦ ὑμῶντας τὶς ἀρετὲς τοῦ μακαρίτου.

—Ξεψύχισε;

—Ναί.

—Θιόσχωρέστον, ἦταν καλὸς ὁ μακαρίτης. Ἄν εἶναι νέος μὲ μικρὰ παιδιὰ «κρίμα ἅφ' κε τὰ παιδούρια τοῦ στὴ λάκκα». Γιὰ τοὺς ἀνύπανδρους «κρίμα στὰ νιάτα καὶ τὴν λεβεντιά του».

Δίπλα στὸ νεκρὸ ὡς τὴν στιγμὴν τοῦ ἐνταφιασμοῦ ὑποχρεωτικῶς κάποιος θὰ πρέπει νὰ μένη ἄγρυπνος «μήπως ἀπ' ᾧ δῆση πάνω ἀπὸ τὸ νεκρὸ γάτα καὶ βρυκολακιάση». Χτυπᾷ «λυπητερά» ἢ καμπάνα νὰ μάθουν ὅλοι στὴν ἐνορία ὅτι κάποιος πέθανε. Ἐνας τεχνίτης ἐτοιμάζει τὴν κάσα καὶ ντύνει αὐτὴν ἐξωτερικῶς μὲ κάποιο μαῦρο ὕφασμα. Τοποθετοῦν στὴν κάσα δάφνη καὶ πάνω σ' αὐτὴ τὸ νεκρὸ. Στὸ «κούπωμα τῆς κάσας ἐπάνω μὲ ἄσπρο πανὶ (ἀπὸ τὸ σάβανο τοῦ μακαρίτου) γράφουν:

Κάτω ἀπ' αὐτὸ γράφουν τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ νεκροῦ. Παλαιότερα ὁ νεκρὸς μετεφέρετο καὶ ἐτάφετο «σ' ἓνα τσιόλι». Καὶ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ τοποθετοῦσαν πλάκες σὲ σχῆμα (Π) ἐξ' οὗ καὶ οἱ φράσεις: «νὰ τὸν πᾶν στὸ τσιόλι ἢ τοῦ ἔβαλαν τὴν πλάκα».

Ἔως τὴν στιγμὴν τῆς ἐκφορᾶς, ἡ ὁποία γίνεται ἀφοῦ παρέλθουν ἀπὸ τοῦ θανάτου 24 ὥρες, ἐτοιμάζουν οἱ γειτόνισσες «τὸ σ' ἡώριο», (βράζουν σιτάρι), ἀπὸ αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ φάη κανεὶς πρὸ τῆς ταφῆς τοῦ νεκροῦ «οὔτε σπ'ρί», κάνουν τηγανίτες καὶ ἐτοιμάζουν φαγητὰ «γιὰ τὸ ζιαφέτι» (νεκρικό τραπέζι). Τοῦτο ἐγίνετο παλαιότερα καὶ μόνον εἰς περίπτωσιν θανάτου γέροντος.

Ἐκφορὰ (σῆκωμα)

Χτυπᾷ ἢ καμπάνα πάλι «λυπητερά» καὶ συγκεντρώνονται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ μακαρίτου ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ «ἐχθροὶ καὶ φίλοι». Καθένας ποὺ ἔρχεται φιλεῖ τὴν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ εὑρισκομένην εἰκόνα καὶ λέει: «Θιὸ σ' ἡωρέστον» καὶ εὐχεταὶ εἰς τοὺς οἰκείους τοῦ νεκροῦ «σᾶς ἅφ' κε χρόνους ἢ ξωὴ σὲ λόγου σας» καὶ ἐξέρχεται εἰς τὴν αὐλήν. Ὅταν μετ' ὀλίγον συγκεντρωθοῦν ὅλοι, γίνεται ἡ ἐκφορὰ. Τὸν νεκρὸ ἀφοῦ «τὸν διαβάσουν οἱ παπάδες» τὸν σηκώνουν τέσσερα παλληκάρια καὶ τὸν μεταφέρουν νὰ ἔχη τὰ πόδια τοῦ γυρισμένα πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ νεκροταφείου. Ὅταν ὁ νεκρὸς ἐγκαταλείπει τὴν πρόσκαιρον κατοικίαν τοῦ σπάζουν ἓνα ἀντικείμενο «γιὰ νὰ φύγῃ τὸ κακό». Πρὸ τοῦ νεκροῦ πηγαίνει αὐτὸς ποὺ κρατεῖ τὸ κούπωμα, πίσω δὲ ἀκολουθοῦν ὁ παπᾶς, ὁ νεκρὸς, οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ, οἱ ἄρρενες καὶ τέλος οἱ γυναῖκες. Ἀνήλικα ἄτομα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀκολουθοῦν τὴν κηδεῖα. Ὅταν φθάνουν πρὸ τοῦ ναοῦ ἢ καμπάνα χτυπᾷ «σύναξι» (πολλὲς φορὲς μαζί) καὶ σταματᾷ.

Μετά την ἀκολουθία μεταφέρεται ὁ νεκρὸς (ἐνῶ ὅλοι ἀκολουθοῦν) στὸ νεκροταφεῖο ὅπου εἶναι ἑτοιμο τὸ «κιβούρι του» (ὁ τάφος) βαθὺ ὡς ἐνάμισυ μέτρο.

Ταφή (χωμάτισμα)

Τοποθετοῦν τὸν νεκρὸ μαζὶ μὲ τὴν κάσα του νὰ βλέπη πρὸς τὸν ἥλιο, τοῦ λύνουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια, τοῦ ρίχνουν φροῦτα, ἄνθη, τοποθετοῦν τὸ κούπωμα καὶ τὸν «χωματίζουν». Μέσα στὴν κάσα τοποθετοῦν μικροαντικείμενα ὅπως μπουκάλια μὲ ρακί, κομπολόγια ταμπακιέρες κ.λ.π. Ὁ νεκρὸς ἐνταφιάζεται μὲ τὰ στολίδια του: δαχτυλίδια, βραχιόλια κ.λ.π. Μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν ρίχνουν ἐπὶ τοῦ τάφου ὅλοι λίγο χῶμα, «γιά νὰ ἀναστηθῇ στὴν Δευτέρα Παρουσία» (ἐπειδὴ καὶ ἡ Μαρία μὲ χῶμα ἔδειξε τὸν τάφο τοῦ Λαζάρου στὸ Χριστό). Πάνω στὸν τάφο ἐκεῖ πού βρίσκεται τὸ κεφάλι τοῦ νεκροῦ τοποθετοῦν πλάκες σὲ σχῆμα (Π) «φκιάνουν τὸ μνήμα κι ἀνάβουν τὸ ψ' χοκέρη». Κεριά ἀνάβουν στὰ μνήματα καὶ στὸ «κοιμητήριο» (ὁστεοφυλάκιο). Πλένουν τὰ χέρια τους, ρίχνουν λίγες σταγόνες νερὸ πισώπλατα «γιά νὰ φύγῃ τὸ κακὸ» καὶ ἐν συνεχείᾳ μοιράζεται τὸ σ' χώριο. Τὸ ἴδιο βράδυ γίνεται τὸ ζιαφέτι σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία τοῦ μακαρίτου. Μετὰ τὸ ζιαφέτι μοιράζονταν τὰ παλιὰ χρόνια ἡ περιουσία τοῦ ἀποθανόντος εἰς τοὺς δικαίουχους.

Τὰ ρούχα τοῦ νεκροῦ μοιράζονται στοὺς φτωχοὺς «γιά σ' χώριο».

Ἐκδηλώσεις πένθους

—Παρηγοριές: (τοῦτο γίνεται 40 ἡμέρες). Φίλοι καὶ συγγενεῖς τῆς οἰκογενείας «τῆς χαροκαμένης» συγκεντρώνονται κάθε βράδυ στὸ σπίτι καὶ «τοὺς κρατοῦν συντροφιά». Μαζὶ των αὐτοὶ φέρουν φαγώσιμα καὶ ἰδίως ρυζόπιτες, ἐξ οὗ καὶ ἡ φράσις πού λέγεται σὲ κάθε ἀποτυχημένη ὑπόθεσι «τώρα βράσε ρύζι».

—Στὸ πρέκι τῆς θύρας γράφουν ὅτι ἀκριβῶς καὶ στὸ κούπωμα τῆς κάσας καὶ δὲν τὸ σβύνουν πρὶν παρέλθῃ ἓνα ἔτος.

—Οἱ γυναῖκες 40 ἡμέρες φοροῦν κάλτσες καὶ οἱ ἄνδρες δὲν ξυρίζονται.

—Φοροῦν μαῦρα, δὲν βάφουν κόκκινα αὐτὰ τὸ Πάσχα καὶ δὲν λαμβάνουν μέρος σὲ συγκεντρώσεις, συμπόσια καὶ γλέντια ἀπὸ ἓνα ἕως τρία ἔτη, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ συγγενείας των μὲ τὸν μακαρίτη.

Ἐνταφιασμὸς σὲ εἰδικὲς περιπτώσεις

—Παπᾶς: «τὸν παπᾶ τὸν χωμάτιζαν πίσω στὸν ἁϊ—Δῆμο (Ἱερὸν) χωρὶς κάσα, καθιστὸν καὶ μὲ τὸ εὐαγγέλιο στὰ χέρια του. Δὲν ἐπετρέπετο ἐπίσης ἡ ἐκταφή του. Ἐὰν ὅμως ἡ παπαδιά εἶχε σκοπὸ νὰ ξαναπαντρευτῇ τὸν τοποθετοῦσαν δίπλα πάλι, ὅμως χωρὶς κάσα ἀλλὰ μὲ τὸ εὐαγγέλιο κλειστό. Λένε πὼς κάποτε μιὰ παπαδιά «πούχε ἀλλοῦ τὰ μάτια της» ὅταν τῇ ρώτησαν «πὼς νὰ θάψουν τὸν παπούλι» ἀπάντησε:

*Γιὰ δίπλα πέρα βάλτετον
δὲν ξέρω τί μὲ βρίσκει.*

—Οἱ ξένοι: ἐνταφιάζοντο δίπλα ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ νεκροταφεῖου, ἀριστερὰ διὰ τὸν εἰσερχόμενον.

Αὐτόχειρες—Ἀβάπτιστα—Ἀλλόθρησκοι: ἐνταφιάζοντο ἄνευ νεκρικῆς πομπῆς ἔξω ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο καὶ «ἄψαλτοι».

—Οἱ πνιγμένοι: ἐνταφιάζοντο δίπλα στοῦ ποτάμι «ἄψαλτοι καὶ ἀσήκωτοι».

Μνημόσυνα (φκιασίματα)

Γίνονται «γιά νά σ' χωρεθοῦν οἱ ἁμαρτίες τοῦ μακαρίτη» τρεῖς, ἐννέα, τεσσαράκοντα ἡμέρες, ἕνα ἔτος, τρία καὶ πέντε ἔτη μετὰ τὸν θάνατον κάποιου. Τότε μοιράζουν ἐντὸς τοῦ ναοῦ τὰ ψυχοκέρια καὶ εἰς τὸ προαύλιον τὸ σ'χώριο (βρασμένο σιτάρι, ἑλιές καὶ ψωμί). Τὸ κερὶ ποῦ καίει «στήν κανίστρα» δοχεῖον στοῦ ὁποῖο τοποθετεῖται τὸ σιτάρι) καθὼς καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο θὰ κρατήσῃ ὁ παπᾶς, θὰ πρέπει νά εἶναι κατασκευασμένο ἀπὸ κερὶ μελισσιδῶν.

Τὴν Μ. Πέμπτη, ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία οἱ ψυχές γυρίζουν στὴ γῆ, γίνεται γενικὸ μνημόσυνο. Μετὰ τὸ μνημόσυνο γίνεται καὶ ζιαφέτι.

Ἑκταφή (ξεχώνιασμα)

Γίνεται συνήθως τὴν Μ. Πέμπτη καὶ ἀφοῦ παρέλθουν ἀπὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ τρία, πέντε ἢ ἐπτά ἔτη, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τοῦ νεκροῦ. Ὁ ἐνδιαφερόμενος ἐτοιμάζει τὴν «σακκούλα» ἕνα μπουκάλι κρασί, παίρνει καὶ δυὸ βοηθοὺς καὶ πηγαίνουν στοῦ νεκροταφεῖο. Ὅταν γίνῃ ἡ ἐκταφή τὰ κόκκαλα καθαρίζονται μὲ νερὸ καὶ πάνω τοὺς ρίχνουν κρασί. Τέλος τὰ συσκευάζουν μέσα στὴ σακκούλα ὥστε τὸ κρανίον νά μῇ ἐπάνω. Ἔτσι συσκευασμένα τὰ μεταφέρουν εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀφοῦ ψαλοῦν τὰ τοποθετοῦν στοῦ ὀστεοφυλάκιο.

Νεκροφάνεια

Ἦταν ἄγνωστη. Τοῦτο συνάγεται ἐκ διηγήσεων ἡλικιωμένων ἀτόμων. Αὐτοὶ διηγοῦνται, ὅτι τὰ ὀστᾶ πολλῶν ἀνθρώπων παλαιότερα εὗρέθησαν εἰς πρηνὴ θέσι «γύρ' σε ἀνάποδα ὁ καημένος γιατί κάτι τὸν βασάνιζε».

Οἱ ἄλειωτοι

«Ἦταν κακοῦργος καὶ δὲν ἔλειωσε τὸ παλιοτόμαρο». Εἰς παρομοίαν περίπτωσιν ἐκαλεῖτο ὁ δεσπότης καὶ ἀφοῦ τοποθετοῦσαν τὸν ἄλειωτο» στοῦ κατώφλι τοῦ ναοῦ τὸν «χαύδωναν» (περνοῦσαν πάνω ἀπὸ αὐτὸν ὅλοι οἱ χωριανοί) λέγοντας «θιοσχωρέστον». Ἐν συνεχείᾳ ὁ μακαρίτης ἐτάφετο καὶ παρέμενε εἰς τὸν τάφο ἐπὶ πλέον τρία ἔτη.

Ἀνακομιδὴ λειψάνων

Ἄν κανεῖς πεθάνῃ στὴν ξενητεία, οἱ συγγενεῖς τοῦ μεταφέρουν τὰ ὀστᾶ στοῦ «κοιμητήριό» τους. Ἡ μεταφορὰ γίνεται συνήθως ἡμέρα Παρασκευή. Ὅταν τὰ ὀστᾶ τοποθετηθοῦν εἰς τὸ ὀστεοφυλάκιο χτυπᾷ ἐννέα φορές λυπητερά ἢ καμπάνα τοῦ χωριοῦ.

Χήρα καὶ ὀρφανὰ

Προστατεύονται ὑπὸ τῶν συγγενῶν των. «Ἀλλοίμονο σ' αὐτὸν πῶκλεισε τὰ μάτια του καὶ πάει πίσω τὸν ἥλιο καὶ τ' ὀρφανὸ πορεύεται καὶ ἡ χήρα κονομιέται (βρίσκει ὅτι θέλει)».

Ἡ ψυχὴ

Αὕτῃ ἀνεβαίνει πρὸς τὸν οὐρανὸ, ἀφοῦ παραμείνῃ στὴ γῆ (40) ἡμέρες

καὶ ἀφοῦ προηγουμένως γυρίσῃ ὅλα τὰ μέρη στὰ ὁποῖα ὁ μακαρίτης πέρασε ὅταν ζοῦσε. «Γιὰ νὰ φτάσῃ στὸν ὁμορφο Παράδεισο ἢ τὴν τρομερὴ Κόλασι ἐκεῖ πού οἱ διαβόλιο βράζουν τίς ψυχές μέσα στὰ καζάνια μὲ τὴν πίσσα», περνάει τὰ 40 «τελώνεια» (δικαστήρια ἀπὸ γῆς μέχρι οὐρανοῦ τὰ ὁποῖα ὑπηρετοῦν οἱ δαίμονες καὶ ἀποφαίνονται περὶ τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς. Οἱ δαίμονες ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ὀδηγοῦν στὴν Κόλασι τίς ψυχές μόνον τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων,

— Ἄν πεθάνῃ ἔγγυος καὶ φτάσῃ «στὸν ἄλλο κόσμος» οἱ ψυχές ὅταν τὴν ἀντικρίζουν λένε «γιὰ ἀναμερᾶτε νὰ περάσῃ μιὰ γομάρα φορτωμένη».

— Ἡ ψυχὴ τοῦ πνιγμένου «βγαίνει ἀπὸ τὸν πισινὸ» καὶ δὲν τὴν δέχονται οὔτε στὸν Παράδεισο οὔτε στὴν Κόλασι.

— Οἱ ψυχές στὸν ἄλλο κόσμος δὲν γνωρίζονται. Ἐκεῖ γνωρίζονται μόνον οἱ ψυχές τῶν ἀγαπημένων (μέχρι τέλος) συζύγων. Ἡ γνωριμία των γίνεται ὡς ἑξῆς: λέει ἡ μία στὴν ἄλλη—κάπου σὲ εἶδα καὶ ἡ ἄλλη τῆς ἀπαντᾷ καὶ ἐγὼ κάπου σὲ εἶδα.

Δεισιδαίμονίες

— Ἄν τὸν νεκρὸ τὸν πηδήσῃ ἡ γάτα προτοῦ τοῦ ἐνταφιασμοῦ, βρυκολακιάζει καὶ τὸ «ἴσκιωμα» γυρίζει στὴν κατοικία του καὶ ρουφάει τὸ αἷμα τῶν συγγενῶν του.

— Φυλᾶνε τὸ σπίτι μιὰ ἡμέρα σὲ κάθε μνημόσυνο.

— Τὰ νιόγαμπρα δὲν κρατοῦνε ψυχοκέρι.

— Τὸ ἀσαράντιστο σιτάρι δὲν τὸ πηγαίνουν στὸ σπίτι τους.

— Δὲν πρέπει νὰ περάσῃ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν δρόμο ἀπὸ τὸν ὁποῖο πέρασε ἡ κηδεῖα, πρὶν «περάσῃ ἔστω καὶ ἓνα πετούμενο».

— Γυρίζοντας ἀπὸ τὴν κηδεῖα δὲν πηγαίνουν σὲ ξένο σπίτι.

— Ὅποιος πεθάνῃ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ τὸν πηγαίνουν κατ' εὐθείαν εἰς τὸν ναὸ τοῦ νεκροταφείου. Ἐκεῖ ὁ νεκρὸς μένει ἀφρούρητος διότι δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ βροκολακιάσῃ.

— Ἄν ὁ νεκρὸς εἶχε τὸ ἓνα πόδι μικρότερο ἢ δαγκωμένη τὴ γλῶσσα τοῦ «κάποιον ἄλλον περιμένει».

— Ὅποιος πεθάνῃ ἀπὸ τουφέκι ξεπλένεται ἀπὸ τὰ κρίματά του (ἁμαρτήματα).

— Ὁ νουνὸς τοῦ θανόντος, ἀνύπανδρου ἀναδεχτοῦ, βάζει ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἓνα στεφάνι.

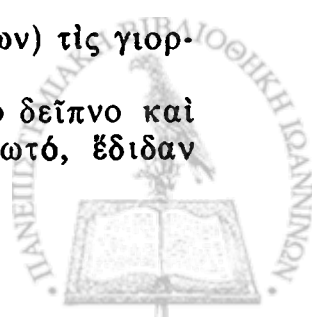
V. ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ

Μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς περιφερείας βασιλεύει ὁμόνοια καὶ ἀγάπη. Βοηθοῦνται καὶ ὑποστηρίζονται, ιδίως τὰ «σόϊα» (οἱ συγγενεῖς). Ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς γειτόνους εἶναι μεγάλος, διότι δύο πράγματα εἶναι ἀναγκαῖα στὸν ἄνθρωπο: «ὁ Θεὸς καὶ ὁ γείτονας». Γίνεται διάκρισις μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν. Παλαιὰ «τὸν τόπο» κυβερνοῦσαν «οἱ δημογέροντες» (συμβούλιο γερόντων μὲ ἐκτίμησιν) καὶ ὁ μουχτάρης (πρόεδρος).

Ἐπισκέψεις

Ἀπὸ τὰ παλαιὰ χρόνια γίνονταν ἐπισκέψεις (μόνον ἀρρένων) τίς γιορτὲς καὶ ἄλλες ἐπίσημες ἡμέρες.

Οἱ γείτονες κάθε βράδυ «μαζώνονταν» σ' ἓνα σπίτι μετὰ τὸ δεῖπνο καὶ ἔκαναν τὸ «νυχτέρι». Στὸ νυχτέρι συγκεντρωμένοι ὅλοι στὸ στρωτό, ἔδιδαν

τὴν ἐντύπωσιν, ὅπως καλὰ θυμοῦμαι, ὅτι ἦταν ἄτομα («νομάτοι») τῆς ἰδίας οἰκογενείας. «Οἱ ἄντρες κουβέντιαζαν (συζητοῦσαν). Οἱ γυναῖκες ἔγνεθαι καὶ ἔπλεγαν. Τὰ κορίτσια κεντοῦσαν, κρυφοκουβέντιαζαν καὶ τραγουδοῦσαν. Τὰ παιδούρια ἢ κοιμοῦνταν ἢ ἔπαιζαν ἤσυχα πάντα παιγνίδια. Τί εὐτυχισμένα χρόνια!

Φιλοξενία

Θεωρεῖται ἱερὴ ὑποχρέωσις κάθε ἀτόμου ἀδιακρίτως κοινωνικῆς θέσεως, ἡλικίας καὶ φύλου. «Εἶναι ντροπὴ νὰ μείνῃ ὄξω ξένος ἄνθρωπος». Ὁ ξένος ἐπιβάλλεται νὰ φάῃ, νὰ κοιμηθῇ, ὅσο γίνεται καλλίτερα, «ν' ἀκούσῃ καλὰς κουβέντες καὶ τὸ πρῶτ' νὰ τὸν ξεβγάλῃ ὁ νοικοκύρης καὶ νὰ τοῦ δείξῃ καὶ τὴ στράτα».

Κοινοτικοὶ ὑπάλληλοι

—Ὁ μουχτάρης: ἦτο ἄμισθος.

—Ὁ δάσκαλος: ἐπληρῶνετο, εἰς εἶδος, ἀναλόγως «μὲ τὴν φκιάσι» (συμφωνία) ὑπὸ τῶν γονέων τῶν μαθητῶν.

—Ὁ δραγάτης: (ἀγροφύλακας) ἐπληρῶνετο καὶ αὐτὸς «τὸ δραγατικὸ κατὰ τὴν φκιάσι» καὶ ἔπαιρνε καὶ τὰ «σύλληπτρα» (χρηματικὴ ἀμοιβὴ γιὰ κάθε ζῶο ποὺ ἔπιανε στὴ «ζημιά»). Τὰ σύλληπτρα ἐπλήρωνε ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ συλλαμβανομένου ζώου. Ἡ ἀνανέωσις τῆς θητείας τοῦ ἀγροφύλακος ἐγίνετο τὸν μῆνα Ὀκτώβριο. «Τὸ δραγατικὸ» ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὴν γῆν τὴν ὁποίαν κατεῖχε ὁ κάθε νοικοκύρης.

—Ὁ ἀποκοπάρος: Σεβαστὸς ἀγρότης, ὁ ὁποῖος ἐκτιμοῦσε τὴν ζημιά εἰς εἶδος, ἡ δὲ γνώμη του ἦτο σεβαστὴ καὶ ἐγίνετο «ὅπως αὐτὸς ἔλεγε».

—Ὁ σιδηρουργός: «γύφτος», ἐπληρῶνετο εἰς εἶδος κατὰ τὴν φκιάσι.

—Ὁ παπᾶς: Ἡ ἐκλογή του ἦτο ἔργον τῶν ἐνοριτῶν. Συνήθως ἐγίνοντο παπάδες ἄτομα διακρινόμενα διὰ τὸ ἦθος των «ἀπὸ παπαδόσπιτα». Αὐτὸς ἐπληρῶνετο εἰς εἶδος. Ἐλάμβανεν ἀπὸ τὴν κάθε οἰκογένεια τῆς ἐνορίας του μία «κ' σιούπα» (δοχεῖον ξύλινο τὸ ὁποῖο χωροῦσε ἐννέα ὀκάδες καλαμπόκι). Πλὴν τῆς ὥς ἄνω ἀμοιβῆς ἐλάμβανε καὶ «τυχερά—τὰ τσιατούρια ἢ κατσιούρια» ἐξ οὗ καὶ τὸ σκωπτικὸν ὄνομα τοῦ παπᾶ «κατσιούρης ἢ τσιατούρης». Πολλοὶ παπάδες ἦσαν λαίμαργοι, διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀκοῦμε: «ὁ παπᾶς εἶν' ἀμπάρ' θέλ' νὰ φάῃ μὰ καὶ νὰ πάρ'».

(Συνεχίζεται)

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΣΤΕΡΙΑ*

(Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο Ν)

Α' Βραβεῖον τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας

κωλοτοῦμπα (ή)=μιά περιστροφὴ στὸ ἄερα. πρβλ. «δὲν στὸ δίνω σαράντα κωλοτοῦμπε νὰ κάνης».

κωλοτρύπιδα (ή)=ἀφεδρώνας.

κωμὸς καὶ γκωμὸς (δ)=μεγάλον ἐπιπλόν τοῦ σπιτιοῦ, μὲ συρτάρια, γιὰ τοποθέτησι ρούχων.

κωτσάινα (ή)=προβατίνα ποὺ ἔχει κόκκινο χρῶμα στὰ μοῦτρα καὶ στὰ πόδια.

κώτσι (τδ)=ἀστράγαλος [παιδικὸ παιχνίδι ποὺ παίζεται μὲ ἀστράγαλον πισινοῦ ποδιοῦ σφαγίων.

κώτσια (τὰ)=ξύλα ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὸ πιεστήριον τῶν ἱπποκινήτων λιουτροβιῶν.

λαβαμάς (δ)=Ἴτ. λ. lavamano, νιπτήρας, ἀλλὰ καὶ τὸ δοχεῖο ποὺ ὑποδέχεται τὰ νερά του.

λα(β)οῦτο (τδ)=ἔγχορδο ὄργανον ἀπαραίτητον γιὰ ἀκομπανιάρισμα στὰ δημοτικὰ συγκροτήματα [τενεκεδένιον φτυαράκι μὲ χεροῦλι ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ μπακάληδες. Καὶ μὲ τίς δυὸ σημασίαις καὶ ὡς λαγοῦτο (τό).

λα(β)ουτοκίθαρο (τδ)=ὄργανον τῶν δημοτικῶν συγκροτημάτων ποὺ μοιάζει ἀπόλυτα μὲ κιθάρα ἀλλὰ ἔχει 4 ζεύγη χορδῶν καὶ κουρτίζεται ὅπως τὸ λαβοῦτο, ἐνῶ ἡ κιθάρα ἔχει 6 μονές (μί, σί, σόλ, ρέ, λὰ καὶ μὲ μπάσο). Τὸ λ. παίζεται μὲ φτερό ὄρνιου ἢ πέννα.

λαγάνα (ή)=γινωμένο ψωμί, ψημένο στήν «πλάκα» τοῦ φούρνου, ἀπλωτό, χαραγμένο «μπακλαβαδωτὰ» μὲ σουσάμι, ποὺ τρώγεται μόνον τὴν Καθαρὰ Δευτέρα. Τὸ ἴδιον καὶ φλαούνα (ή), ὀνομασία πιδ διαδεδομένη στοὺς Παξοὺς καὶ Κέρκυρα.

λάγανος (δ)=ἀσθένεια τῶν ὑπο-

ζυγίων. Πρόκειται γιὰ ἀπόφυσιν ποὺ βγαίνει στὸν οὐρανίσκον τοὺς. Τὴν ἐθεράπευαν μὲ τρύπημα.

λάγαρος (δ)=καθαρός, διαυγής. ἐπίθ. πιδ εὐχρηστο γιὰ τὰ ὑγρά. Ρ. λαγαρίζω=διηθίζω, ξεκαθαρίζω. πρβλ. «τὸ πέρσασα ἀπὸ μπαμπάκι καὶ λαγάρισε». «ἀπ' ὅλη τὴ δουλειὰ λαγάρισαν δυὸ δκάδες καφὲ καὶ γιὰ μένα» (ἀπέμειναν).

λα(γ)ίγι (τδ)=γιάλινο ἐπιτραπέζιον δοχεῖο γιὰ ὑγρά.

λάγιος (δ)=ἐπίθ. Μαῦρος. Μόνον γιὰ τὰ πρόβατα μὲ μαῦρον χρῶμα.

λαγκεύω (ρ)=ἀναταράζομαι, κάνω σκέρτσιν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σαγηνέψω. πρβλ. «μὲ λάγκεψε μὲ τὰ κουνήματά της». Ἄλλ. λ. λάγκημα (τό), λαγκεμένος (δ).

λα(γ)οῦμι (τδ)=τουρκ. λ. ὑπόνομος, ὀχετός. Ἄλλ. λ. λα(γ)ουμιτζής (δ), =κατασκευαστὴς καὶ διορθωτὴς ὑπονόμων ἀλλὰ καὶ ραδιοῦργος ὅπως καὶ λα(γ)ουμικὸ (τό).

λαγόψωμο (τδ)=ἄγριο χόρτον (μὲ κίτρινη μαργαρίτα), εὐγευστό, ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τίς σπουδαιότερες τροφές τῶν λαγῶν.

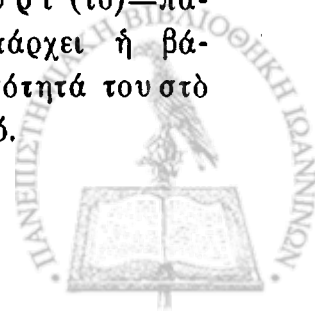
λαδάς (δ)=ἔμπορος λαδιοῦ [εἰδικευμένος ἐργάτης ποὺ μὲ τὴ σαπλαή (βλ. λ.) ἐμάζεψε (πρὸ τοῦ ἐφευρεθῶν οἱ ἔλαιο-διαχωριστήρες) τὸ λάδι στήν κορυφή ἀπὸ τίς ζοῦτσες καὶ τὴ μούργκα στοὺς τάλλαρους.

λαδικὸ (τδ)=λαδωτήρι [διαβολέας, συκοφάντης, μηχανορράφος.

λαζαρέτο (τδ)=Ἴτ. λ. lazareto λοιμοκαθαριστήριον.

λαθίρι καὶ λαθοῦρι (τδ)=παράσιτον τοῦ σταριοῦ. Σημ. ὑπάρχει ἡ βásiμη ἐντύπωσι δι μιαν μικρὴ ποσότητά του στὸ ψωμί τὸ κάνει πιδ φουσκωτό.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 119.

λ α ι μ α ρ ι ᾶ (ή)=πέτσινο ἐξάρτημα τῶν ὑποζυγίων ποῦ χρησιμεύει: 1) γιὰ τὸ δέσιμό τους στὸ κάρρο, ἀλεστική κ.λ.π. 2) γιὰ νὰ κρεμᾶνε ζήλια καὶ κουδούνια [ἐπίσης πέτσινο τμήμα τοῦ σαμαριοῦ πρὸς τὸ λαιμὸ τοῦ ὑποζυγίου.

λ ἄ κ α (ή)=κόλωμα ἐδαφικό. Ἄλλ. λ. λακκιά (ή) καὶ λάκκος (δ), ξερολακκιά - κκος (ή, δ), ξελακκῶνω (ρ)=καθαρίζω τὸ χωράφι ἀπὸ θάμνους.

λ α κ ρ ι ν τ ῖ (τδ)=τουρκ. λ. κουβεντολόγι.

λ ἄ λ α (ή)=κάμπια ποῦ τρώει τὰ φύλλα τῶν πουρναριῶν καὶ ἄλλων θάμνων καταστρέφοντας τοὺς βοσκοτόπους.

Λ ἄ λ α (τδ καὶ ή)=χωριὸ τῆς Ἡλείας ἀπὸ τὸ ὁποῖο περιπλανώμενοι κάτοικοί του ἐποίκησαν τὴν Πάργα ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἥτοι λίγο μετὰ τὴν πώλησί της στοὺς Τούρκους (στὰ 1819). Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ (μουσουλμᾶνοι) διετήρησαν ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμά τους ὅπως καὶ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα Πελοποννησιακά. Ἐπίσης πολλὰ τραγούδια ἔχουν εἰσαγάγει στὸ παργινὸ ἰδίωμα μαζὺ μὲ πολλὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα. Μερικὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι: ἡ προφορὰ τοῦ «ν» ὡς gn τοῦ «λ» ὡς gl πρβλ. «τί κάγνεις ἐρὲ γουρουγνι;», ἡ προφορὰ τοῦ θῆτα σὰν ἀσθενοῦς χι πρβλ. «ἡα πάω στὸ μπαξὲ ἡανάρθης κι' ἐλόγου σου;». Ἰδιομορφία στοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τοῦ εἶμαι. π.χ. ἦτουνε καὶ ἦτουνα (ἦτο), ἦσαντε (ἦσαν). Προφορὰ τοῦ ὕψιλον ὡς loῦ π.χ. γλούπνος, ἄχλουρο, παραθούρι (ὕπνος, ἄχυρο, παραθύρι). ἡ «τί κάγνεις ἐρὲ (μωρέ, βρέ), σιουράει τὸ παπόρι δὲ ἡα φύγῃς;». Ἡ κατάληξι τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προσώπου μέσης φωνῆς —σαντε π.χ. ἐρχόσαντε, καλόσαντε, εὐκιάσαντε. Ἀντὶ τοῦ ἐρὲ καὶ ρὲ (συνηθισμένης προσφωνήσεώς τους σ' ὁποιοδήποτε), ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ γυναῖκες τὶς ἀποκαλοῦσαν «ρώ». π.χ. «τὶ ἡαντούκανα ἐγώ, ρώ κυρὰ Μαρίγια, ἡαντούβανα γκεζᾶ;». Ἀποβολὴ τοῦ ἐνδὲ ἀπὸ δυὸ συνεχόμενα φωνήεντα. πρβλ. «ὁ Θὸς νὰ σοῦ δώκῃ τὸ μουσουμπέτι». chù ἀντὶ (ἐ)σύ. καὶ γενικῶς δασεῖα προφορὰ τοῦ σίγμα. πρβλ. «chίγα ρὲ chù (σώπα ρὲ σύ), «chιτακάτε νὰ chιγυριστῶ μιὰ ψίχα ἐρές... (περιμένετε νὰ εὐπρεπισθῶ λίγο βρὲ σεῖς).

Συνηθισμένους ἀναγραμματισμοὺς συμφώνων ἢ φωνηέντων. πρβλ. «τὶ γρωγνίζεις τούτη γιάς τὴν πουλάδα ἐρέ;» (τὶ γνωρίζεις αὐτὴν τὴν ὁμορφη γυναῖκα;).

λ α λ ο ὕ μ ε ν α (τὰ)=μουσικὰ ὄργανα.

λ α μ ᾶ ς καὶ π ο υ σ τ λ α μ ᾶ ς (δ)=τουρκ. λ. κίναϊδος.

λ ἄ μ ι ε ς (οἱ)=φανταστικὰ τέρατα [κακοῦργες γυναῖκες.

λ α μ ν ῖ (τδ)=σωλήνας [ἡ κάννη τοῦ ὀπλου [ὁποιοσδήποτε σωλήνας γιομισμένος μὲ μπαρῦτι καὶ ζαρωμένος ἀπὸ τὰ ἄκρα, ποῦ κάνει, πυροδοτούμενος, μεγάλο κρότο. Τὸ χρησιμοποιοῦσαν σὲ ἐορταστικὰς ἐκδηλώσεις.

λ ἄ μ ν ω (ρ)=τραβάω κουπί. πρβλ.

«οὐτὸ τὸ νιὸ ποῦ πήρατε
τ' ἄξιο τὸ παλληκάρι
δουλειὰ νὰ μὴ τοῦ δώσετε
μάειδε κουπιὰ νὰ λάμνῃ».

λ α μ π α τ ῖ ν α (ή)=συνθ. στὸν πληθυντικὸ λ α μ π α τ ῖ ν ε ς (οἱ) φωτιὲς ποῦ ἀνάβουν στὶς γειτονιὲς καὶ τὰ σοκάκια τὴν παραμονὴ τοῦ Ἀι - Γιαννιοῦ τοῦ Ριγανᾶ καὶ τὶς πηδᾶνε γιὰ νὰ φύγουν τὰ κακά.

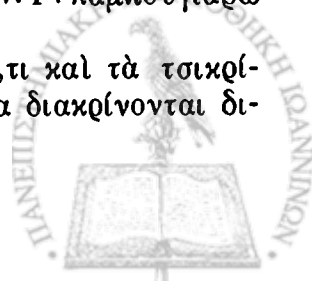
λ α μ π ῖ κ ο ς (δ)=ὄργανο (συσκευὴ) γιὰ τὴν ἀπόσταξι τοῦ οἶνοπνεύματος ἀπὸ σταφύλλια, κούμαρα κ.λ.π. [ἐπίθ.=καθαρός, ραφίναρισμένος.

λ α μ - π ι ὅ ν ι (τδ)=μικρὴ λάμπα ἢ καὶ γλόμπος ἡλεκτρικός.

Λ ἄ μ π ο β ο ς (δ) καὶ Λ ἄ μ π ο β ο (τδ)=ἀρχαῖο ἐμποροζωπανηγύρι ποῦ γίνεται κάθε χρόνο στὴν Παραμυθιά, ἀρχίζοντας, συνήθως, τὸ πρῶτο Σαββατοκύριακο τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ τελειώνοντας Πέμπτη μὲ Παρασκευὴ τῆς ἐπομένης ἐβδόμαδος. Ἦταν καὶ εἶναι ἓνα σπουδαῖο οἰκονομικὸ γεγονός καὶ γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Πάργας, διότι πολλοὶ πηγαίνουν καὶ συναλλάσσονται.

λ α μ π ο ὕ γ ι ο (τδ)=καμπύλο ἐργαλεῖο ξεφουμαρίσματος τοῦ τσαγγάρη ποῦ χρησιμεύει γιὰ τὸ γιάλισμα τῶν καμπύλων σημείων τῶν παπουτσιῶν. Ρ. λαμπουγιάρω (Ἰτ. λ. lampeggiare).

λ α ν ᾶ ρ ι α (τὰ)=δ,τι καὶ τὰ τσικρίκια (βλ. λ.) ἀπὸ τὰ ὁποῖα διακρίνονται δι-

ὅτι ἔχουν μεγαλύτερα δόντια (γὰρ μάλλιν πολὺ ἀκατέργαστο) καὶ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο εἶναι καρφωμένο σὲ κιβωτιόσχημο ζύλινο κουτὶ γὰρ νὰ κάθεται καὶ νὰ τὸ ἀκίνητῃ ἡ ἐργαζομένη γυναῖκα.

λ α ο υ = ἐπίρ. σιγά, κρυφά. (συνθ. ἐπαναλαμβανόμενο) πρβλ. «πήγαινε λάου-λάου νὰ μοῦ κλέψῃ τὴν κοροῦτα».

λ α π α ν τ ε = ἐπίρ. καὶ ἐπίθ. καθαρός, ραφιναρισμένος. Ἰτ. *lampante*. πρβλ. «τόπιασε μὲ τὴ βούρτσα καὶ τόκανε λαπάντε». Ρ. λαπαντάρω.

λ α π ᾶ ς (δ) = πολὺ βρασμένο ρύζι.

λ α π α τ ο (τὸ) = ἀγριολάχανο μὲ ὑπόξυνο γεῦσι.

λ α π η (ἡ) = μολυβοκόντυλο. πρβλ. «νόμου τὴ λάπη σου». (Ἰτ. *lapis*).

λαρώνω (ρ) = ἡσυχάζω, βρίσκω ἀνάπαυσι. Ἄλλ. λ. λ α ρ ω μ ὶ ς (δ), λ α ρ ω μ α (τό), λ α ρ ω μ ἔ ν ο ς (δ). πρβλ. «λάρωσε ρὲ νὰ ἡσυχάσουμε κι' ἐμεῖς ψίχα».

*λ ᾶ σ σ ι ο (τὸ) = Ἰταλ. λ. *lasciare-scio* κληροδότημα, δωρεά. καὶ λ ᾶ σ σ ο (τό).

λ ᾶ σ τ ρ α (ἡ) = τζάμι, τὰ τζάμια ἐνδὸς παραθυριοῦ, μιὰ δλόκληρη τζαμαρία (ὑαλοπροθήκη). Ἰτ. λ. *lastra*.

λ ᾶ τ α (ἡ) = ὁ γκαζοτενεκὲς ποὺ εἶναι μονάδα μετρήσεως γὰρ τὶς γυναῖκες ποὺ μαζεύουν τὶς ἐλῆες καί, μὲ βάσι αὐτῇ, πληρώνονται τὴν ἀμοιβή τους.

λ α τ τ ε ὺ ω (ρ) = μειώνομαι, ἐλαττώνομαι. πρβλ. «βράστο πολὺ μέχρι νὰ λαττέψῃ καὶ νὰ καταντήσῃ τὸ μισό».

λ α ι χ α ῖ ν ω (ρ) = συναντῶ, βρίσκω. πρβλ. «λαχαίνει πολλὰς φορὰς ἄδεις» «ἐλαχα ποὺ ἦταν ἐκεῖ».

λ ᾶ χ ν ω (ρ) = συναντῶ, κερδίζω, πετυχαίνω. παρ. ἔλαχνα, μέλλ. θὰ λάξω. πρβλ. «ἂν τὸν λάξω πονθενὰ τὸν ἔλαξα (θὰ τὸν κανονίσω ἐγώ)». Τὴν ἴδια σημασία καὶ τὸ ρῆμα μπλάχνω, ἔμπλαχνα, μπλάξω, ἔμπλαξα.

λ α χ ο ὕ ρ ι (τὸ) = λεπτὸ μάλλινο γυναικεῖο σάλι. (Ἰσως ἀπ' τὴ Λαχώρη).

λ α χ τ ᾶ ρ α (ἡ) = μεγάλη ἀγωνία, ἐπιθυμία ἐνδὸς πράγματος μὲ πάθος, φόβος ξαφνικός. Ρ. λαχταράω καὶ λαχταρίζω.

λ α ψ ᾶ ν α (ἡ) = φαγώσιμο ἀγριολάχανο ποὺ φυτρώνει στοὺς κάμπους [ἀνέλπιστη ἐμπορικὴ ἢ οἰκονομικὴ ἐπιτυχία.

λ ε β ε ν τ ο — = πρῶτο συνθετικὸ πολλῶν λέξεων π.χ. λεβεντονιός, λεβεντόγερος, λεβεντάνθρωπος, λεβεντουριά, λεβεντοπαῖδι, λεβεντόκορμος κ.λ.π.

λ ε ζ α (ἡ) = ὁρος τοῦ χαρτοπ. πικέττο. Φρ. «πῆρα τὴ λέξα» = ἔκανα τὶς ἔξη ἀπὸ τὶς δέκα χαρτοσιῆς τοῦ παιχνιδιοῦ. «Κόπηκε ἡ λέξα» = ὅταν κάνει ἀπὸ πέντε ὁ κάθε παίχτης.

λ ε ἱ μ μ α (τὸ) = ὑπόλοιπο, κατάλοιπο (Εὔχρ. ἐπὶ ὑγρῶν). πρβλ. «τόπιε ὄλο ποὺ δὲν ἄφηκε λειμμα».

λ ε ι (ἡ λ ο υ) τ ο υ ρ γ ᾶ ω καὶ λ ο υ τ ρ ο υ γ ᾶ ω (ρ) = ἱερουργῶ. πρβλ. «θὰ λουτρουγήσω τὴν Ἀγία-Λένη ποὺ τόταξα».

λ ε ι ψ ὶ (τὸ) = ἐπίθ. ἔλλιπες. | ψὸς (δ) = ἄνθρωπος μὲ μειωμένες πνευματικὰς ἰκανότητες ἢ σωματικὰς | — ψὸ (τὸ) = βρασμένο καλαμποκάλευρο βαλμένο στὸ τεψὶ καὶ ψημένο στὸ φοῦρνο (ἐνν. ἔλλιπες ὥς πρὸς ζύμη).

λ ε μ ο ν ῖ δ ι (τὸ) = λεμονόστιμμα. Ὑλικὸ ποὺ χρησιμοποιοῦσαν τὰ παιδιὰ γὰρ πόλεμο μετὰξὺ τους.

λ ε μ ο ν τ ὶ ζ ι καὶ τ ο υ ζ λ ε μ ὶ ν ι (τὸ) = κιτρικὸ ὀξὺ (βλ. λ. τόξι).

λ ε ν τ ζ ο (τὸ) = μικρὸ δοχεῖο ἀπὸ οἰοδήποτε μέταλλο ποὺ ἔχει κρεμαστὸ χερσὺλι.

λ ἔ ρ α (ἡ) = ἀκαθαρσία.

λ ε (ἡ λ υ) τ ρ ῖ ν α (ἡ) = ἡ λεκάνη τῶν ἀποχωρητηρίων.

λ ἔ τ σ ο ς (ὁ) = ἐπίθ. κικοντυμένος, βρώμικος, ρακένδυτος. Λετσαρία (ἡ).

λέφοῦσι (τὸ) = τουρκ. λ. *surfets*.

λεχονοῦδι (τὸ) = νεογέννητο. Ἄλλ. λ. λεχονοῦδικα (τά), λεχωνιά (ἡ).

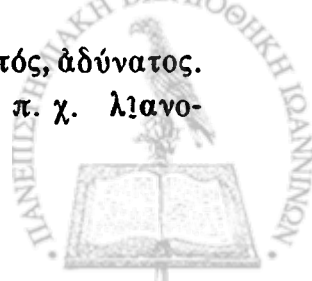
*λ ῖ α ζ ἔ τ ι (τὸ) = τουρκ. λ. *nos-timada*, γοῦστο. πρβλ. «δὲν ἔχεις ντίπ λιαζέτι».

λ ῖ ᾶ ζ ω (ρ) = ἐκθέτω στὸν ἥλιο.

λ ῖ α ν ο κ α λ ᾶ μ π ο κ ο (τὸ) = σόργο (βλ. κοκκόσιες).

λ ῖ α ν ὀ ρ ρ υ ζ ο (τὸ) = κομματιασμένο ρύζι ποὺ ἀπέμεινε (μαζί μὲ τὸ τσιλτίκι βλ. λ.) στὸ πέτρινο γουδί, μέσα στὸ ὁποῖο καὶ ἀποφλοιωνόταν παληά. Ἐχρησίμευε γὰρ δευτερεύοντα φαγὰ καὶ στὴν ἀνάγκη βλ. λ. σύβρασμα).

λ ι α ν ὶ ς (ὁ) — ἐπίθ. λεπτός, ἀδύνατος. Συντεθ. μὲ πληθὸς λέξεων π.χ. λιανο-

τράγουδο, λιανοφάσουλο, λιανομαρίδα— μικρή μαρίδα και πολλά μικρά παιδιά μα-
ξύ, λιανοντούφεκα=άραιες ντουφεκιές, λιά-
νωμα=νομίσματα, μικρής αξίας κέρματα.
πρβλ. «ἔχεις νὰ τὸ κάνης λιανώματα τοῦτο
τὸ κατοστάρικο;», λιανολιά, λιανόψηλος
κ.λ.π.

λ ι ἄ ρ α (ή)=ἐπίθ. (λιάρος, ρα; ρο)
ποικιλόχρωμος ἄλλ. παρδαλός.

—λ ι ἄ ρ ῃ λ ι α ς! πρόσθημα πὺ ἐπι-
τείνει μιὰ σημασία ἢ τὴν μετατρέπει σὲ
γελοία. πεθερουλιάς (δ), ἀδερφουλιάς (δ),
μπεκρούλια; (δ).

λ ι β α ν ὀ (τὸ)=εἶδος σύκου προερχό-
μενο ἀπὸ τὸν Λίβανο. Οἱ Τοῦρκοι θεωροῦ-
σαν τὴ συκιά γιὰ ἱερὸ δέντρο καὶ τὴν ἁ-
γαποῦσαν πολὺ, ἐθεωροῦσαν δὲ ὑποχρεω-
σί τους πηγαίνοντας ταξίδι καὶ ἰδίως στὸ
χατζηλίκι νὰ φέρουν καὶ σπόρο ἀπὸ μιὰ
καλῆς ράτσας συκιά.

λ ι γ δ α (ή)=λέρα ἀπὸ λάδι καὶ ἄλλα
ἐλαιώδη. Ἄλλ. λ. λιγδωμένος ἢ λιγδιασμέ-
νος ἢ λίγδιαρης (δ), λιγδώνω (ρ), λιγδο-
γανιά καὶ λαδογανιά (ή).

λ ι γ κ ι ἄ ζ ω (ρ)=παθαίνω λόξυγκα.
λιγκιατὸ (τό).

λ ι γ ν ὀ ς καὶ λ ι χ ν ὀ ς (δ)=δτι καὶ
λιανός. πρβλ. «ψηλὴ λιχνή μου λεῖμονιὰ
μὲ τ' ἄνθια πλουμισμένη».

λ ι γ ο — π ρ ὠ τ ο συνθετικὸ πολλῶν
λέξεων. π.χ. λιγόψυχος (δ)=δειλός, χωρὶς
ψυχικὸ θάρρος, λιγόφα(γ)ος, λιγόκαρδος
κ.λ.π.

λ ι γ ο θ υ μ ἄ ω (ρ)=λιποθυμῶ. Ἄλλ.
λ. λιγοθυμιὰ (ή), λιγοθυμιάρης, λιγοθυμι-
σμένος.

λ ι γ ο ὑ ρ α (ή)=τάσι γιὰ ἐμετό, ναυ-
τία [ἐπιθυμία ἐνδὸς ὁρεκτικοῦ φαγητοῦ.
πρβλ. «τδεῖδα ἔτσι ξεροψημένο καὶ μούρθε
λιγούρα» [ζαλάδα καὶ στομαχικὴ ταραχὴ
ἀπὸ νηστεία. Ρ. λιγουρεύω - ομαι.

λ ι γ ὠ ν ω (ρ) λιποθυμῶ ἀπὸ στομαχι-
κὴ ταραχὴ, ναυτία καὶ τάσι πρὸς ἐμετό.
Ἄλλ. λ. λιγωμένος (δ)=λιποθυμισμένος
καὶ εἰρων. ἐκείνος πὺ κάνει ψεύτικα τὸ
λιποθυμισμένο, λιγωμάρα (ή), λιγωμός (δ).

λ ι θ ι ἄ (ή)=τοιχος μὲ πέτρες χωρὶς
συνδετικὴ ὕλη. Ἄλλ. λ. ξερολιθιά (ή),
ξερολίθι (τό).

λ ι θ ο π ἄ τ ι (τὸ)=ἐμπύησι τοῦ πέλμα-

τος προερχόμενη ἀπὸ χτύπημα (ἢ πάτημα
πέτρας πὺ εἶχε σχέσι μὲ μάγια) [—μοῦ
πῆγε ἡ καρδιά»=φρ. πὺ σημαίνει μεγάλο
φόβο.

λ ι λ ι (τὸ)=παιχνιδάκι, κρεμαστὸ γιὰ
νὰ παίζουν τὰ παδιὰ.

λ ι μ α (ή)=βουλιμία. Ἄλλ. λ. λιμάζω
(ρ), λιμασμένος καὶ λιμάρης - ρα - ρικο
(δ, ή, τό), λιμαγμένος (δ).

λ ι μ ἔ ρ ι (τὸ)=καταφύγιο τῶν κλε-
φτῶν. Ρ. λιμεριάζω.

λ ι μ ι ὠ ν α ς (δ)=λιμάνι καὶ κυρ. συν-
θετ. π.χ. Σταυρολιμιώνας (δ).

λ ι μ ο ὑ ρ α (ή) καὶ ἄ λ ι μ ο ὑ ρ α (ή)=
ἄρπαγή, λεηλασία. Ρ. λιμουριάζω. πρβλ.
«πέσανε στὰ καλαμπόκια καὶ τὸ κάνανε
λιμούρα», «μοῦ λιμουριάσανε τὸ μπαξέ».

λ ι μ π α (ή)=μεγάλω βαθὺ πιάτο [=
καταστροφὴ. πρβλ. «ἔγιναν λίμπα», «τὰ
κάνανε λίμπα».

λ ι μ π ἄ (τὰ)=ὄρχεις. πρβλ. «στὰ λιμ-
πὰ μου», «τὰ τσούξαμε καλά, εἴχαμε μεζὲ
λιμπὰ κριαρίσια».

λ ι μ π ῖ ζ ο μ α ι (ρ)=ἐπιθυμῶ, ποθῶ
κάτι. πρβλ.

«τὰ μῆλα σου λιμπίστηκα
καὶ τὸ γκρεμὸ φοβοῦμαι».

λ ι μ π ρ ἔ τ τ ο ς (δ)=συνθ. στὸν πλη-
θυντικὸ καὶ μόνον γιὰ τὰ παράθυρα λιμ-
πρέττα (τὰ)=κλειστὰ χωρὶς νὰ εἶναι μαν-
ταλωμένα (Ἰτ. libero).

λ ι ν ἄ δ ε ρ φ ο ς (δ) καὶ λ ι ν ἄ δ ε ρ -
φ ο ἢ λ ι ν α δ ἔ ρ φ ι (τὸ)=ἐτεροθαλῆς ἁ-
δερφός.

λ ι ν ἄ τ σ α (ή)=πατσαβούρα [χαρ-
κτηρισμὸς τιποτένιου ἀνθρώπου. πρβλ. «ἴ-
σια λινάτσα τὸ κορμί σου, ἴσια σάν...τὸν
κάβουρα».

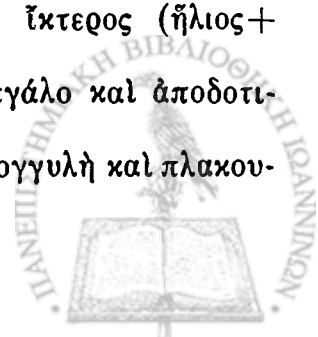
λ ι ν τ ο ς (δ)=ἐπίθ. συνθ. στὰ ὑγρά,
ἄραιός, καθαρός, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ χον-
τράδια. πρβλ. «νὰ τὸ κάνη λίντο τὸ
ρουζόνερο», «ἡ μπογιὰ μοῦγινε λίγο λίντα»
καὶ λέντος (δ).

λ ι ξ ο υ ρ ο ς (δ)=λιχούδης. Ρ. λιξου-
ρεύομαι.

λ ι ὀ κ ρ ι σ ι (ή)=δ ἱκτερος (ἥλιος+
ἕκκρισις).

λ ι ο μ ἄ ν α (ή)=μεγάλω καὶ ἀποδοτι-
κὸ ἐλαιόδεντρο.

λ ι ὀ μ π α (ή)=στρογγυλὴ καὶ πλακου-

τσωτή πέτρα πού χρησιμοποιοῦν τὰ παι-
διὰ στὸ ὁμώνυμο παιχνίδι.

λ 1 ο μ π ο τ ι ᾶ (ἦ)=φαγώσιμο ἀγριο-
χόρταρο.

λ 1 ο σ τ ᾶ σ ι (τὸ)=ἐλαιόκτημα.

λ 1 ὀ σ τ (ρ) ο (τὸ)=τὸ πεπιεσμένο κα-
τάλειπο τοῦ ἐλαιόκαρπου μετὰ τὴν ἐκθλίψι
καὶ ἀφαίρεσι τοῦ λαδιοῦ καὶ μούργας.
Πρβλ. «τὸ καίκι ἦρθε νὰ φορτώσει τὰ
λίόστρα», «ἀναψα ἓνα μαγγάλι μὲ λίστρα».

λ ι ο υ τ ρ ο υ β ι ὸ (τὸ)=ἐλαιοτριβεῖο
καὶ περισσότερο τὸ ἱπποκλίνητο. λιουτρο-
βιάρικος (δ), λιουτροβιάρης (δ), πλ.ηθ.
λιουτροβιαραῖοι (οἱ).

λ 1 ο υ φ ἔ ς (δ)=τουρκ. λ. μισθός, ἀν-
τιμισθία. πρβλ. «μπῆκε σὲ λίουφέ», «θα
πάρῃ τὸ λίουφέ του».

λ ι π ε ρ ὀ ς (δ)=ἐπίθ. ἀραιός, κυρίως
στὰ φαγιά καὶ νεραντὸς (δ)=νερουλός.
πρβλ. «ρῖξε πιδὸ πολὺ νερὸ στὸ φαῖ νὰ γί-
νῃ λιπερό».

λ ι σ β α ς (δ)=ἀργιλῶδες χῶμα, ἄφορο.

λ ι τ ρ α (ἦ)=μονὰς μετρήσεως ὕγρῶν
πὺν ἀντιστοιχεῖ πρὸς $1/3$ τῆς ὁκάς ἢ 133
δράμια, γιὰ τὴν Πάργα. Ἡ βενετικὴ ἢ νη-
σιώτικη ἀντιστοιχεῖ πρὸς 144 δράμια.
[μετάλλينو κύπελλο γιὰ ὕγρᾶ.

λ ι τ ρ ῖ καὶ λ ι τ ρ ὀ ν ι (τὸ)=μικρὴ
λίτρα (βλ. λ.).

λ ι χ ν ῖ ζ ω (ρ)=ρίχνω ἀπὸ ψηλὰ στά-
ρι ἢ καλαμπόκι κ.λ.π. γιὰ νὰ παρασυρθοῦν
ἀπὸ τὸν ἄερα τὰ σκουπίδια του καὶ κηθα-
ρίση.

*λ ὀ β ε ρ ο (τὸ)=δικάταρτο ἢ τρικά-
ταρτο ἰστιοφόρο (ἐμπορικό).

λ ο β ι τ ο ὕ ρ α (ἦ)=ρουμαν. λέξι. ἀ-
πάτη, δόλος, μηχανορραφία μὲ σκοπὸ τὴν
ἰδιοποίησι χρημάτων. λοβιτουρατζῆς καὶ
λοβιτούρας (δ).

λ ο γ ῆ (ἦ)=εἶδος, σχέδιο. Μόνο στὶς
φράσεις «λογῆς - λογῆς», «λογῆς λογιῶν»,
«λογιῶν λογιῶν» (διαφόρων εἰδῶν).

λ ο γ ι ᾶ ζ ω (ρ)=σκέπτομαι, ἀναπολῶ.

λ ο γ ο δ ο σ μ ἔ ν ο ς (δ)=ἐπίθ. ἀρρα-
βωνιασμένος μὲ λόγῳ (χωρὶς ἐπισημότητα,
ἀνταλλαγὴ δακτυλιδιῶν ἢ θρησκευτικὸν
ἀρραβῶνα). πρβλ. «αὐτὴ εἶναι λογοδοσμέ-
νη, ἀλλοῦ ψάξε νὰ βρῇς».

λ ο ς ὀ ς (δ)=γιομᾶτος περιεκτικός, γε-
ροδεμένος.

λ ο ῖ κ ὀ (τὸ)=μυαλό, λογική, πνεῦμα.
πρβλ. «ἔχασε τὸ λοϊκό», τοῦ πήρανε τὰ
λοϊκά».

λ ὀ ρ δ α (ἦ)=μεγάλῃ πείνᾳ. πρβλ. «μ’
ἔκοψ’ ἢ λόρδα».

λ ο ρ ὀ ῖ καὶ λ ο ρ ὀ γ ι ο (τὸ)=ὠρολό-
γι. πρβλ.

«νᾶξαιρες πόσο σ’ ἀγαπῶ
καὶ τὶ σεβντᾶ πὺν σῶχω,
χρυσὸ λορόγιο σ’ ἔκανα
καὶ σ’ ἔβαλα στὸν κόρφο».

λ ο ὕ γ κ α (ἦ)=βουβωνικός ἀδένας [ἔ-
χω λούγκα=μοῦ πρήστηκε ἢ ἐμπυήθηκε ὁ
βουβ. ἀδένας.

λ ο ὕ κ ι (τὸ)=τενεκεδένιο αὐλάκι ἢ
καὶ σωλήνας κοῦν δέχεται τὰ βρόχυνα νερά
ἀπὸ τῆς στέγῃ τοῦ σπιτιοῦ [αὐλάκι σὲ ξύ-
λο, ἔπιπλο ἢ οἰοδῆποτε ἀντικείμενον [—=
τραβηχτὸ (βλ. λ.) γιὰ τὴν κατασκευὴ λου-
κιῶν.

λ ο υ μ ᾶ κ ι (τὸ)=εὐθραυστο νεαρὸ
κλαράκι. πρβλ. «μὴ πατᾶς σὲ λουμάκι για-
τὶ ξεκολλάει καὶ γκρεμίζεσαι» (πιθανῶς
ἀπὸ τὴν Ἴτ. λ. lumacone)=ὑπουργός, ὁ-
πως πράγματι εἶναι, κυρίως γιὰ τοὺς κλα-
δευτῆρες, τὰ λουμάκια.

λ ο υ μ ῖ ν ι (τὸ)=κομματάκι σπάγγος
βουτηγμένο σὲ κερί πὺν ἀνάβεται στὰ καν-
τήλια. (Ἀπὸ τὶς Ἴτ. λ. luminare, lumi-
cino, luminelo=φωτίζω κλπ.).

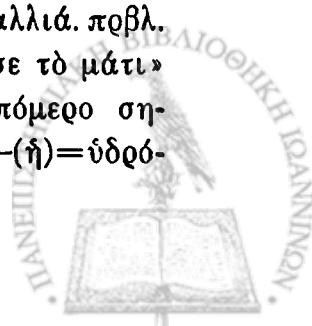
λ ο ὕ μ π α (ἦ)=λάκκος γεμᾶτος μὲ
βρόχυνα ἢ ἄλλα νερά. πρβλ. «γινόμισ’ ὁ δρο-
μος μὲ λούμπες».

λ ο ὕ ρ α (ἦ) καὶ λ ο υ ρ ῖ (τὸ)=δερμά-
τινῃ ζώνῃ τῆς μέσης.

λ ο υ τ ρ ο υ γ ι ᾶ (ἦ)=τὸ πρόσφορο,
ἐνῶ λ ο υ τ ρ ο υ γ ῖ α (ἦ)=θ. λειτουργία.

λ ο ὕ τ σ α (ἦ)=λάκκος μὲ βρόχυνα νε-
ρά. [λούτσα ἔγινε «φρ. πὺν σημαίνει ὅτι
ἐβράχηκα πολὺ». Σημ. Σὲ ἄνυδρα μέρη τῆς
Ἡπείρου κατασκευάζονται τέτοιοι λάκκοι
(πὺν ἐπίσης λέγονται λούτσες) γιὰ τὴν ὕ-
δρευσι τῶν κοπαδιῶν τὴν ἐποχὴ τῆς ξη-
ρασίας.

λ ο ὕ φ α (ἦ)=δέσμη ἀπὸ μαλλιά. πρβλ.
«σήκωσ’ τὴ λούφα καὶ σούκλεισε τὸ μάτι»
[—(ἦ)=κρύψιμο, μάζεμα σὲ ἀπόμερο ση-
μεῖο ἀπὸ φόβο. Ρ. λουφάζω [—(ἦ)=ὕδρῳ.

βιο πουλί τῶν λιμνῶν καὶ ποταμῶν, μαύρου χρώματος.

λ υ γ α ρ ι ᾶ (ἡ) καὶ λ υ γ ι ᾶ (ἡ)=ὕδροβιος θάμνος μὲ μακρόστενα φύλλα, μπλὲ λουλούδια καὶ εὐλύγιστα κλαδιά, ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν κατασκευὴ καλαθίων, ψαροκόφινων, φραχτῶν κλπ.

λ υ γ κ ι ᾶ ξ ω (ρ)=παθαίνω λόξυγκα (λύγκα). οὐσ. λ ύ γ κ ι α σ μ α καὶ λ υ γ κ ι α τ ὸ (τό). πρβλ. «τὸν ἔπιακε τὸ λυγκιατὸ τοῦ θανατᾶ». κα λ ο λ υ γ κ ι ᾶ ξ ω (ρ)=λυγκιάζω γιὰ καλὸ. Λέγεται ἀπὸ μιὰ παρέα γιὰ κεῖνον ποὺ λογοπιάνουνε σὲ μιὰ δεδομένη στιγμή, σὰν εὐχή ἀλλὰ καὶ εἰρωνικά. πρβλ. «ὁ Γιάννης ντέ, ὁ γιὸς τοῦ Σκερβελέ, ποὺ νὰ καλολυγκιάξῃ».

λ ύ κ ο ς, κ ό κ κ ο ρ α ς καὶ π ε τ ε ι ν ὸ ς (δ)=ὁ ἑξωτερικὸς ἐπικρουστήρας τῶν δικάννων πιστολιῶν καὶ ἄλλων δπλων. [λ ύ κ ο ς (δ)=σύστημα ἀπὸ 6 κοφτερὲς λεπίδες μὲ τίς ὁποῖες ἐχάραξαν τὴν πλάτη καὶ ἔρριχναν βεντουῖζες γιὰ ἀφαίμαξι (τὸ τσιάρκι ἄλλων Ἑπειρ. ιδιωμάτων).

λ υ σ α ν τ ε ρ ί α (ἡ)=ἡ λοιμώδης ἀσθένεια δυσεντερία. Σὰν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν λύσσα. πρβλ. «τὸν ἔκοψε ἡ λυσαντερία».

λ υ σ σ ι α κ ὸ (τὸ)=λύσσα [φρ. «ἔφαε τὰ λυσσιακά του»=κατέβαλε λυσσώδεις προσπάθειες, γιὰ νὰ πετύχῃ κάτι.

λ υ σ ω δ ί α (ἡ)=ἀναγραμμ. καὶ παραφθορὰ τῆς λ. δυσωδία, τῆς ὁποίας καὶ ἔχει τὴν σημασίαν.

λ υ χ ν ᾶ ρ ι (τὸ)=μικρὸς πῆλινος ἢ μπρούτζινος ἢ σιδερένιος λύχνος.

λ υ ῶ μ α (τὸ) καὶ ἐπίρρ. πολυτοποίησι. πρβλ. «ἔγινε λυῶμα», «τὸν ἔκανε λυῶμα ὁ βράχος», «τὸν ἔκανε λυῶμα στὸ ξύλο».

λ ὠ β α (ἡ)=λέπρα [ἀκαθαρσία | ἡ κυψέλη τῶν αὐτιῶν. Ἄλλ. λ. λωβιάζω, λωβιάρης—ρα—ρικο (δ, ἡ, τό).

λ ω λ ὸ ς (δ)=κουτός, ἡλίθιος. Ἄλλ. λ. λωλαίνω—ομαι (ρ), λωλαμάρα (ἡ) καὶ σὰν πρῶτο συνθετικὸ λωλόπαιδο, λωλομαρία, Λωλοθόδωρος.

μ α γ ᾶ ρ ι=ἐπίρρ. ἐκφρ. εὐχή: εἶθε, ἄμποτε, γένοιτο. (Ἰτ. magari).

μ α γ α ρ ι σ ι ᾶ (ἡ)=λέρωμα ἐνὸς πράγματος καὶ ἰδίως τὸ ἀποπάτημα σκυλιοῦ,

γάτας κλπ. Ἄλλ. λ. μαγάρισμα (τό), μαγαρίζω (ρ), μαγαρισμένος (δ), μαγάρα (ἡ)=βρωμογυναῖκα. πρβλ. «μοῦ μαγάρισε τὸ σκυλί τὸ σπίτι», «ἐκείνη ἡ μαγαρισμένη ἡ γάτα μοῦ μαγάρισε τὸ φαῖ (καὶ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ δι βάζοντας τὴ μούρη της καὶ ἀρπάζοντας τὸ κατέστησε ὅλο τὸ φαῖ ἀκατάλληλο)», «πὲς ἐκείνης τῆς μαγάρας νὰ μὴ τὴ βρῶ στὸ σπίτι μου».

μ α γ γ ᾶ λ ι (τὸ)=πύραυνο.

μ α γ γ ι ὸ ρ ο ς (δ)=ἐπίθ. σπουδαῖος, ἱκανός, δεξιότηνης [*μαντζιόρος καὶ *μαντζιόρες (δ)=ταγματάρχης (Ἰτ. maggior).]

μ α γ ι ὸ ξ υ λ ο (τὸ)=στὴ φράσι «πιάνω τὸ μαγιόξυλο» εἰρωνικὴ ἔκφρασι, ἐνῶ παλαιότερα ἦταν ἔθιμο στολισμοῦ ἐνὸς ξύλου κατὰ τὴν πρωτομαγιά.

μ α γ κ α φ ᾶ ς (δ)=ἡ ἀρρώστεια τῶν ὑποξυγίων μᾶλιν (τουρκ. λ.).

μ α γ κ ο ύ φ η ς (δ)=ἔρημος, χωρὶς οἰκογένεια, κακοδιαιτώμενος, κακοντυμένος.

μ α γ ν ᾶ δ ι (τὸ)=ἀραχνοῦφαντο πέπλο τοῦ κεφαλιοῦ.

μ α γ ο υ λ ῆ θ ρ α (ἡ=συνθ. στὸν πληθ. μαγουληθρες (οἱ)=παρωτίτις.

*μ α γ ρ ο ύ ρ η ς (δ)=τουρκ. λ. περήφανος.

*μ α ζ π α τ ᾶ ς (δ)=τουρκ. λ. πρακτικὸ συνεδριάσεως κοινοτικοῦ συμβουλίου ἢ ἄλλου Σώματος.

μ ᾶ η ς (δ)=Μάϊος.

μ α θ ὸ ς (δ)=μόνο στὴ φράσι «παθὸς καὶ μαθὸς» (αὐτὸς ποὺ ἔπαθε καὶ ἔμαθε).

μ α ἱ μ ο υ τ σ ο ὦ κ ι (τὸ)=μικρὸ κεκαμμένο σιδεράκι σὲ σχῆμα γάντζου ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὸ κλείσιμο τῶν ἐρμαριῶν.

μ α ἱ σ τ ρ α, μ α γ ἱ σ τ ρ α καὶ μ α ἱ σ τ ρ ι σ σ α (ἡ)=μάγισσα, αὐτὴ ποὺ κάνει μὲ τὰ μαγικά της τ' ἀδύνατα δυνατό. [μαῖστρα (ἡ)=εἶδος πανιοῦ τῶν ἱστιοφόρων.

*μ α ἱ τ ᾶ π ι (τὸ) - τουρκ. λ. χοροῖδία, περγέλασμα.

*μ α ἱ τ α π τ ζ ῆ ς (δ)=τουρκ. λ. χωρατατζής.

μ α ἱ τ ζ έ β ε λ ο ς (δ)=ἐπίθ. εὐχρηστος, βολικός, καλὸτροπος. Ἀπὸ τὴν Ἰτ. λ. maneggievole.

μ ᾶ κ α ι ν α (ἡ)=μηχανή [ἐλαιοτριβεῖο π.χ. μεγάλη μάκαινα (ἡ)=παλαιὸ με-

νάλο ἐλαιοτριβεῖο στὸ «Κουλουῖρι» | μηχανογραφία. Ἀπὸ τὴν Ἰτ. λ. *macchina*.

μακαράς (δ) = τουρκ. λ. τροχαλία.

μακεδονίσι (τὸ) = μυρωδικὸ χορτάρι γιὰ ἄρτυμα τῶν φαγιῶν.

μακελίδ (τὸ) = σφαγή. Ἄλλ. λ. μακελεύω (ρ) = σφάζω. πρβλ. «τοὺς μακελέψανε ἐδ' ἐκεῖ ποὺ κοιμώτανε». μακελλιάρης (δ) = χασάπης [παλαιὸ παρατσουκλι οἰκογενείας ἐπειδὴ πρόγονός τους ἦταν χασάπης. Ἀπὸ τὴν Ἰτ. λ. *macellaio*.

μακινέτα (ἡ) = Ἰτ. λ. *macchina* - *netta* ἐργαλεῖο τοῦ τσαγγάρη γιὰ ξεφουμάρισμα (βλ. λ.). Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ κυρίως σιδερένιο μέρος, ποὺ εἶναι τετράγωνο μὲ ἐγκοπὲς (ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶναι οἱ γωνίες), γιὰ τὴν ἐπαφὴ τῆς σόλας καὶ ἔχει λαβὴ ξύλινη.

μακροῦτσουλὸς (δ) = ἐπίθ. ἐπιμήκης.

μάκρυτα (ἡ) = ἐπιμήκυνσι (χρον.). πρβλ. «αὐτὴ ἡ δουλειὰ θὰ πάη σὲ μάκρυτα».

μαλαγάνα (ἡ) = ἐπιδέξιος εἰς τὸ νὰ πείθῃ, μεταχειριζόμενος πειθῶ. μυλαγανιά (ἡ).

μαλαθράκι (τὸ) = μολυσματικὴ δερματικὴ ἀρρώστεια (ἴσως τὸ μολυσμ. κηρίον).

μάλαθρο (τὸ) = μάραθο. Ἡ περιεκτικότης του σὲ οἶνόπνευμα κάνει τὸ λαὸ νὰ πιστεῦῃ ὅτι ἔχει μαγικὰς ἱκανότητες στὰ ἀνθρώπινα συναισθήματα.

πρβλ. «μαλαθράκι μαλαθράκι (ὑποκορ.)
μοῦκανες τὸν ἄντρα μέλι
καὶ τὴν πεθερὰ φαρμάκι».

μαλαμστένιος (δ) = χρυσαφένιος. μάλαμα (τὸ) = χρυσάφι.

μαλάτσα (ἡ) = ἄπνοια μὲ ὑγρασία ἢ δμίχλη.

μαλαχᾶς (δ) = τουρκ. λ. φαγητὸ χωρὶς πληρωμὴ. πρβλ. «ἀφοῦ βρῆκε μαλαχᾶ γιὰτὶ νὰ τὸ κουνήσῃ ἀπὸ δῶ».

μαλαχτικὸ (τὸ) = ρόφημα ἢ ἐπίθεμα μὲ σκοπὸ τὸν μετριασμὸ ἐρεθισμοῦ ἀπὸ κρύωμα ἢ πρῆξιμο.

μάλε. στὴ φράσι «μάλε - βράσε = μεγάλη φασαρία, σύγχυσι. (Ἄλβ. λ.).

μαλιγκονία (ἡ) = μελαγχολία, στενοχώρια. (Ἰτ. λ. *malinconia*).

μαλίνια (ἡ) = συνηθ. φρ. πόντα μαλίνια (ἀπὸ τὴν Ἰτ. *punta* = χτύπημα, τρύπημα + *maligna* = κακότηες) = πνευμονία βαρεῖας μορφῆς. πρβλ. «τὸν βάρεσε πόντα μαλίνια» (πρόφ. πόν - τα μαλίγνα).

μαλι(ο)μάτι (τὸ) = τουρκ. λ. συνηθ. στὸν πληθ. μυλι(ου)μάτια (τὰ) = ψεύτικες φιλοφρονήσεις | — τι (τὸ) = ἐρπετό. πρβλ. «κι' ἄλλοι περνοῦν τὰ μπούσουλα σὰν παλιομαλιουμάτια».

μαλιφατούρα (ἡ) (Ἰτ. λ. *manifattura*) = χειροτεχνία, βιοτεχνία (*mano + fare*).

μάλτα (ἡ) = συνδετικὴ ὕλη τῶν λιθοδομῶν παρασκευαζόμενη ἀπὸ ἄμμο, ἄσβεστη καὶ νερό, δουλεμένα καλά.

μάμα καὶ μαμάκα (ἡ) = τὸ πρῶτο στομάχι τῶν ὀρνιθοειδῶν. πρβλ. «πιάσε τὴ μαμάκα τῇ κόττας νὰ δοῦμε ἂν ἔφαε».

μαμούδι (τὸ) = πτερωτὸ ζώο π. χ. «μαμούδι τῇ φακῆς» κλπ.

μαμούρης (δ) = τουρκ. λ. κακοφτιαγμένο πρόσωπο, γκρινιάρης, ἀντιπαθής.

«μάμ, τσοῦτσα, κάκα καὶ νάνι» (βλ. τίς λέξεις στὴν λ. πάτσια) = φράσι ποὺ σημαίνει ἄνθρωπο ἀνίκανο γιὰ πάρα πάνω πράγματα ἀπὸ τὸ φαί, τὸ κατούρημα, τὴν ἀποπάτησι καὶ τὸν ὕπνο. πρβλ. «δὲν ξαίρει ἄλλο ἀπὸ...», «δὲν εἶναι ἱκανὸς γιὰ τίποτε ἄλλο παρὰ γιὰ...».

μάννα (ἡ) = σὰν ἐπίθ. τὸ πολὺ καλὸ, πολὺ μεγάλο σιὸ εἶδος του. πρβλ. «ἐλῆες μάνες», «μάννα στὶς κατσαβουλίες».

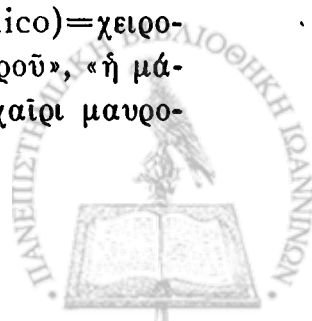
μανάλι (τὸ) (Ἰτ. λ. *manuale*) = μανουάλιον.

μανέστρα καὶ μινέστρα (ἡ) = ψιλὸ ζυμαρικὸ καὶ ἡ σούπα ποὺ γίνεται ἀπ' αὐτό. Ἰτ. λ. *minestra - strone*, μινεσιρόνι (τό). Βενετο. *manestra*.

μάνια (ἡ) = τὸ φαί. συνηθ. στὴ φράσι «μάνια μπέβα» (πρόφ. μάγνια). (Ἰτ. *magna* καὶ *beva* (ἡ *bevuta*).

μανιάζω καὶ μανιώνω (ρ) = γίνομαι μανιακὸς, ἐξαγριώνομαι. (Ἀπὸ τὸ μαίνομαι).

μάνικα (ἡ) (Ἰτ. λ. *manico*) = χειρολαβή. πρβλ. «ἡ μάνικα τοῦ νεροῦ», «ἡ μάνικα τοῦ πυροσβεστήρα». Μαχαίρι μαυρομάνικο (μὲ μαύρη χειρολαβή).

μ α ν ι κ έ τ ι (τὸ)=κουμπὶ γιὰ τὰ μανίκια τοῦ πουκάμισου. Ἰτ. λ.

μ α ν ί κ ι (τὸ)=περιχειρίδα καὶ λαβή. πρβλ. «μανίκι τοῦ μαχαιριοῦ», «τοῦ μπραγατσιοῦ». Εἰρων. φρ. «εἵμαστε σόϊ (ἡ συγγενεῖς) ἀπὸ τῆς κάπας τὸ μανίκι (ἡ τὸ μανικοκάπ:)».

μ ά ν ι - μ ά ν ι=σύντομα, σιὰ γρήγορα.

μ α ν ό γ α λ ο (τὸ)=γιτροσόφι γιὰ ἀγάπη ποὺ φτιάχνεται ἀπὸ θηλάζουσες μάννα καὶ θυγατέρα, τὰ βρέφη τῶν ὁποίων πρέπει νὰ εἶναι τῆς μάννας θηλυτὸ καὶ τῆς θυγατέρας τῆς σερνικό. Λίγα γάλα ἀπὸ τὸ στῆθος κάθε μιανῆς ζυμώνεται μὲ ἀλευρι ἀφημένο τρία συνεχῆ φεγγαρόφωτα βράσῃ «τρίστρατο», ὕστερα τοποθετεῖται 40 μέρες σὲ μιὰ ἐκκλησιὰ ποὺ νὰ λουτρουγίεται καὶ ὕστερα τὸ βάζουν στὸ πρόσωπο ποὺ ἀγαπᾶνε σὲ γλυκὸ (ποιδὸς ξέρεῖ τί πίκρα θάξῃ) γιὰ νὰ τὸ φάῃ καὶ ν' ἀγαπήσῃ.

μ α ν ο υ σ ά κ ι (τὸ = ἀγριοβιολέτα.

πρβλ. μανουσάκια, μανουσάκα,
μόσκος καὶ γαρουφαλάκια»

μ ά ν τ α λ ο ς (ὁ) καὶ μ ά ν τ α λ ο (τὸ)=κομμάτι ξύλου ποὺ ὑ σταθεροποιεῖ κλειστὸ τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ φύλλα πόρτας (στηρίζεται σὲ ὑποδοχὴ τοῦ τοίχου καὶ ὑποδοχὴ τοῦ πορτοφύλλου).

μ α ν τ ά ν ι (τὸ)=συννηθ. στὸν πληθ. μαντάνια (τὰ)=σύστημα κινούμενο ἀπὸ ὑδατοπίπτωσι γιὰ τὸ χτύπημα καὶ πλύσιμο τῶν μάλλινων εἰδῶν.

μ α ν — τ έ κ α (ἡ) (Ἰτ. λ. manteca)=εἰδικὴ ἀλοιφή γιὰ νὰ κρατᾷ ὀρθὰ τὰ τσιγγελωτὰ μουστάκια, ὅτον ἦταν ἡ μόδα τους.

μ α ν τ έ λ λ ο (τὸ)=μαντύας, πανωφόρι, χλαίνη (Ἰτ. λ. mantello).

μ α ν τ έ μ ι (τὸ)—τουρκ. λ. μετάλλευμα [πολὺ σκληρὸ ἀλλὰ εὐθραυστο μίγμα (χυτοσίδηρος)].

*μ α ν τ έ ς (ὁ)=τουρκ. λ. ὑπόθεσι, δημιούργημα, αἰτία.

μ ά ν τ ζ α (ἡ)=φαγητό. Ρ. μαντζάρω. Ἰτ. λ. mangiata,—are, magna.

μ α ν τ ζ α λ ο ύ δ α (ἡ)=τζαμωτὸ ὑπερύψωτο ἐξωτερικοῦ παραθύρου γιὰ τὴ ρύθμισι τοῦ ἀερισμοῦ.

μ α ν τ ζ ά τ ο (τὸ)=ισόγειο δωμάτιο μὲ ὅλα τὰ ἐξαρτήματα τραπεζαρίας ἢ καὶ

κουζίνας, χρησιμοποιούμενο γιὰ φαγητὸ τὸ χειμῶνα (Ἰτ. mangiare).

μ α ν τ ζ ο ὺ ν ι (τὸ)=παχύρευστο γατασκεύασμα τῶν κομπογιαννιτῶν καὶ ξορκιστριῶν, μὲ βάσι τὸ μέλι καὶ διάφορα (ποικίλλοντα κατὰ ἀσθένεια καὶ θεραπευτὴ) ἀλλὰ ὕλικά γιὰ διάφορες ἁρώστες. [μελόπηχτο ἢ ζαχαρόπηχτο καραμελένιο κωνικὸ «γλυφιτζοῦρι» τῶν γκέγκηδων καὶ ἄλλων ὑπαιθρίων ζαχαροπωλητῶν ποὺ κρατιέται μὲ ἕνα συμπηγμένο κομμάτι ἀπὸ καλάμι. (τουρκ. λ.);]

μ α ν τ η λ ό τ ο (τὸ)=μαῦρο μαντήλι ποὺ φοροῦν οἱ ἡλικιωμένες γυναῖκες καὶ οἱ χῆρες.

μ α ν τ ο (υ) λ α (ἡ) (Ἰτ. λ. mantola)=ἀμύγδαλο ποὺ περιβάλλεται ἀπὸ ζαχαρόπηχτη κρούστα. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ ἁλάτι.

μ α ν τ ο υ λ ι ν ο (τὸ)=μανδολίνο.

*μ α ξ ο ὺ ς=ἐπίρρ. τουρκ. λ. σκοπίμως, ἐπίτηδες. πρβλ. «τᾶκανε μαξοὺς γιὰ πείραξι δική μου».

μ α ὀ ς (πρόφ. μαῆδς=φατὶ εἰς βάρος ἄλλου. πρβλ. «πᾶμε ποὺ σοῦ λέω καὶ θὰ βροῦμε μαῆδ».

μ α ρ ά ζ ι (τὸ)=καταβολὴ τῶν δυνάμεων καὶ κάμψι τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος ἀπὸ μεγάλη στενοχώρεια. πρβλ. «τῶβαλα μαράζι», «τῶχω μαράζι στὴν καρδιά». Ρ. μαραζώνω, μαράζης, μαραζωμένος καὶ μαραζιάρης (ὁ).

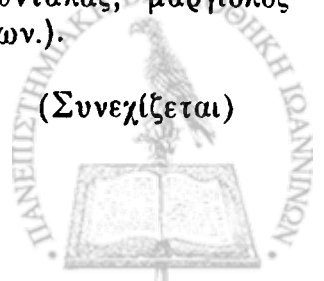
μ α ρ α φ έ τ ι (τὸ)=τουρκ. λ. τέχνασμα, δεξιότητες, τρόπος ἀντιμετωπίσεως δύσκολης καταστάσεως. πρβλ. «ποῦ θὰ μοῦ πάῃ; θὰ τοῦ βρῶ τὸ μαραφέτι», «θέλει μαραφέτι γιὰ νὰ τὸ κάνῃς». μαραφέτι(ι)λῆς (ὁ)=δεξιότης, εἰδικός.

μ α ρ γ έ ζ ο ς (ὁ)=μασσαλὸς καί, κατ' ἐπέκτασι, Γάλλος. πρβλ.

«καὶ ρίχνουν στοὺς Ἑγγλέζους
στοὺς δόλιους τοὺς Μαργέζους
πεντ' ἔξη ντουφεκιές,
πεντ' ἔξη μουσκετιές».

μ α ρ (γ) ι ό λ ο ς (ὁ)=Ἰταλ. λ. maringi(u)olo πονηρός. πανούργος. Πρβλ. «ἔξυπνος ποῦναι ὁ μπουνταλᾶς, μαργιόλος ποῦν' ὁ μποῦφος» (εἰρων.).

(Συνεχίζεται)

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ, Διδασκάλου

ΜΑΡΟΥΤΣΗΔΕΣ ΚΑΙ ΜΑΡΟΥΤΣΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ

«Εἰς τὸ ἐμπόριον εἰς τὸ ἐμπόριον χρεωστοῦμεν τὰ περισσότερα
τῆς σημερινῆς μας φιλολογικῆς καταστάσεως...»

Κ. Κούμας

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Γιὰ τοὺς Γιαννιώτες εὐπατρίδες Μαρούτσηδες καὶ τῇ φερώνυμῃ Σχολῇ τοὺς ποὺ ἤκμασε στὴν πόλιν μας περὶ τὰ μέσα τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδας κανένας, καθόσο γνωρίζω, δὲν ἀσχολήθηκε συστηματικά. Γιὰ τὴ Μαρούτσειο μάλιστα, παρὰ τὶς πολὺτιμες πληροφορίες, ποὺ κατὰ καιροὺς μᾶς ἔδωσε ἀπὸ τὸ Βενετικὸ Ἀρχεῖο ὁ ἀκαταπόνητος ἐρευνητὴς τοῦ συμπατριώτης Κ. Μέρτζιος καὶ τὶς σποραδικὰς ἀπὸ παλαιότερους λογίους ἀναφερόμενες, οἱ γνώσεις μας ἔξακολουθοῦν νὰ παραμένουν σὲ πολλὰ σημεῖα ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένες. Στὴν παρούσα ἐργασία μου θὰ ἐπιχειρήσω, μὲ βάση τὶς ὅσες δυνήθηκα νὰ συγκεντρώσω σχετικὲς εἰδήσεις, μιὰ πρώτη βιογραφία τῆς Σχολῆς καὶ τῶν ἰδρυτῶν τῆς καὶ μιὰ κατὰ τὸ δυνατό πληρέστερη καὶ πλέον ἐμπεριστατωμένη ἐπανεκτίμηση τῶν συναφῶν μὲ τὴ λειτουργία καὶ ἱστορία τῆς γενικώτερα προβλημάτων, ἀφήνοντας στοὺς εἰδικούς, ποὺ μέσα καὶ δυνάμεις περισσότερες διαθέτουν, νὰ ποῦν τὸν τελευταῖο λόγο. Κατὰ πόσο βέβαια πέτυχα στὴν προσπάθειά μου αὐτή, ὡς τὸ κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης.

Α΄. ΜΑΡΟΥΤΣΗΔΕΣ

Οἱ Γιαννιώτες μεγαλέμποροι τῆς Βενετιᾶς καὶ ἔθνικοι εὐεργέτες Μαρούτσηδες κατὰγονταν ἀπὸ παλῆα ὁμώνυμη οἰκογένεια τῆς Παραμυθιάς μέλη τῆς ὁποίας εἶχαν τιμηθῇ κατὰ τὸ 1589 μὲ τὸ ἱεροσολυμητικὸ παράσημο⁽¹⁾. Ὁ γενάρχης τοῦ Πᾶνος τοῦ ποτὲ Λάμπρου Μαρούτζη, ἀσκῶντας ἀπὸ τὸ 1650 τὸ ἐμπόριο σὲ συνεργασία μὲ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὸν ἀγράμματο διαμένοντα στὴν Παραμυθιά πατέρα του⁽²⁾, ταξίδεψε γι' αὐτὲς τὶς ἐμπορικὲς τοῦ ὑποθέσεις τὸ 1652 στὴ Βενετιᾶ, ὅπου καὶ παντρεύτηκε στὰ 1660. Στὴ γενέτειρά του ἐπέστρεψε μετὰ ἐνδεκατίᾳ ὄλῃ ἀπὸ τὸ γάμο του (1671), ὅπου, καθὼς ὁ ἴδιος πληροφορεῖ ἀργότερα σὲ γράμμα ἀπὸ τὰ Γιάννινα (26-7-1693) πρὸς τὸ γνωστὸ ἐκδότῃ καὶ τυπογράφῳ τῆς Βενετιᾶς Νικόλαο Γλυκὴ, συμπέθερό του, βρῆκε τὸν πατέρα του ἄρρωστο βαρεῖά, παρασταθεὶς καὶ στὴ σύνταξιν τῆς διαθήκης του. Εὐθύς μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του (1671) ὁ Πᾶνος Μαρούτζης ἐγκαταλείπει τὴν Παραμυθιά γιὰ νὰ ἐγκατασταθῇ μὲ τὴν οἰκογένειά του ὀριστικὰ στὴ Γιάννινα⁽³⁾, ἀνθηρὸ ἐμπορικὸ καὶ πνευματικὸ κέντρο τῆς ἐποχῆς πανελληνίας ἀκτινοβολίας, ἀπ' ὅπου συνεχίζει, σὲ στενὴ μὲ Γιαννιώτες ἐμπόρους ἐγκατεστημένους στὴ Βενετιᾶ ἀνταπόκριση καὶ συνεργασία, τὶς ἐμπορικὲς τοῦ πράξεις, μὴ παραλείποντας νὰ μεταβαίνει συχνὰ κι' ὁ ἴδιος στὴν Γαληνότατη Πολιτεία. Γιατί, καθὼς ἀναφέρει σχετικὰ ὁ Μέρτζιος ἀπὸ τὸν ὁποῖον δανείζομαι ὅλες σχεδὸν τὶς παραπάνω πληροφορίες, συναντοῦμε τὸν Πᾶνο Μαρού-

τζη σ' αὐτὴν τὴν πόλιν τὸ 1674 ἐγγεγραμμένο στὸ Μητρώο τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητας τοῦ Ἀγίου Νικολάου μέχρι τοῦ 1683 καὶ στὸ βιβλίο τῶν συνδρομητῶν τῆς 1678, προσφέροντα ὑπὸ τὴν ιδιότητά του σὰν Γκυβερνατόρου τῆς (ἀντιπροέδρου) 50 δουκάτα μὲ τὴν ιδιόγραφη ὑπόσχεση: «Ἐγὼ ὁ Πανὸς Μαρουτζῆ Κυβερνατόρος προμετέρω (ὑπόσχομαι) νὰ ἔχω νὰ ἐξοδευσω εἰς πρᾶγμα τῆς ἐκκλησίας οὔτ' ἑλθῇ μου φανιστῇ δοκάτα 50». Ἀπὸ τὸ 1683 πιθανότατα διαμένει κοντὰ στὴν οἰκογένειά του στὰ Γιάννινα, ἀποτελούμενη ἀπὸ τὴ σύζυγό του ἀγνώστου ὀνόματος καὶ καταγωγῆς καὶ τὰ πέντε παιδιὰ του Ἀναστάσιο, Χριστόδουλο, Λάμπρο, Σίμωνα καὶ Ἀγγελικὴ, σύζυγο κατόπι τοῦ Μιχ. Γλυκῆ, τὰ ὁποῖα ἀρχίζει, προχωρημένης πιά ὁ ἴδιος ἡλικίας, νὰ εἰσάγει στὶς ἐμπορικὲς τοῦ ἐργασίες. Ἦδη, μὲ γράμμα τοῦ τῆς 3/9/1693 ἀπὸ τὰ Γιάννινα πρὸς τὸν Νικόλαο Γλυκῆ πληροφορεῖ πῶς, «εἰς τὴ στράτα τοῦ Κουτζῆ ἢ σκιάδαις Ἀρβανίτες Κουρτεσιῶτες, Μαζαρακίῶτες καὶ ἄλλοι ὡς σαράντα ὀνόματα» τοῦ ἄρπαξαν τὸ ἐμπόρευμα, τὴν ἴδια δὲ περίπου ἐποχῇ, καθὼς προκύπτει ἀπὸ τὴ διαθήκη τοῦ Λάμπρου γιὰ τὴν ὁποία θὰ γίνῃ λόγος εὐρύτερος παρακάτω, συνιστᾷ ὁ Πᾶνος μεταξὺ τῶν παιδιῶν τοῦ Ἀναστασίου καὶ Χριστοδούλου καὶ τοῦ στὴ Βενετιὰ ἐγκατεστημένου Γιαννιώτη πρωτεζαδέλφου των Πάνου Θεοδοσίου ἐμπορικὸ συνεταρισμὸ μὲ τὸνομα τοῦ ἐκεῖ ἐπίσης εὐρισκόμενου παιδιοῦ τοῦ Λάμπρου, ὁ ὁποῖος συνεταρισμὸς ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενος ὡς τὰ 1734, χρόνον σύνταξης αὐτῆς τῆς διαθήκης.

Μὲ τὴ σύσταση τῆς Ἑταιρείας αὐτῆς, ἀρχίζει νὰ ἐμφανίζεται στὸ προσκήνιο τῆς οἰκογένειας αὐτὸς ὁ Λάμπρος, μεγαλύτερος ἴσως γιὸς τοῦ καὶ μέγας κατόπι εὐεργέτης, στὸν ὁποῖο, σὰν τὸν πρῶτο ἀπὸ τοὺς πλέον ἐξέχοντες Μαρουτσαίους, θ' ἀναφερθοῦμε σὲ συνέχεια. Τὰ κατὰ τὴ ζωὴ του ἐκθέτει ἐν εἵδει συντόμου βιογραφικοῦ σημειώματος ὁ ἴδιος ὁ Λάμπρος στὴν ἀρχὴ τῆς περισπούδαστης διαθήκης του, ποὺ συντάχτηκε στὴ Βενετιὰ στὶς 30/4/1734 καὶ δημοσιεύθηκε ὁλόκληρη ἀπὸ τὸ Μέρτζιο (Ἡπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 152—170). Ἀπὸ τὸ ἐκτεταμένο τοῦτο κείμενο, ἀληθινὸ μνημεῖο εὐποιΐας, ὅπου προβάλλονται ἀνάγλυφα ὁ πατριωτισμὸς, ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ συγκινητικὴ φιλογένεια τοῦ ἀνδρός, θὰ παραθέσουμε αὐτοῦσια τὰ πλέον ἐνδιαφέροντά μας σημεῖα.

«Ἐλθὼν, γράφει ἐκεῖ ὁ Λάμπρος, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Κυρίου Θεοῦ εἰς τὴν κυρίαρχον ταύτην Δημοκρατίαν τῷ 1693, σταλεῖς παρὰ τοῦ μακαρίτου πατρός μου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κυρίου Νικολάου Γλυκῆ, ὅπου παρέμεινα ἀρκετοὺς μῆνας, εἴτα ἐπανακάμφας εἰς Ἰωάννινα ἐπανῆλθον εἰς Βενετιάν περὶ τῷ 1695 εἰς τὸν οἶκον Γλυκῆ καὶ Στράτη(4), παρ' οἷς παρέμεινα ὡς μαθητευόμενος εἰς τὸ ἐμπορικὸν των κατάστημα μέχρι τοῦ 1698. Κατόπιν ἐπανῆλθον εἰς Ἰωάννινα καὶ τῷ 1699 πάλιν εἰς Βενετιάν. Κατὰ τὸ 1700 μόνος ἄνευ καμμιᾶς ἀρχῆς τοῦ πατρικοῦ μου οἴκου μὲ ἐπιφύλαξιν τοῦ ὀνόματος καὶ συστήματος τοῦ πατρός ἐδῶ ἔμεινα ὅπου εἶχον συνδέσει φιλίας καὶ ἀνταποκρίσεις καὶ ἔκαμα ἐμπορικὸν κατάστημα μὲ τὸ ὄνομά μου. Κατόπιν καλέσας μετὰ ἑπτὰ σχεδὸν ἔτη καὶ τὸν ἀδελφόν μου κυρ Σίμωνα ὡς συνέταιρον καὶ βοηθόν μου τὸ κατάστημα ἐξηκολούθησε μὲ τὸ ὄνομά μου μόνον μέχρι τοῦ 1717. Ἦδη εἶχεν ἐπισυμβῇ ὁ θάνατος τοῦ πατρός μας τῷ 1713 καὶ μετὰ τὸ 1717 τὸ κατάστημα ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν Λάμπρου καὶ Σίμωνος μὲ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ ὅστις μᾶς ἔδωκε τὴν χάριν νὰ αὐξήσωμεν καὶ νὰ μεγαλώσωμεν τὴν κατάστασίν μας μόνοι μας. Οὕτω, κατόπιν ἐπιμόνων αἰτήσεων τοῦ μακαρίτου ἀδελφοῦ μας Ἀναστασίου καὶ τοῦ ἄλλου ἀδελφοῦ Χριστοφόρου, συγκατετέθημεν τὸ 1727 εἰς τὴν διανομὴν τὴν ἀδελφικὴν διότι ἡμεῖς διὰ λόγους ἀγάπης καὶ εὐγενείας πρὸς τοὺς εἰρημένους ἀδελφούς οἱ ὁποῖοι εἶναι νυμφευμένοι καὶ μὲ παιδιὰ παρητήθημεν ὁλοτελῶς τῆς πατρικῆς περιουσίας ὡς καὶ ἐκείνης τῆς ἀποκτηθείσης ἐν Ἰωαννίνοις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός καὶ ἡμεῖς ἠρκέσθημεν εἰς τὴν ἐδῶ κληθεῖσαν περιουσίαν μας ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ μὲ

τὴν βιομηχανίαν μας σχηματισθεῖσαν εἰς ἐμπόρια καὶ τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ἀγορὰς μεγάλων ποσοτήτων ἐμπορευμάτων εἰς ἃς ἀκόμη εἴμεθα πνιγμένοι. Διαθέτων ὁμως τὴν ἰδικήν μου μερίδα ἥτοι τὸ ἥμισυ τοῦ συνόλου τῆς περιουσίας τοῦ καταστήματος «Λάμπρου καὶ Σίμωνος ἀδελφῶν Μαρούτση» ὡς καὶ οἰονδήποτε ἄλλο περιουσιακὸν στοιχεῖον ἤθελε παρουσιασθῇ ἐπ' ὀνόματί μου, πρῶτον ἀφήνω ὡς κληροδότημα εἰς τὸν κ. Χριστόφορον ἀδελφόν μου ἀπὸ τὰ Γιάννενα... (κληροδοτεῖ σὲ διαφόρους συγγενεῖς καὶ φίλους διάφορα ποσὰ) καὶ συνεχίζει: «Ἐπειδὴ ὑπάρχει συνεταιρισμὸς μεταξὺ τοῦ ἀδελφοῦ μου Χριστοφόρου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ μακαρίτου Ἀναστασίου Ἀνεψιῶν μου μετὰ τοῦ Πάνου Θεοδοσίου ἰδρυθεῖς ἀπὸ τὸν μακαρίτην πατέρα μου μετὰ τὸ ὄνομα ἐμοῦ τοῦ Λάμπρου μέχρι τοῦ 1687 ὅστις συνεταιρισμὸς ἐθεωρήθη ὡς πατρικὴ οὐσία ὑπὲρ τῶν εἰρημένων Ἀναστασίου καὶ Χριστοφόρου δυνάμει τῆς διανομῆς τοῦ 1727 καὶ ἐπειδὴ οὐδέποτε ἔγιναν οἱ λογαριασμοὶ τοῦ εἰρημένου συνεταιρισμοῦ μετὰ τοὺς ἀναγκαίους ἰσολογισμοὺς δι' ἡσυχίαν καὶ εἰρήνην τῶν συνεταιρικῶν οἰκῶν ὅστις συνεταιρισμὸς ἐνδιαφέρομαι νὰ ἐξακολουθήσῃ δὲν θέλω ὁ εἰρημένος κυρ Πᾶνος πρωτοξάδελφός μου νὰ λάβῃ τὸ κληροδότημα τῶν 10.000 δουκάτων ἐὰν μὴ προτύτερα δὲν ἔχει ξεκαθαρίσῃ τοὺς λογαριασμοὺς τῆς εἰρημένης ἐταιρείας...».

«Ἐπιθυμῶ, γράφει παρακάτω, νὰ ἐξυψώσω τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὸ ἱεροσπουδαστήριον τῶν Γιαννίνων ἰδρυθὲν παρὰ τοῦ μακαρίτου Μάνου Γκιόνμα ἀφήνω δουκάτα 5.000 ἵνα κατατεθοῦν εἰς τὰ δημόσια ἰδρύματα παρὰ τοῦ κληρονόμου καὶ ἐπιτρόπου μου ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἀπὸ τοῦ θανάτου μου μετὰ τὸ δυνατόν ὄφελος. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο νὰ κατατεθῇ ἐπ' ὀνόματι τῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν καὶ τὸ ἔσοδον τοῦτο νὰ εἰσπράττεται κατ' ἔτος ἀπὸ τοὺς κυρίους Γουαρδιάνους τοὺς κατὰ καιρὸν τοὺς ὁποίους ἰκετεύω νὰ λάβουν αὐτὴν τὴν ἐνόχλησιν νὰ εἰσπράττουν τὸ διάφορον τοῦ εἰρημένου κεφαλαίου πρὸς ὄφελος τῆς ἐλληνικῆς νεότητος ὑπὲρ ἐνὸς διδασκάλου διακεκριμένης καὶ ἐξαιρετικῆς μορφώσεως μετὰ ὑποχρέωσιν τοῦ ἰδίου νὰ διδάσκῃ εἰς τὰ Γιάννινα τὰς ἐπιστήμας ἥτοι λογικὴν, φυσικὴν, μεταφυσικὴν, θεολογίαν εἰς ὅποιον ἤθελε σπουδάσει καὶ μαθηματικὰ ἐλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ θεωρῶν ἀναγκαίαν τὴν σπουδὴν τῆς Λατινικῆς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ὁμοεθνῶν ἡμῶν σπουδαστῶν οἱ ὅποιοι μεγάλως ἐζημιώθησαν ἀπὸ τὴν μοιραίαν ἀπώλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους μετὰ τὴν ὁποίαν ἀπωλέσθησαν αἱ κύριαι βάσεις τῶν ἐπιστημονικῶν ἐγγράφων. Διὰ τὸν προορισμὸν καὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ διδασκάλου τούτου εἰς ὃν θὰ διατεθῇ τὸ εἰρημένον ἔσοδον θέλω νὰ ἔχουν ψῆφον ὁ πανιερώτατος ἐπίσκοπος τῶν Γιαννίνων καὶ δύο προύχοντες τῆς πόλεως οἱ πλέον οἰκεῖοι μου καὶ διαδοχικῶς εἰς τὴν ἡμετέραν οἰκογένειαν. ἀφήνω ὁμως ἐλεύθερον τὸν κληρονόμον μου καὶ ἐπίτροπον νὰ ἐξεύρῃ τὰ πλέον κατάλληλα μέσα ἐν τῇ πράξει διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς παρούσης μου διατάξεως τόσον ἀναφορικῶς μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ διδασκάλου ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του τῶν ὑπ' ἐμοῦ καθορισθέντων καὶ διότι ἤθελεν οὗτος (ὁ κληρονόμος) φρονίμως ἐκτιμῆσαι κατάλληλον διὰ τὴν ἔκβασιν καὶ ἀσφαλῆ τελεσφόρησιν τῆς ἐπιθυμίας καὶ θελήσεώς μου ταύτης...».

Γενικὸ κληρονόμο καὶ ἐκτελεστή αὐτῆς τῆς διαθήκης τοῦ ἀφήνει ὁ Λάμπρος «τὸν προσφιλέστατον ἀδελφόν του Σίμωνα, ὁ ὁποῖος, καθὼς γράφει, ἐκοπίασε μαζὶ του τόσα χρόνια». καὶ μετ' αὐτὸν τοὺς ἀνεψιούς του Πᾶνο καὶ Ἀνδρέα, παιδιὰ τοῦ προαναφερθέντος ἀδελφοῦ τοῦ Ἀναστασίου, οἱ ὅποιοι καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸ ἀρχοντικὸν τοῦ τὸ Μαρουτσαῖκο τῆς Βενετιᾶς⁽⁵⁾. Μετὰ δὲ τὴν ἐκλείψην καὶ τούτων, νὰ τοὺς διαδεχθοῦν «οἱ υἱοὶ τοῦ κυρίου Χριστοφόρου (Χριστοδούλου) ἄλλου ἀδελφοῦ μας καὶ οἱ ἀρσενικοὶ των διαδόχοι...». Ἀκολουθεῖ προσθήκη στὴ διαθήκη κατὰ τὴν ὁποία ἀφοῦ ἀφήνει ἄλλα διάφορα ποσὰ σὲ συγγενεῖς καὶ φίλους τοῦ συνεχίζει: «Ἀφίνω καὶ διατάσσω νὰ ἐπενδυθοῦν ὅπως θὰ κρίνῃ καλύτερον ὁ

κληρονόμος κ. Σίμων αδελφός μου δουκάτα 3.000 ως άνω ίνα τὸ εἰσόδημα τούτων διατεθῇ διὰ τὴν συντήρησιν ἐνὸς διδασκάλου εἰς τὸ Ἱεροσπουδαστήριον τῶν Σαλῶνων εἰς τὸν κόλπον τῆς Ναυπάκτου (Κορινθιακόν) τὸ ἰδρυθὲν παρὰ τοῦ οἴκου μας καὶ ὁ διδάσκαλος θὰ ἐκλεγῇ καθ' ὃν ὑπέδειξα τρόπον διὰ τὸν τῶν Ἰωαννίνων τοιοῦτον ἢ ὅπως ἐγκρίνει καλλίτερον ὁ κληρονόμος μου κ. Σίμων αδελφός μου» καὶ τελειώνει κληροδοτῶντας γιὰ τὴν ψυχὴ του ἄλλα ἐπὶ πλέον χρηματικὰ ποσὰ μικρὰ καὶ μεγάλα σὲ Νοσοκομεῖα καὶ Ἐκκλησιὰς τῆς Βενετιᾶς, καθὼς καὶ σὲ πλῆθος ἄλλο φίλων καὶ γνωστῶν, πού ὑπηρετήσαν τὸ Μαρουτσικὸ οἶκο μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρει καὶ τὸ Γιαννιώτῃ ἱατροφιλόσοφορ Ἀλέξανδρο Καγκελάριο, μαθητὴ τοῦ Σουγδουρῇ «οἰκιακὸν ἱατρόν μας ἀφοσιωμένον», καθὼς λέγει, πού ὑπέγραψε καὶ σὰν μάρτυρας κατὰ τὴν δημοσίευσή αὐτῆς τῆς διαθήκης πάνω στὸ νεκρὸ τὴν 31/3/1739.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Λάμπρου, ἡ τεράστια σχηματισθεῖσα στὴ Βενετιὰ περιουσία, πλὴν ἐκείνης τῆς Ἡπείρου⁽⁶⁾, πού διαχειρίζονταν τὰ εἰς Ἰωάννινα διαμένοντα μέλη τῆς οἰκογένειας, περιῆλθε στὸν ἕτερο Μαρούτση, μὲ τὸν ὁποῖο ἔχει συνδεθῇ ἡ ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων στὴν πόλὴ μας, τὸν Σίμωνα, ὁ ὁποῖος συνέχισε τὴν τακτικὴ τῶν παροχῶν καὶ εὐεργεσιῶν τοῦ ἀδελφοῦ του πρὸς τὸ Γένος, ἀπέθανε δὲ τὴν 23/7/1747.

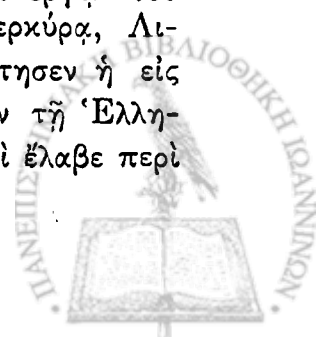
Θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ ἐξαρθῇ ἡ γενναία συμβολὴ τῶν Μαρουτσῶν αὐτῶν Λάμπρου καὶ Σίμωνος στὴν εὐρύτερη προσπάθεια φωτισμοῦ, ἠθικῆς ἀνύψωσης καὶ προπαρασκευῆς τοῦ Γένους γιὰ τὴν ἐθνικὴ του ἀποκατάσταση, τὴν ἀναληφθεῖσα καὶ χρηματοδοτούμενη ἀπὸ Ἡπειρώτες κυρίως ἐμπόρους τῆς Βενετιᾶς ἀπὸ τὸ δεῦτερο ἀκόμα μισὸ τοῦ 17ου αἰῶνα μὲ τὴν ἱδρυση Σχολῶν στὴν πατρίδα, κατάρτιση ἀνώτερου διδακτικοῦ προσωπικοῦ εἰς Ἱταλικά Πανεπιστήμια, ἐκδοσὴ καὶ δωρεὰν παροχὴ τῶν ἀπαραίτητων βιβλίων καὶ ἄλλες φιλογενεῖς πράξεις, σὲ ἀντίθεση καταφανῇ μὲ τοὺς διαδόχους καὶ κληρονόμους τους, οἱ ὁποῖοι, παρ' ὅτι διέθετων ἀφθονώτερα τὰ μέσα, δὲν φαίνεται ν' ἀκολούθησαν, καθὼς καὶ παρακάτω θὰ ἰδοῦμε, τὸ λαμπρὸ τῶν προκατόχων τους παράδειγμα. Ἡ συμβολὴ αὐτὴ τῶν εὐεργετῶν Λάμπρου καὶ Σίμωνος συνεπικουρούμενων κι' ἀπὸ τὸν ἀνεψιό τους Ζαχαρία, συνίσταται συγκεκριμένα στὴν μὲ συχνές καὶ γενναῖες χορηγίες ἐνίσχυση τῶν Σχολῶν τῶν Γιαννίνων Ἐπιφάνειου καὶ Γκιούμα «περιθαλπομένων ὑπ' αὐτῶν μετ' εὐγενοῦς ζήλου», καθὼς λέει κι' ὁ Ἀραβαντινός, στὴν ἱδρυση τοῦ δικοῦ τους τρίτου Μαρουτσικοῦ Σχολείου, στὴν ἀνάληψη τῶν ἐξόδων σπουδῆς στὴ Δύση προικισμένων νέων, στὴν ἱδρυση καὶ συντήρησι τῆς Σχολῆς τῶν Σαλῶνων, στὴν ἐνίσχυση τῆς ἐκδοτικῆς προσπάθειας τοῦ Οἴκου Γλυκῆ καὶ σὲ πλῆθος ἄλλες ἐθνοφελεῖς ἐνέργειες, γιὰ τίς ὁποῖες δίκαια τιμῶνταν ἀπὸ τὸ Γένος, θεωρούμενοι «ὡς οἱ πρῶτοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ὡς ἄλλοι Μαικήνες τῆς ἐποχῆς τους».

Μὲ τὴ διαθήκη του ὁ Σίμων, πού συνέταξε ὁ ἴδιος τὴν 21/1/1744, δημοσίεψε δὲ σὲ συνέχεια ἐκείνης τοῦ Λάμπρου πάλι ὁ Μέρτζιος, καθιστᾷ καθολικοὺς κληρονόμους παντὸς ὑπάρχοντός του τὸν προσφιλέστατο ἀδελφὸ του Χριστόδουλο καὶ ἀγαπητὸ ἀνεψιό του Πᾶνο Μαρούτζη, υἱὸν τοῦ ποτὲ ἀδελφοῦ του Ἀναστασίου, ἐπιτρόπους δὲ καὶ μόνους ἐκτελεστές τῆς τὸν ἴδιο πιὸ πάνω Πᾶνο Μαρούτζη καὶ τὸ Ζαχαρία παιδὶ τοῦ Ἀναστασίου, εὐρισκόμενους τότε πλησίον του. Ἔτσι, ἡ πραγματικὰ τεράστια περιουσία τῶν Λάμπρου καὶ Σίμωνος Μαρούτση, παραμεινάντων ἀγάμων, πέρασε μετὰ τὸ θάνατό τους στὰ παιδιὰ τοῦ Ἀναστασίου Πᾶνο, Ἀνδρέα καὶ Ζαχαρία καὶ τὸν διαμένοντα στὰ Γιάννινα ἀδερφό τους Χριστόδουλο καὶ τὰ παιδιὰ του Πᾶνο, Κωνσταντῖνο καὶ Λάμπρο⁽⁷⁾. Μετὰ δὲ τὸν μετ' ὀλίγον ἐπισυμβάντα θάνατο τῶν παιδιῶν τοῦ Ἀναστασίου (ὁ Ζαχαρίας πέθανε στὴ Βενετιὰ τὴν 5/1/1752, ὁ Πᾶνος δολοφονήθηκε στὴν ἴδια πόλιν τὴν 23/2/1756 καὶ ὁ Ἀνδρέας εἶχε προαποθάνει τοῦ Πάνου ἀπὸ ἄγνωστη αἰτία), μοναδικοὶ κληρονόμοι

τῶν Μαρούτσηδων ἔμειναν ὁ Χριστόδουλος καὶ τὰ παιδιὰ του, τὰ ὅποια ἐγκατασταθέντα στὴ Βενετία καὶ ἀναλαμβάνοντα τὶς ἐπιχειρήσεις τῶν θείων καὶ ἐξαδέλφων τους, τοὺς ξεπέρασαν σὲ δύναμη καὶ πλοῦτο τόσο, ὥστε νὰ δυνηθοῦν νὰ ἐνισχύσουν σοβαρὰ καὶ τὰ ἰσχνὰ αὐτοκρατορικὰ ταμεῖα τῆς Αὐστρίας καὶ Ρωσίας, τιμηθέντες ἀπὸ μὲν τὴν πρώτη διὰ τῆς αὐτοκράτειρας Μαρίας Θηρεσίας τὴν 21/6/1764 μὲ τὸν τίτλο τοῦ Μαρκησίου, ποὺ τοὺς ἀναγνωρίστηκε καὶ μὲ μεταγενέστερο διάταγμα τῆς Αὐστριακῆς Αὐλῆς τὴν 30/3/1819, ἀπὸ δὲ τῆς δεύτερης διὰ τῆς Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης, ἡ ὁποία, ἐκδηλώνοντας τὴν πρὸς τοὺς Μαρουτσαίους εὐνοιά της, εἰσήγαγε τὸ μεγαλύτερό τους Πᾶνο στὴ Ρωσικὴ Αὐλὴ καὶ τοῦ ἀπένειμε τὸ βαθμὸ τοῦ ἀντιστρατήγου τοῦ Ρωσικοῦ Στρατοῦ. Περὶ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ Πάνου Μαρούτση, ὁ Καיסάριος Δαπόντες εἰς τὸν ἱστορικὸ του κατάλογο ἀνδρῶν ἐπισήμων (Σάθα: Νεοελ. Φιλ. Γ', σελ. 189), γράφει τὰ ἀκόλουθα: «Πᾶνος Μαρούτσης Ἰωαννίτης νῦν εἰς Βενετιανὸν οἰκῶν καὶ πραγματευόμενος. Τοῦτος, καθὼς ἀκούεται, ὑπερέβη πάντας καὶ πραγματευτὰς καὶ ἄρχοντας Ρωμαίους, οὐ μόνον τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν Βλαχία καὶ Μπογδανία καὶ Σερβία καὶ τοὺς εἰς τὰς κομπανίας Βιέννας καὶ Μπρασοβοῦ καὶ ἀλλαχοῦ εὐρισκομένους τοὺς ὑπερέβη δὲ οὐ μόνον εἰς τὸν πλοῦτον ἀμὴ καὶ εἰς τὴν τιμὴν. Τοῦτος ἐπῆγε εἰς τὴν Βιέννην καὶ τὸν ἐδεξιώθη αὐτὸς ὁ ἴδιος Καῖσαρ. Τοῦτος ἐπῆγεν εἰς τὸ Παρίσι καὶ τὸν ἐδεξιώθη αὐτὸς ὁ ἴδιος Ρῆγας, ὁμοίως καὶ ὁ Ρῆγας τῆς Ἰγγλιτέρας καὶ ὁ Ρῆγας τῆς Προυσίας. Ἐπῆγε δὲ καὶ εἰς Πετρούπολιν ἔλαβε καὶ ἐκεῖ μεγάλην δεξιῶσιν ἐτιμήθη δὲ καὶ μὲ τὸν χαρακτήρα τοῦ ἱππέως ἐκ τῆς τάξεως τῆς Ἀγίας Ἀννης καὶ ὠνομάσθη Μόσκοβος καβαλλιέρος καθὼς ταῦτα πάντα φαίνονται εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τυπωθέντος εἰς Βενετιανὸν βιβλίου μου ὀνομαζομένου χρηστοθήεια. Πρὸ αὐτοῦ οἱ Καραγιάννηδες ἦσαν ὀνομαστοὶ πραγματευταὶ εἰς Βενετιανὸν καὶ αὐτοί, αὐτὸς δὲ πολλῶ τῷ μέτρῳ τοὺς ὑπερέβηκε καὶ τὸ ὄνομα ἐκείνων τώρα μόλις ἀκούεται καὶ τὸ παράδοξον ὅτι τὴν ἀρχὴν αὐτὸς ἀπ' ἐκείνους τὴν ἔλαβεν καὶ μέσα εἰς τριάντα χρόνους ὡς τόσον ἀνέβηκε, ὁ θεὸς νὰ τὸν πολυετῇ...».

Ὁ δὲ ἐν Βενετία τυπογράφος Δημήτριος Θεοδοσίου προσφωνῶντας τοῦ παραπάνω Δαπόντε τὴν χρηστοθήεια «τῷ ἐξοχοτάτῳ καὶ ἐκλαμπροτάτῳ κ. Πάνῳ Μαρούτζῃ Μαρκέζῳ» λέει κοντὰ στ' ἄλλα: «Ποῖος ἄλλος μετὰ τὴν κατάπτωσιν τοῦ Γένους μας ἔλαβεν ἀξιώματα τόσον λαμπρά; Ἐφάνησαν καὶ ἄλλοι ἄνδρες περιφανεῖς ἀνάμεσα εἰς τὰ σκότῃ ταύτης τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Γένους μας κατὰ διαφόρους τόπους καὶ καιροὺς. Πλὴν ἡ λαμπρότης τῶν ἀξιωματίων της ἐπεσκίασε τὴν δόξαν τῶν ἄλλων καὶ ἔκαμε νὰ ἀκτινοβολήσῃ ἓνα μέρος ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ φῶς τῆς παλιᾶς εὐγενίας τῶν Γραικῶν καὶ εἰς τὰ ἀρκτικά μέρη ὅπου βασιλεύει ἡ Ρούσικη μοναρχία καὶ εἰς τὴν ἐπικράτειαν ταύτης τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐπαρχίας καὶ πόλεις ἀπὸ τὰς ὁποίας διέβη εἰς τὴν μεγάλην ὁδοιπορίαν πρὸς αὐτὴν τὴν Ρωσίαν».

Τεράστια τέλος ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ τῶν Μαρουτσαίων καὶ μάλιστα αὐτοῦ τοῦ Πάνου στὴν προπαρασκευὴ καὶ ποικιλότροπῃ ἐνίσχυση τῆς ὑποκινηθείσης ἀπὸ τὴν Ρωσία Ἑλλην. Ἐπανάστασης τοῦ 1769—70, γνωστότερης στὴν ἱστορία μας μὲ τὸ ὄνομα Ὁρλωφικά, ἀπὸ τοὺς Ρώσους ἀδελφοὺς Ὁρλώφ, ποὺ πρωταγωνίστησαν σ' αὐτή. Σχετικὰ ὁ Π. Κοντογιάννης (οἱ Ἑλληνες κατὰ τὸν Α' Ρωσοτουρκ. πόλεμον σελ. 82—3) γράφει: «Ὁ Πᾶνος Μαρούτσης διορισθεὶς πολιτικὸς πράκτωρ τῆς Ρωσίας παρὰ πάσαις ταῖς αὐλαῖς τῆς Ἰταλίας ἐτιμήθη διὰ τοῦ παρασήμου τῆς Ἀγίας Ἀννης καὶ ὠνομάσθη Μαρκήσιος, οὕτω δὲ ἀπέκτησεν ἐν τῷ ἔργῳ του μεγάλην πίστωσιν. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ συνωμολογήθησαν ἐν Κερκύρᾳ, Λιβόρνῳ, Γενούῃ, Λούκκᾳ καὶ Ἀμστελδοδάμῳ δάνεια μεγάλα, ἅτινα ἀπήτησεν ἡ εἰς Μεσόγειον ἀποστολὴ τοῦ ρωσικοῦ στόλου καὶ ἡ πολεμικὴ καθ' ὅλον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ ἐπιχειρήσεις. Πρὸς τοῦτο μετέβη αὐτὸς εἰς Ρωσίαν καὶ ἔλαβε περὶ

τῆς ἐκστρατείας ὁδηγίας. Πρὸς τούτοις ὁ Μαρούτσης ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ρωσίας προσεπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς Βενετοὺς νὰ συμπράξωσιν εἰς τὸν ἐπικείμενον πόλεμον λαμβάνοντες ὡς ἀμοιβὴν τὴν Κρήτην, ἥρκει δὲ μόνον νὰ ἐπιτρέψωσιν ἵνα γίνωσι αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους ὀρμητήριον τοῦ στόλου, νὰ ἐπιτρέψωσι δὲ ἵνα οἱ Ρῶσοι προμηθευθῶσιν ἐξ αὐτῶν πάντα τὰ χρειώδη ἐφόδια. Ἀλλ' ἀπέτυχεν ἐν ταῖς ἐνεργείαις του ταύταις. Διότι οἱ Βενετοὶ ἐνόμιζον ὅτι ἡ θαλασσία τῆς Ρωσίας δύναμις ἐμελλε νὰ εἶναι ἀσθενεστέρα τῆς Τουρκικῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ καὶ δὲν θὰ ἠδύνατο δεόντως νὰ προστατεύσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ διατηρῇ τὰς ἐκ τῆς Τουρκίας ἀποσπωμένας ἐλληνικὰς χώρας. Ἀφ' ἑτέρου ἐφοβοῦντο καὶ αὐτοὺς τοὺς Ρώσους οἵτινες ἐὰν εὐδοκίμουν θὰ κατελάμβανον ὅλας τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Αἰγαίου τὰς χώρας. Ἐν γένει ὁ Μαρούτσης συνέδραμε τότε τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, ἥς τὴν ἐπιτυχίαν φαίνεται ὅτι ἀπὸ χρηστοῦ συνειδότος ἐπεδίωξεν ὁ φιλογενῆς ἀνὴρ. Ὑπὲρ αὐτῆς πρόθυμος ἦτο νὰ θυσιάσῃ τὴν μεγάλην περιουσίαν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ. Μετὰ τούτου λοιπὸν οἱ Ὀρλώφ συνεσκέπτοντο ἐν Βενετίᾳ καὶ τούτου ἡ συνδρομὴ ἀπέβη εἰς αὐτοὺς ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις χρήσιμος». Τέλος ὁ Πουκεβίλ ἀναφερόμενος (Ἱστορ. Ἀναγενν. τῆς Ἑλλάδος I σελ. 30) στὸ ἄτυχο ἐκεῖνο κίνημα, προσθέτει πῶς, «οἱ ἐπαναστάται βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Μαρούτση τραπεζίτου γεννηθέντος ἐν Ἰωαννίνοις ἀπέστειλλεν συχνὰ εἰς τὸ Σούλι, τὴν Ἀκροκερυνίαν καὶ εἰς Πελοπόννησον ὅπλα καὶ χρήματα, τὰ ὅποια διανέμοντο λάθρα διὰ πρακτόρων καὶ εἰς τοὺς ἀρματωλοὺς τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Παρνασσοῦ...»⁽⁸⁾. Σημειῶνω ἀκόμη πῶς διερμηνέας τοῦ Π. Μαρούτση ἀντιπροσώπου τῆς Ρωσίας στὶς αὐλὰς τῆς Ἰταλίας κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴ τῶν Ὀρλωφικῶν ὑπῆρξεν ὁ Οὐκρανὸς στρατηγὸς Βασίλειος Ταμάρκα, ἀπὸ τοὺς πλέον ἐπιδέξιους πράκτορας τῆς Μεγ. Αἰκατερίνης (Δ.Ι.Ε.Ε. 1960 σελ. 99).

Ὁ Μαρούτσης αὐτὸς νυμφεύτηκε στὴν Πετρούπολιν τὴν κυρία τῆς τιμῆς τῆς αὐτοκράτειρας πριγκίπισσα Ζωὴ Γκίκα, τῆς γνωστῆς ἐλληνοβλαχικῆς οἰκογένειας, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπόχτησε τὸ 1784 τὸ μόνον παιδί του Κωνσταντῖνο. Ὁ Κωνσταντῖνος μεγαλωμένος στὴ Ρούσικη Αὐλὴ καὶ ἐκλεγείς νέος ἀκόμα θαλαμηπόλος καὶ διοικητὴς ἐπίσημος τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, παραιτήθηκε νωρὶς ἀπὸ τὰ ἀξιώματα αὐτά καὶ ἐγκαταστάθεις στὴ δεύτερη πατρίδα του τὴ Βενετιᾶ, ἔζησε ζωὴ φιλόανθρωπη καὶ πατριωτικὴ⁽⁹⁾ ἀπέθανε δὲ ἄγαμος τὸ 1846^(9α) ἐξασφινισθείσης στὸ πρόσωπό του ὀρίστικα τῆς μεγάλης καὶ παλιᾶς Μαρουτσικῆς οἰκογενείας τῶν πλουσίων καὶ φωτισμένων ἐμπόρων, ποὺ ἐλάμπρυνε τὸ Ἑπειρωτικὸ ὄνομα καὶ γενναῖα ἐπὶ μακρὰ σειρὰ ἐτῶν συνέδραμε τὸ χειμαζόμενον Γένος.

Γιὰ ὅλη τὴν πιὸ πάνω φιλογενῆ δράση καὶ ἐθνικὴ εὐποιΐα τῶν Μαρούτσηδων πρῶτῃ ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης τῆς πόλεως τοῦ Εὐαγγελιστῆ ποικιλότροπα ἐξέφρασε τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐκτίμησιν καὶ εὐγνωμοσύνην ἀναθέσασα κατὰ καιροὺς καὶ ἐπανειλημμένα τὴν προεδρίαν της. Καθὼς δὲ φαίνεται ἀπὸ σχετικὸ κατάλογο τῶν προέδρων αὐτῆς τῆς Κοινότητος, Γαστέλδων ἢ Γκράν Γουαρδιάνων λεγομένων (Ἡπ. Χρ. ΙΑ' σελ. 252), ὁ Λάμπρος χρημάτισε τέτοιος κατὰ τὰ ἔτη 1726 καὶ 1732, ὁ ἀδελφὸς του Σίμων τὸ 1740, ὁ Πᾶνος τοῦ Ἀναστασίου ἀνεψιὸς τους τὸ 1747 καὶ 1750 καὶ τὸ 1749 ὁ Ζαχαρίας, ὁ δὲ Λάμπρος, Πᾶνος καὶ Κωνσταντῖνος ἐπίσης ἀνεψιοὶ τῶν πρώτων παιδιὰ τοῦ Χριστοδούλου⁽¹⁰⁾ τὸ 1761, 1762 καὶ 1764 ἀντίστοιχα.

Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ σύγχρονοί τους συγγραφεῖς Ἕλληνες ἐκφράζοντες τὸ κοινὸ αἶσθημα εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν λαμπρὸν αὐτὸν ἀστερισμὸ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν του τοὺς ἀφιέρωσεν τὰ συγγράμματά τους. Ἀρκοῦμαι μόνον νὰ ἀναφέρω τὸ περισπούδαστο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἔργο τοῦ καίδεσιμωτάτου καὶ ἐλλογιμωτάτου Ἀρχιεπισβυτέρου Ἰωαννίνων καὶ διδασκάλου τοῦ ἐκεῖ ἀρχιγυμνασίου κυρίου Μπαλάνου Βασιλοπούλου» γενάρχη τῆς πλειάδος τῶν Μπαλάνων διδασκάλων μὲ

τίτλο «Ὁδὸς Μαθηματικῆς», πού ἐκδόθηκε τὸ 1749 στὴ Βενετιὰ σὲ τρεῖς τόμους ἀπὸ τὴν τυπογραφία τοῦ Α. Μπόρτολι. Μετὰ τὸ Μακροσκελὲς τίτλο τοῦ Α' τόμου τοῦ εἰκονίζονται τὰ εἰκόσημα τῶν εὐγενῶν Οἰκῶν Μαρούτση καὶ Καραγιάννη⁽¹¹⁾ σὲ ὠραῖο, καθὼς γράφει ὁ Μέρτζιος (Ἡπ. Χρ. Ι σελ. 136+139), καλλιτεχνικὸ σύμλεγμα στεφανούμενο ἀπὸ δύο ἀγγελοῦδια μὲ χρυσὸ στεφάνι. Ἐκεῖνο τῶν Καραγιανναίων παριστάνει «λέοντα ὄρθιον κρατοῦντα διὰ τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν ἐν ρόδον. Τὸ τοῦ Μαρούτση εἶναι δικέφαλος ἀετός. Καὶ γύρωθεν τοῦ οἰκοσήμεου εἶναι γεγραμμένα τὰ ὀνόματα. Κυρίῳ Γεωργίῳ, Κυρίῳ στεφάνῳ Καραϊωάννῃ. Εἰς τὸ μέσον «τῷ Κυρίῳ Πάνῳ καὶ Ζαχαρίᾳ Μαρούτζῃ» καὶ εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν «τῷ Κυρίῳ Λέοντι Καραϊωάννῃ». Εἰς τὸ κάτω δὲ τοῦ συμπλέγματος συνεχίζει ὁ ἴδιος Μέρτζιος ἀναγιγνώσκομεν: «Γῆθε Ἰωαννίνων μέγ' αἰσμα φαάντατε πεντὰ εὖχος τῆς πάτρης, σὼν τοκέων τε κλέος ἀστράπτουσ' εὐποιῇ τε καὶ ἡθεσιν ἡγαθέοισιν, ὡς χρύσειον χαρίτων πληγμὰ ἰοστεφάνων».

Ἀκολουθεῖ ἡ ἀφιέρωσις τοῦ ἔργου «Τοῖς ἐκλαμπροτάτοις εὐγενεστάτοις καὶ χρηστοθεστάτοις τοῖς τῶν Καραϊωάννου καὶ Μαρούτζῃ ἀπογόνους», ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποσπῶ τὰ ἀκόλουθα ἀποτελοῦντα ὕμνο ἀληθινὸ πρὸς τοὺς τιμώμενους εὐπατρίδες: «οὐκ ἔδοξε μοι ἄλλοις τισι», γράφει ἐκεῖ ὁ Μπαλάνος, «προσκομίσας ταῦτα καὶ ἀναθῆναι εἰκειότερον δι' εἰπεῖν, ἐνορμίσας ὡς εἰς λιμένα εὐδίου καὶ ἀκύμαντον ἢ τοῖς λαμπρότητι γένους ἀφθονία τε πλούτου καὶ τοῖς ἄλλοις ἔτι προτερήμασι φυσικοῖς τε ἅμα καὶ ἐπικτήτοις τῶν ἄλλων τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς ὀρμωμένων πατρίδος προύχοσιν, ὑμῖν λέγω, τοῖς ἐκλαμπροτάτοις ἀπογόνους Καραϊωάννου τε καὶ Μαρούτση τοῖς εὐθαλεστάτοις βλαστοῖς ἐξ εὐθαλῶν ὄντως δένδρων, προσθήσω δὲ εἰ καὶ διὰ πασῶν τῶν ἀκοῶν περιβόητα καὶ διαθρυλλούμενα τῇ τριμόρφῳ καὶ θεοεϊκέλλῳ εἰκόνι τῶν χαρίτων τοῖς συμπαρεστάτοις περὶ τοὺς δεομένους τοῖς φιλοφρονημένοις δαψιλεστάτῃ χειρὶ τοὺς κάμνοντας, τῆς κηδεμόσι τῶν δυσπραγούντων, τοῖς περιβεβλημένοις τὸν ἀποστίλβοντα χιτῶνα τῆς συνέσεως, τῆς εὐκοσμίας τῆς ἀτυφίας καὶ ταπεινοφροσύνης, τῆς πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἐπιρρεποῦς κλίσεως καὶ συνελόντι φάναι πεπικειλμένον παντεῖω εἶδει ὑψηλῶν καὶ διαπρυσίων προτερημάτων εἰ οἷς ὡς δῶρον ἀρετῆς συμπάροικος μὲν ἔφορος καὶ πρύτανις ἢ θεία χάρις, παρ' ἧς ἰκέτης τε καὶ ὁπαδὸς ἡ τύχη. Εἰς ταῦτα ἀναβλέψας τούτοις τε τεθαρρηκῶς ἐκλιπαρῶν ἀνακαλοῦμαι τὸ Ἰμέτερον προσηγὲς καὶ εὐπρόσιτον ἀποδέξασθαι φιλοφρόνως τὸ νεοτευχὲς μου τοῦτο ἀνάθημα, ὡς μικρόν τε τεκμήριον τῆς εὐγνώμονος ἧς πρὸς ὑμᾶς ἔχω ὑπολήψεως, ὃ καὶ πέπεισμαι ἱκανῶς, οὔτε γὰρ ἄλλος τις οὕτως ἰσμένως καὶ οὕτω φαιδρῶς δέξαιτ' ἂν καὶ ἐναγκαλίσαιτο τὸ πρὸς αὐτὸν προσφερόμενον ὡς ὁ φιλόπατρις τὸ ἐκ τῆς Πατρίδος, διὸ καὶ ὁ διὰ μακροῦ πλανώμενος χρόνου καὶ γοῦν τοῦ τῆς πατρίδος ἰδεῖν καπνὸν ἐφίεται. Οὔτε μὲν δικαιοτέρον ἄλλο ἢ τοῖς οἰκείοις καὶ τὰ ἐκ τῶν οἰκείων ἀνατίθεσθαι. Τὶ δὲ τοῖς φιλοπάτρισι τῶν ἐκ τῆς πατρίδος οἰκειότερον; ἄλλ' οὐδ' αὐτοῖς τοῖς προσφερομένοις ἄλλο πρὸς ἔπαινον προσφυέστερον. Δέξασθαι τοίνυν ἀσμένως εὐγενέστατοί μοι καὶ προσφιλέστατοι τὰ νεοφανῆ πως ταῦτα μαθήματα καίπερ τὴν γέννεσιν ἐξ ἀρχαίων ἔχοντα ἐφευρετῶν πρὸς ἔπαινον τῆς φιλότατης πατρίδος ἐπίδοσίν τε τῶν τοῦ γένους φιλομαθῶν καὶ κλέος ὑμέτερον. Εὐέλπεις γὰρ εἰμὶ τοῖς μὲν ἄλλοις τοῖς φθόνον παντὸς καθαρεύουσι λόγον τε φανῆναι καὶ ὑποδοχῆς ἄξια τοῖς δὲ νέοις μὴ τὴν τυχοῦσαν προμνηστεῦσαι λυσιτέλειαν εἰς τὴν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἐπίτευξιν ἀλλὰ γε καμὶ τῷ ὑπ' ἀγάπης ταῦτα προσκομίζοντι πρὸς ἐνδειξιν τῆς φιλαγάθου ὑμῶν καὶ χρηστοθήτου διαθέσεως τοῦτο καὶ μᾶλλον εἰς καύχησιν καὶ παραμυθίαν τῶν πολλῶν ἐν αὐτοῖς καταβαλλομένων πόνων, πρὸς χάριν πάντως γε τῶν φιλομαθῶν τὸ τοῖς φιλότατοις τε καὶ εὐγενεστάτοις προσενεχθῆναι τῆς πατρίδος γεννήμασιν ὑμῖν δὲ τοῖς ταῦτα φαιδρῶς ἀποδεξαμένοις ἐπιβραβεῦσι ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης καὶ

παροχὺς τῶν ἀγαθῶν, ὑγείαν μακροήμερουσιν καὶ τὴν κατ' ἄμφω εὐδαιμονίαν πρὸς καύχησιν τῆς ἐνεγκούσης καὶ παραμυθίαν τῶν δεομένων.

Τῆς ὑμετέρας πανευκλεοῦς ἐκλαμπρότητος ἐνθερμος πρὸς θεὸν εὐχέτης Μπαλᾶνος Βασιλόπουλος ἀρχιπρεσβύτερος Ἰωαννίνων καὶ Διδάσκαλος»⁽¹²⁾.

Κυρίως ὅμως τὸ Μαρουτσικὸ ὄνομα θὰ μείνει ἀνεξάλειπτο καὶ τιμώμενο ἔσαει ἀπὸ τὴν κοινὴ μνήμη τῆς πόλης μας χάρις στὴ Σχολὴ τῆ Μαρούτσειο, ποὺ ὁ ἀγνὸς πατριωτισμὸς καὶ τὸ φιλογενὲς τοὺς πάθος ἱδρυσε καὶ μὲ τὴν ὁποία θὰ ἀσχοληθοῦμεν ἀμέσως παρακάτω.

1) Ὁ Κ. Μέρτζιος (Ἡπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 178—180) ἀναφερόμενος στὴν καταγωγὴ τῆς Μαρουτσικῆς οἰκογένειας, δημοσιεύει σὲ περίληψη τέσσερες συμβολαιογραφικὲς πράξεις τῶν ἐτῶν 1659, 1662 καὶ 1663 τοῦ ἐν Βενετίᾳ συμβολαιογράφου Ν. Βελάνου ἀπὸ τίς ὁποῖες σαφῶς ἀποδεικνύεται, ὅτι ἀρχικὴ κοιτίδα τῶν Μαρουτσαίων ὑπῆρξε ἡ Παραμυθιά. Ἡ πρώτη ἀπ' αὐτὲς τίς πράξεις συνταχθεῖσα τὴν 15/5/1659 ἀναφέρει, ὅτι ὁ Χρῆστος Μαρούτσης τοῦ Δήμου ἐξ Ἀγίου Δονάτου Παραμυθίας, παρόντων καὶ τῶν ἐξ Ἰωαννίνων μαρτύρων Θεμελῆ Βινότση τοῦ Νικ. καὶ Γεωργίου Ντήλιου τοῦ Ἰω., διορίζει πληρεξούσιους γιὰ τίς ἐμπορικὲς τοῦ στὴ Βενετιά ὑποθέσεις τοῦ Ἰω. Φιλαρᾶ καὶ Ἰω. Σολδάκη. Ἡ δευτέρη γενόμενὴ τὴν 21/9/1659, ἀναφέρει ὅτι ὁ Πᾶνος Μαρούτσης (πατέρας τοῦ Λάμπρου καὶ Σίμωνος) τοῦ ποτὲ Λάμπρου ἐξ Ἀγίου Δονάτου Παραμυθίας, παρουσίᾳ καὶ τῶν μαρτύρων Ἀποστόλου Σεβαστοῦ καὶ Γεωργίου Παπαγιάννη ἐξ Ἰωαννίνων, διορίζει καὶ ἀποκαθιστᾷ πληρεξούσιους τοῦ στὴ Βενετιά τοὺς ἰδιοὺς παραπάνω Φιλαρᾶ καὶ Σολδάκη. Μὲ τὴν τρίτην πράξιν τῆς 19/4/1662, ποὺ συντάχθηκε κατ' ἐντολὴν τοῦ ἰδιοῦ Πάνου Μαρούτση τοῦ ποτὲ Λάμπρου ἐκ Παραμυθίας, διορίζονται πληρεξούσιοι οἱ αὐτοὶ ὡς ἄνω Γιαννιώτες νὰ εἰσπράξουν ἀπὸ τὴν Τράπεζα τοὺς τόκους τῶν καταθέσεων τοῦ. Ἡ τέταρτη τέλος πράξις τῆς 15/3/1663 ἐγκαθιστᾷ τοὺς Μιχ. Λιμπονᾶ καὶ Ν. Φυλακτὸν διαιτητὲς ἐπίλυσης μιᾶς διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ Γεωργ. Κοθώνη τοῦ ποτὲ Θεοχάρη ἐξ Ἄρτης καὶ τοῦ Πάνου Μαρούτση τοῦ ποτὲ Λάμπρου ἐκ Παραμυθίας, σὰν πληρεξούσιου τῆς Θαλάσσης χήρας Παναγ. Πάσχου.

Τέλος ὁ Παραμυθιώτης γιατρὸς Π. Παναγιωτίδης γράφοντας περὶ τοῦ Ἡπειρώτη ἐκδότῃ Πολ. Λαμπανιτζιώτῃ (Ε. Φ. Σ. Κωνσταντινουπόλεως 1895—99, σελ. 325—6), ἀναφέρει σωζόμενη παράδοση τοῦ τόπου τοῦ σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἑκατὸ περίπου οἰκογένειες ἀπὸ τὴν Παραμυθιά καὶ τὰ περίχωρα μετοίκησαν περὶ τίς ἀρχὲς τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδας ὁμαδικὰ στὰ Γιάννινα «ἐνθα ἡ ἀγαθὴ διοίκησις τοῦ Ἀσλὰν πασιᾶ τοὺς προσεῖλκυσε».

Μεταξὺ δὲ τῶν τότε μετοικησασῶν οἰκογενειῶν ἐκ Παραμυθίας, λέγει, μνημονεύονται αἱ τοῦ Τάτση—Ράμμου, τοῦ Μαρούτση (τοποθεσία τίς καλεῖται οὕτως εἰσέτι παρὰ τὴν Παραμυθίαν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν Ἀγία Κυριακὴ) καὶ τοῦ Μαρούλη ἐξ ὧν ἡ πρώτη ὑφίσταται ἐν Ἰωαννίνοις...».

2. Ὁ Λάμπρος Μαρούτζης κάτοικος Παραμυθίας, πατέρας τοῦ Πάνου, ἐμπορεύονταν καὶ αὐτός, εἰς τοὺς 1648 δέ, χρόνον ποὺ ἀρραβώνιασε μιὰ ἀπὸ τίς κόρες τοῦ—μητέρα τοῦ Ἰω. Πάνου—«ἦταν φτενὸς ἀπὸ σερμαέν...», καθὼς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος ὁ Πᾶνος, γράφοντας ἀπὸ τὰ Γιάννινα (19/7/1693) στὸ συμπέθερό καὶ συνεργάτη τοῦ Ν. Γλυκῆ, τὸν τυπογράφο. Στὸ ἴδιο αὐτὸ γράμμα τὸν παρακαλεῖ καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ, τοὺς κατόπι εὐεργέτες Λάμπρο καὶ Σίμωνα, εὐρισκόμενους ἀπὸ τὸν χρόνον αὐτὸν στὴ Βενετιά, πὼς «αὐτοῦ εἶναι καὶ τὰ παιδιὰ καὶ ὅλο θέλεις τὰ κουβεντιάσης καὶ αὐτὰ εἰς τὰ νεγότητά μου...» καὶ πὺρ κάτω: «πρινοκόκκια ἐφέτος ἐδῶ εἰς τὰ μέρη τῆς Παραμυθίας καὶ Ἰωαννίνου καὶ λοιποὺς τόπους τῆς μεριάς ταύτης δὲν ἐγίνηκαν...». Καὶ τελειώνει: «τῆς ἔστειλα τσέργαις 70 μὲ διάφορες μάρκες καὶ ἓνα ρολέττο κερί...». Δὲς καὶ Κ. Μέρτζιου: Μικρὸς Ἑλληνομνήμων Β', σελ. 42—44).

3. Ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρον. Β', σελ. 265 σημ. 1) ἀναφερόμενος στὴ Μαρουτσικὴ οἰκογένεια γράφει, πὼς «τῆς ἀξιοσημειώτου ταύτης γενεᾶς καταγομένης ἐκ Παραμυθίας λέγεται ὅτι ὁ πρῶτος αὐτῆς μετερχόμενος τὸ ἀγωγιατικὸν ἔργον εὗρεν εἰς μέρος θησαυρόν, δι' οὗ πλουτίσας ἀπεκατέστη ἐν Ἰωαννίνοις...» πρᾶγμα ποὺ δὲν φαίνεται ν' ἀνταποκρίνεται στὰ πράγματα, γιὰτὶ ἀπὸ τὴν διαθήκην τοῦ Λάμπρου, ὅπου αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀποκαλεῖ τὸν ἐργαζόμενον στὴ Βενετιά Γιαννιώτην ἔμπορον Π. Θεοδοσίου πρωτεζάδελφο, συμπεραίνω, πὼς ἡ μάνα τοῦ ἦταν Γιαννιώτισσα τὸ γένος Θεοδοσίου, λόγος πρόσθετος γιὰ τὸν ὅποιον μετὰ τὸ θάνατον τοῦ πάπου τοῦ ἐγκαταστάθηκε ὁ πατέρας τοῦ Πάνου Μαρούτζης στὰ Γιάννινα.

4. Γιὰ τὸν ἐμπορικὸν συνεταρισμὸν τῶν Μιχ. Γλυκῆ καὶ Πάνου Στράτη ἀπὸ Παραμυθιά δὲς περισσότερα εἰς Ἡπ. Χρον. Δ', σελ. 64 καὶ Γ', σελ. 14.

5. Φωτογραφία τοῦ δημοσίεψε ὁ Μέρτζιος (Ἡπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 178). Μέχρι τοῦ 1936 τουλάχιστον, τὸ σπῖτι τῶν Μαρουτσαίων ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑφίσταται στὴ συνοικίᾳ Καστέλλο τῆς Βενετίας δίπλα σ' ἐκεῖνο, ἐπίσης μεγαλόπρεπο, τῶν Καραγιανναίων, ὄντας ἰδιοχτησίᾳ τοῦ Ἰταλοῦ Πελεγκρίνι, προξένου τοῦ Βελγίου.

6. Οί Μαρουτσαίοι, πλὴν τῆς εἰς Βενετιὰ ἀποκτηθείσης εἰς διάστημα 60 περίπου ἐτῶν (1758) κολοσσιαίας περιουσίας, διέθεταν ἐπίσης ἀξιόλογη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κινητὴ καὶ ἀκίνητη στὰ Γιάννινα καὶ τὴν περιοχὴ τους (χωριὰ Ζέλοβα, Ζίτσα, Πλαίσια κ.ά.) καὶ Ἄρτα (χωριὰ Κωστακίνα, Κομπότι, Μουλιανά). Στὸ εὐρύχωρο μάλιστα αὐτῆς τῆς τελευταίας πόλης ἀρχοντικό τους, κείμενο στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Θεοδώρας, στεγάστηκε τὸ κατὰ τὸ 1705 ἰδρυθὲν Γαλλικὸ Προξενεῖο. Πρόξενός του ἐχρημάτισε μετὰ τὸ 1724 καὶ ὁ Ἀναστάσιος Μαρούτσης, ἀδερφὸς τῶν εὐεργετῶν Λάμπρου καὶ Σίμωνος. (Δὲς καὶ Σερ. Ξενοπούλου: Δοκίμιον περὶ Ἀρτης, σελ. 14). Περισσότερα γιὰ τὴ Μαρουτσαϊκὴ περιουσία δὲς εἰς Ἡπ. Χρ. ΙΑ', σελ. 307 κ.κ., ὅπου καὶ λεπτομερὴς σχετικὴ ἐκθεση.

7. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι σ' αὐτὴ τοῦ τῆ διαθήκη ὁ Σίμων, κοντὰ στὶς ἄλλες παροχές, συνιστᾷ καὶ πρωτοτόκια μὲ ποσὸ 200.000 δουκάτα (28.000 λιρῶν χρυσῶν) ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Χριστοδούλου καὶ ἀνεψιοῦ τοῦ Πάνου καὶ τῶν ἀρρένων διαδόχων τους, πρᾶγμα ποῦ δεῖχνει τὴν πατριαρχικὴ συγκρότηση τῆς Μαρουτσαϊκῆς οἰκογενείας καὶ τὴν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἀγάπης καὶ ἀλληλοεκτίμησής. (Δὲς καὶ Ἡπ. Χρ. ὁ.π., σελ. 173).

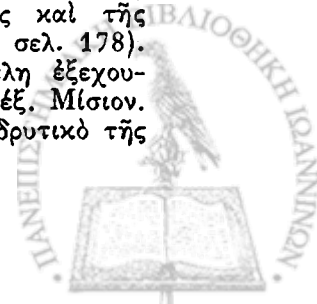
8. Γιὰ τὴ σύγκαιρη πάλι φιλογενῇ καὶ φιλάνθρωπῃ δραστηριότητῃ τῆς Ἑλένης Μαρούτση, θυγατέρας τοῦ Ἀναστασίου, συζύγου δὲ τοῦ Θωμᾶ Καραγιάννη, νὰ τι γράφει ὁ Λόγιος Ἑρμῆς (1817, σελ. 434—436): «Μανθάνομεν πρὸς τούτοις ἀπὸ τὰς εἰς τὰ Δημόσια Ἀρχεῖα τῆς λαμπρᾶς νήσου Κερκύρας σωζομένης αὐθεντικᾶς μαρτυρίας, ὅτι ἡ ρηθεῖσα αἰδίδιμος καὶ σεβασμιωτάτη γυνή, μεταξὺ τῶν ἄλλων πολλῶν θεαρέστων καὶ γενναίων ἔργων, ὅσα ἐπραξε συμφῶνως μετὰ τοῦ μακαίτου συζύγου αὐτῆς εὐγενεστάτου κυρίου Θωμᾶ Καραϊωάννου ἐν ἔτει 1770 δηλ. εἰς τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων ὅτε ἔγινε καὶ ἡ ἄλωση τοῦ Μωρέως, κατέβαλλον ἀξιόλογον ποσότητα πεντακισχιλίων χρυσῶν νομισμάτων (φλωρίων) διὰ νὰ ἐξαγοράσωσι ὁλοκλήρους οἰκογενείας τῶν ὁμογενῶν μας χριστιανῶν ὁδυρομένους ἀπὸ σκληρὰν αἰχμαλωσίαν. Οὕτως ἀπέλαβον οἱ ἄθλιοι ἐκεῖνοι ὅχι μόνον τὴν γλυκυτάτην ἐλευθερίαν ἀλλὰ καὶ κατοικίαν καὶ ἐνδύματα καὶ τροφὴν εἰς Κέρκυραν καθ' ὅλον τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῶν ἐντίμως ὑπανδρεύθησαν καὶ ὅσοι διὰ τὴν ἡλικίαν των καὶ φυσικὴν διάθεσιν ἦσαν εἰς τοῦτο ἐπιτήδευτοι, ἐδιδάχθησαν γράμματα καὶ τέχνας. Τούτων δὲ πάντων τῶν μεγάλων καλῶν ἡξιώθησαν διὰ τῆς φιλογενοῦς προμηθείας καὶ πλουσιοπαρόχου δαπάνης τῶν αἰμυνήστων συζύγων Καραϊωάννη. Μετὰ δὲ τὴν κήρυξιν τῆς εἰρήνης ἐστάλησαν ἅπαντες μὲ τὰ χρειώδη ἐφόδια εἰς τὴν πατρίδα των... Ἡ ρηθεῖσα αἰμυνηστος κυρὰ Ἑλένη Μαρούτση—Καραϊωάννη τοιοῦτοτρόπως ἐξηκολούθησε ἐν Ἑνεταῖς μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς αὐτῆς ἐν βαθεῖ γήρατι ἀφικομένη, καταλαμπρύνουσα τὰς ἡμέρας ἀπάσας τοῦ βίου της μὲ ἀπείρους ἐλεημοσύνας καὶ ἀγαθοεργίας πρὸς τοὺς πένητας καὶ ὀρφανούς...».

Στὸ ναὸ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν στὴ Βενετιὰ, σώζεται ἡ ἐπιτύμβια πλάκα αὐτῆς τῆς Ἑλένης Μαρούτση μὲ τὴν ἐπιγραφή: «Ἑλένη θυγάτηρ Ἀναστασίου Μαρούτση καὶ σύζυγος Θωμᾶ Καραϊωάννη εὐπατριδῶν Ἰωαννίνων κεκοσμημένη ἦθεσι καὶ ἔργοις Χριστιανικοῖς ζήσασα ἔτη Π' ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ταπεινώσει καὶ ἀφθονοπαρόχῳ ἐλεημοσύνῃ τοῖς ἐπιδεομένοις παρέχουσα...αωγ'» (Ἡπ. Χρ., ὁ.π., σελ. 151).

9. Στὴ Βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Βενετίᾳ Μουσείου Κορρέρ, καθὼς πληροφορεῖ ὁ Μέρτζιος («Ἡπ. Ἑστ.», 1962, σελ. 384), εὐρίσκονται 12 τόμοι δερματόδετοι περιέχοντες διάφορα ἔγγραφα καὶ ἐκθέσεις πληροφοριοδοτῶν τῆς Αὐστριακῆς στὴν πόλιν αὐτὴ Ἀστυνομίας. Στὸν ὑπ' ἀριθμ. 11 τόμο περιέχεται ἐκθεση ἐμπιστευτικὴ μὲ ἡμερομηνία 29/5/1822 ἀναφερόμενη στὸ γνωστὸ Κερκυραῖο λόγιον Ἀνδρέα Μουστοξύδη, ποῦ κινόνταν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ δραστήρια μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετιᾶς ἐκθειάζοντας τὶς προόδους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. «Ὁ Μουστοξύδης, γράφει μετὰ ἄλλων ἡ ἐκθεση, διαμένει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μαρκησίου Μαρούτση μὲ τὸν ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς ἀρίστους σχέσεις ἀπὸ μακροῦ χρόνου. Εἰς τὸ σπῖτι τοῦ Μαρούτση ἅμα ὡς ἐξεργάγῃ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις συνεννοοῦντο μετὰ τῶν καὶ ἐφρόντιζον νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Πρίγκιπα Ὑψηλάντην, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Μαρούτσης ἀπέστειλε πολλὰς φορὰς μεγάλα χρηματικὰ ποσά, ἵνα ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπιχείρησίν του. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὁ ἀποστάτης Πρίγκιψ Ὑψηλάντης ἔστειλε εἰς τὸν Μαρούτση ἐν δῖπλωμα διὰ τοῦ ὁποῖου τὸν διορίζει πρίγκιπα τῆς Ἡπείρου, ὁ δὲ Μαρούτσης ἐνθουσιασθεὶς διὰ τὴν τοιαύτην τιμὴν ἐδείκνυε τὸ δῖπλωμα εἰς διαφόρους φίλους του καὶ ὁπαδούς τινὰς ἐκ τῶν ὁποίων γνωστοί μου μοῦ τὸ ἀνέφεραν καλῇ τῇ πίστει. Τώρα μανθάνω ὅτι ὁ Μ. εὐρίσκεται εἰς Βιέννην ὅπου ἐλπίζει ὅτι θὰ ἔλθῃ εὐκολώτερον εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν πρίγκιπα τῆς Μολδαβίας».

9α. Σχετικὴ ἀναγραφὴ ἀποκείμενη στὰ ληξιαρχικὰ βιβλία τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βενετιᾶς ἀναφέρει: «1846 Φεβρ. 20. Μαρούτσης Κωνσταντῖνος ἐτῶν 61 Μαρκησιος, Ἰππότης νῦν Τσιαμπελᾶνος τῆς Α.Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος πασσῶν τῶν Ρωσιῶν καὶ Ταξιάρχης τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου Ἱεροσολύμων. Ἀγαμος γεννηθεὶς ἐν Ρωσίᾳ καὶ νῦν κατοικῶν ἐν Βενετίᾳ συνοικία Μπράγορα, υἱὸς τῶν ἀποβιωσάντων μαρκησίου Πάνου Μαρούτση πατρὸς καὶ τῆς πριγκ. Ζωῆς Γκίκα μητρός. Ἀπέθανε σήμερον ἐξ ἀποπληξίας...» (Ἡπ. Χρ., ὁ.π., σελ. 178).

10. Ὡς σημειωθῇ πὼς οἱ δύο θυγατέρες τοῦ Χριστοδούλου παντρεύτηκαν μέλη ἐξεχουσῶν τὴν ἐποχὴ τους Γιαννιωτικῶν οἰκογενειῶν τοὺς Ἀναστάσιον Δρόσον καὶ Ἀλέξ. Μίσιον. Αὐτὸν δὲ τὸ Χριστόδουλο ἀπαντοῦμε ὑπογράφοντα μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ στὸ ἰδρυτικὸ τῆς

μονῆς Παλιουρῆς (1733). Ἡ γυναίκα του Μπενέτα ἦταν κόρη τοῦ Πάνου Λεοντάρη Καραϊωάννη.

11. Γιά τοὺς Καραγιανναίους, τὴν ἄλλη ἐξέχουσα καὶ σύγχρονη τῶν Μαρουτσαίων Παργινῆς καταγωγῆς Γιαννιώτικη οἰκογένεια μεγαλεμπόρων τῆς Βενετιᾶς, μὲ τὴν ὁποία οἱ τελευταῖοι εἶχαν συνδεθῇ μὲ στενοὺς συγγενικοὺς δεσμούς, δές: Ἀραβαντινοῦ Χρονογρ. Β', σελ. 262, Ἡπ. Χρονικά ΙΑ', σελ. 140—151 καὶ Λέοντος Μελά: Σελίδες τῆς Ἡπείρου, σελ. 140—143.

12. Καὶ ὁ Ἀντώνιος Στρατηγὸς ὁ Κρῆς διδάσκαλος τοῦ Κοτουνιανοῦ Διδασκαλείου τῆς Πάδουας, ἀφιερώνει τὴν μεταγλωττισμένη ἀπὸ τὸν ἴδιο «Βατραχομουμαχία» τοῦ Ὀμήρου, τὴν περιλαμβανόμενη στὶς ἐκδόσεις Γλυκῆ τοῦ 1745 (Ἡπ. Χρ. Γ', σελ. 84), «τοῖς ἐκλαμπροτάτοις καὶ εὐγενεστάτοις Κυρίοις Πάνω καὶ Ζαχαρίᾳ Μαρούτση...» ὁ δὲ ἐπίσης Κρητικὸς Κήρυκος Χαιρέτης ἐκδῶσας στὴ Βενετιὰ τὸ 1793 «Ἱστορίαν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουίγκι ΙΣΤ'» τὴν προσεφώνησε «τῷ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι κυρίῳ κυρίῳ Μαρκ. Λάμπρῳ Μαρούτση». (Ἀ. Βρεττοῦ: Νεοελ. Φιλ. Β', σελ. 94).

Τέλος ὁ Γιαννιώτης ἱατροφιλόσοφος Ἀλέξ. Καγκελάριος μαθητὴς τοῦ Σουγδουρῆ τὸ μὲ τίτλο «Βίβλος ἐνιαύσιος τὴν ἅπασαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν ἀνελλιπῶς περιέχουσα» ἐκδοθὲν στὴ Βενετιὰ ἀπὸ τὴν τυπογραφία τοῦ Δ. Θεοδοσίου κατὰ τὸ 1775 ἔτος ἔργο του, «τῷ ἐντιμωτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ κυρίῳ κυρίῳ Πάνῳ Μαρούτζη τοῦ ποτὲ Ἀναστασίου εὐπατρίδῃ Ἰωαννίνων» προσφωνεῖ. (Κατάλ. Βιβλιοθ. Κοζάνης ἀρ. 576).

Β'. ΜΑΡΟΥΤΣΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ

1) Ἱδρυση καὶ λειτουργία.

Περὶ τὰ μέσα τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδας λειτουργοῦν στὰ Γιάννινα δύο ἀνώτερες σχολές—φροντιστήρια καθὼς ἐλέγονταν τότες—τοῦ Γκιούμα, διευθυνόμενη ἀπὸ τὸν Μπαλάνο Βασιλόπουλο, γνωστότερη καὶ σὰν Πρώτη καὶ τοῦ Ἐπιφάνειου, ἡ καὶ Δευτέρα λεγόμενη, στὴν ὁποία ἐδίδασκε ἀπὸ τὸ 1742 ὁ ἐπίσης Γιαννιώτης δάσκαλος καὶ κατόπιν ἐπίσκοπος Παραμυθίας Παῖσιος Δήμαρος, μαθητὴς τοῦ Μπαλάνου. Ἡ Μεγάλῃ ὁμῶς φήμῃ ποὺ εἶχαν προσδώσει κατὰ τὸ παρελθὸν στὶς σχολές αὐτὲς δασκαλικά ὀνόματα σὰν τοῦ Μακρῆ, Σουγδουρῆ, Μιχ. Μήτρου, Παπαβασιλόπουλου καὶ Ἀνθρακίτη, εἶχε ἀρχίσει νὰ καταπέφτῃ, ἐπειδὴ οἱ Διευθυντές τους τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν ἦταν, παρὰ τὶς φιλότιμες προσπάθειές τους, τοῦ ἀναστήματος τῶν σοφῶν προκατόχων τους. Ὁ Μπαλάνος, ἱκανὸς δάσκαλος «καίτοι οὐδὲν τῆς Εὐρώπης μέρος ἐπισκεφθείς», συντηρητικὸς ὁμῶς ἀπὸ καταγωγή καὶ φανατικὰ προσηλωμένος στὴν παράδοση, ὑπῆρξε, παρ' ὅ,τι μαθητὴς τοῦ Ἀνθρακίτη, ἐχθρὸς κάθε νεωτεριστικῆς κίνησης. Ἐδίδασκε κατὰ τὸ παλαιὸ σχολαστικὸ σύστημα, ἀποκλείοντας κάθε νεώτερη μέθοδο ἢ θεωρία, Δυτικῆς βέβαια προέλευσης, σὰν ἄθεη, καὶ παρακωλύοντας κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ καὶ τὴν πρόοδο τῆς παιδείας στὸν τόπο. «Ὅλοι ἦσαν, γράφει χαρακτηριστικῶτα Δάσκαλος τῆς ἐποχῆς, πάντα τὰ Σχολεῖα τῶν σχολαστικῶν ἐν οἷς ἐπτύσσετο τὸ ὕδωρ αἰὲ καρτερικῶς, αἰὲ μετὰ κόπον, ἐν οἷς ὁμῶς τὸ ὕδωρ αἰὲ διέμενε ὕδωρ». Τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς μισοξενίας καὶ ἀποστροφῆς τοῦ πρὸς τὶς νεώτερες ιδέες ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας ἐνέπνεε ὁ Μπαλάνος καὶ στοὺς μαθητὲς καὶ τὰ παιδιά του, ποὺ τὸν διαδέχθηκαν στὴ διεύθυνση τῆς σχολῆς, σὲ τρόπο ὥστε νὰ καταστῇ αὐτὴ ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα, μέχρι δηλαδὴ τὴν ὀριστικὴ τῆς ἐκλειψῆς (1820), κέντρο ἀναρχισμού καὶ συντήρησης. Τὰ ἴδια μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὴν ἄλλη Σχολὴ τὴν Ἐπιφάνειο, μετὰ τὴν περὶ τὸ 1736 τοποθετούμενη ἀποχώρηση ἀπ' αὐτὴ τοῦ Ἀνθρακίτη, ἡ ὁποία ἐπὶ πλέον καὶ χάσματα κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴ λειτουργία παρουσίαζε καὶ δάσκαλο κατώτερο ἀπὸ τὸ Μπαλάνο διέθετε. Αὐτὴ σὲ γενικὲς γραμμὲς ἦταν ἡ κατάστασις τῶν Σχολῶν καὶ τῆς ἀνώτερης παιδείας στὴν πόλιν μας κατὰ τὴν περίοδο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ.

Ἀπόλυτα ἐνήμεροί τῆς ἦταν οἱ διοικοῦντες τὴν Ἡπειρωτικὴν παροικία τῆς Βενετιᾶς, μέλη ἐξέχοντα τῆς ὁποίας εἶχαν ἰδρύσει παλαιότερα καὶ μὲ γενναῖες χορηγίες προικοδοτήσῃ τὶς Σχολές μας, καὶ φυσικὰ δὲν παρέλειπαν νὰ ἐκφράζουν τὶς

άνησυχίες τους για την ανεπαρκή και καθυστερημένη μόρφωση τῶν νέων τῆς γενέτειρας. Ἀνάμεσα στοὺς πατριῶτες αὐτοὺς πρῶτοι καὶ καλύτεροι, διακρινόμενοι γιὰ πλοῦτο καὶ φιλογένεια στάθηκαν οἱ ἀδελφοὶ Λάμπρος καὶ Σίμων Μαρούτσηδες, οἱ ὁποῖοι εἶχαν κατὰ τὸ παρελθὸν μὲ παντοειδεῖς παροχὰς συμβάλει στὴν ἀπρόσκοπτη καὶ ἀποδοτικὴ λειτουργία τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τῶν Γιαννίνων. Ἡ ἀσύγχρονη ὅμως παρεχόμενη σ' αὐτὰ παιδεία ἀπὸ δασκάλους στερημένους εὐρωπαϊκῆς μόρφωσης καὶ ἡ ἐπιθυμία τους νὰ θεραπεύσουν τὸ κακὸ, τοὺς ὥθησε στὴ λήψη ριζικῶν μέτρων. Ἀρχικὴ βέβαια σκέψη τοῦ πρώτου διαθέτη Λάμπρου, ἦταν νὰ διορισθῇ στὸ ἤδη ὑφιστάμενο ἱεροσπουδαστήριον Γκιούμα, τὸ διευθυνόμενο ἀπὸ τὸ Μπαλᾶνο, καὶ ἄλλος διδάσκαλος «διακεκριμένης καὶ ἐξαιρετικῆς μορφώσεως μὲ ὑποχρέωσιν τοῦ ἰδίου νὰ διδάσκη εἰς τὰ Γιάννινα τὰς ἐπιστήμας...», καθὼς λέει στὴ διαθήκη του, εἰς τὸν ὁποῖο θὰ δίνεται τὸ ἐτήσιο ἔσοδο τῶν 5.000 δουκάτων, κατατεθέντων πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἴδιον. Μετὰ τὸ θάνατο ὅμως τοῦ Λάμπρου, ἐπισυμβάντα καθὼς εἶδαμε τὸ 1739, ὁ ἀδελφὸς καὶ κληρονόμος τοῦ Σίμων διαθέτοντας ἄφθονα χρηματικὰ μέσα καὶ ἐπιθυμῶντας νὰ ἐκσυγχρονίσῃ τοὺς ὁμοεθνεῖς του, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ μεταρρυθμιστικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴ Δύση, ἀναλογιζόμενος δὲ ὅτι συνεργασία παρόμοιου Δασκάλου μὲ τὸ συντηρητικὸ καὶ μισόξενο Μπαλᾶνο θὰ ἦταν ἀδύνατη, προῆλθε στὴν ἀπόφαση νὰ ἰδρύσῃ τρίτο σχολεῖο στὰ Γιάννινα⁽¹⁾ καὶ πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ περὶ τὸ 1740 καὶ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Μαρίνας, «ὠκοδόμησεν δι' ἰδίων ἐξόδων ἓν νέον ἱεροσπουδαστήριον ἐν Ἰωαννίνοις μὲ κατάλληλον κατοικίαν διὰ τὸν διδάσκαλον καὶ μαθητὰς μὲ ὅλας τὰς σχετικὰς ὑπηρεσίας καὶ προέβλεψεν διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ διδασκάλου καὶ τὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ του» ἀμέσως δὲ βοηθούμενος καὶ ἀπὸ τὸν ἀνεψιὸν του Ζαχαρία, τέθηκε σὲ ἀναζήτησιν τέτοιου προσώπου ἄξιου τῶν προσδοκιῶν καὶ ἀπαιτήσεών του. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ φοιτοῦσε στὸ Πανεπιστήμιον τῆς γειτονικῆς Πάδουας σταλμένος ἀπὸ τὰ Γιάννινα μὲ ἐνέργειες τοῦ δασκάλου του Ἀνθρακίτη, τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε ἄριστος μαθητὴς καὶ ἐξόδα φιλογενῶν ἐμπόρων τῆς ἴδιας πόλης, ὁ νεαρὸς Ζακύνθιος Εὐγένιος Βούλγαρης.

Κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴ Βενετιὰ γνωρίστηκε μὲ τοὺς Μαρουτσαίους στοὺς ὁποίους ἔδωκε τὸν καιρὸ νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἀνώτερη παιδείαν καὶ τὰ λαμπρά του προτερήματα, τὸν ἐπροσκάλεσαν δὲ κάποιον σαρακοστὴ (Ὁ Ἰ. Βελουῆδος—Ἑλλ. Ὁρθ. ἀποικία ἐν Βενετιᾷ σελ. 126—ἀναφέρει ἀόριστα τὸ ἔτος 1741) νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον στὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τὸν Ἅγιον Γεώργιον τῶν Γραικῶν. «Ἡ πολυμαθεία του, γράφει ὁ Κούμας (Ἱστορ. Ἀνθρ. πράξ. IB' σελ. 569), ἐκφραζόμενος μὲ εὐγλωττίαν μεγάλην ἐξέπληξε τοὺς ἀκούοντας. Οἱ Μαρουῖτσοι ἐμαγεύθησαν ἀπὸ τὰς χάριτάς του καὶ ἀπεφάσισαν μαζὶ μὲ τὸν ὑλικὸν πλοῦτον τὸν ἐκ τῆς ἐμπορίας συναζόμενον, νὰ στείλωσιν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ τὸν ἀνεκτίμητον τοῦτον θησαυρόν. Τὸν ἐκατάπεισαν νὰ γίνῃ διδάσκαλος τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὸν ἐξαπέστειλαν ἐκεῖ».

Ὁ Εὐγένιος ἔφθασε στὰ Γιάννινα περὶ τὰ τέλη, πιστεύουμε, τοῦ ἰδίου χρόνου (1742). «Ἀκριβῶς νὰ προσδιορίσω τὸν καιρὸν, λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κούμας, δὲν δύναμαι, ἐπεὶδὴ μ' ἐλλείπει πᾶσα ἐγγραφὸς πηγῇ». Πάντως γιὰ τὸ χρόνο τῆς ἐδῶ ἀφιξῆς του δὲν διατυπώθηκε ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ βιογράφους του καμμιὰ ἀντίρρηση, ἀπὸ συμφώνου δὲ ὅλοι τοὺς δέχονται αὐτὸ τὸ 1742. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Εὐγενίου στὴν πόλιν μας, ἡ νέα σχολὴ ἡ Μαρουτσαϊκὴ ἡ Μαρουτσαῖος ἐπονομασθεῖσα, ἄνοιξε τὶς πύλες της, πλῆθος δὲ μαθητῶν «ὡς διψῶσαι ἔλαφοι» κατέφθαναν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας γιὰ ν' ἀκούσουν τὰ ὑψηλά του μαθήματα. Ὁ μισθὸς του τῶν 500 γροσίων τὸ χρόνο, ποὺ ἀρχικὰ τοῦ χορήγησαν οἱ Μαρουτσαῖοι, μᾶλλον ἀνεπαρκὴς γιὰ τὶς ἀνάγκες του, θὰ ἀποτελέσῃ, καθὼς θὰ ἰδοῦμε, πρόσθετο λόγος ἀπομακρύνσεώς του ἀργότερα ἀπὸ τὴ Σχολή. Πάντως ἡ

λειτουργία της άρχισε υπό τούς καλύτερους οίωνούς, ταχύτατα δὲ ἡ φήμη της διαδόθηκε πρὸς κάθε κατεύθυνση. Πολλοὶ τότε ἀπὸ τούς μαθητὲς τοῦ Μπαλάνου, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ οἱ Γιαννιώτες Ἀναστάσιος Μοσπινιώτης, διαδεχθεὶς μετ' ὀλίγο τὸν Εὐγένιο στὴ Σχολαρχία τῆς Μαρουτσείου, καὶ ὁ Θεόφιλος Παπαφίλου, ὁ κατόπιν χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος Καμπανίας⁽²⁾, ἐγκατέλειψαν τὴ Σχολή του καὶ ἐπύκνωσαν τίς τάξεις τοῦ νέου ἰδρύματος, προκειμένου νὰ ἀκροασθοῦν τὸν μόλις ἀπὸ τῆς Δύσης ἐπιστρέψαντα καὶ ἄριστα ἐκεῖ καταρτισθέντα νέον Σχολάρχην του. Μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρεται ἀκόμη καὶ ὁ σοφὸς Μετσοβίτης Νικόλαος Ζερζούλης, διδάσκαλος ἀργότερα στὴν Ἀθωνιάδα Σχολή, ὅπου ἀντικατέστησε τὸν Εὐγένιο (1759), τοῦ φλογεροῦ διδάχου καὶ ἐθναπόστολου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Ὁ Ζερζούλης αὐτὸς «ἐπιθυμῶν μὲν, καθὼς γράφει ὁ Γ. Αἰνιάν, (Συλλογὴ ἀνεκδότων Εὐγ. Βουλγάρεως σελ. ιγ'—ιδ') τὴν ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων, μὴ πειθόμενος δὲ εἰς τὰς διατάξεις τῆς Σχολῆς, ἐπειδὴ παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν ὁ Εὐγένιος «νὰ ὑπόκειται εἰς τὰς διατάξεις ὡς οἱ ἄλλοι μαθηταί, ἀνεχώρησεν εἰπών, ὅτι ἀπέρχεται καὶ αὐτὸς καὶ διδάσκεται ἐκεῖ ὅπου ἐδιδάχθη καὶ ὁ Εὐγένιος». Ἀπειλὴ τὴν ὁποία ἐπραγματοποίησε ἀργότερα ὁ Ζερζούλης «ἀπελθὼν, καθὼς ἀναφέρει ὁ Σάθας, εἰς Βενετίαν καὶ ἐκεῖθεν ἐπισκεφθεὶς πάσας σχεδὸν τὰς Ἀκαδημίας τῆς Εὐρώπης (1752—1759)».

Ἡ ἀποπομπὴ τοῦ Ζερζούλη ἀπὸ τῆς Σχολῆς, μὴ δεχομένου νὰ ὑπόκειται στὶς διχτάξεις της ἐπειδὴ, καθὼς δικαιολογοῦνταν, ἐχρημάτισε κι' ὁ ἴδιος ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν (1736—1748) εἰς Τρίκαλα σχολάρχης, ἀδιαφορῶντας ἂν ἡ ἀταξία αὐτῇ παρεμπόδιζε τὴ διδασκαλία καὶ τὴν ὁμαλὴ λειτουργία τοῦ Ἰδρύματος, μαρτυраεὶ τοὺς αὐστηροὺς κανόνες πάνω στοὺς ὁποίους θεμελίωσε τὴ ζωὴ τῆς Μαρουτσείου ὁ Εὐγένιος, τὴν ἀκριβῆ δὲ τήρησή τους ἀξίωκε ἀπαρέγκλιτα ἀπὸ τούς μαθητὲς του. Ἐπιθυμῶντας δὲ νὰ ἀποδώσῃ κατὰ κάποιον τρόπο τὰ τροφεῖα πρὸς τὴν πόλιν τῶν Γιαννίνων, πού τὸν ἐξέθρεψε καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους παλαιότερα τὸν εὐεργέτησε, ἐπιδόθηκε μὲ πίστη καὶ ἐνθεο ζῆλο στὸ διδασκαλικὸ του ἔργο. «Ἦρχισε, γράφει ὁ Κούμας, (ὅ.π.) νὰ διδάσκῃ τὰ νέα φιλοσοφήματα τοῦ Λωκίου, Λεῖβνιτίου καὶ Οὐολφίου, τὰ ὁποῖα σιμὰ τοῦ νεωτερισμοῦ τὰ ἀνέδειχνεν ἀξιοτιμητότερα ἢ εὐγλωττία καὶ ἡ πολυμαθία τοῦ ἀνδρὸς ὅστις ἀνεμίγνυε θαυμασίως παλαιὰ καὶ κοινά». Ἐδίδασκε ἀκόμη Ἕλληνες συγγραφεῖς, κατὰ τίς νεώτερες ἐπιστημονικὲς μέθοδες, χωρὶς δηλαδὴ τὴν ἐπάρατη ψυχαγωγία τῶν παλαιότερων καὶ συγχρόνων του διδασκάλων καὶ ἐπὶ πλέον λατινικά, μαθηματικά καὶ φυσικά, χρησιμοποιῶντας γιὰ πρώτη φορὰ σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα τὸ πείραμα πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς θεωρίας. Μετέφρασε ἀκόμα καὶ παρέδιδε καθὼς μνημονεύει ὁ μαθητὴς του Ἰωάννης Μοισιόδουκας (Ἀπολογία σελ. 120), τὴ Μεταφυσικὴ τοῦ Ἀντωνίου Γενουηνοῦ τῆς πρώτης ἐκδόσεως «διατρίβων μέρος ἐν τοῖς Ἰωαννίνοις καὶ μέρος ἐν τῇ Κοζάνῃ». Συγκεκριμένα τὰ μαθήματά του παρασκεύαζε ὁ Εὐγένιος χρησιμοποιῶντας δικές του ἐπὶ τοῦτο συνθεμένους γραπτὰς ἐργασίες πρωτότυπες ἢ μεταφρασμένες, οἱ ὁποῖες περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἐκδόθηκαν (1805—1806) στὴ Βιέννη καὶ Βενετία ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ζωσιμάδες. Ἀναφέρω περιληπτικὰ μερικὲς ἀπ' αὐτὲς τῶν πλήρων τίτλων τοὺς ἀναγραφόμενον στοῦ Ἀνδρ. Βρεττοῦ τὴν Νεοελ. Φιλολογία (τομ. Α'). 1) Στοιχεῖα Γεωμετρίας Ἀ. Τακουετίου μετὰ σημειώσεων τοῦ Οὐέστωνος 2) Περὶ συστήματος τοῦ παντὸς ἐπίτομος ἔκθεσις 3) Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς 4) Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς τοῦ Γενουηνοῦ καὶ 5) Κριτικαὶ σημειώσεις ἐπὶ τῶν ὑπομνηματικῶν παρεκβολῶν τοῦ σοφολογιωτάτου ἐν Ἱεροδιακόνοις Νεοφύτου κ.λ.π. ὅλα συντεθέντα ἢ ἐξηλληνισθέντα «ὑπὸ τοῦ πανιερωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κυρίου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ἱεροδιακόνου ἔτι ὄντος καὶ σχολαρχοῦντος ἐν Ἰωαννίνοις... πρὸς ἀκρόασιν τῶν παρ' αὐτῷ μαθητιόντων», καθὼς χαρακτηριστικὰ στοὺς τίτλους τοὺς ἀναγράφουν.

Αὕτῃ δὲ τῇ διδασκείᾳ ὅλη του διεξέρχονταν ὁ Εὐγένιος ἐργαζόμενος ἀπὸ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΗΣ ΣΚΩΤΙΑΣ

Ἐδουάρδε, Ἐδουάρδε!

Τάχα γιατί στάζει αἷμα τὸ σπαθί σου;
 Ἐδουάρδε, Ἐδουάρδε!
 Τάχα γιατί στάζει αἷμα τὸ σπαθί σου;
 Πές μου ποιά πίκρα περπατᾷς κρυφῇ;
 Ἀχ! τὸ καλὸ μου σκότωσα γεράκι,
 Μάννα, Μάννα.
 Ἀχ! τὸ καλὸ μου σκότωσα γεράκι.
 Ὅμοιο μ' αὐτὸ δὲ θὰ βρεθῇ.

Αἷμα τόσο ἄλικο δὲν εἶχε τὸ γεράκι.
 Ἐδουάρδε, Ἐδουάρδε!
 Αἷμα τόσο ἄλικο δὲν εἶχε τὸ γεράκι.
 Γιέ μου ἀκριβέ, στὸ λέω τοῦτο ἐγώ.
 Ἀχ! τὸν καλὸ μου σκότωσα τὸν γρίβα.
 Μάννα, Μάννα.
 Ἀχ! τὸν καλὸ μου σκότωσα τὸν γρίβα,
 Ὅμορφο τόσο καὶ γοργό.

Τὸ ἄτι ἦταν γέρικο. Στὸ στάβλο σου ἔχεις ἄλλα.
 Ἐδουάρδε, Ἐδουάρδε!
 Τὸ ἄτι ἦταν γέρικο. Στὸ στάβλο σου ἔχεις ἄλλα.
 κάποια ἄλλη πίκρα σὲ κρατεῖ.
 Ἀχ! τὸν καλὸ μου σκότωσα πατέρα.
 Μάννα, Μάννα.
 Ἀχ! τὸν καλὸ μου σκότωσα πατέρα.
 Πίκρα δὲν εἶναι σὰν κι' αὐτή.

Καὶ πῶς θὰ παιδευτῆς γιὰ τὸ βαρὺ σου κρῖμα;
 Ἐδουάρδε, Ἐδουάρδε!
 Καὶ πῶς θὰ παιδευτῆς γιὰ τὸ βαρὺ σου κρῖμα;
 Ἡ μάννα γιέ μου τώρα σὲ ρωτᾷ.
 Σ' αὐτὸ κεῖ κάτω θὰ μπαρκάρω τὸ καράβι.
 Μάννα, Μάννα.
 Σ' αὐτὸ κεῖ κάτω θὰ μπαρκάρω τὸ καράβι,
 καὶ θὰ σαλπάρω στ' ἀνοιχτά.

Καὶ τί θὰ γίνουν σπῖτια καὶ καστέλια;
 Ἐδουάρδε, Ἐδουάρδε!
 Καὶ τί θὰ γίνουν σπῖτια καὶ καστέλια,
 μὲ τὴν περήφανη θωριά;
 Ἐρμα νὰ στέκουν ἐκεῖ πέρα ὥσπου νὰ ρέφουν,
 Μάννα, Μάννα.
 Ἐρμα νὰ στέκουν ἐκεῖ πέρα ὥσπου νὰ ρέφουν
 δὲν μπορῶ ἐδῶ νὰ μείνω πιά.

Καὶ τί θ' ἀφήσεις στὰ παιδιὰ καὶ στὴ γυναῖκα;

Ἐδουάρδε, Ἐδουάρδε!
 Καὶ τί θ' ἀφήσεις στὰ παιδιὰ καὶ στὴ γυναῖκα,
 σὰν θ' ἀρμενίζεις μακρὰ ἀποδῶ.
 Πόρτα τὴν πόρτα ἅς ζητιανεύουν τὸ ψωμί τους,
 Μάννα, Μάννα.
 Πόρτα τὴν πόρτα ἅς ζητιανεύουν τὸ ψωμί τους,
 γιατί ποτὲ δὲν θὰ τοὺς ξαναῖδῶ.

Καὶ τί στὴν ἀκριβὴ μαννούλα σου θὰ ἀφήσεις;
 Ἐδουάρδε, Ἐδουάρδε!
 Καὶ τί στὴν ἀκριβὴ μαννούλα σου θ' ἀφήσεις.
 Γιὰ πές μου, γιέ μου καὶ καὶ μέ!
 Ἀχ! τὴ φωτιά τῆς κόλασης σοῦ ἀφήνω,
 Μάννα, Μάννα.
 Ἀχ! τὴ φωτιά τῆς κόλασης σοῦ ἀφήνω,
 τέτοιες ὁρμήγειες ποὺ ἔκανες σὲ μέ.

Ἐλεύθερη ἀπόδοση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

ΣΑΡΑ ΜΠΩΝΤΛΑΙΡ

Ἡ ραγιωμένη Καμπάνα

Γλυκὸ εἶν' ἀντάμα καὶ πικρό, τὶς νύχτες τὶς χειμερινές,
 ν' ἀκοῦς, ἀντίκρου στὴ φωτιά ποὺ τρέμει καὶ καπνίζει,
 σιγὰ - σιγὰ νὰ ὀρθώνονται ἀναμνήσεις μακρονές,
 καθὼς τοῦ σήμαντρου ἡ φωνὴ τὴν καταχνιὰ γεμίζει.

Εἶναι ἡ καμπάνα τυχερή, μὲ τὸ λαρύγγι τὸ γερό,
 ποὺ μ' ὅλα τῆς τὰ γερατειὰ σβέλτα καὶ ἀντρειωμένη,
 χαρούμενα τὸ μῆνυμά της στέλνει τὸ ἱερό·
 παλιδὸς στρατιώτης, ποὺ ἄγρυπνος μέσ' στὴ σκηνή του μένει.

Ἐμὲ ἡ ψυχὴ μου ἐρράγισε. Καὶ ἡ πίκρα ἂν τὴν κινήση
 τὸν κρύον ἀγέρα τῆς νυχτὸς τραγούδια νὰ γεμίση,
 μοιάζει συχνὰ ἡ φωνὴ της, ποὺ ἄψυχη ἀντηχάει,

σὲ πηχτὸ ρόγχο λαβωμένου, ξεχασμένου πλάϊ
 σὲ αἱμάτων λίμνη· ἐπάνω του, σωρὸς οἱ σκοτωμένοι
 καὶ αὐτός, ἀσάλευτος, μέσα σὲ ἀγῶνα ἀνείπωτο πεθαίνει.

Ἀπόδοση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

ΣΑΡΑ ΜΠΩΝΤΛΑΙΡ

Τὸ ὠραῖο Καράβι

ὦ, γόησσα μαλθακή, θέλω νὰ ὑμνήσω τώρα
τὰ τόσα, ποὺ τῇ νιότη στολίζουν δῶρα.
Τὰ κάλλη σου θ' ἀνιστορήσω· ἐκεῖ
σμίγεται ἡ ὠριμότητα καὶ ἡ φύση ἡ παιδική.

Ὅταν ἡ φούστα σου ἡ φαρδεῖα σαρώνει τὸν ἀγέρα,
μοιάζεις σὰν ὄμορφη γαλέρα, ποὺ τραβάει γιὰ πέρα,
μὲ πανικὰ κατάφορτη λινά,
σκαμπανεβάζοντας ἀργά, νωχελικὰ καὶ ὀκνά.

Στοὺς πλούσιους ὤμους, στὸν γερὸ λαιμό σου, ὅλη καμάρι
μὲ ἀλλόκοτη ἀργογέρνει ἡ κεφαλὴ σου χάρη.
Μὲ ὕφος γαλήνιο, θριαμβικόν,
περνᾷς τὸ δρόμο σου, παιδί βασιλικόν.

ὦ, γόησσα μαλθακή, θέλω νὰ ὑμνήσω τώρα
τὰ τόσα, ποὺ τῇ νιότη σου στολίζουν δῶρα.
Τὰ κάλλη σου θ' ἀνιστορήσω· ἐκεῖ
σμίγεται ἡ ὠριμότητα καὶ ἡ φύση ἡ παιδική.

Τὸ πλούσιο στῆθος σου, ποὺ τὸν μοναρὲ τεζάρει,
τὸ στῆθος σου, σὰν ὄμορφο φαντάζει ἐρμάρι,
δπου στίς θύρες του, κυρτές, στιλπνές,
σκαλώνουν, ὅπως στίς ἀσπίδες, οἱ ἀστραπές.

Προκλητικὲς ἀσπίδες μὲ αἰχμὲς ρόζ· ἐρμάρι ἀφρᾶτο,
μὲ γλυκὲς κρύπτες, μὲ ἀγαθὰ πανάκριβα γεμᾶτο·
ἀρώματα, ποτά, κρασιὰ παλιά,
ποὺ ἀναστατώνουν τὸ μυαλό, μαζὶ καὶ τὴν καρδιά.

Ὅταν ἡ φούστα σου ἡ φαρδεῖα σαρώνει τὸν ἀγέρα,
μοιάζεις σὰν ὄμορφη γαλέρα, ποὺ τραβάει γιὰ πέρα,
μὲ πανικὰ κατάφορτη λινά,
σκαμπανεβάζοντας ἀργά, νωχελικὰ καὶ ὀκνά.

Οἱ εὐγενικὲς σου κνήμες, στὰ μετάξια ποὺ ἀναδεύουν,
κρυφοὺς ἀγγρίζουν πόθους, καὶ τοὺς πιλατεύουν,
ὅπως δυὸ μάγισσες ἀδρὺ
ἀνακατεύουν φίλτρο, σὲ δοχεῖο βαρύν.

Τὰ χέρια σου, ποὺ πρῶϊμους ἥρακλεῖς δαμάζουν,
τὸν λεῖτο βόα ἀναγελοῦν στὴ δύναμη, καὶ μοιάζουν
νᾶχουν ἐπίτηδες πλαστῇ

νὰ σφίγγουν ὡς τὸ θάνατο σφιχτὰ τὸν ἐραστή.

Στοὺς πλούσιους ὤμους, στὸ γερὸ λαιμό σου δλη καμάρι,
μὲ ἀλλόκοτη ἀργογέρνη ἢ κεφαλή σου χάρη.
Μὲ ὄφος γαλήνιο θριαμβικό,
περνᾷς τὸ δρόμο σου, παιδί βασιλικό.

Ἀπόδοση : ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

“Ἀφήγησιν,,

Τὴν εὐτυχία τὴν περιμέναμε χρόνια
σκαλίζοντας τὰ ὀνόματά μας περὶ τεχνα
στοὺς φλοιοὺς τῶν βελανιδιῶν,
παίζοντας μὲ τὰ κυπαρισσόμηλα,
ποὺ ἔρριξε στὸ χῶμα ὁ δυνατὸς μεσημεριανὸς ἄνεμος,
μὲ τίς ἀπρόσμενες ἐκρήξεις ἑνὸς μεγάλου θυμοῦ !
Οἱ πλατεῖες ἐρημώθηκαν ἀπὸ τὰ γέλια τῶν παιδιῶν,
ἀπ’ τὰ τραγουδιστὰ καλέσματα τῶν μανάδων.
Ἡ ἀνοιξη ἦλθε χαράζοντας μιὰν ὁλόϊσια χαρακιά
στὰ μάγουλα τῶν κᾶκτων,
σκορπίζοντας ἀδιαφορία γιὰ τὸ πέταγμα τῶν σπουργιτιῶν,
κλείνοντας ἐπιπόλαια τὸ μεγάλο βιβλίο τοῦ ἡμερολογίου,
ποὺ γράφαμε τίς μικρές μας ἀναμνήσεις.
Οἱ ἀνεμόμυλοι φορτώθηκαν τριγωνικὰ φτερά,
γιὰ μανιασμένα κονταροχτυπήματα μὲ τὸ λεβάντε,
τὰ κύματα δυνάμωσαν στὶς ἄκρες τῶν βράχων
κι’ ἄρχισαν νὰ πηδᾶνε στὴ γῆ μας βάνανσα,
μὲ λαχανιασμένες δρασκελιές κουρσάρων.
Εἴμαστε ἔτοιμοι
νὰ ὑποδεχθοῦμε τὸ Μεσσία,
μὰ ἐκεῖνος ἀγνόησε τὴ μετάνοιά μας !..

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΡΔΑΡΗΣ

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

ΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΝ ΓΕΡΑΣ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Ὁ εὐσυνείδητος Ἐπιθεωρητὴς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, τῆς ἀκριτικῆς ἐκείνης περιοχῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἐτοίμασε τὸ ἀπαντητικὸ ἔγγραφο, πρὸς τὸ (Σεβαστὸν Ὑπουργεῖον Παιδείας) μὲ τὸ χέρι στὴν καρδιά, πού ἴλεει ὁ λόγος.

Ὡς τὰ μεσάνυχτα ἔμεινε στὸ γραφεῖο του νὰ τὸ συντάξῃ, νὰ βρῇ τίς κατάλληλες λέξεις, καὶ νὰ αἰτιολογήσῃ σαφῶς, ὅσα ἔθετε ὑπ' ὄψιν τοῦ Σεβ. Ὑπουργείου.

Τέλος, τὸ ξαναδιάβασε, ἔμεινε ἀπόλυτα ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὰ γραφόμενά του, ὅσο καὶ ὑπερήφανος γιὰ τὴν τιμὴ πού γίνεται ἐφέτος στὴ δική του περιοχὴ, καὶ ἀκόμα, ὑπερβέβαιος γιὰ τὴν ἐγκρίση. Τὸ καθάργραψε καὶ τὴν ἐπομένη τὸ ταχυδρόμησε, συστημένο, γιὰ περισσότερη ἀσφάλεια.

Τῇ χρονίᾳ τούτῃ, τὸ περίφημο καὶ τόσο τιμητικὸ Διδασκαλικὸν Γέρας, γιὰ τὸν ἀδικημένο καὶ παραμερισμένο τότε διδασκαλικὸ κόσμο, θὰ δίνονταν στὴ δική του περιοχὴ.

Πρὶν ἀπὸ μερικὲς μέρες, πῆρε ἐπίσημο ἔγγραφο ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο, μὲ τὸ ὁποῖο τοῦ τὸ ἀνακοίνωνε καὶ ἀνέθετε σ' αὐτὸν νὰ διαλέξῃ καὶ νὰ ὑποδείξῃ τὸ κατάλληλο πρόσωπο... «...ὅθεν παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ὥς τὸν πλέον ἀρμόδιον, ὅπως ἐκλέξητε καὶ ἀναφέρητε ἡμῖν, τὸν καταλληλότερον ἐκ τῶν ὑφ' ἡμᾶς ὑπηρετούντων δημοδιδασκάλων... ἵνα ἡ τιμὴ αὕτη ἀποδοθῇ ἐπαξίως εἰς τὸν ἀριστον...».

Τὸ μελέτησε πολὺ τὸ ζήτημα, ὁ καλὸς καὶ δίκαιος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, τὸ ἐξήτασε ἀπ' ὅλες τίς πλευρές, καὶ τέλος ἔκανε τὴν ἐκλογὴ του.

Ἀσφαλῶς πολλοὶ ἦταν οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ οἱ ἀριστοὶ, οἱ ἐργαζόμενοι μετὰ ζήλου, ἀλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωσι, ἓνα καὶ μόνον πρόσωπο, μέσα σ' ὅλους, ἦταν τὸ πιδ ἐνδεδειγμένο νὰ τιμηθῇ. Ἐπρεπε νὰ λάβῃ τὴν ἠθικὴ ἀμοιβὴ τῶσων μόχθων

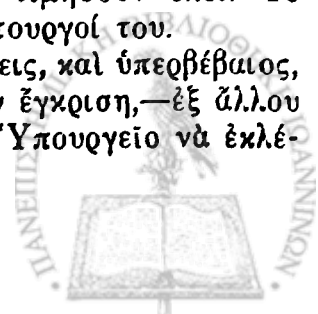
καὶ τῶσων ταλαιπωριῶν, τώρα στὸ τέλος τῆς διδασκαλικῆς του ὑπηρεσίας. Τὸ ἔπαθλον εἰς τὸ τέρμα τῆς πορείας. Κανένας δὲν θὰ ἔφερνε ἀντίρρηση, δὲν θὰ ἐξέφραζε παράπονο, καὶ κανέναν δὲν θὰ ἔθιγε αὕτῃ ἡ ἐκλογὴ. Εἶχε σειρά, εἶχε ἐκτίμησι, εἶχε δικαίωμα, καὶ ἄς μὴν ἀξίωσε ποτὲ τέτοιο πρᾶγμα καί, τὸ πιθανώτερο, νὰ μὴ τὸ σκέφθηκε καὶ ποτέ.

Ἔτσι καὶ παρ' ὅλες τίς ἐνοχλήσεις, καὶ τίς πιέσεις—ἔφτασε μάλιστα νὰ θίξῃ καὶ δυσμενῇ μετάθεσι—τοῦ βουλευτῆ τῆς περιφέρειας, γιὰ ἄλλο πρόσωπο δικό του, αὐτὸς ἔμεινε ἀκλόνητος στὴ γνώμη του καὶ στὴν ἀπόφασί του.

Τὸ Διδασκαλικὸν Γέρας ἔπρεπε νὰ τὸ πάρῃ «ἡ παλαίμαχος, ἡ ἐπὶ τεσσαράκοντα συναπτᾷ ἔτη, ὑπηρετήσασα λίαν εὐδοκίμως εἰς τὴν παραμεθόριον, ἡ ἀναλώσασα τὸν βίον της εἰς τὴν ἐκπαιδεύσιν πολλῶν γενεῶν, ἡ μεταλαμπαδεύσασα εἰς τοὺς Ἑλληνόπαιδας... Μαριάνθη Γ...». Τόσος μάλιστα οἶστρος τὸν εἶχε καταλάβει καὶ τὴ συγκίνησι, ἀραδιάζοντας τίς ἀρετὰς καὶ τὴ δράσι τῆς (παλαιμάχου Μαριάνθης), πού τὸ ἔγγραφο, ἀπὸ τυπικὸ καὶ λιγόλογο, (ἔχομεν τιμὴν νὰ ἀναφέρωμεν...) ὅπως ἀρμόζει πρὸς ἀνωτάτην ἀρχήν, ἐγινε τὸ χρονικὸ τῆς ζωῆς της καὶ τὸ κλέος τῶν ἔργων της.

Γράφοντάς το ἡ φαντασία του πλάταινε, ἀγκάλιαζε χρόνους καὶ ἀνθρώπους, ἐποχὰς περασμένες καὶ τωρινές. Γιατὶ μέσα ἀπὸ τὴ ζωὴ της, ἔβλεπε τὴν ἀρετὴ τοῦ καθήκοντος, τὸ μόχθο καὶ τὸ ἡρωϊσμό, χιλιάδων δημοδιδασκάλων—σωστῶν ἱεροποστόλων—πεθαμένων καὶ ζωντανῶν. Ἐδῶ καθρεφτίζεται ἡ προσφορὰ ὅλων, καὶ στὸ πρόσωπό της, θὰ τιμηθοῦν ὅλοι. Τὸ ἐπάγγελμα καὶ οἱ λειτουργοὶ του.

Μ' αὐτὰς τίς σκέψεις, καὶ ὑπερβέβαιος, καθὼς εἶπαμε, γιὰ τὴν ἐγκρίσι,—ἐξ ἄλλου σ' αὐτὸν ἀνέθεσε τὸ Ὑπουργεῖο νὰ ἐκλέ-

ξη και να υποδείξη—, έστειλε τὸ ἔγγραφο και θέλησε νὰ ἐνημερώσῃ και τὴν ἐνδιαφερομένη. Νὰ χαρῇ ἀπὸ τώρα κι ἡ καϋμένη ἡ Μαριάνθη, πεταμένη ἐκεῖ πέρα σ' ἓνα Μονοτάξιο, στὸ ὁποῖο φοιτοῦσαν παιδιὰ ἀπὸ δυὸ και τρεῖς γύρω χωριά. Ἐνας παπᾶς κι ἓνας δάσκαλος γιὰ ὅλα και γιὰ ὅλους. Τὴν κάλεσε λοιπὸν νὰ πάῃ τὴν Κυριακὴ στὴν πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ, ὅπου ἡ ἔδρα τῆς ἐπιθεωρήσεως, νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ (διὰ ὑπόθεσιν της).

Πῆρε ἡ Μαριάνθη τὴν εἰδοποίηση και μπῆκε σὲ συλλογὴ. Τὶ νὰ τὴν ἤθελε ὁ κύριος Ἐπιθεωρητής; Δὲν πέρασε δὲ και πολλὸς καιρὸς ποὺ ἦρθε γιὰ ἐπιθεώρηση. Ὅλα τὰ βρῆκε ἐν τάξει. Τὰ παιδιὰ μελετημένα, ἡ ὕλη διδάχτηκε κανονικά, ὅτι τὰ ρωτοῦσε ἀπαντοῦσαν μ' εὐκολία. Ὅλα σύμφωνα μὲ τὸ πρόγραμμα. Στὸ τέλος τὰ παιδιὰ ἀπήγγειλαν πατριωτικὰ ποιήματα και ἔψαλλαν ᾠσματα σχολικά. Ὁ κύριος Ἐπιθεωρητής τὴ συνεχάρη θερμά. (Θὰ κρατήσω ἀγαθὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐπισκέψεώς μου αὐτῆς) τῆς εἶπε. Τὶ νὰ τὴν ἤθελε τώρα; Δὲν εὑρίσκει τίποτε νὰ δικαιολογῇ αὐτὴ τὴν πρόσκληση.

Χρόνια και χρόνια ἔκανε τὸ καθῆκον της ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό, κι ὅλο κατὰ τὶς ἄκρες, λὲς και τάχτηκε φρουρὸς ἐκεῖ στὰ σύνορα τῆς χώρας σ' ὅλη τὴ ζωὴ της. Νὰ τὴ μεταθέσῃ μήπως μεσοχρονίς; Ὁχι, οὔτε αὐτὸ εἶναι δυνατόν. Ἐκείνη εἶναι τώρα στὸν τελευταῖο χρόνον. Τοῦ χρόνου βγαίνει στὴ σύνταξη.

Στὴ σύνταξη... Τώρα μ' ἀφορμὴ τὴν πρόσκληση, τὸ στοχάστηκε στὰ σοβαρὰ και μελαγχόλησε, ἂν κι ἔπρεπε νὰ χαίρεται ἀληθινά. Θ' ἀποτραβηχτῇ πιά νὰ ἡσυχάσῃ. Θὰ πάῃ στὴν ἀδερφή της τὴ χήρα στὴν πατρίδα ποὺ τὴν περιμένει πῶς και πῶς, νὰ ζήσουν μαζί τὶς ὑπόλοιπες μέρες τοῦ βίου τους.

— Νὰ ῥθῇς τῆς ἔγραφε, νὰ σὲ περιποιηθῶ, νὰ ξεκουραστῇς και σύ. Ἡ σύνταξη θὰ μᾶς φτάνει καλύτερα, ἀφοῦ ἀπὸ σένα ζῶ κι ἐγώ.

Ἐστελνε ἡ Μαριάνθη ἀπὸ τὸ μισθάκο της και συντηροῦσε και τὴν ἄτυχη μικρότερη ἀδερφή. Καὶ βέβαια θὰ πρεπε νὰ χαίρεται... ἀλλὰ πῶς θὰ τοὺς ἀφήσῃ ὅλους

αὐτοὺς ἐδῶ, τοὺς βασανισμένους στὰ μακρινὰ τοῦτα κατσκοχώρια; Ποιὸς ἄλλος ἤξερε ὅσο αὐτὴ τοὺς καϋμούς και τὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς τους; Ἀ, δὲν ἦταν μόνον ἡ δασκάλα ποὺ μάθαινε τὰ παιδιὰ τοὺς γράμματα. Ἦταν κι ὁ γραμματικὸς ποὺ ἔγραφε τὰ γράμματα στοὺς ξενητεμένους. Ἦταν ὁ δικαστὴς ποὺ κανόνιζε τὶς διαφορὲς κι εὑρίσκει πάντα μιὰ λύση. Ἦταν ὁ ἐξομολόγος ποὺ ἀκουγε τὰ μυστικά τους κι ἤξερε νὰ δίνει συμβουλὲς και νὰ βρίσκει παρήγορα λόγια. Ἦταν ὁ γιατρὸς ποὺ ἔδενε πληγιὰς κι ἔκανε ἐνέσεις. Γιὰ ὅλους και γιὰ ὅλα ἦταν ἡ κυρία Μαριάνθη, ὁ καλὸς τοὺς ἄγγελος. Τὴν ἀκουγαν και τὴν τιμοῦσαν. Τὸ εἶπε ἡ κυρία. Αὐτὸ ἦταν και τὸ σωστό, συζήτηση δὲν χωροῦσε. Ἦταν σοφὴ και ἀπλή, ὅπως συγγενεύουν πάντα αὐτὰ τὰ δυὸ και πάνουν μαζί, ταῖρι - ταῖρι.

Ποιὸς πατέρας τολμοῦσε, νὰ μὴ στείλῃ τὸ παιδί του σχολεῖο; Τότε δὲν ἦταν ὑποχρεωτικὴ ἡ ἐκπαίδευση. Στὰ χωριά ἔχουν πάντα, χειμῶνα καλοκαίρι, πολλὲς δουλειὲς και χρειάζονται πολλὰ χέρια. Πήγαινε μόνη της στὰ χωράφια και τὰ μάζευε, ὅπως ὁ τσομπάνος τὰ πρόβατα, ἀγόρια και κορίτσια. Σὰν βροντῇ ἔπεφτε πάνω τοὺς ἡ καμπανιστὴ φωνὴ της. Νὰ δουλέψετε μόνοι σας και τὰ παιδιὰ νὰ ῥθοῦν σχολεῖο, ν' ἀνοίξουν τὰ μάτια τους, νὰ γίνουν ἄνθρωποι. Νὰ γίνουν καλύτεροι ἀπὸ σᾶς και νὰ ζήσουν καλύτερα. Μάζευε ἀκόμα τὶς Κυριακὰς και μεγάλους, ν' ἀνοίξουν κι αὐτοὶ τὰ μάτια τους. Γέμιζε τὸ Μονοτάξιο ἀπὸ «μαθητὰς» πάσης ἡλικίας, φύσεως και γένους. Ὅταν δὲν χωροῦσαν, ἔβγαιναν ἔξω κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο. Ἐκεῖ βοσκοὶ μὲ τὶς ἀγγλίτσες στὸ χέρι, γεωργοὶ ψημμένοι στ' ἀλέτρι, γυναῖκες λιοκαμένες, ὅλοι μὲ μιὰ λαχτάρα στὰ μάτια, και μιὰ δίψα στὴν ψυχὴ, νὰ μάθουν γράμματα. Νὰ μὴν εἶναι, καθὼς τοὺς ἔλεγε, ξύλα ἀπελέκητα.

Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ δασκάλα ἐκείνη, εἶχεν ἰδρύσει τὰ πρῶτα σχολεῖα ἀναλφαβήτων στὸν τόπο μας, στ' ἀπόμακρα χωριά τῆς Μακεδονίας, λίγο μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Μετὰ τὰ στοιχειώδη, ἀνά-

γνωση, γραφή, λίγη αριθμητική, δίδασκε και ιστορία.

Ἄ, ἐκεῖ πιά δὲν τὴν ἔπιανε κανένας. Ἦταν στὸ στοιχεῖο τῆς, ἀσυναγώνιστη στὴ ρητορική. Ν' ἀκούσουν καὶ νὰ μάθουν ὅλοι, τὰ ἀξιοθαύματα τῆς φυλῆς μας. Τοὺς ἱεράμβους τῶν Ἑλλήνων, ἀρχαίων καὶ νεωτέρων.

Τοὺς ξεκινοῦσε ἀπὸ τὸ Μαραθῶνα μὲ τὸ «νενικήκαμε», τοὺς περνοῦσε ἀπὸ τὴ Σαλαμίνα, μετὰ τοὺς ἔφερνε στὸ Χάνι τῆς Γραβιῆς, στὸ Σοῦλι, στὸ Μεσολόγγι, τοὺς τριγύριζε σ' ὅλες τὶς περίλαμπρες κορφές τῆς ἑλληνικῆς δόξας, καὶ τοὺς σταματοῦσε στὸ θρυλικὸ Μπιζάνι, στὸ Κιλκίς, στὴν Ἐλασσῶνα.... σ' ὅλα τὰ πιδ κοντινά, ποὺ τᾶξεραν κι αὐτοὶ καὶ ποὺ πολλοὶ ἦταν κι οἱ ἴδιοι ἀγωνιστές, Μακεδονομάχοι, ἥρωες. Τὸ Ἔπος τοῦ σαράντα γράφτηκε πολὺ ἀργότερα.

Ἡ καμπανιστὴ φωνὴ τῆς donoῦσε τὸν ἀέρα. Μάτια δάκρυζαν, στήθια φούσκωναν, καρδιές πλημμύριζαν συγκίνηση καὶ περηφάνεια. Τελείωνε πάντα μὲ τὸ (Εἶμαι Ἕλλην, τὸ καυχῶμαι, ξεύρω τὴν καταγωγή μου), ποὺ τὸ τραγουδοῦσαν ὅλοι μαζί. Naί, αὐτὴ ἦταν ἡ Μαριάνθη, ἡ Γιαννινιώτισσα δασκάλα, ποὺ ἔφαγε τὴ ζωὴ τῆς στ' ἀκρινὰ χωριὰ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας, διδάσκοντας τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, καὶ μεταλαμπαδεύοντας, ὅπως ἔγραψε κι ὁ Ἐπιθεωρητὴς «τὸ φῶς τοῦ πνεύματος καὶ τὸν ἐθνικὸν παλμόν».

* * *

Μέσα στὴ στενὴ καμαρούλα τῆς, σω-στὸ κελλὶ ἀσκητῇ, σφηνωμένο στὴν ἄκρη τοῦ σχολείου, ἀπόψε τὰ σκέφτεται καὶ τὰ θυμᾶται ὅλα, ξεχνώντας, ὅπως πάντα, τὴ δική τῆς στερημένη ζωὴ, καὶ τὴν ἀδικημοῖρα τῆς. Ὁρφανὴ ἀπὸ πατέρα ἀπὸ τὰ μικρὰ τῆς χρόνια, ἡ πρώτη ἀπὸ τὰ πέντε ἀνήλικα ἀδέρφια, βγῆκε δασκάλα γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸ σπίτι. Τὸ μόνον ἐπάγγελμα τότε γιὰ γυναῖκα.

Ἀλήθεια, πῶς τᾶμαθε ἡ Μαριάνθη τὰ γράμματα; Ἄ, αὐτὸ εἶναι ἓνα ἄλλο ξεχωριστὸ κεφάλαιο, μιὰ ἰδιαίτερη ἀνιστόρητη ἱστορία, ποὺ θὰ μᾶς ἔπιανε πολὺ τόπο, γι' αὐτὸ θὰ ποῦμε μόνον ἐλάχιστα, ὅσα μᾶς χρειάζονται νὰ μάθουμε ἐδῶ.

Λοιπόν, τὰ γράμματα ἡ Μαριάνθη τᾶμαθε κάτω ἀπὸ μιὰ σκάλα. Ἀσφαλῶς δὲν τὸ καταλαβαίνετε αὐτό, ἀλλὰ οὔτε κι ἀποτελεῖ ἀπλῶς σχῆμα λόγου. Naί, κάτω ἀπὸ τὸ κοίλωμα μιᾶς σκάλας, στὸ πίσω μέρος τῆς αὐλῆς. Ἐβαζε ἡ μάνα τῆς ἓνα λυχνάρι, μιὰ κασόνα, μιὰ σανίδα, κι ἐκεῖ στὸ βάθος, σὰν σὲ σπηλιά, τὴν ἄφηνε νὰ γράψῃ καὶ νὰ διαβάσῃ. Ἐμπρὸς στὸ ἀνοιγμα ἔστηνε μιὰ σκάφη νὰ κόβῃ τὸν ἀέρα.

Ἐκεῖ μελετοῦσε τὰ βράδυα, γιὰτὶ πάνω στὸ μοναδικὸ δωμάτιο, μὲ τ' ἄλλα παιδιά, ἦταν ἀδύνατον. Ἄλλο ἔκλαιγε, ἄλλο ἔπαιζε, ἄλλο τῆς τραβοῦσε τὰ βιβλία.

Τὰ δίδακτρα καὶ τὰ βιβλία, τὰ πλήρωνε - ἅγια ἡ ψυχὴ τῶν δωρητῶν—ἡ Μητρόπολη ἀπὸ τὰ (Ἑλέη). Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες, ἔβγαλε τὸ Διδασκαλεῖον Ἰωαννίνων μὲ ἀριστα καὶ πῆγε δασκαλίσσα στὰ χωριά.

Στὴ μαυροντυμένη μάνα, ἔστελνε ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ μισθό, κι αὐτὴ περνοῦσε μὲ ὅτι ἔφερναν τὰ παιδιὰ, ἀπὸ εὐχαρίστηση κι ἀπὸ ἀγάπη. Ἐνα δυὸ φρέσκα αὐγά, ἄλλο λίγο γάλα ἀπὸ τὰ γίδια τους, ἄλλο λίγο τραχανᾶ ἢ μουσταλευριὰ ποὺ ἔφτιασε ἡ βάβω του,... κι ὅλα μαζί κάθε πρωί, ἀπὸ ἓνα ξύλο στὸ χέρι γιὰ νὰ ζεσταίνεται κι αὐτὴ κι αὐτά. Τὸ τελευταῖο, συνηθίζονταν—ἦταν ἀπαραίτητο τότε - σ' ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς ὑπαίθρου. Μ' ἓνα ξύλο στὸ χέρι πῆγαιναν τὰ παιδιὰ κάθε μέρα σχολεῖο γιὰ νὰ ζεσταίνεται κι ὁ δάσκαλος κι ἐκεῖνα.

Ποῦ εὐκαιρία καὶ διάθεση νὰ σκεφθῇ τὸν ἑαυτὸ τῆς; Πῶς νὰ παντρευτῇ, νὰ κἀνὴ δική τῆς οἰκογένεια;

Ἔτσι συνήθισε νὰ μὴ σκέφτεται ποτὲ τὸν ἑαυτὸ τῆς, ἀπὸ τότε ὡς τώρα. Ὅλα γιὰ τοὺς ἄλλους. Γι' αὐτὸ ἡ ζωὴ τῆς, ἦταν ἀκέρια μιὰ προσφορά.

Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, τὴν καθαρῶς αἰσθηματικὴ πλευρὰ νὰ ποῦμε, δὲν εἶχε νὰ θυμᾶται καὶ πολλὰ πράγματα, οὔτε σημαντικά. Τίποτε θὰ λέγαμε, ἂν δὲν ἦταν ἐκείνη ἡ τρυφερὴ ἀνάμνηση τῶν εἴκοσι χρόνων. Κάτι σὰν μιὰ σελίδα ρωμαντικοῦ μυθιστορήματος τοῦ περασμένου αἰῶνα. Κάτι σὰν ὄνειρο καὶ σὰν παραμῦθι.

...Ἦταν κάποτε κάπου, μιὰ νεαρή

δασκαλίτσα, σ' ένα μικρό χωριό, με φωτεινά μάτια κι δλόμαυρα μαλλιά πλεγμένα σέ δυο πλεξίδες και δεμένα δλοτρογυρα σιό χαριτωμένο κεφαλάκι της σάν στεφάνι. Ήταν ψηλή και λυγερή.

Ένα δειλινό κεντούσε σιήν καμαρούλα της. Σκυμμένη σιό τελάρο, άνεβοκατέβαζε τή βελόνα με τίς μεταξωτές κλωστές, για να κεντήσει—δπως πάντα—έκείνα τὰ περιτεχνα έργόχειρα με τὰ αρχαία ρητά (Χρόνου Φείδου), (Τό πεπρωμένο Φυγείν Άδύνατον), (Έχει δ Θεός) και άλλα, πάνω σ' ατλάζι, για τήν προίκα τών αδερφάδων. Τότε κάτι σάν χλιαρό αεράκι πέρασε πάνω από τó κεφάλι της κι ένας ίσκιος στάθηκε δίπλα της. Σηκώθηκε ξαφνιασμένη. Ό νεαρός δάσκαλος τού διπλανού χωριού, ελχεν έρθει άθόρυβα και τής χάιδεψε τὰ μαλλιά.

Δέν ιού είπε τίποτε, ούτε τόν κύτταξε καθόλου. Ταραγμένη έφυγε από τó δωμάτιο και κάθησε έξω σιήν αυλή. Μόνον τó βράδυ πού κλείστηκε μονάχη της, έκλαψε πολύ. Αυτό ήταν δλο κι δλο τó έρωτικό έπεισόδιο τής ζωής της. Ό έρωτας χτύπησε κάποτε και τή δική της πόρτα, αλλά δέν μπορούσε να τ' άνοιξη. Τόν άφησε και προσπέρασε. Απόψε τó θυμήθηκε κι αυτό. Μια γλυκειά αναπόληση, πολύ μικρή βέβαια, μα πού ωστόσο έφτανε να ρίξη ένα βάρος μεγάλο σιήν άγέραςτη ζωή της. Άσυναίσθητα έφερε τó χέρι στα γκρίζα μαλλιά και πικρογέλασε.

Τέλος πάντων, αυτά είναι πια παλιά και περασμένα. Περασμένα ξεχασμένα, πού λέει δ λόγος. Ή σημερινή πραγματικότητα, είναι πώς τήν καλεί δ Έπιθεωρητής «διὰ ύπόθεσιν της».

Σιδέρωσε τó μονάκριβο καφέ φόρεμα με τίς πιέτες, πού τó φύλαγε για τίς γιορτές και τήν Κυριακή, ξεκίνησε καβάλλα σ' ένα μουλάρι, μαζί μ' άλλους χωριανούς πού πήγαιναν κι αυτοί σιή Χώρα.

Ό κύριος Έπιθεωρητής τή δέχτηκε χαμογελαστός, τής ανακοίνωσε τó εύχρησιμο νέο, και τής διάβασε κι αντίγραφο τού έγγραφου του.

—Σας άξίζει τó έπαθλον—είπε σιό τέλος—, δεσποινίς Μαριάνθη. Έγραψα δ,τι

είναι αληθινó κι δ,τι πραγματικά πιστεύω.

Τάχασε ή Μαριάνθη, κατακοκλίνησε και μόλις κατάφερε να τραυλίση ένα (εύχαριστώ, σάς είμαι εύγνώμων). Έφυγε με σκυμμένο τó κεφάλι σάν να ντρεπότανε για τήν τόση εύνοια και σάν να τή βάραινε ή τόση τιμή, πού τής γίνονταν.

Δέν τó φανέρωσε σέ κανέναν, ούτε σιήν αδερφή της τó έγραψε. Κρατούσε μέσα της τ' ώραιό μυστικό της ως τή μεγάλη εκείνη μέρα τής άπονομής. Τότε, θα τó μάθαιναν όλοι, γνωστοί και άγνωστοί. Τότε όλος δ διδασκαλικός κλάδος, από τήν Πρωτεύουσα ως τó μικρότερο χωριό, θα μάθαινε πώς κάπου, σέ μια μακρινή γωνιά τής ελληνικής γής, ύπάρχει μια δασκάλα Μαριάνθη Γ... «ή όποία έπλ τεσσαράκοντα συναπτά έτη ήργάσθη μετά ζήλου και έμόρφωσεν γενεάς Έλληνοπαίδων...».

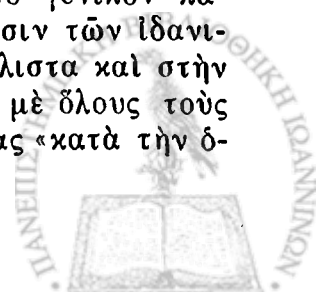
Από τήν άφάνεια θα γίνονταν ξαφνικά τó πρόσωπο τής ήμέρας.

Οί καλές πράξεις δέν πάνουν χαμένες. Να λοιπόν πώς ή μοίρα τής έπεφύλαξε μια τέτοια εύτυχία, ικανή να καλύψη όλες τίς άτυχίες τής ζωής.

Όμως έκανε λάθος. Γιατί ή μοίρα δέν άλλαξογνώμισε. Έτσι αδιάφορη και ξένη τράβηξε τó δρόμο της. Μόνο πού για λίγο τήν ξεγέλασε και σι' άνεξερεύνητα καπρίτσα της έμπλεξε και τόν καλόν Έπιθεωρητή και τόν έκανε να στενοχωρηθί άφάνταστα. Γιατί τó περιλάλητο εκείνο γέρας, σύμφωνα με τηλεγραφική έντολή τού Υπουργείου (άπονέμεται εις τόν φέρελπιν, τών δια πολλών... κεκοσμημένον...) Ήταν δ εύνοούμενος τού βουλευτή.

Ή Μαριάνθη δέν παραπονέθηκε. Τό αντίθετο, παρηγόρησε με θερμό γράμμα και τόν άπαρηγόρητο Έπιθεωρητή και δικαιολόγησε τήν προτίμηση τού Υπουργείου.

—Οί νέοι—είπε πρέπει να βραβεύονται, για να ένθαρρύνονται, να έκτελούν με χαρά τó καθήκον, δια τó γενικόν καλόν και δια τήν πραγμάτωσιν τών ιδανικών τής Παιδείας. Πήγε μάλιστα και σιήν τελετή τής άπονομής, μαζί με όλους τούς συναδέλφους τής περιφερείας «κατά τήν δ-

ποίαν παρέστησαν αἱ ἀρχαὶ καὶ πλῆθος κόσμου».

Ὁ Ἐπιθεωρητής, «κατὰ τὴν ἐπίδοσιν», βρέθηκε σὲ μεγάλη ἀμηχανία, μὲ τὸ τί θὰ πῇ καὶ πῶς θὰ δικαιολογήσῃ τὴν προτίμηση σ' αὐτὸ τὸ πρόσωπο. Νεαρός, χωρὶς καμμιά δράση ἀκόμα. Τί θὰ πῇ καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ ἀντλήσῃ ἐπιχειρήματα; Ποῦ θὰ στηριχθῇ;

Ἀλλὰ λογάριαζε καὶ ἄλλα παρουσιάστηκαν. Εἶχε πλούσιο ὕλικό, ὅ,τι καὶ ἂν ἔλεγε πάλι λίγο θὰ ἦταν. Ἐνῶ τώρα;

Ἔτσι, περιορίστηκε στὰ ὅσα ἀναφέρονταν στὸ τηλεγράφημα, εἶπε τὰ ἴδια κοσμητικὰ ἐπίθετα, καὶ γιὰ νὰ γεμίσῃ τὴν ὥρα, ἔπλεξε ἓνα ἐγκώμιο πρὸς τὸ ἐπάγγελμα καὶ πρὸς τοὺς λειτουργοὺς του.

Φεύγοντας, κάποιος παλιὸς συνάδελφος τὴν πλησίασε καὶ τῆς ψιθύρισε ἀγανακτισμένος. «Δὲν ντράπηκε νὰ τὸ πάρῃ»; — «Δὲν ξέρω», ἀπάντησε καὶ ἀναστέναξε.

Ποῦ νὰ ξέρῃς, ἐσύ Μαριάνθη μου ἀπὸ τέτοια; Ποῦ νὰ βάλῃ ἐσένα ὁ νοῦς σου πῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲν ντρέπονται καὶ πῶς, ὅσο λιγώτερο ντρέπεται κανένας, τόσο καὶ ψηλότερα ἀνεβαίνει; Γενιὲς καὶ γενιὲς δίδαξες ἐσύ, πῶς ὅμως νὰ διδάξῃ καὶ ἡ ζωὴ ἐσένα, κάτι τέτοιους ἀφορισμούς;

Ἡ χρονιά τελείωσε, ἔγιναν οἱ ἐξετάσεις, τὰ σχολεῖα ἔκλεισαν.

Ἡ Μαριάνθη ἐτοιμάζονταν γιὰ τὴν ὀριστικὴν πιά ἀναχώρηση ἀπὸ τὰ χωριά καὶ ἀπὸ τὸ δασκαλίκι. Ἦταν ἡ παραμονὴ τοῦ ταξιδιοῦ της. Τὴν ἐπομένῃ, χαράζοντας, θὰ ξεκινούσε. Τὸ σεντούκι δέμένο, ἡ κασόνα μὲ τὰ βιβλία καρφωμένη, ὁ μπόγος μὲ τὰ στρώματα ραμμένος. Ἡ παρουσία της ὅλη καὶ ὅλη ἦταν ἑτοιμὴ γιὰ τὴν φυγὴ. Τὴ μεγάλη ἔξοδο. Φτωχὰ τὰ πράγματα, πλούσια ἡ ἀγάπη γύρω της, περισσιες οἱ ἐκδηλώσεις. Γυναῖκες μπαινόβγαιναν, παιδιὰ τὴν τριγύριζαν, σὰν τὰ κλωσσοπούλια τὴν κλῶσσα, ἀσπρομάλληδες κάθονταν ἔξω στὰ πεζούλια σκεφτικοὶ καὶ λιγομίλητοι. Τότε, μέσα σ' ἐκεῖνες τὶς συγκινημένες στιγμὲς ποὺ κρατοῦσαν τὶς καρδιὲς σφιγμένες, ἤρθε μιὰ ἀπρόοπτη ἐπισκεψὴ καὶ ζήτησε τὴν κυρία Μαριάνθη, τὴ δασκάλα. Ἦταν ἓνας ξενομερίτης, καὶ

εἶχε νὰ τῆς δώσῃ κάτι ἀπὸ ἓναν παλιὸν μαθητὴ της, ποὺ βρίσκεται στὴν Ἀμερική. Πρόκοψε ἐκεῖ τὸ παιδί, πλούτισε καὶ τώρα ἔστειλε ἀπὸ τὴ μακρυνὴ ξένη χώρα, στὸν φτωχὸ τόπο του, βοηθήματα, τάματα, δῶρα. Μέσα σ' αὐτὰ καὶ μιὰ χρυσὴ πέννα γιὰ τὴν παλιὰ δασκάλα του. Τὴ συνώδευε καὶ μιὰ σημείωση. «Γιὰ νὰ γράφῃς μὲ τὸ χρυσό σου τὸ χέρι, σεβαστὴ καὶ ἀξέχαστη κυρία Μαριάνθη». Ἐλαμψαν τὰ μάτια της καὶ ἡ ψυχὴ της πλημμύρισε ἀπὸ συγκίνηση. Ἐσφίξε τὸ δῶρο τῆς ἀγάπης καὶ τῆς θύμησης στὰ χέρια καὶ ἔπειτα τῷφερε στὰ χεῖλη. Αὐτὸ εἶναι τὸ Διδασκαλικὸν Γέρας, εἶπε, τὸ πιδ γνήσιο καὶ ἀληθινό. Μοῦ ἀπονέμεται σήμερα, τελευταία ἡμέρα τῆς διδασκαλικῆς ζωῆς μου, ἐνώπιον ἀγαπητῶν ἀνθρώπων ποὺ ξέρουν γιὰτὶ μ' ἀγαποῦν καὶ γιὰτὶ μὲ τιμοῦν. Εἰμαι εὐτυχισμένη καὶ ὑπερήφανη. Ὁ Θεὸς νὰ εὐλογῇ πάντα ὅλους τοὺς μαθητάς μου καὶ νὰ τοὺς ὀδηγῇ στοῦ καλοῦ τὸ δρόμο.

Τὴν ἄκουσαν ὄρθιοι, σὰν σὲ προσευχή. Ἐνας μάλιστα στὸ τέλος, ἔκανε τὸ τὸ σταυρό του καὶ εἶπε: «Ἀμήν». Ἀμήν, εἶπαν καὶ οἱ ἄλλοι.

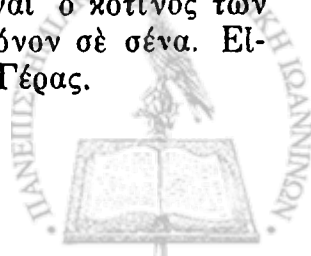
Ναί, αὐτὸ ἦταν τὸ γέρας, ἡ τελετὴ τῆς ἀπονομῆς, καὶ ὁ λόγος ποὺ ἐξεφώνισε ἡ Μαριάνθη, μὲ βουρκωμένα μάτια.

Τὰ χρόνια πέρασαν. Τὴν ἀντάμωσα στὰ βαθεῖά της γεράματα, σὲ μιὰ συνοικία τῶν Γιαννίνων. Ἡ μικρὴ σύνταξη — πεντακόσιες δραχμὲς τὸ μῆνα — καὶ οἱ πολλὲς ἀναμνήσεις, μποροῦσαν καὶ τὴν κρατοῦσαν στὴ ζωὴ, πέρα ἀπὸ τὰ ἐννενηντα.

Πῆγα νὰ φιλήσω τὸ «χρυσό της τὸ χέρι». Αὐτὸ εἶχε μάθει καὶ σὲ μένα τὰ πρῶτα γράμματα. Θέλησε νὰ μοῦ χαρίσῃ ἐκεῖνη τὴ χρυσὴ πέννα. — Νὰ μοῦ λείει, νὰ γράφῃς τοὺς στίχους σου. Σὲ μένα δὲ χρειάζεται τώρα, δὲ γράφω πιά, τρέμουν τὰ χέρια μου.

Δὲν ἔπλωσα νὰ τὸ πάρω. Πῶς νὰ τολμήσω μιὰ τέτοια βέβηλη πράξη;

— Ὅχι, εἶπα, αὐτὴ δὲν εἶναι πέννα γιὰ νὰ γράφουμε. Εἶναι σύμβολο. Τὸ σύμβολο τῆς ἀγάπης καὶ τῆς θύμησης χιλιάδων μαθητῶν σου. Εἶναι ὁ κότινος τῶν μόχθων σου. Ἀνήκει μόνον σὲ σένα. Εἶναι τό... Διδασκαλικὸν Γέρας.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ι Μ Π Σ Ε Ν : Π Ε Ε Ρ Γ Κ Υ Ν Τ

Κανένα έργο τής παγκόσμιας λογοτεχνίας δέ δείχνει σέ τόσο βαθμό, πώς ένας συγγραφέας μπορεί ν' άνήκει στό μέλλον, όσο τό «Πέερ Γκύντ» τοῦ Νορβηγοῦ θεατρικοῦ συγγραφέα Χένρυ Ίμψεν. (Ihsen). 'Αλήθεια, τό «Πέερ Γκύντ» γράφηκε στά 1867 καί πρωτοπαίχθηκε στό 'Όσλο στά 1874. Κι' όμως σήμερα είναι έργο πρωτοποριακό, όχι τόσο στίς ιδέες του, όσο στή μορφή του. Αυτό φαίνεται πρώτα πρώτα στή θεατρική του οικονομία. Γράφηκε σέ πέντε πράξεις κι' όμως μπορεί νά παιχτεί σέ μιὰ μόνο. Είναι ένα έργο πολυπρόσωπο κι όμως μπορεί νά παιχτεί από ένα καί μόνο άφηγητή. 'Ο θίασος τοῦ Προσκήνιου πού παρουσίασε τό Πέερ Γκύντ από τής σκηνής τοῦ 'Ακάδημου μέ σκηνοθεσία 'Αλέξη Σολομού, τό έδωσε σέ Δυό Μέρη. Κι' άν δέν εΐταν ζήτημα κόπωσης τοῦ θεατή, θά μπορούσε άνετα νά τό δώση σέ μιὰ πράξη. Καί ακριβώς μέ τήν εύκαιρία τοῦ άνεβάσματος τοῦ έργου από τής άθηναϊκῆς σκηνῆς, γράφονται αὐτές οἱ σκέψεις, άν όχι καί μέ τήν εύκαιρία πού κλείνουν 100 χρόνια από τό γράψιμό του. Δέν είναι ή πρώτη φορά πού τό «Πέερ Γκύντ» διδάσκεται από τής άθηναϊκῆς σκηνῆς. 'Αλλά κάθε φορά ή έρμηνεία του καταρθώνει νά μᾶς παρουσιάζει ένα νέο Πέερ Γκύντ, όχι μόνο σκηνοθετικά, αλλά καί φιλοσοφικά. Είναι γνωστό, πώς πρόκειται γιά ένα έργο ιδεών καί είναι βασικό γεγονός γιά τόν έρμηνευτή, νά μπει βαθειά στό φιλοσοφικό νόημα τοῦ έργου. Ποιό είναι αὐτό τό νόημα; Δέν τό ξέρουμε από πρώτο χέρι, άφού δέν μπορούμε νά διαβάσουμε τό προτότυπο. Μά κι' άν τό διαβάσαμε, θά μπορούσαμε νά κατακτήσουμε τό βαθύτερο νόημά του; Πάντως τό έργο πού παρακολουθήσαμε είναι μεταφρασμένο από ένα δόκιμο φιλόλογο καί λογοτέχνη εύσυνείδητο στή δουλειά του καί γνωστό γιά τό ηῦξημένο του συναίσθημα τής υπευθυνότητος, τόν 'Ομηρο Μπεκέ. 'Αλλά ή εισαγωγή στήν παράσταση τοῦ Προσκήνιου, γραμμένη από τόν 'Αλέξη Σολομό, δέ μᾶς λέγει άν τό έργο είναι μεταφρασμένο από τά νορβηγικά ή από άλλη καί ποιὰ γλώσσα. Ούτε μᾶς λέγει μέχρι ποιό σημείο πρόκειται γιά παράφραση κι' έτσι δέν μπορούμε νά κάμουμε καμμιὰ υπόθεση πάνω στά λόγια τοῦ Πέερ Γκύντ, όταν λόγου χάρι λέγει ότι τό έμπορικό συμφέρον του τοῦ υπαγορεύει νά βοηθήσει οικονομικά τήν Τουρκία έναντίον τής άγωνιζόμενης γιά τό

ξεσκλάβωμά τής 'Ελλάδας. Αὐτά, βέβαια, είναι λεπτομέρειες πού δέν έχουν βαρύτητα πάνω στό φιλοσοφικό νόημα τοῦ έργου. Τό νόημα αὐτό, όπως μᾶς τό δίνει ό μεταφραστής, έγκείται σέ μιὰ πολὺ μικρή φράση: «νὰ εἶσαι ό εαυτός σου». 'Αλλά ό Πέερ Γκύντ δέν εΐταν ό εαυτός του, γιατί δέν ήθελε νά θανατώση τόν εαυτό του, μέ άλλα λόγια, δέν έκανε καμμιὰ προσπάθεια νά άπαρνηθῇ ή νά θυσιάση τό υπερτροφικό του 'Εγώ. Μέ τήν άκόρεστη φιλοδοξία του, πού τόν έκανε νά βλέπει τόν εαυτό του Αυτοκράτορα τής Γῆς, πηγαίνει πρὸς τόν κόσμο τῶν ζωτικῶν (τῶν τρώλ), πού πιστεύουν σέ μιάν άλλη άρχή: νά ζῆς γιά τόν εαυτό σου, άρχή πού έρχεται σέ τέλεια αντίθεση μέ τήν άρχή τῶν ανθρώπων, νά εἶσαι ό εαυτός σου. Καί όμως ό Πέερ, γιά νά καταρθώση νά παντρεφτῇ τήν κόρη τοῦ Ρήγα τοῦ Ντόβρε, δέχεται νά άπαρνηθῇ τήν ανθρώπινη φύση του, νά γίνη ζωτικό. στέκεται νά τοῦ φυτέψουν μιὰ οὐρά στά πισινά, πού μαθαίνει νά τήν κουνεῖ, υποβάλλεται σέ κάθε ταπείνωση, μά στό τέλος, όταν έρχεται ή ώρα τής τελευταίας δοκιμασίας, νά τοῦ ξύσουν τό μάτι γιά νά βλέπει τόν κόσμο διαφορετικό, επαναστατεῖ άρνεῖται, καί μ' όλο πού είναι πιά δεμένος μέ τόν κόσμο τῶν ζωτικῶν, καταρθώνει νά φύγει καί νά σωθεῖ στά βουνά. Περιπλανιέται, λοιπόν, στά βουνά, καταστρώνει τά πιό περήφανα καί τολμηρά σχέδια γιά έπιχειρήσεις, συνάπαντιέται μέ τή Σολβεῖγ, μιὰ νέα πού τόν έχει από καιρό έρωτευθῇ καί τοῦ μένει πιστή μέχρι θανάτου, καί ξαναγυρίζει στό χωριό του, κοντά στή μάνα του, γιά νά παρευρεθῇ στίς τελευταίες ώρες της καί νά τής κλείση τά μάτια.

'Εδῶ τελειώνει τό Α' Μέρος καί θά μπορούσε νά τελειώνει καί τό έργο, γιατί από δῶ καί πέρα άπλῶς προστίθενται περιπέτειες πού πλουτίζουν τό παραμύθι, αλλά όχι καί τίς ιδέες. 'Ο,τι εἶχε νά μᾶς πεί, τό εἶπε καί τώρα δέν άπομένει παρά νά μᾶς άφήσει, έμᾶς τοὺς θεατές νά βροῦμε, ή πιό σωστά, νά νοιώσουμε, τό έσωτερικό δράμα τοῦ ήπενικοῦ ήρωα, πού είναι τό δράμα τοῦ καθένα από μᾶς. Γιατί, όπως λέγει καί ό 'Αλέξης Σολομός, ό Πέερ Γκύντ άφήνει τόν κάθε θεατή νά τόν εξηγήση καί νά τόν νοιώση σύμφωνα μέ τή δική του ιδιοσυκрасία, νά τόν συμπληρώση μέ τή δική του έμπειρία. Κι' αὐτή είναι ίσως ή μεγαλύτερη

ευχαρίστηση που μπορεί να μας προσφέρει ένα έργο τέχνης: ή άνευ όρων έρμηνεία ενός όνειρου. Έτσι είδε τον Πέερ Γκύντ ό σκηνοθέτης. Σάν «περιπέτεια μιās ψυχής—της ψυχής του καθένα μας—σ' ένα ταξίδι από φιλοδοξίες και πόθους, τύψεις και δισταγμούς, χαρές κι' αγωνίες».

Είναι γνωστό πώς ό συγγραφέας παρέλαβε τό μύθο του έργου του από ένα λαϊκό Σκανδιναβικό παραμύθι που τό διάβασε πιθανώς στην άνθολογία του Άμπζορνσεν και γιαυτό έχει τόσο έντονο φολκλορικό χρώμα, και γι' αυτό έτυχε τόσο θερμής υποδοχής στους Σκανδιναβικούς λαούς, ώστε να λέγει ό Μπγιόρνσον ότι μόνον ένας Νορβηγός είναι σέ θέση να χαρή την όμορφιά του έργου. Άν αυτό είναι αλήθεια, φυσικό είναι οί μη Νορβηγοί, ή πλατύτερα, οί μη Σκανδιναβοί, να μην τό δέχονται με τον ίδιο ένθουσιασμό που τό δέχονται οί πρώτοι. Υπήρξαν μάλιστα και κριτικοί που τό χαρακτήρισαν σάν δημοσιογραφική πολεμική χωρίς έμπνευση και χωρίς καμιά λογοτεχνική αξία. Και σήμερα ακόμη οί γνώμες είναι διχασμένες και υπάρχουν πολλοί που δέ θέλουν να τό αναγνωρίσουν σάν άριστούργημα. «Και έχουν δίκιο, λέγει ένας κριτικός, γιατί ένας ποιητής και μάλιστα του είδους του Ίμπσεν, δέν δημιουργεί άριστούργημα παρουσιάζοντας έναν ανθρώπινο τύπο αντίθετο από ό,τι είναι ό ίδιος, ή από ό,τι είναι τό ιδεώδες του».

Βέβαια, ό Πέερ Γκύντ δέν μπορεί να είναι τό ιδεώδες του Ίμπσεν. Μά ό συγγραφέας δέ θέλησε να δώση τον ιδεώδη τύπο, αλλά τον μέτριο άνθρωπο, που παίρνει τις φιλοδοξίες του για δυνατότητες, που ζει μέσα σ' ένα φανταστικό κόσμο παίρνοντάς τον για πραγματικό.

Όπως είπαμε στην αρχή, ό Πέερ Γκύντ είναι έργο πρωτοποριακό, όχι τόσο στις ιδέες του, όσο στη μορφή. Και έδω έχουμε τό δεύτερο χαρακτηριστικό, ότι μοιάζει να είναι έργο «μη αναπαραστατικής τέχνης», στη ζωγραφική θα λέγαμε «άνεικονικό». Γιατί ό συγ. έκφράζεται κυρίως με σύμβολα. Τό παρόν γίνεται παρελθόν, τό μέλλον παρόν, χωρίς να πάσουν ούτε στιγμή να συνυπάρχουν, τόσο στους λογισμούς του θεατρικού ήρωα, όσο και του θεατή. Έτσι ό Ίμπσεν, εκατό χρόνια πρωτίτερα μας δίνει τό θέατρο του «μη πραγματικού», διαμορφώνει την τέχνη του παράλογου και του ασυνάρτητου και στάθηκε ό προφήτης του ρεαλιστικού θεάτρου. Άλλά τό πιο σημαντικό, κατά τον Άλέξη Σολομό, είναι ότι πρώτος αυτός που ανακαλύπτει τις θεατρικές ένότητες με τη μορφή που τους έδωσε ή εποχή μας. Υπάρχει ένας μονάχα τόπος: ή Σκηνή. Κι' ένας μονάχα χρόνος: ή διάρκεια της παράστασης.

Είπαμε πιο πάνω, ότι τό Πέερ Γκύντ είναι έργο πρωτοποριακό περισσότερο στη μορφή ή στη θεατρική οικονομία και λιγώτερο στις ιδέες. Χρωστάμε να εξηγήσουμε ότι αυτό ισχύει άν τό κρίνουμε με τά σημερινά μέτρα, που οί ιδέες του έχουν γίνει πιά κοινό κτήμα και

μπορούν να θεωρούνται κοινοτοπίες. Δέ μας ξαφνιάζει σήμερα ή σκέψη, «μείνε ό,τι είσαι», ή «νά είσαι ό,τι είσαι». Ή ή άλλη «νά είσαι αυτότης», ή ότι ό Πέερ δέν ήταν ό έαυτός του. Και ή κριτική ενάντια στον κεφαλαιοκράτη, πριν εκατό χρόνια, ήταν πολύ διαφορετική από τη σημερινή. Τότε ή αρχή ότι τό κεφάλαιο δέν γνωρίζει κανένα ήθικό φραγμό, ήταν μιá κατηγορία που τη χρησιμοποιούσαν οί ριζοσπάστες. Άλλά ό Ίμπσεν δέν περιορίζεται να κτυπήσει τις κοινωνικές μόνο συμβατικότητες, προχωρεί και στις θρησκευτικές παρουσιάζοντας τον Πέερ να πιστεύει στο Θεό μόνον όσο οί δουλειές του πηγαίνουν καλά. Όταν ξαφνικά βρίσκεται καταστρεμμένος γιατί οί άπατεώνες φίλοι του του έκλεψαν τό καράβι όπου είχε φυλαγμένα όλα του τά πλούτη που είχε μαζέψει παλεύοντας σκληρά σ' Άμερική και Άφρική, ή πίστη του στο Θεό αρχίζει να κλονίζεται. Και δέν την ξαναβρίσκει παρά μόνο όταν ό Θεός, εισακούωντας τη δέησή του, έπεμβαίνει άμέσως και καταποντίζει τό καράβι μαζί με τους κλέφτες που τον είχαν ληστέψει. Σ' αυτή την περίσταση έκστομίζει για τό Θεό τό έπιφώνημα αυτό που έχει μείνει φημισμένο:

Φροντίζει σάν πατέρας μου για μένα
μά, αλόιμονο, δέν είναι κι' οικονόμος.

Πρέπει να θυμήσω έδω, πώς τό δράμα ήταν γραμμένο σε στίχους και ή μετάφραση, βέβαια, είναι έμμετρη.

Ό Σολομός, θέλοντας να προφυλάξη τό θεατή από μιá παρερμηνεία του έργου, λέγει πώς «δέν πρέπει να δοϋμε τον Πέερ Γκύντ σάν ένα περιπετειώδες «ούέστερν» του Βορρά». Ένας τέτοιος κίνδυνος πραγματικά υπάρχει άν τό έργο σκηνοθετηθή κατά τον τρόπο του δέκατου έννατου αιώνα. Όμως ό ήρωας αυτός είναι τέτοιος που άθελα σπρώχνει σε παραλληλισμούς. Και νομίζω ότι τον πιο πετυχημένο παραλληλισμό κάνει ό Μπέρναν Σω, που βάζει τον Πέερ Γκύντ δίπλα στον Δόν Κιχώτη. «Άκριβώς όπως ό Θερβάντες, λέγει ό Σω, πήρε τό παλιό ιδιανικό του ίποτισμού κι' έδειξε τί έγινε μ' έναν άνθρωπο που πήρε τό ιδανικό για πραγματικότητα, έτσι κι' ό Ίμπσεν, περνάει τά ιδανικά του Πέερ Γκύντ και του Μπράντ (ένός άλλου Ίψενικού ήρωα αντίθετου χαρακτήρα με τον Γκύντ) από την ίδια δοκιμασία». Όσο γελοίος κι' άν φαίνεται ό Δόν Κιχώτης, συνεχίζει ό Σω, δέν μπορείς ώστόσο να τον άντιπαθήσεις. Κι' όσο έγωϊστικό κάθαρμα κι' άν δείχνεται ό Γκύντ, δέν παύει να είναι αξιόπαητος. Και τοϋτο γιατί οί πύργοι που χτίζουν οί άνθρωποι στον άέρα είναι πάντα πιο όμορφοι από πύργους χτισμένους με πέτρες και λάσπη, κι' ως μη μπορεί να κατοικήση κανένας μέσα τους.

ΠΑΝΟΣ ΓΡΑΙΚΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Σοφοκλέους Δ. Λώλη: «Δογματικά Μελέται Α'», Ίωάννινα, 1967.

Στην εποχή μας, ή σκέψη καί, γενικώτερα, ή φιλοσοφική θεώρηση της ζωής συνιστά την μεγαλύτερη προσφορά καί καλύπτει πιθανόν μιάν άμεσώτερη ανάγκη. Γιατί, ύστερ' άπ' τις άπρόοπτες τεχνικοεπιστημονικές έπιτεύξεις στον αιώνα τούτο, ό άνθρωπος, άν δέν έχασε τό έδαφος όπου, έπί αιώνες στηρίζεται, τούλάχιστον μετακινήθηκε ό ίδιος μέσα στον χρόνο. Έτσι, εκείνο πού, πρό παντός, έχει σήμερα ανάγκη, είναι ή σκέψη, ή συνείδηση καί ή κάποια θεμελίωση κριτικής έπισκόπησης. Γι' αυτό, ή έρευνα κι' ή ανάπτυξη των έπιστημονικών δεδομένων, πού αναφέρονται στην θρησκεία, παίρνει μιá ιδιάζουσα βαρύτητα. Υπό τό πρίσμα τούτο, ή προσφορά του κ. Σοφοκλή Λώλη, ύφηγητου της Θεολογίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης καί Διευθυντού της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας Ίωαννίνων, πέραν της έπιστημονικής καθαρά άποτίμησης, ένέχει καί τό ξεχωριστό αυτό βάρος της ειδικής σημασίας καί σπουδαιότητας για την εποχή μας. Καί, συγκεκριμένα, τό έργο του, «Δογματικά μελέται» (τό τελευταίο άπ' τά τόσα βιβλία του), παίρνει μιá όλότελη δική του θέση, στην μεγάλη έπιστημονική βιβλιογραφία πού έχουμε περί την θεολογία. Γιατί, ό συγγραφέας, δόκιμος έπιστήμονας καί παιδαγωγός με την ευρύτητα των σύγχρονων απαιτήσεων καί όπλισμένος με πολυτεείς σπουδές στο έξωτερικό, ξεκινάει άπ' την έν δράσει πραγματικότητα, όχι για νά φτάσει μονάχα στην φιλοσοφική θεώρηση των πραγμάτων ή στην ιστορική τοποθέτηση της δογματικής έπί των πράξεων των κατά χριστιανικήν αντίληψιν ανθρώπων, αλλά καί για νά καλύψει έπιστημονικά τό θέμα τούτο. Έτσι, ό κ. Σ. Λώλης, ένδεδειγμένος για μιá τέτοια διαπραγμάτευση, καί κάνοντας χρήση μιās μακρότατης βιβλιογραφίας—πράγμα πού μετράει καί την έφεση καί τον μόχθο ενός έπιστήμονα—, με τό παραπάνω έργο, προσφέρει μιá προώθηση καί μιá συμβολή στην προσπάθεια για την ανταπόκριση της θεολογίας στους σύγχρονους όρίζοντες των ανθρώπων. Καί, γι' αυτό, πιστεύομε πως ή αξιολόγησή της άπ' τους έπαίοντες θά γίνει με ιδιαίτερη ευαισθησία καί με κριτήρια ειδικής φροντίδας, ώστε νά καταξιωθεί ή προσφορά τούτη του κ. Λώλη.

Γ. Χ. Παπαχαράλάμπος: «Κυπριακά ήθη καί έθιμα», Λευκωσία, 1965.

Η Έταιρεία Κυπριακών Σπουδών, πού τόσο γόνιμα καί τόσο θετικά αξιοποίησε, όχι μονάχα τό παρόν πνευματικό δυναμικό, αλλά καί πού έθεμελίωσε καί συστηματοποίησε την

άποθησαύριση, την έρευνα καί την ανάπτυξη της γενικώτερης πνευματικής φυσιογνωμίας της Κύπρου (Λαογραφία, Ίστορία, Παράδοση, Ιστοριοδιφία, σύγχρονη λογοτεχνία καί Τέχνη), εξέδοκε καί τό παραπάνω έργο του κ. Γ. Χ. Παπαχαράλάμπος. Τά «Κυπριακά ήθη καί έθιμα», άπ' τις σπάνιες εργασίες πού έχουμε στο είδος τούτο, είναι μιá ολοκληρωμένη λαογραφική σύνθεση της καταβολής καί της πορείας της πνευματικής ζωής του Κυπριακού λαού, πού έγινε με ύπομονή αγάπης καί με ύποδειγματική ήρεμία, έτσι πού νά καλύπτει όλόκληρον τον κύκλο της οικογενειακής καί κοινοτικής ζωής. Όλα τά στοιχεία κι' όλες οι εκδηλώσεις, πού σημαδεύουν τον χαρακτήρα καί την ιστορία του κυπριακού λαού, αυτών των καθαρόαιμων Έλλήνων πού κράτησαν άπείραχτη την ελληνικότητα άπ' την αρχαιότητα ως τώρα, συγκεντρώνονται, στο έργο αυτό του Γ. Χ. Παπαχαράλάμπος, καί γίνονται έλληνικό κεφάλαιο καί κτήμα στην καθόλου έθνική μας ιστορία καί παράδοση. Γι' αυτό, ή προσφορά της εργασίας αυτής δέν είναι μονάχα ένα γεγονός τοπικής άκτινοβολίας. Αφορά όκληρη την βιβλιογραφία μας κι' έχει μιá ξεχωριστή βαρύτητα, γιατί, πέρ' άπ' την ήθική συμβολή της, είναι καί μιá έγκυρη καί καλοσχεδιασμένη λαογραφική άποτίμηση της αξίας της κυπριακής ζωής μέσα στην γενικώτερη έθνική μας ιστορικήν ύπόσταση.

Ο Γ. Χ. Παπαχαράλάμπος, όπως διαπιστώνεται άπ' την πλήρη βιβλιογραφική ένημερότητα, άπ' την οικείωση με τό θέμα του σέ πανελλήνια σχεδόν κλίμακα κι' άπ' την ζέση της έκφρασής του στο βιβλίο τούτο, είναι άπ' τους ευαίσθητους εκείνους λαογράφους συγγραφείς, πού διασώζουν καί πού δημιουργούν τις ύποβαθρώσεις για την μνημείωση της πνευματικής φυσιογνωμίας του λαού τους. Τά ήθη καί έθιμα του κυπριακού λαού έδώ έγιναν ύπόθεση ζωής για τον Γ. Χ. Παπαχαράλάμπος. Αρχίζει με μιá κατατοπιστική εισαγωγή, στην όποία περιέχονται τά κυριώτερα έθνογραφικά καί ιστορικά στοιχεία, πού διαρθρώνουν τό πλαίσιο καί δίνουν τό κλίμα της Κύπρου. Ύστερα, ξεκινάει άπ' τά αρχαία παιγνίδια, πού παρεμβάλλονται σάν σύνθεση της ζωής με την αρχαιότητα, καί, κατόπιν, έρχεται μεθοδικά στη γέννηση, στο γάμο, στην ταφή, στα έθιμα έορτών, στα γεωργικά έθιμα, στην λαογραφία του χρόνου (μηνών), στις προλήψεις, δεισιδαιμονίες καί συνήθειες του λαού, στα λατρευτικά τραγούδια, στο λεξιλόγιο, στον πίνακα όνομάτων καί πραγμάτων, στην μουσική καί στην χαρτογραφία της Κύπρου. Κι' όλ' αυτά, δοσμένα με γλωσσα καθαρή καί με πλήρη ιδιοματική παρένθεση, στα σημεία εκείνα, πού χρειάζονται ειδική άπόδοση γλωσσικού χρώματος. Χωρίς χαμμιάν άντιλογία, τό έργο τούτο του Γ. Χ. Παπαχαράλάμπος θά πρέπει νά τύχει ειδικής μέριμνας για μιá πλατύτερη αξιοποίησή του.

Γιάννη Λυμπεροπούλου: «Βασικοί αναπτυξιακοί στόχοι».

Ἡ οικονομικὴ ἐπιβίωση, στὴν ἐποχὴ ποὺ διανύουν τὰ ὀργανωμένα βιομηχανικὰ κράτη, εἶναι κάτι πού, ὄχι λίγες φορές, παίρνει τὴν πρωταρχικότητα τῆς ἐθνικῆς προοπτικῆς. Γιατί, παράλληλα μὲ τὴν ἀπεριόριστη σχεδὸν ἐπιτάχυνση τῆς ἀνύψωσης τῆς τεχνικῆς δυνατότητας στὰ μέσα παραγωγῆς, διαμορφώνεται κι' ἡ ὑποχρεωτικὴ πορεία τῶν κρατῶν μέσα σὲ μιὰ ὑπερεθνικὴν οικονομικὴ ζωὴ. Ἔτσι, οἱ μελέτες, ποὺ καλύπτουν αὐτὸν τὸν πράγματι ζωτικὸν τομέα, εἶναι ἔργα ὑποδομῆς (σὰν θεωρητικὴ ἀπόψη) κι' ἔχουν, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο, μιὰ ἰδιαίχουσαν ἀξία. Ὑπὸ τὸ πρῶμα τοῦτο, τὸ βιβλίο τοῦ Γιάννη Λυμπεροπούλου, πού, ἀφοῦ ἐπισημαίνει τὴν γενικότητα τῆς ἀνάγκης γιὰ τὴν οικονομικὴ ἀνάπτυξη, σταματᾷ ἐπὶ τὴν περιοχὴ τῆς Ἡπείρου καί, πῶς συγκεκριμένα, ἐπὶ τὴν ἐπαρχία Κονίτης, συνιστᾷ μιὰ ὑποδειγματικὴ—στό εἶδος του, βέβαια—ἐργασία. Πρῶτα, γιατί εἶναι μιὰ ἔρευνα, πού ξεκινᾷ ἀπὸ δεδομένα κι' ἀπὸ ἡλεγμένη στατιστικὴ καί, δεῦτερον, γιατί περιέχει ἀπόψεις κι' ἐκτιμήσεις ἀπὸ μιὰν ἀμεση καί οὐσιαστικὴ ἐμπειρία. Κι' ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τὴν σύνθεση τοῦτη, δὲν εἶναι ἡ λογοκοπία καί τὸ ἀνεδαφικὸ περίγραμμα, κατὰ τὰ δεδομένα πρότυπα τῶν ἐμπειρογνομόνων, ἀλλὰ ἡ ἐντοπιότητα αὐτῆς τῆς ἰδίας τῆς μελέτης. Ἐξετάζονται, μὲ ἀπόνα εὐρύτατο πνεῦμα θεώρησης, τὰ ὑπαρκτὰ στοιχεῖα, ἡ πραγματικότητα, οἱ δυνατότητες καί, γενικώτερα, ἡ ἰθαγένεια τοῦ προβλήματος τῆς οικονομικῆς ἀνάπτυξης ἐπὶ τὴν περιοχὴ τοῦτη. ἐν πλήρει συσχετίζει μὲ τὴν σύγχρονη μορφή τῆς ζωῆς μέσα στὰ ἐθνικὰ πλαίσια. Γι' αὐτὸ καὶ ἐξειδικεύεται, ἡ ἐρσία αὐτή, ὡς στόχος ἀναπτυξιακὸς σὲ μιὰ συγκεκριμένη περίπτωσι. Νομίζομε πῶς, γιὰ τὴν πλατύτερη ἱεράρχηση μιᾶς ἀναγκαιότητας γιὰ κάποια πρώτη ὑποδομὴ, μιὰ τέτοια, κατὰ τόπους, ἔρευνα καὶ μελέτη θὰ ἔδινε τὴν πρώτην ἐκείνην ὕλη, πού εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν συγκρότηση τοῦ σώματος τοῦ προβλήματος τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς ὑπαίθρου χώρας μας. Τώρα, σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἐπαρχίες, ἔχει ὀργανωθεῖ ἡ Ὑπηρεσία Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως. Κι' αὐτὸ καθιστᾷ ὅπως δῆποτε δυνατὴ μιὰ ὑποβοήθηση πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση.

Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «Παράλληλα» (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1967.

Στὴν πατρίδα μου γιορτάζαμε τὸ Διόνισσο
στὶς ἑξὶ Αὐγούστου καὶ τὸν λέγαμε Ἀη-
[σωτήρα.
Τότε δροσερὲς κοπέλλες—κανιφόρες παρ-
[θένες—
πηγαίναμε σὲ μακρυνὸ ἐξωκκλήσι

μὲ κάνιστρα γεμάτα πρωτόγαλα σταφύ-
[λια.

Τὰ λειτουργοῦσε σεβάσιμος ἱερέας
καὶ μᾶς μεταλάβαινε, οἶνον καὶ πρόσφορον
(τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου).

Μετὰ χορεύαμε στεφανωμένες—Ἀμαδρυ-
[άδες—

μὲ κληματόβεργες, κάτω ἀπὸ αἰωνόβια
[δέντρα.

Χειμώνιζε. Τί γρήγορα πού νυχτώνει...

...Ἡ φωτογραφία σου εἶναι λυπημένη

...Στὰ μαλλιά μου ἔπεσε πολὺ χιόνι.

Ἡ αἰθεριωμένη συγκίνηση κι' ἡ χρυστάλ-
λινη διαύγεια, πού ἔχει ἡ βαθύτατη εὐαισθη-
σία αὐτῆς τῆς ὡραίας ποιήτριας (τῆς λυρικώ-
τατης Ζιτσαίας πού ἔχει τὴν κόμη στεφανω-
μένη ἀπὸ ἀρρενωπὰ νέφη), εἶναι μιὰ γνησιό-
τητα πού, ἐπὶ τὴν ἐποχὴ τοῦτη τῶν μεταλλικῶν
κατασκευῶν στὰ γράμματά μας, κρατᾷ τὴν
ἀνθιση καὶ τὴν πνευματικὴ γύρη ἀπειράχτη
ἐπὶ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ μας. Γιατί, ἡ ποιήτρια
τοῦτη, μιὰ μέλισσα καὶ μιὰ κυψέλη ἡ ἴδια, εἰσ-
φέρει, ἐπὶ τὴν αἰχμηρὴ ὄραση καὶ ἐπὶ τὴν βεβαρυνμένη
διάθεση, ἕνα ψυχικὸ ἄρωμα πού νοτίζει τὴν ἀ-
τμόσφαιρα καὶ πού δίνει ἕνα ἄλλο κλίμα ἐπὶ τὴν
αἴσθηση καὶ ἐπὶ τὴν θεώρηση τῆς τόσο ταλαιπω-
ρημένης ὑπαρξῆς μας. Ἡ ζωὴ, πού δὲν εἶναι
παρὰ αὐτὸ τὸ ὄνειρο πού καταχωνιάζει μέσα
ἐπὶ τὴν ψυχὴ, γιομίζει τὶς ὥρες πού ὀρίζομε γιὰ
νὰ ζήσουμε μονάχοι. Μάλιστα, στὸν καιρὸ τοῦ-
τον τοῦ τεχνικοῦ ἔπους, ἡ ἀνάγκη νὰ μὴν ἀ-
πομείνουν οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι μονάχα ροῦχα
καὶ αὐτοκίνητα, χωρὶς τὴν ζεστὴ αὐτὴ χῶβολη,
ἔχει τὴν ἔνταση καὶ τὶς διαστάσεις τῆς ὑπαρ-
ξιακῆς ἀγωνίας. Κι' ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαία
προσφέρει μιὰ λυρικὴ εὐφορία, ἕναν μεταρ-
σιωμένο λόγο πού ἀγγίζει βαθύτατα τὴν ἀνα-
παλλοτριωτὴ ἐκείνην ζωὴ, πού ἀσκητεῖ κάπου
ἐντὸς μας. Τὸ πολῦτιμο τοῦτο νέκταρ, πού
ἀντιστοιχεῖ ἐπὶ τὴν μεταὑπαρξιακὴ ἀναζήτηση,
εἶναι τὸ μήνυμα κι' ἡ προσφορά της, πού δὲν
ἔχει τὴν κόπωση, ἀλλὰ μονάχα τὴν γνώση τῆς
ἡλικίας τῆς ἀειθαλοῦς αὐτῆς ποιήτριας. Ἰδι-
αίτερα, ἐπὶ τὴν παραπάνω συλλογὴ της, ἡ Χρυσάν-
θη Ζιτσαία, συγκεκριμένων νοστος, ὄχι μονάχα τὴν
γεύση καὶ τὶς ἀναμνήσεις, ἀλλὰ τὴν συμμετοχὴ
καὶ τὴν αἴσθηση τῆς ζωῆς, τὴν δίνει δική της
καί, κατὰ συνέπεια, τραβηγμένη ἀπὸ ἀκραῖες
κορυφώσεις,—τοῦλάχιστο σὲ μεγαλύτερο μέρος
τῆς συλλογῆς—, πού συνθέτουν ἕτοι ἕναν πίνακα
ἀποχρυστάλλωσης τῆς ποιητικῆς ὄρασης ἀπὸ
μιὰν ὁλόκληρη ζωὴ. Γιατί, ἕνας ποιητὴς εἶναι
ἡ ἔκφραση κι' ἡ φωνὴ τῆς ἀληθινώτερης οὐ-
σίας τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Αὐτὴ εἶναι ἡ
Χρυσάνθη Ζιτσαία κι' ἡ ποίησή της.

Τίνου Ἀλασάκη: «Δέκα χρόνια τραγουδῶ»
(ποιήματα), Τρίκαλα, 1967.

Ὁ Τίνος Ἀλασάκης, νέος καὶ προικισμέ-

νος ποιητής, πιστεύω πως θα κέρδιζε—τουλάχιστον στην παραπάνω συλλογή—, αν είχαν κάπως αμνηστέρως στην επιλογή της ποιητικής ύλης του. Γιατί, ο ποιητής αυτός διαθέτει ένταση, λυρική οξύτητα και ζεστή συγκίνηση, όταν δεν παρασύρεται απ' τις περιστασιακές συγκινήσεις. Ποιήματα του Τ. Άλσας, που έτυχε να ιδώ κατά καιρούς, έφεραν μιὰ λαγυρή αίσθηση και μιὰ τολμηρότητα, που συνιστούν τις καλύτερες εγγυήσεις για μιὰ δεδομένη και για μιάν υποσχόμενη προσφορά. Στη συλλογή τούτη, υπάρχουν οι καθαροί στίχοι του, αλλά άνάκατα μ' ένα φορτίο στάθμης από καθημερινότητα. Φαίνεται, σε πολλές περιπτώσεις, σά να θέλει να βιάσει την συγκίνησή του, για να φτιάξει ποίημα μιὰ σκέψη ή ένα έποικισμίδες αίσθημα. Έτσι, αφίνεται στην δοκιμασία μιās πληθωρικότητας που, όσο κι' αν έχει την ήθελημένη δόνηση ενός ταλαντούχου, δεν παύει ωστόσο να είναι και μιὰ κόπωση. Σ' αυτά τα σημεία, ακριβώς, (ό έρωτας, π.χ.), δεν ξεκινάει από ψυχική πυράκτωση ή μιὰ τοποθέτηση απέναντι στα πράγματα και στη ζωή είναι φορτωμένα από σκέψη.

Δεν έχωμε δώ την πρόθεση να ψέξουμε ή να δασκαλέψουμε τόν ποιητή. Αντίθετα, προσπαθούμε να γίνουμε χρήσιμοι, όσο μπορούμε, γιατί ο Τίνος Άλσας είναι μιὰ νέα ποιητική παρουσία της έπαρχίας που δεν πρέπει να άσπαστεί την πολύτιμη λυρική φλέβα που χοχλάζει μέσα του. Έχει όραση φωσοφορίζουσα και άκονισμένη αίσθηση, είναι γιομάτος από βιωμένα αίσθηματά υπαρκτικής έντασης και πάλλεται άπόνα νεανικό πάθος. Αυτός ο άνθρωπος, λοιπόν, που συνιστά μιάν αυτόνομη μονάδα ζωής, έχει να προσφέρει πολλά.

Όταν ψηλώσεις ίσια με την πολύβουη σιωπή
...θα ιδείς την άγάπη μου
ντυμένη την γαλάζια φόρμα της μοναξιάς

Άποστόλου Γ. Σπυροπούλου: «Συντροφιά με τις τύψεις» (ποιήματα), Άθήνα, 1967.

Πάγωσαν οι λαλιές των κοτυφιών...
...Άγρια πουλιά είναι οι λογισμοί
κνούτο βαστούν και μαστιγώνουν

Κλεισμένος στη στενούλα κάμαρά μου
...αδειάζοντας της πίκρας μου τη λίμνη

Ό Άπ. Σπυρόπουλος, ήρεμος και καλοσχεδιασμένος πνευματικός άνθρωπος, ως ποιητής, θέλει να λέγχει τα αίσθηματά και να συνεννοείται ή να συμφιλιώνεται με τις συγκινήσεις του. Λυρική διάθεση και άγνότητα σκέψης είναι, πρὸ παντός, τὸ ψυχικὸ ὕλικο που συντίθεται στη συλλογή του. Κι' αυτά όλα, που τὸν χαρακτηρίζουν ἐδῶ, είναι και οι ἀρετές και οι ἀδυναμίες τῶν ποιημάτων του. Για-

τί, ὅπως είναι φυσικόν, ή συνείδηση εὐθύνης, όταν κυριαρχεί σάν μέτρο πορείας στην ἔκφραση τῆς ψυχικῆς ζωῆς, όταν δὲν ἑξαγιάζει μονάχα τὸν λόγο, γίνεται και δέσμευση γιὰ τὴν ἄρση πάντων ἀπ' τὰ στενότερα ὅρια μιᾶς ἐλεγχόμενης γραμμῆς ὀρίζοντα. Ὁ ποιητής είναι και κάτι ἀφθαστο πού, όταν εὐτυχίσει, ἀνοίγει με τὰ χέρια του τὸν χώρο τῆς ζωῆς. Νομίζω πως ὁ Α. Σπυρόπουλος θὰ πρέπει νὰ φουξήσει ἄκόμα τὴν ἀναπνοή του. Είναι προικισμένος μ' ἕνα βεληνεκὲς πού φτάνει πολὺ πρὸ πέρ' ἀπ' τοὺς στόχους πού βάζει ὁ ἴδιος.

Άλκη Μάνθου (Άλκη Μυροίνη): «Ἡπειρώται εἰς τὴν Ρουμανίαν» (Α' και Β' Μέρους), Άθήνα, 1967.

Στη σειρά τῶν ἐκδόσεων, πού κάνει ή Ἡπειρωτική Ἑταιρεία Ἀθηνῶν, κυκλοφόρησε και ή παραπάνω μονογραφία, ή ὁποία δόθηκε, ὡς διάλεξη, στην αἴθουσα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Πρόκειται γιὰ ἕνα πόνημα, γραμμένο με τὴν ζεστή καρδιά και τὴν ὠριμη γλώσσα ἑνὸς ἡρεμου λογίου Ἡπειρώτου, τοῦ κ. Άλκη Μάνθου (γνωστότερος στην πνευματικὴ ζωὴ μας ὡς Άλκης Μυροίνης) πού, μαζώνοντας τις ζωσες μνήμες, τὰ ἀποθησαυρίσματα τῆς ἱστορίας και τὰ κατάλοιπα μιᾶς παράδοσης, συνέθεσεν ἐδῶ ἕνα σχεδίασμα μονογραφίας τῶν Ἡπειρωτῶν τῆς Ρουμανίας. Κι' ή ἔργασία τούτη, κρινόμενη μέσα στο γενικότερο πλαίσιο τῆς παρουσίας τῶν Ἡπειρωτῶν στην Εὐρώπη κατὰ τοὺς τοβερὸς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, συνιστᾷ ἕνα κεφάλαιο ξεχωριστῆς ἀξίας. Γιατί, αὐτοὶ οἱ ἀνεπανάληπτοι Ἕλληνες, πού ἔταξαν στην ζωή τους νὰ κρατήσουν ἀναμμένη τὴν προγονικὴ ἑστία γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους, ἀποτελοῦν μοναδικὸ παράδειγμα φιλοπατρίας στην ἀνθρώπινη ἱστορία. Έτσι, κι' οἱ Ἡπειρώτες τῆς Ρουμανίας, σ' ἐκεῖνα τὰ χρόνια, ἔφτιαξαν με τὸν ἰδρωτὰ και με τὸν ἀσκητισμὸ τους μιὰ ὁλόκληρη, μιὰ δική τους ἱστορία, ή ὁποία ἐκλέισε και ὑποβάθρωσε τὴν νεώτερη Ἑλλάδα. Γι' αὐτό, ἀκριβώς, μιὰ τέτοια μονογραφία ἔχει κι' ἕνα εἰδικὸ βάρος. Μάλιστα θὰ ἔπρεπε νὰ γίνονταν, πέρ' ἀπ' τὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, και μιὰ συντονισμένη προσπάθεια—ή Ἀκηδημία Ἀθηνῶν, πού ἔχει προγραμματίσει τὴν συλλογή και τὴν ἐπεξεργασία τῶν ἱστορικῶν στοιχείων γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ, θὰ δύνονταν νὰ ἐξειδικεύσει περισσότερο τὰ τέτοια θέματα—, γιὰ τὴν συγγραφή τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν (κατὰ χώρες και χρονικὴ διάρκεια), πού στάθηκαν ἀρτηρίες γιὰ τὴν Ἡαλιγγγενεσία.

Με τοὺς Ἡπειρώτες τῆς Ρουμανίας, ὁ Άλκης Μυροίνης, προσφέρει μιὰ ἑξοχη και, ὁποσδήποτε, ὁλοκληρωμένη σύνθεση ἱστορικοῦ δοκιμίου, πού ἀποτελεῖ ἄκόμα κι' ἕνα μνημόσυνο πρὸς τοὺς μεγάλους αὐτοὺς πατριώτες, εὐεργέτες και λαμπαδηφόρους τῆς μεταβυζαντινῆς πορείας τοῦ Γένους μας. Κι' ή προσφο-

ρά τούτη τοῦ Α. Μυρσίνη ἔχει, ἔξόν ἀπ' τὴν ἀξιολόγησιν τῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν, καὶ τὰ προσόντα τοῦ συγγραφέα: ἀθόρυβο περπάτημα λόγου, καθαρότητα γλώσσας καὶ λογοτεχνικῆς θεληματικότητος, ἔτσι πού τὸ κείμενον νὰ γίνεταί συγκρίνιση καὶ νὰ παίρνει τὸ βάρος ἑνὸς βιώματος.

Ἡ Ἑπειρωτικὴ Ἑταιρεία Ἀθηνῶν, δίνοντας τέτοια συγγράμματα, πλουτίζει πρᾶγματι τὴν ἐθνικὴ μας βιβλιογραφία.

Δ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΕΝΘΗ

ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Πέθανε τὸν περασμένο Μάη καὶ κηδεύτηκε στὴν Ἀθήνα ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, νοσταλγὸς ἀθεράπευτος τῆς γενέθλιας γῆς του καὶ ψάλτης καὶ ζωγράφος ἀπαράμιλλος τῆς ζωῆς καὶ ἱστορίας της. Γεννημένος στὶς Σαράντα Ἐκκλησίαις τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης τὸ 1884, διδάχτηκε τὰ πρῶτα γράμματα στὴ γενέτειρα, γιὰ νὰ φοιτήσῃ ἀργότερα στὰ περίφημα Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα τῆς Φιλίππουπόλης καὶ νὰ γίνῃ δάσκαλος. Διψῶντας ὁμως γιὰ ἀνώτερη μάθησιν, κατεβαίνει στὴν Ἀθήνα καὶ ἐγγράφεται στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου της, ἀπ' ὅπου ἔλαβε δουλεύοντας τὸ δίπλωμα τοῦ φιλολόγου.

Δίδαξε κατόπι στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ Ν. Σμύρνης, στὰ Διδασκαλεῖα Θεσσαλονίκης καὶ Λάρισας καὶ τελευταῖα, ἐπὶ εἰκοσαετία ὁλόκληρη, σὰν διακεκριμένος καθηγητὴς πλέον, στὴν ἀνώτατη Σχολὴ Ναυτικῶν Δοκίμων. Στὰ ἑλληνικὰ γράμματα πρωτοπαρουσιάζεται μετὰ τὸ 1922 μὲ τὸ πλῆθος τῶν θρακικῶν ἡθογραφιῶν καὶ διηγημάτων του εἴτε συγκεντρωμένων σὲ τόμους (15 συνολικά) ἢ ἐγκατασπαρμένων σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς πρωτεύουσας καὶ τῆς ἐπαρχίας.

Τὸ κύριο ὁμως ἔργο τοῦ Π., πού μὲ φιλοπονία μέλισσας καὶ πάθος ἱεραποστόλου διακόνησε ὡς τὴν ὑστατὴ πνοή του, ὑπῆρξε ἡ ἔρευνα καὶ μελέτη τῆς ἱστορίας καὶ λαογραφίας τῆς πατρίδος του. Ἦταν, χωρὶς ὑπερβολή, ἡ ζωντανή φωνὴ τῆς Θράκης, τόσο τῆς ἐλεύθερης, ὅσο καὶ προπαντός τῆς ἀλύτρωτης. Μαθητὴς τοῦ Ν. Πολίτη καὶ θαυμαστῆς Βιζυηνοῦ καὶ τοῦ Χουρμουζιάδη, πρωτοπόρων τῆς θρακικῆς λαογραφίας, ἐπιδόθηκε μὲ σύστημα καὶ ζήλο ἐνθεο στὴ συλλογὴ καὶ διάσωση τοῦ λαογραφικοῦ πλούτου τοῦ τό-

που του καὶ μπορῶ νὰ πῶ, πῶς καμμιὰ τυχὴ τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ του δὲν ἄφησε ἐρευνήτη. Εἶναι ἀπίστευτος ὁ ἀριθμὸς τῶν γλωσσικῶν, λαογραφικῶν, ἱστορικῶν καὶ φιλοσοφικῶν περιεχομένων μονογραφιῶν του, εἶδαν τὸ φῶς ἢ ἀπὸ τίς στήλες τοῦ λαμπεροῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ «Θρακικά», ἢ χρόνια διηύθυνε ἡ τοῦ γνωστότατου «Ἀρσενικοῦ τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» πού ὁ ἴδιος ἐπίσης ἴδρυσε καὶ διηύθυνε μὲ τοὺς 33 ὥς τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ ὀγκώδεις τόμους. Ἐξέχουσι τῆς πίσης θέσιν στὴν ἐπιστημονικὴ ἐργασία τοῦ Π. κατέχουν οἱ ἐθνικοὶ καὶ πατριωτικοὶ περιεχομένου μελέτες του, καθὼς: καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ στοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων 1821-1821, ἡ Θράκη ἑλληνικὴ ἀνὰ τοὺς αἰῶνας, ἡ καταστροφὴ τοῦ Βορειοθρακικοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ Πανσλανισμὸς μᾶς ξεθεμελιώνει κ. ἄ. αἰθουσαις ἀκόμα διαλέξεων τῆς Ἀθήνας, Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλων πόλεων τὸν γνωρίζουσάν ἐνθουσιῶδη ὁμιλητὴ καὶ τὸ ραδιόφωνον ἐξέπεμπε συχνότατα τὴν παλλόμενη φωνή του μὲ τὴν ὁποίαν ἐμάχονταν νὰ διατηρῇ ζωντανή τὴ φλόγα τῆς θρακικῆς μνήμης καὶ νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἑλληνισμοῦ στὰ ἀπαράγραπτα δίκαια τῆς γῆς του.

Σὰν πρόεδρος τέλος τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, ἱδρυτῆς ἀπὸ τὸ 1928 καὶ ἡγὴς τῆς, πραγματοποιοῖσε, ἐκεῖ στὸ ἀσφυκτικὸ μικρὸ μὰ τόσο φιλόξενο γραφεῖο τῆς Ἀκαδημίας τῆς Γραμμάτων καὶ σὲ στενὴ πάντα σὲ ἐργασία μὲ τοὺς Θρακιῶτες του, 150 περίπου ἐκδόσεις λαογραφικῆς, ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἔρευνας, πού μοιράζονταν οἱ πολλοὶ δωρεὰν σὲ Σχολεῖα καὶ ἐνδιαφερόμενους.

Τὰ στενὰ δυστυχῶς ὄρια ἑνὸς ἀπλοῦ βιοβιώματος δὲν ἄρκοιεν νὰ χωρέσουν καὶ ἀπαιτήσουν κατ' ἀξίαν τὸ πολυσχιδὲς καὶ πολυσήμαντο ἔργο τοῦ Π. Κοντὰ μόνο στὴ γενική ἀναγνώριση καὶ τὸ πλῆθος τῶν βραβεύσεων καὶ τιμητικῶν διακρίσεων πού ἔλαβε ζῶντι γι αὐτὸ ἀπὸ πνευματικὰ σωματεῖα ντόπια καὶ ξένα, θὰ τοῦ ἀπονείμουμε καὶ μεῖς ἀπ' ἐξῆς τὸν ὀφειλόμενο δικαιοτάτον ἔπαινον. Ὁ Π. ὑπῆρξε καὶ θὰ παραμένῃ πάντοτε γιὰ τοὺς ἐπιγενόμενους καὶ μάλιστα τοὺς νέους «μνημὸς κάλλιστος», καθὼς εἶπε τιμώντας τὸν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἀνδριώτης, καὶ ὑπόδειγμα ἀληθινοῦ πατριωτισμοῦ, ἐπιστημονικοῦ βίου, ἡθους καὶ ἀρετῆς.

ΣΤ. ΜΠΕΤΤΗΣ

